

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

cercare di

essere sul punto di

cominciare a

continuare a

mettersi a

rileggere

smettere di

seguire a

provare a

parlottare

stare per

finire di

**ASPEKATSKI GLAGOLI
U PREVODIMA NA ITALIJANSKI JEZIK
ROMANA IVE ANDRIĆA
TRAVNIČKA HRONIKA**

Nermina Čengić

Sarajevo, 2026.

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

Nermina Čengić

ASPEKATSKI GLAGOLI U PREVODIMA
NA ITALIJANSKI JEZIK ROMANA
IVE ANDRIĆA *TRAVNIČKA HRONIKA*

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
Sarajevo, 2026.

Nermina Čengić
ASPEKATSKI GLAGOLI U PREVODIMA NA ITALIJANSKI JEZIK
ROMANA IVE ANDRIĆA *TRAVNIČKA HRONIKA*

Glavni urednik Redakcije za izdavačku djelatnost
Univerziteta u Sarajevu – Filozofskog fakulteta
Prof. dr. Sabina Bakšić

Izdavač
Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

Za izdavača
Prof. dr. Adnan Busuladžić, dekan Univerziteta u Sarajevu – Filozofskog fakulteta

Recenzentice
Prof. dr. Tatjana Đurin
Izv. prof. dr. sc. Snježana Bralić

Lektorica
Prof. dr. Elma Durmišević

Tehnička uređenje i računarska priprema
Narcis Pozderac

Dizajn naslovnice
Nermin Čengić

Sarajevo, 2026.

Elektronsko izdanje

ISBN 978-9926-491-71-0

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH
pod ID brojem 69154310

Ova monografija predstavlja prerađenu verziju dijela doktorske disertacije odbranjene 14. maja 2015. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu pod mentorstvom prof. dr. Jasmina Džinde. Zahvaljujem recenzenticama prof. dr. Tatjani Đurin i izv. prof. dr. sc. Snježani Bralić, kao i lektorici prof. dr. Elmi Durmišević na podršci, korisnim savjetima i sugestijama. Veliku zahvalnost iskazujem mojoj dragoj porodici na nesebičnoj ljubavi i ohrabrenjima.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	6
2. O GLAGOLU I GLAGOLSKOM ASPEKTU U BOSANSKOM I ITALIJANSKOM JEZIKU (KONTRASTIVNI PREGLED).....	9
2.1. Glagolski aspekt u bosanskom jeziku.....	10
2.2. Glagolski aspekt u italijanskom jeziku.....	13
3. O ASPEKATSKIM GLAGOLIMA U ITALIJANSKOM JEZIKU	17
4. ANALIZA IZRAŽAVANJA GLAGOLSKOG ASPEKTA POMOĆU ASPEKATSKIH GLAGOLA U PREVODIMA NA ITALIJANSKI JEZIK ROMANA IVE ANDRIĆA <i>TRAVNIČKA HRONIKA</i>	21
4.1. Početak odvijanja radnje	22
4.1.1. Najava početka odvijanja radnje.....	23
<i>accingersi (a)</i>	23
<i>essere sul punto (di)</i>	25
<i>stare (per)</i>	26
4.1.2. Apsolutni početak odvijanja radnje.....	35
<i>cominciare</i>	36
<i>cominciare i incominciare</i>	47
<i>iniziare</i>	57
<i>intavolare</i>	60
<i>mettersi</i>	60
<i>prendere</i>	67
4.2. Postepeni razvoj radnje.....	69
4.2.1. Perifrastična konstrukcija sa glagolom <i>stare</i>	70
4.2.2. Perifrastična konstrukcija sa glagolom <i>andare</i>	92
4.2.3. Perifrastična konstrukcija sa glagolom <i>venire</i>	101
4.3. Ponovljeno odvijanje radnje	102
4.3.1. Iterativni glagoli	103
4.3.2. Posebna leksička sredstva.....	109

4.3.3. Glagoli s prefiksom <i>ri-</i>	114
4.4. Nastojanje da se ostvari odvijanje radnje	125
4.4.1. <i>cercare</i>	126
4.4.2. <i>sforzarsi</i>	136
4.4.3. <i>tentare</i>	140
4.4.4. <i>provare</i>	142
4.4.5. <i>tendere</i>	143
4.4.6. Morfološki različiti glagoli s istom funkcijom označavanja aspekatske vrijednosti	145
4.5. Nastavljanje odvijanja radnje	152
4.5.1. <i>continuare</i>	153
4.5.2. <i>seguire</i>	164
4.5.3. <i>seguire</i> i <i>continuare</i>	165
4.6. Prekidanje ili završetak odvijanja radnje	166
4.6.1. <i>smettere</i>	167
4.6.2. <i>finire</i>	170
4.6.3. <i>cessare</i>	173
4.6.4. Morfološki različiti glagoli s istom funkcijom označavanja aspekatske vrijednosti	176
4.7. Posebna vrsta završetka odvijanja radnje	181
4.7.1. Oba prevodioca koriste konstrukciju sa glagolom <i>finire</i>	182
4.7.2. Samo prevodilac S koristi konstrukciju sa glagolom <i>finire</i>	185
4.7.3. Samo prevodilac B koristi konstrukciju sa glagolom <i>finire</i>	188
5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	197
5.1. Označavanje početka odvijanja radnje	199
5.1.1. Najava početka odvijanja radnje	199
5.1.2. Apsolutni početak odvijanja radnje	200
5.2. Označavanje postepenog razvoja radnje	201
5.3. Označavanje ponovljenog odvijanja radnje	202
5.4. Označavanje nastojanja da se ostvari odvijanje radnje	202
5.5. Označavanje nastavljanja odvijanja radnje	203
5.6. Označavanje prekidanja ili završetka odvijanja radnje	203
5.7. Označavanje posebne vrste završetka odvijanja radnje	204
IZVORI	207
LITERATURA	208
RJEČNICI	211
INDEKS POJMOVA	212
O AUTORICI	214

1. UVOD

Glagolski aspekt (ili vid¹) je kategorija na temelju koje se zaključuje o karakteristikama radnje koju izražava određeni glagol. Ova je gramatička kategorija od velike važnosti u bosanskom i italijanskom jeziku, čijom se analizom bavimo, naročito zbog činjenice da su raznovrsni načini na koje je moguće označiti aspekatske vrijednosti i njihove nijanse. Ilustrativni dokaz za navedenu tvrdnju su primjeri koje smo detektirali u romanu Ive Andrića *Travnička hronika* i njihovi ekvivalenti iz dva prevoda romana na italijanski jezik. Na temelju posmatranja i analize karakteristika semantičke, sintaksičke i stilske upotrebe aspekatskih glagola² u romanu koji obiluje reprezentativnim primjerima, uočavali smo i analizirali njihove italijanske ekvivalente. Osim izuzetno zanimljive (nerijetko prilično zahtjevne) kontrastivne analize tekstova koji pripadaju različitim jezičkim sistemima, poseban je izazov bio uporediti osobine dva prevoda i prepoznati eventualne sličnosti i razlike.

Uvidom u pregled aspekatskih glagola, glagolskih vremena, oblika i načina pomoću kojih je u Andrićevom romanu označen glagolski aspekt, jasno je da je u izvornom tekstu vrsta svršenih i nesvršenih glagola strogo određena vremenskom (ne)ograničenošću i trajanjem glagolske radnje (stanja ili zbivanja). Osim toga, u izvornom je tekstu moguće prepoznati i upotrebu tvorbenih i leksičkih struktura pomoću kojih se označavaju posebne vrste aspekatskih vrijednosti osnovnog glagola koji ima funkciju predikata rečenice. U prevodima Andrićevog romana na italijanski jezik također je moguće prepoznati nekoliko načina izražavanja vrsta aspekta glagola. Najprije izdvajamo glagolska vremena (prvenstveno prošla) koja se, prema pravilu, u italijanskom jeziku koriste za isticanje jasne razlike između vršenja i izvršenja glagolske radnje. Brojni su i primjeri upotrebe

---

¹ U nastavku ćemo koristiti termin aspekt.

² U literaturi se koriste i termini aspektualni (fazni) glagoli, a u ovoj ćemo monografiji koristiti termin aspekatski glagoli.

drugih jezičkih sredstava (posebni glagoli i glagolske konstrukcije te određeni leksički elementi) kojima je moguće precizirati vrstu i nijansu svršenog i nesvršenog glagolskog aspekta i ovdje ćemo pažnju posvetiti upravo ovoj kategoriji.

Ova bi se monografija mogla shvatiti kao svojevrsni drugi dio monografije *O glagolskom aspektu u prijevodima na italijanski jezik romana Ive Andrića "Travnička hronika"* (Čengić 2020), gdje smo se bavili ispitivanjem sličnosti i razlika u načinu izražavanja trajanja glagolske radnje u vremenu, a kontrastivno-komparativna analiza sintaksičkih i stilskih karakteristika upotrijebljenih glagola i glagolskih vremena, oblika i načina u izvornom tekstu i u dva prevoda na italijanski jezik omogućila nam je da uočimo načine i vrste izražavanja svršenog i nesvršenog glagolskog aspekta u polaznom i ciljnom jeziku. Predmet i cilj istraživanja koje smo pred sebe postavili ovaj put i dalje se odnose na analizu načina označavanja glagolskog aspekta u bosanskom i italijanskom jeziku, s tim što nas posebno zanima kojim je sintaksičkim, derivativnim i leksičkim sredstvima moguće izraziti i označiti nijanse vršenja ili izvršenja glagolske radnje u italijanskom jeziku u odnosu na izvorni jezik.

Za postizanje navedenog cilja koristili smo sljedeće metode istraživanja:

- a) Metode prikupljanja, razvrstavanja i kategorizacije podataka iz literature i izvora;
- b) Metoda teorijske analize i opisivanja podataka;
- c) Metode kontrastiranja i kompariranja analiziranih struktura te rezultata analize;
- d) Metoda zaključivanja.

Kako bismo došli do saznanja o podacima relevantnim za dokazivanje postojanja glagola, glagolskih i leksičkih konstrukcija kojima je moguće označiti nijanse glagolskog aspekta u bosanskom i italijanskom jeziku, konsultirali smo gramatike, priručnike, naučne radove i rječnike (jednojezične i dvojezične) na bosanskom, srpskom i hrvatskom te italijanskom jeziku.

Monografija se sastoji od uvodnog dijela, dijelova u kojima je predstavljen teorijski okvir aspekatske vrijednosti glagola (uključuje kontrastivni pregled karakteristika glagolskog aspekta u bosanskom i italijanskom jeziku te pregled aspekatskih glagola u italijanskom jeziku), centralnog dijela koji se odnosi na analizu izražavanja glagolskog aspekta pomoću aspekatskih glagola u prevodima na italijanski jezik Andrićevog romana *Travnička hronika* i, na kraju, zaključnih razmatranja.

Prilikom prikupljanja relevantnih podataka, kako bismo odgovorili na postavljenu temu, uočili smo nedostatak pregledne literature i priručnika na jezicima³ čijom se analizom bavimo, tako da bismo ovom monografijom željeli dati nešto sistematičniji prikaz osnovnih specifičnosti glagolskog aspekta te, kroz analizu aspekatskih glagola, upotrebne vrijednosti nijansi ove gramatičke kategorije u bosanskom i italijanskom jeziku.

---

³ Za potrebe prikupljanja odgovarajućih podataka koji se odnose na bosanski jezik, osim gramatike bosanskog jezika, konsultirali smo i gramatike hrvatskog i srpskog jezika zbog toga što su osobine jezičkih elemenata koje smo analizirali iste ili slične u sva tri jezička sistema.

2.

O GLAGOLU I GLAGOLSKOM ASPEKTU U BOSANSKOM I ITALIJANSKOM JEZIKU (KONTRASTIVNI PREGLED)

U tradicionalnoj su gramatici glagoli predstavljani kao promjenljiva vrsta riječi “kojima se imenuju radnje, stanja ili zbivanja” (Jahić – Halilović – Palić, 2004: 258). Glagolski sistem ima značajnu ulogu u određenom jeziku i funkcije glagola u rečenici, kao “osnovnoj jedinici jezičkog opštenja (komuniciranja)” (Stanojčić – Popović, 1992: 97), od izuzetnog su značaja, što dokazuje i tvrdnja da “gramatika tradicionalno priznaje glagolu temeljnu ulogu u načinu na koji funkcionira rečenični mehanizam” (Dardano – Trifone, 2014: 305). Dvije su osnovne kategorije glagola: a) samostalni glagoli, koji imaju autosemantičku vrijednost i nezavisni su u obavljanju službe predikata, te b) nesamostalni glagoli (neophodna im je glagolska dopuna i obično je to infinitiv samostalnog glagola, a u italijanskom je jeziku moguće koristiti i druge glagolske načine, kao npr. gerundiv i particip), koji imaju nepotpuno značenje ili značenje kojim se modificira druga radnja, i to ona izražena glagolskom dopunom. Za opis ličnih glagolskih oblika (glagolska vremena i glagolski načini) karakteristični su lice, broj, vrijeme i način. Ove “vanjske glagolske kategorije” (upor. Silić – Pranjković 2005: 197) nije moguće identificirati kod neličnih glagolskih oblika (infinitiv, glagolski pridjevi i glagolski prilozi), koje karakteriziraju samo “unutarnje glagolske kategorije”, a to su glagolski vid/ aspekt i prelaznost/neprelaznost (upor. Isto). Prema onlajn izdanju italijanske enciklopedije *Enciclopedia Italiana Treccani*, “definiranje općeg pojma izraženog glagolskom semantomom postiže se gramatičkim razlikama koje je moguće svrstati u kategorije vremena, aspekta, načina, lica, broja, dijateze, koje se u indoevropskom glagolskom sistemu izražavaju, sa jedne strane, pomoću tematske tvorbe (sufiksi, infiksi, alternacije vokala u

korijenu riječi), sa druge strane, pomoću konjugacije (nastavci, alternacije tematskog vokala, mjesto naglaska)” (<https://www.treccani.it/enciclopedia/verbo/>).

2.1. Glagolski aspekt u bosanskom jeziku

Glagolski je aspekt gramatička kategorija pomoću koje se u bosanskom, ali i drugim slavenskim jezicima, određuju leksičko-gramatička obilježja glagola. Ova je gramatička kategorija sredstvo kojim se, na temelju leksičkog značenja glagola, izražava razlika u trajanju radnje, stanja ili zbivanja. Ono što se saopćava glagolskom radnjom ima svoje trajanje u određenom vremenskom okviru, tako da “trajanje radnje, stanja ili zbivanja može biti vremenski ograničeno (shvaćeno kao trenutak, svršenost) i neograničeno (shvaćeno kao proces, nesvršenost)” (Jahić – Halilović – Palić 2004: 260). U bosanskom je jeziku glagolskim aspektom moguće označiti svršenost (perfektivnost) i nesvršenost (imperfektivnost) odvijanja glagolske radnje, stanja ili zbivanja. Aspekatske razlike glagola moguće je uočiti u samom leksičkom značenju nekih glagola, što znači zahvaljujući leksičkoj osnovi, odnosno obliku infinitiva glagola (npr. parovi svršeni i nesvršeni glagol: *namignuti* i *namigivati*; *ući* i *ulaziti*).

Tri su grupe glagola kojima je moguće označiti glagolski aspekt, a to su svršeni, nesvršeni i dvovidni/dvoaspektni glagoli.

Za izražavanje svršenosti koriste se svršeni (perfektivni) glagoli, odnosno “glagoli svršenog (perfektivnog) vida (npr. *stati*, *sagraditi*, *puhnuti*)” (Isto) i ovim se glagolima iskazuje radnja, stanje ili zbivanje “čije je trajanje ograničeno na jedan svršeni trenutak” (Stanojčić – Popović 1992: 98). U zavisnosti od faze izvršenja radnje, stanja ili zbivanja koju označavaju, ovi se glagoli mogu podijeliti u sljedeće dvije kategorije: a) glagoli pomoću kojih se obilježava sadržaj koji je vremenski potpuno ograničen i to su trenutni (trenutnosvršeni) glagoli kojima se obilježava radnja “koja se cijela izvrši u jednom trenutku: *dati*, *sjesti*, *mahnuti* i sl.” (Jahić – Halilović – Palić 2004: 260); te b) glagoli pomoću kojih se obilježava “djelimično vremensko ograničenje” (Isto) sadržaja i mogu biti: početnosvršeni, kojima se obilježava svršeni početak glagolske radnje (npr. *potražiti*, *progovoriti*, *zapjevati*)⁴, a nakon tog početka radnja može trajati i neograničeno; završnosvršeni, kojima se obilježava kraj izvršenja glagolske radnje (npr.

⁴ Za ilustriranje vrsta glagola iz ove grupe (b) preuzeli smo primjere navedene u izvoru Jahić – Halilović – Palić 2004.

dotrčati, izgorjeti, pročitati), a prije tog kraja trajanje radnje moglo je biti i neograničeno; te neodređenosvršeni, kojima se obilježava samo jedan (svršeni) trenutak izvršenja radnje, kao i duže ili kraće vršenje radnje, stanja ili zbivanja (npr. *posvirati, zaigrati se*).

Nesvršen glagoli ili “glagoli nesvršenog (imperfektivnog) vida (npr. *stajati, graditi, cvjetati* [...])” (Jahić – Halilović – Palić 2004: 260) koriste se kako bi se izrazila nesvršenost, odnosno radnja čije trajanje nije ograničeno. Dvije su grupe nesvršenih glagola: a) trajni (durativni), kojima se obilježava “(duže ili kraće) neprekidno vršenje radnje, npr.: *imati, gledati, hodati*” (Isto: 261), i b) učestali (iterativni), kojima se obilježava odvijanje iste radnje s prekidima ili radnja čije se odvijanje ponavlja u vremenskim razmacima (npr. *cupkati, namigivati, zapitkivati*)⁵.

Nešto su manje brojni dvovidni (dvoaspektni) glagoli i oni imaju istu leksičku osnovu (i isti oblik) za oba aspekta (svršeni i nesvršeni), a vrsta aspekta prepoznaje se samo na temelju konteksta (npr. *čuti, večerati, savjetovati*, što ilustriraju sljedeći primjeri sa glagolom *večerati*: “On uvijek tako večera” (Silić – Pranjković, 2005: 49), gdje je izraženo neograničeno trajanje vršenja uobičajene radnje (durativni aspekt), i “Kad večeraš, dođi, pa ćemo porazgovarati” (Isto), gdje je formalno istim glagolom izraženo potpuno izvršenje radnje (trenutnosvršeni aspekt). U nekim je slučajevima upotrebe aspekt ove vrste glagola moguće odrediti i na temelju upotrebe određenih leksičkih sredstava, od kojih Jahić, Halilović i Palić navode sljedeća: “*često, redovno, uvijek, više puta* i dr.” (Jahić – Halilović – Palić 2004: 261).

Džindo (2010) je mišljenja da “srpskohrvatski jezik (a samim tim i jezici nastali iz njega na prostoru bivše Jugoslavije) pribjegavaju glagolskom aspektu, koristeći se njime kao zamjenom za izražavanje kategorija temporalnosti svog sistema” (Džindo 2010: 66). Dakle, “izbor glagolskog aspekta je obavezan unutar «aspekatskog sistema»” (Isto: 67) zbog toga što se pomoću aspekta precizira vremenski okvir u kojem se realizira radnja, odnosno pravi jasna razlika između perfektivnog i imperfektivnog aspekta, “koji stoje u opozitivnom odnosu” (Isto), a to znači i razlika između svršenih glagola “koji mogu označavati: a) potpuno ograničen vremenski sadržaj, b) djelimično ograničen vremenski sadržaj” (Isto), i nesvršenih glagola, “koji označavaju radnju vremenski neograničenog trajanja” (Isto).

Ovaj kratki prikaz karakteristika vrsta glagola, pomoću kojih se precizira aspekatska vrijednost, navodi na sljedeće zaključke: Perfektivnim

⁵ Ilustrativne primjere preuzeli smo iz izvora Jahić – Halilović – Palić 2004.

aspektom označava se radnja, stanje ili zbivanje “koja se ne može dijeliti na faze, na ono što ima početak, završetak ili nešto ‘između’” (Jahić – Halilović – Palić 2004: 260), a realizacija se može odnositi na prošlost (npr. Puhnuo je jak vjetar) i budućnost (npr. Sagradit će novu kuću). Imperfektivnim aspektom označava se radnja, stanje ili zbivanje u trajanju koja se može “dijeliti na ‘faze’ i gdje se “podrazumijevaju ‘početak’, ‘produžetak’ i ‘završetak’ trajanja, procesa” (Isto), a odvijanje se može odnositi na prošlost (npr. Jutros su putnici stajali na stanici), sadašnjost (npr. Ove ruže cvjetaju cijelu godinu) i budućnost (npr. Uskoro će se graditi novi tržišni centar).

Vrstu klasifikacijskog obilježja razlike u trajanju radnje, stanja ili zbivanja moguće je prepoznati na temelju semantičke vrijednosti samostalnih i nesamostalnih glagola koji se koriste za izražavanje radnje. Kako smo već prethodno naveli, samostalni glagoli imaju autosemantičku vrijednost, a nesamostalnim je glagolima potrebna glagolska dopuna i njihova je semantička vrijednost nepotpuna ili se pomoću semantičke vrijednosti ovih glagola modificira radnja izražena glagolskom dopunom. Silić i Pranjković (2005) su u grupu nesamostalnih glagola svrstali pomoćne, modalne, faze i perifrazne glagole. Pomoćni glagoli su *biti* i *htjeti* i koriste se za tvorbu složenih glagolskih oblika (glagol *biti* koristi se za tvorbu perfekta, pluskvamperfekta i futura drugog; glagol *htjeti* koristi se za tvorbu futura prvog). Funkcija modalnih glagoli je da označe način vršenja neke radnje, odnosno da uspostave “modalni odnos (a to znači voljni, željni, zahtjevni, poticajni i sl.) između radnje označene samoznačnim glagolom i subjekta, odnosno između radnje označene samoznačnim glagolom i govornika” (Silić – Pranjković 2005: 185). Autori ističu i razliku između modalnih glagola u užem smislu (*htjeti*, *morati*, *trebati*, *smjeti*, *moći*), pomoću kojih se precizira odnos prema nekoj radnji, i modalnih glagola u širem smislu (*valjati*, *znati*, *umjeti*, *plašiti se*, *namjeravati*, *misлити/pomisliti/pomišljati*, *nastojati*, *pokušati/pokušavati*, *običavati*, *usuditi se/usuđivati se*) (upor. Silić – Pranjković 2005: 186–187), pomoću kojih je moguće označiti “govorenje, mišljenje, osjećanje, percipiranje, kakav voljni čin, ponavljanje kakve radnje i sl.” (Isto: 185). Faznim se glagolima označavaju različite etape ili faze u trajanju radnje ili procesa, a to mogu biti početak, nastavak ili prekid radnje ili procesa (*početi/počinjati*, *nastaviti/nastavljati*, *prestati/prestajati*). Perifrazni se glagoli koriste za konstrukciju glagolskih perifraza, a to su konstrukcije “koje podrazumijevaju čvrst (nerijetko i frazeologiziran i/ili leksikaliziran) spoj glagola i imenske riječi [...] npr. *voditi borbu*, *izraziti zahvalnost*, *stupiti na snagu*, *dovesti u pitanje* i sl.” (Isto: 188).

2.2. Glagolski aspekt u italijanskom jeziku

U italijanskom se jeziku pod glagolskim aspektom podrazumijeva pojam koji “izražava posebnu perspektivu ili ugao posmatranja koje govornik ima u odnosu na opisani događaj” (Bertinetto 1997: 10). Osim aspekta, jedne od temeljnih komponenti u kojima “se artikulira vremensko-aspekatsko područje” (Isto: 9), Bertinetto ističe još dvije komponente, a to su vremenska referenca (*riferimento temporale*) i vrsta glagolske radnje, odnosno akcionalnost (*azionalità*; u literaturi se često koristi njemački termin *Aktionsart*). Vremenska referenca podrazumijeva smještanje događaja u odnosu na: a) “trenutak saopštenja” (*Momento dell’Enunciazione*), što odgovara trenutku u vremenskom okviru u kojem je saopštenje realizirano u komunikacijskom procesu, ili b) “odgovarajuće vremenske tačke koje je moguće locirati s obzirom na ‘trenutak saopštenja’” (Bertinetto 1997: 10). Vrsta glagolske radnje (*Aktionsart*) “definira prirodu događaja označenog predikatom” (Isto: 11) u odnosu na faze od kojih se događaj sastoji. Prema semantičkoj dimenziji, odnosno osnovnim karakteristikama glagola s funkcijom predikata (trajanje, trenutak u kojem se događaj nužno završava i dinamičnost), Bertinetto (1986) razlikuje sljedeće osnovne grupe glagola: durativni, telični i stativni ili glagoli stanja.

Serianni je mišljenja da “u italijanskoj gramatici glagolski aspekt ima sekundarnu važnost” (Serianni 1997: 275) i, vodeći se opisom osobina glagola koji su ponudili Moretti i Orvieto (1979, 1983), tvrdi da “aspekt obilježava glagolski čin na temelju perspektive trajanja, trenutnosti, ponavljanja, početka ili završetka procesa, svršenosti ili nesvršenosti radnje” (Isto). Autor ističe da se aspekt glagolske radnje može označiti sljedećim sredstvima: morfološkim, kada se, najčešće, upotrebom prošlih glagolskih vremena (obično je to opozicija imperfekt i prosti perfekt) pravi razlika između nesvršenog i svršenog aspekta; sintaksičkim, kada se upotrebom posebnih glagolskih struktura (perifrastične glagolske konstrukcije) naglašava nijansa svršene ili nesvršene aspekatske vrijednosti glagola (npr. strukturom *stare* + gerundiv naglašava se radnja koja traje kao i njena progresivnost, što je vrsta nesvršenog aspekta); leksičkim, kada se na temelju semantičke vrijednosti glagola zaključuje o aspektu glagolske radnje, što ilustriraju sljedeći primjeri: glagol *addormentarsi* ‘zaspati’ ima ingresivnu aspekatsku vrijednost (to je vrsta svršenog aspekta), odnosno koristi se da se obilježi početak odvijanja radnje, dok glagol *dormire* ‘spavati’ ima trajnu aspekatsku vrijednost (to je vrsta nesvršenog aspekta); derivativnim, kada se određenim afiksom precizira vrsta i nijansa aspekatske

vrijednosti glagola (npr. sufiksom *-icchiare*, koji se dodaje na osnovni glagol *cantare* ‘pjevati’, derivira se glagol *canticchiare* ‘pjevušiti, pjevuckati’, što je glagolski alterat “sa učestalom ili deminutivnom vrijednošću” (Džindo 2013a: 33), kojim je moguće označiti sljedeće nijanse nesvršenog aspekta glagolske radnje označene osnovnim glagolom: ublaženo, odnosno oslabljeno djelovanje i ponavljanje radnje, to jest odvijanje radnje s prekidima).

Sensini (2005: 223) aspekt glagolske radnje definira kao “način na koji se ta radnja odvija” te, na temelju morfoloških karakteristika, odnosno upotrebe prošlog glagolskog vremena kojim je izražena radnja (u pisanoj ili usmenoj formi), razlikuje dvije osnovne vrste aspekta glagolske radnje, a to su trajni (*aspetto durativo*), izražen imperfektom (*imperfetto*), i trenutni (*aspetto momentaneo*), izražen prostim perfektom (*passato remoto*), a radi se o vrsti svršenog aspekta kojim je označena radnja čije je izvršenje koncentrirano na određeni trenutak u vremenu. Autor također ističe da je ove dvije vrste aspekta glagolske radnje moguće prepoznati i na temelju leksičkih karakteristika glagola i, kao ilustraciju, navodi parove glagola *scorgere/osservare* ‘opaziti/posmatrati’, *sentire/ascoltare* ‘čuti/slušati’ i *addormentarsi/dormire* ‘zaspati/spavati’, u kojima se prvim glagolom označava trenutna, a drugim trajna radnja.

Moderc (2006: 263) ističe da se u italijanskom jeziku glagolski aspekt “vezuje za pojedina glagolska vremena”, tako da se složenim glagolskim vremenima i prostim perfektom izražava svršeni, a prezentom i imperfektom nesvršeni glagolski aspekt. Poredeći karakteristike glagola u italijanskom i srpskom jeziku, naročito naglašava da je “pogrešno (je) automatski izjednačavati srpski nesvršeni glagol sa italijanskim imperfektom, a srpski svršeni glagol u prošlom vremenu s italijanskim složenim ili prostim perfektom” (Isto) zbog toga što postoje bitne razlike u upotrebi prošlih vremena u navedena dva jezika. Naročitu je pažnju posvetio prikazu najčešće korištenih glagolskih konstrukcija pomoću kojih se izražava posebna vrsta aspekatske vrijednosti glagola (npr. nedovršen proces, najava početka radnje, isticanje razvijanja samog procesa itd.). To su strukture čiji su konstituenti glagoli *stare*, *andare*, *venire*, *tornare*, *fare* i gerundiv ili infinitiv (kojem prethodi prosti prijedlog) ili particip prošli glagola čija se aspekatska vrijednost označava.

Ukazujući na razlike između glagolskih sistema slavenskih i romanjskih jezika, Džindo (2010) zaključuje da je italijanski jezik “razvio veliki broj vremena i načina” (Džindo 2010: 66), tako da se “aspekt (se) može razabrati iz komutacije različitih glagolskih vremena” (Isto: 71), gdje se

u opozitivan odnos stavljaju imperfekt i perfekt (prosti ili složeni), a ova opozicija “implicira aspekatsku, a ne temporalnu distinkciju, jer je perfektivni aspekt oponiran imperfektivnom kao gramatička kategorija samo u prošlosti” (Džindo 2010: 71). Autor tvrdi da se glagolski aspekt “izražava pomoću različitih sredstava, obzirom da nije morfologiziran u samo tkivo infinitiva glagola” (Isto: 67), te ističe “činjenicu da većina savremenih lingvista opisuje glagolski aspekt kao način percipiranja radnje” (Isto: 96).

Dardano i Trifone glagolski aspekt definiraju kao “način na koji govornik posmatra odvijanje radnje izražene glagolom” (Dardano – Trifone 2014: 315), a vrsta aspekta glagola prepoznaje se na temelju konjugacije glagola, odnosno upotrijebljenog glagolskog vremena. U zavisnosti od upotrebe glagolskog vremena (prvenstveno analiziraju prošla vremena: *passato remoto*, *imperfetto* i *passato prossimo*), razlikuju (upor. Dardano – Trifone 2014: 315–316) tri osnovne vrste izražavanja glagolske radnje (i pripadajućeg aspekta), i to: upotrebom prostog perfekta (*passato remoto*) upućuje se na radnju za koju se smatra da je potpuno završena u (najčešće daljoj) prošlosti (svršeni aspekt), upotrebom imperfekta (*imperfetto*) upućuje se na prošlu radnju koja je u toku (nesvršeni aspekt), a upotrebom složenog perfekta (*passato prossimo*) izražava se radnja koja je završena u (bližoj ili daljoj) prošlosti kao i prošla radnja čiji se efekti mogu osjećati i u trenutku kada se o njoj govori (svršeni aspekt). Također, ističu i perifrastičnu glagolsku konstrukciju *stare* + gerundiv pomoću koje se izražava posebna vrsta radnje čije je odvijanje u toku, odnosno progresivno ili postepeno odvijanje radnje (progresivni aspekt). U opisu predikata na primjerima nekoliko ilustrativnih rečenica, Dardano i Trifone (upor. Dardano – Trifone 2014, 318) ističu osobine radnje izražene određenim glagolom (npr. trenutna, trajna, radnja koja teži nekom rezultatu itd.) i, u skladu s tim, razlikuju dvije grupe glagola, a to su durativni/trajni (*verbi durativi*) i telični (*verbi telici*). U okviru durativnih prepoznaju stativne (*verbi stativi*) i kontinuativne (*verbi continuativi*) glagole, a telične dijele na transformativne (*verbi trasformativi*) i rezultativne (*verbi risultativi*) glagole.

U onlajn izdanju italijanske enciklopedije *Enciclopedia Italiana Treccani* (upor. treccani.it/enciclopedia/verbi) istaknuto je da je klasifikaciju glagola u odnosu na glagolsku radnju moguće napraviti na temelju sljedećih osnovnih karakteristika: “a) dinamičnost; b) trajanje; c) postojanje ili nepostojanje trenutka u kojem se događaj nužno završava”. Isti izvor navodi da je glagole, prema vrsti glagolske radnje, a u skladu s navedenim karakteristikama, moguće rasporediti u četiri osnovne grupe, a to su: a)

stativni glagoli/glagoli stanja (*verbi di stato*), npr. *possedere* ‘posjedovati’, koji “označavaju trajanje, ali u vremenskom okviru u kojem se događaj⁶ odvija ne unose promjene, tako da se smatraju nedinamičnim”; b) glagoli kojima se označava neodređen proces odvijanja radnje (*verbi di processo indefinito*), npr. *camminare* ‘hodati’, odnosno glagoli koji “označavaju trajanje, ali su i dinamični budući da u vremenskom okviru u kojem se odvija radnja unose promjene”; c) glagoli koji označavaju jasno određen proces (*verbi di processo definito*), npr. *svuotare* ‘isprazniti’, odnosno glagoli koji “imaju trajanje i dinamični su, ali ih, za razliku od glagola koji označavaju neodređeni proces, karakterizira napredovanje odvijanja događaja prema završnoj tački, odnosno trenutku u kojem se događaj nužno završava”; d) trenutni glagoli (*verbi istantanei/momentanei*), npr. *trovare* ‘naći’, odnosno glagoli koji “nemaju trajanje i označavaju trenutnu kulminaciju; u ovom se slučaju poklapaju početna i završna tačka odvijanja događaja”.

Iako u prethodno navedenim opisima karakteristika glagola postoji terminološka nepodudarnost u označavanju nijansi aspekatskih vrijednosti glagola i glagolske radnje, autori su prvenstveno mislili na osnovnu podjelu aspekatske vrijednosti glagolske radnje, a to je svršena i nesvršena, u okviru kojih su prepoznali različite nijanse, a na temelju definicija i primjera zaključuje se da je riječ o istim i/ili sličnim vrstama.

---

⁶U ovom se slučaju misli na stanje.

3.

O ASPEKATSKIM GLAGOLIMA U ITALIJANSKOM JEZIKU

Proces komunikacije sastoji se od davanja i primanja raznovrsnih informacija o nekoj aktivnosti, stanju ili zbivanju i u ovoj vrsti procesa značajnu funkciju (u jezicima čijom se analizom bavimo) ima “komunikativna rečenica”, to jest “sintaksičko-komunikativna jedinica kojom se iskazuje celovita (odn. završena) poruka” (Stanojčić – Popović 1992: 191). Sastavni elementi komunikativne rečenice su riječi koje su raspoređene prema principima sintaksičkog sistema određenog jezika. Jedan od konstituenta rečenice u užem smislu je glagol, koji u prvom redu pruža informacije o subjektu rečenice, odnosno ima predikativnu funkciju, zahvaljujući čemu se smatra “sintaksičkim centrom rečenice” (Sensini 2005: 221), a predikativnost je najvažnija gramatička osobina rečenice kao osnovne jedinice sporazumijevanja. U okviru rečenične strukture predikat posjeduje određene gramatičke osobine (Silić i Pranjković nazivaju ih “predikatnim kategorijama”), a to su: lice, broj, vrijeme, način, aspekt/vid i prelaznost, koje “omogućuju rečenici prenošenje obavijesti, odnosno po kojima predikat stupa u odnose s drugim članovima rečeničnoga ustrojstva i ‘upravlja’ njihovim gramatičkim osobinama” (Silić – Pranjković 2005: 286).

U nastavku ćemo ponuditi pregled glagola i posebnih glagolskih struktura, koji u sintaksičkoj cjelini imaju predikatsku funkciju, a kojima se u italijanskom jeziku označava određena vrsta i/ili nijansa glagolskog aspekta radnje (stanja ili zbivanja).

Posmatrano u širem smislu, Serianni (1997) u kategoriju “pomoćnih” glagola ubraja “sve one glagole koji, osim njihove autonomne upotrebe i značenja, obavljaju zamjensku funkciju u odnosu na bilo koji drugi glagol” (Serianni 1997: 276). Ove je glagole razvrstao u sljedeće tri grupe (upor. Isto: 276–281): 1) pravi pomoćni glagoli (*ausiliari propriamente detti*), gdje ubraja glagole *avere* ‘imati’ i *essere* ‘biti’, kojima se određuju

morfološke karakteristike; 2) modalni glagoli (*verbi servili o modali*), pomoću kojih se označava posebna semantička vrijednost, a u ovu grupu uvrštava preventivno glagole *potere* ‘moći’, *dovere* ‘morati’ i *volere* ‘htjeti’ a, “s određenim ograničenjima”, i glagole *solere* ‘običavati’ i *sapere* ‘znati’, “u smislu ‘biti sposoban’, ‘biti u stanju da’”; te 3) frazeološki ili aspekatski glagoli (*verbi fraseologici o aspettuali*), pomoću kojih se obilježavaju određene aspekatske osobine. U zavisnosti od vrste aspekatske vrijednosti koju označava glagolska struktura čiji je konstituent frazeološki glagol, Serianni prepoznaje sljedeće kategorije frazeoloških glagola: a) neminovnost izvršenja radnje (*imminenza di un’azione*) moguće je izraziti sljedećim strukturama: *stare per*, *accingersi a*, *essere per*, *essere lì per*, *essere lì lì per*, *essere sul punto di*, *in procinto di*; b) za izražavanje početka (izvršenja radnje (*inizio di un’azione*) navodi sljedeće glagole: *cominciare a*, *mettersi a*, *prendere a*, *darsi a*; c) progresivnu aspekatsku vrijednost (*aspetto progressivo*), odnosno postepeno odvijanje radnje moguće je izraziti sljedećim strukturama: *stare* + gerundiv, *stare a* + infinitiv, *andare* + gerundiv i *venire* + gerundiv; d) durativna aspekatska vrijednost (*aspetto durativo*) može se izraziti sljedećim glagolima: *continuare a*, *seguitare a*, *insistere a/nel*, *persistere a/nel*, *ostinarsi a*; i e) završetak radnje, odnosno konkluzivni aspekt (*aspetto conclusivo*) moguće je izraziti sljedećim glagolima: *finire di*, *cessare di*, *smettere di*, *interrompere di*.

Sensini (upor. Sensini 2005: 240–242) opisuje glagole “s posebnom službom” (*verbi di “servizio”*), a to su glagolske strukture sačinjene od dva glagola, od kojih je jedan nosilac osnovne ideje značenja, a drugi, koji mu prethodi, osim što posjeduje autonomnu značenjsku vrijednost, može imati različite funkcije, odnosno obavljati posebnu službu u odnosu na osnovni glagol. Autor razlikuje sljedeće četiri grupe glagola s posebnom službom: 1) pomoćni glagoli (*verbi ausiliari*) *avere* ‘imati’ i *essere* ‘biti’, koji služe za tvorbu složenih glagolskih vremena te tvorbu pasivne glagolske forme; 2) modalni glagoli (*verbi servili*), kojima se označava način na koji se vrši radnja izražena glagolom u infinitivu, kojem prethodi modalni glagol. Tako se glagol *dovere* ‘morati, trebati’ koristi za označavanje neophodnosti vršenja radnje, glagol *potere* ‘moći’ za označavanje mogućnosti izvršenja radnje te glagol *volere* ‘htjeti’ za označavanje želje za izvršenjem radnje. Osim navedena tri glagola, Sensini u kategoriju modalnih glagola ubraja i one za koje tvrdi da mogu imati funkciju modalnih glagola, kao npr. *osare* ‘usuditi se’, *preferire* ‘više voljeti’; *solere* ‘običavati’, *sapere* ‘znati’, *desiderare* ‘željeti’ i sl.; 3) aspekatski glagoli (*verbi aspettuali*), koji prethode

osnovnom glagolu izraženom infinitivom ili gerundivom i služe da preciziraju aspekatsku vrijednost radnje izražene osnovnim glagolom (npr. trenutna, trajna, ingresivna, progresivna itd.); to su npr. *accingersi (a)*, *essere* (kao dio strukture *essere sul punto di*) i *stare* (kao dio strukture *stare per*), a sva tri aspekatska glagola se koriste za označavanje skorašnjeg početka odvijanja radnje); *stare* kao dio perifrastične strukture *stare* + gerundiv (za označavanje progresivnosti); *cominciare a* i *mettersi a* (za označavanje apsolutnog početka odvijanja radnje); *sforzarsi di* i *provare a* (za označavanje nastojanja da se izvrši radnja); *continuare a* (za označavanje nastavljanja odvijanja prethodno započete radnje); *finire di* (za označavanje završetka odvijanja radnje); *finire per* i *finire con* (za označavanje posebnog načina na koji će se završiti radnja) i dr.; 4) kauzativni/faktitivni glagoli (*verbi causativi/fattivi*) *fare* i *lasciare*, čija je funkcija da izraze radnju koju subjekt uzrokuje i koju neko drugi izvršava na poticaj subjekta ili uz njegovu pomoć, odnosno koju subjekt izvršava ili dozvoljava da bude izvršena.

Dardano i Trifone (2014) također izdvajaju grupu frazeoloških glagola (npr. *stare*, *cominciare a*, *continuare a*, *finire di*) koji se koriste s drugim glagolom u infinitivu ili gerundivu kako bi tom glagolu označili posebnu vrstu aspekatske vrijednosti (durativna, progresivna, ingresivna, početak ili završetak izvršenja radnje, nastavak odvijanja prethodno započete radnje i sl.). Istakli su i postojanje “različitih izraza sa frazeološkom vrijednošću: *essere sul punto di*, *andare avanti a* itd.” (Dardano – Trifone 2014: 333).

Moderc (2015) prikazuje svojstva grupe perifrastičnih glagolskih struktura, koji “se odlikuju posebnom vidskom vrednošću” (Moderc 2015: 273), sastavljene od aspekatskih glagola *stare*, *andare*, *venire*, *tornare* i *fare* koji prethode osnovnom glagolu izraženom infinitivom, gerundivom ili participom te imaju zadatak da označe posebnu aspekatsku vrijednost osnovnog glagola. Kao najčešće upotrebljavane izdvojene su sljedeće strukture: *stare* + gerundiv, kojom se naglašava da su “radnja ili proces u toku” (Isto: 274); *stare a* + infinitiv, kojom se, također, naglašava da je radnja u toku, ali se ovom strukturom ističe i “određeni emotivni ili psihološki stav” (Isto); *stare per* + infinitiv, kojom se iskazuje radnja koja će se početi odvijati u bliskoj budućnosti, odnosno “koja treba upravo da počne” (Isto: 275); *andare* + gerundiv i *venire* + gerundiv, kojima se označava radnja koja je u toku ali i opetovano odvijanje radnje; Moderc naglašava da je razlika između ove dvije strukture u tome što se strukturom sa glagolom *venire* označava radnja za koju govornik pokazuje veće zanimanje i u koju je involviran, tako da takva radnja “poprima veću psihološku i emotivnu

relevantnost” (Moderc 2015: 275), dok se glagolom *andare* u drugoj strukturi provocira mnogo niži nivo psihološkog ili emotivnog sudjelovanja govornika budući da je, prema autoru, u odnosu na glagol *venire*, glagol *andare* “neutralniji, kada je reč o stavu govornika” (Isto); *tornare a* + infinitiv, kojom se “ne upućuje (se) na kretanje već na ponavljanje radnje” (Isto: 276) iskazane infinitivom; *fare per* + infinitiv, kojom se označava “namera, trenutak koji neposredno prethodi izvršenju radnje” (Isto: 277), što znači da je postojala zamisao da se ostvari radnja izražena glagolom u infinitivu, ali nije došlo do realizacije; *andare* + particip prošli i *venire* + particip prošli su strukture kojima se označavaju “radnje koje su u toku ili radnje koje se ponavljaju” (Isto: 275) i prvenstveno se koriste za tvorbu pasivne konstrukcije, tako da im je na prilično niskom nivou sposobnost da označe aspekatsku vrijednost glagola izraženog participom prošlim: kada je konstituent pasivne konstrukcije glagol *andare*, ističe se “obaveza da se izvrši radnja pasivnog glagola” (Isto: 304), a glagol *venire* u pasivnoj konstrukciji ima zadatak da istakne “radnju koja se ponavlja ili [...] koja treba da izazove posebno emotivno učestvovanje” (Isto: 303).

4.

ANALIZA IZRAŽAVANJA GLAGOLSKOG ASPEKTA POMOĆU ASPEKATSKIH GLAGOLA U PREVODIMA NA ITALIJANSKI JEZIK ROMANA IVE ANDRIĆA *TRAVNIČKA HRONIKA*

Kako je navedeno u prethodnom dijelu, jedan od načina za iskazivanje i preciziranje vrsta i nijansi izražavanja aspekatske vrijednosti glagola u italijanskom je jeziku upotreba aspekatskih i/ili frazeoloških glagola i perifrastičnih glagolskih konstrukcija. Ti su glagoli obično izraženi određenim glagolskim načinom (indikativ, konjunktiv, imperativ, kondicional) i kombiniraju se s infinitivom ili gerundivom glagola čiju aspekatsku vrijednost određuju. Ovakvim se glagolskim strukturama mogu označiti sljedeće nijanse svršenog ili nesvršenog aspekta odvijanja radnje (stanja ili zbivanja): početak, progresivnost, učestalost, nastojanje ili pokušaj ostvarenja odvijanja, nastavljanje, prestanak, primicanje kraju, apsolutni završetak odvijanja radnje te isticanje načina na koji je realiziran završetak.

U ovom ćemo dijelu predstaviti opis i analizu jezičkih sredstava upotrijebljenih u prevodima na italijanski jezik romana Ive Andrića *Travnička hronika*⁷ (primjerima iz ovog izvora prethodit će oznaka A) u odnosu na izvorni tekst. Komparirat ćemo prevod koji je 1961. godine uradio Luigi Salvini (primjerima iz ovog izvora prethodit će oznaka S, a istu ćemo oznaku koristiti i u analizi ilustrativnih primjera) i prevod koji je Dunja Badnjević uradila 2001. godine (primjerima iz ovog izvora prethodit će oznaka B, a istu ćemo oznaku koristiti i u analizi ilustrativnih primjera) kako bismo saznali u kojoj mjeri prevodioci prepoznaju vrstu i nijansu aspekatske vrijednosti glagola (koje koristi Andrić) i za koje su se italijanske ekvivalente (aspekatske i/ili frazeološke glagole, perifrastične ili neke

---

⁷ Karakteristike morfoloških, sintaksičkih i leksičkih sredstava srpskohrvatskog jezika, na kojem je Andrić napisao roman, iste su ili slične onima u bosanskom jeziku, čijom se analizom bavimo.

druge glagolske, odnosno leksičke konstrukcije) opredijelili u odnosu na izvorni tekst.

Registriranost leksičkih jedinica, pomoću kojih ilustriramo, odnosno dokazujemo semantičke i aplikativne vrijednosti analiziranih leksičkih konstrukcija, provjeravali smo u rječničkoj građi bosanskog jezika, ponuđenoj u *Rječniku bosanskoga jezika*, čiji su autori Senahid Halilović, Ismail Palić i Amela Šehović⁸, te u onlajn rječničkoj građi italijanskog jezika, ponuđenoj u sljedećim rječnicima: *Dizionario italiano De Mauro* (Tulio De Mauro)⁹, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* (Monica Quartu)¹⁰ i *Vocabolario italiano Treccani*¹¹.

4.1. Početak odvijanja radnje

Inkoativni (ili ingresivni) glagolski aspekt u italijanskom se jeziku izražava glagolskim konstrukcijama kojima se označava početak odvijanja glagolske radnje. Za označavanje vrsta početka odvijanja glagolske radnje mogu se koristiti:

- 1) glagoli i glagolski izrazi *accingersi (a)*, *essere sul punto (di)*, *stare (per)*
Ovim se strukturama, čija je semantička vrijednost ista: ‘spremati se/pripremati se (nešto uraditi)’, najavljuje predstojeći početak odvijanja glagolske radnje, odnosno ističe radnja koja tek što nije počela, radnja koja treba početi neposredno nakon davanja informacije o istoj. Navedeni glagoli i glagolske strukture prethode osnovnom glagolu (koji je izražen infinitivom)¹² i u takvoj kombinaciji označavaju nijansu ove vrste glagolskog aspekta.
- 2) glagoli *cominciare (a)*, *iniziare (a)*, *incominciare (a)*, *mettersi (a)*, *prendere (a)*, *intavolare*
Za razliku od ostalih navedenih glagola iz ove grupe, čije je značenje isto ili slično: ‘početi/počinjati’ ili ‘započeti/započinjati’, glagol *intavolare*¹³ ima funkciju aspekatskog glagola samo ako je u kombinaciji s imenicama *discussione* ‘diskusija’, *questione* ‘pitanje’ i *trattativa*

⁸ Za ovaj ćemo izvor u nastavku koristiti skraćenicu RBJ.

⁹ U nastavku ćemo za onlajn izdanje ovog rječnika koristiti skraćenicu DIDM.

¹⁰ U nastavku ćemo za onlajn izdanje ovog rječnika koristiti skraćenicu DMDLI.

¹¹ U nastavku ćemo za onlajn izdanje ovog rječnika koristiti skraćenicu VIT.

¹² Infinitiv se, u zavisnosti od upotrijebljenog aspekatskog glagola, uvodi odgovarajućim prostim prijedlogom (*a*, *di*, *per*).

¹³ Iako se kombinira s imenicom, a ne s drugim glagolom, ovaj smo glagol uvrstili u kategoriju aspekatskih glagola zbog semantičke vrijednosti takve strukture.

‘pregovor’¹⁴, i u takvim strukturama ovim se glagolom označava početak odvijanja aktivnosti označenih navedenim imenicama ‘(za) početi/(za)počinjati diskusiju, otvoriti/otvarati pitanje, (za)početi/(za)počinjati pregovor’. Glagoli iz ove grupe (osim glagola *intavolare*) uvijek su u kombinaciji s infinitivom¹⁵ osnovnog glagola i takvom se konstrukcijom označava apsolutni početak odvijanja radnje izražene osnovnim glagolom.

U naredna dva odjeljka (4.1.1. i 4.1.2.) slijedi analiza primjera iz korpusa, pomoću koje ćemo ilustrirati upotrebu glagolâ i glagolskih struktura kojima se u izvornom tekstu i prevodima na italijanski jezik izražavaju različite vrste početka odvijanja glagolske radnje, s posebnim osvrtom na način izražavanja aspekatske vrijednosti glagolske radnje u prevodima na italijanski jezik.

4.1.1. Najava početka odvijanja radnje

Iako su glagolske strukture *accingersi a* + infinitiv, *essere sul punto di* + infinitiv i *stare per* + infinitiv u kategoriji sinonima, odnosno značenje im je gotovo identično (služe za obilježavanje stanja ili svojstva spremnosti za početak vršenja neke radnje), primjere ćemo, zbog bolje preglednosti, razvrstati i analizirati u zavisnosti od toga koji je glagol ili glagolski izraz upotrijebljen u prevodima. Smatramo neophodnim istaknuti da se u nekim izvornim iskazima upotrebom priloga *upravo* preciznije određuje značenje glagola na koji se taj prilog odnosi, uključujući i njegovu aspekatsku vrijednost, a to znači da je označen predstojeći početak odvijanja radnje.

accingersi (a)

(1)

A: *Upravo kad je hteo da svoju poemu dâ u štampu /.../ (str. 56)*

S: *Ma proprio quando egli si accingeva a dare alle stampe il suo lavoro /.../ (str. 68)*

B: *Quando stava per darlo alle stampe /.../ (str. 78)*

¹⁴Navedene imenice se u ovakvim strukturama obično koriste u množini.

¹⁵Infinitiv se uvodi prostim prijedlogom *a*.

(2)

A: /.../ **spremao se** sa zadovoljstvom **da** on mladiću **pročita** svoj izveštaj
/.../ (str. 297)

S: /.../ **si accingeva** con soddisfazione **a far leggere** a quel giovane il
suo rapporto /.../ (str. 354)

B: /.../ **si preparava a leggere** al giovane la sua relazione /.../ (str. 420)

(3)

A: Rekao je /.../ da **se upravo spremao** da ga dostavi gospodinu generalnom konzulu. (str. 238)

S: Le disse /.../ che egli **si stava già preparando** a recapitarla al signor console generale. (str. 285)

B: Le disse /.../ che **si accingeva a farla recapitare** al signor console generale. (str. 339)

Glagole *hteti*¹⁶ (u funkciji je nepotpunog glagola koji određuje značenje glagola *dati* izraženog prezentom) i *spremati se* Andrić je izrazio perfektom, ali je, uvidom u širi kontekst, evidentno da je na taj način označio da će se radnja početi odvijati u bliskoj budućnosti.

Iz navedenih se primjera jasno vidi da se samo jedan od prevodilaca¹⁷ odlučuje za upotrebu aspekatskog glagola *accingersi* ‘spremati se/pripremati se’ kako bi označio radnju (izraženu infinitivom) čije odvijanje tek što nije počelo. Prevodioci navedeni glagol izražavaju imperfektom, naglašavajući tako durativni karakter odvijanja aktivnosti, čija je realizacija predstojala, a to su: namjera da se kome povjeri posao štampanja poeme, što je izraženo infinitivom glagola *dare*, dio je izraza *dare alle stampe* ‘dati u štampu’; obavljanje aktivnosti koje prethode čitanju izvještaja, što je izraženo infinitivom glagola *fare*, u funkciji je kauzativnog glagola kojim se označava radnja (izražena je infinitivom glagola *leggere* ‘pročitati’) koju će, na poticaj gramatičkog subjekta, izvršiti neko drugi; te dostavljanje biskupovog odgovora, što je, također, izraženo kauzativnim glagolom *fare* kojim se označava da će se, uz pomoć gramatičkog subjekta, izvršiti radnja izražena glagolom *recapitare* ‘dostaviti’. U slučaju kada jedan od

¹⁶ U analizi leksičkih elemenata iz izvornog korpusa navodit ćemo oblike za koje se opredijelio Andrić bez obzira na to što neki od njih nisu u skladu s normom bosanskog jezika, koji je dio kontrastivne analize.

¹⁷ Prevodilac S u primjerima (1) i (2); prevodilac B u primjeru (3).

prevodilaca nije koristio glagol *accingersi*, vršenje navedene aktivnosti izraženo je na sljedeće načine: izrazom *stare per* + infinitiv (aspekatski glagol *stare* je izražen imperfektom), kojim je precizirano značenje glagola *dare* (upotrijebljen je u infinitivu) iz izraza *dare alle stampe*, i ova je struktura ekvivalentna onoj čija je sastavnica glagol *accingersi*; imperfektom glagola *prepararsi* ‘spremati se’, kojim se označava kontinuirano odvijanje aktivnosti izražene infinitivom osnovnog glagola *leggere* ‘čitati’; perifrastičnom glagolskom konstrukcijom koju čine imperfekt glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *prepararsi*, čime se označava progresivna vrijednost izvođenja radnje pripremanja da se izvrši aktivnost izražena infinitivom glagola *recapitare*. Bez obzira na različitosti u načinu izražavanja odvijanja glagolske radnje, u sva je tri slučaja označeno kraće ili duže obavljanje pripreme za aktivnost koja predstoji.

essere sul punto (di)

(4)

A: *Niti je Davil hteo da prizna da sa porodicom zauvek napušta Travnik /.../ (str. 388)*

S: *Daville non voleva dire che era sul punto di lasciare Travnik /.../ (str. 467)*

B: *Daville non voleva confessare che stava per lasciare Travnik per sempre insieme alla sua famiglia /.../ (str. 549)*

Andrić koristi tzv. futurski ili narativni prezent glagola *napuštati* kako bi označio radnju koja će se početi realizirati u vremenu koje dolazi (napuštanje mjesta na kojem se boravilo).

Za upotrebu izraza *essere sul punto di* + infinitiv opredjeljuje se samo prevodilac S, a namjera mu je da preciznije označi semantičku vrijednost glagola *lasciare* ‘napustiti’, odnosno da naglasi skorašnje odvijanje aktivnosti koju je Davil odlučio izvršiti (odlazak iz Travnika). Semantička i aspekatska vrijednost strukture *stare per* + infinitiv, kojom prevodilac B određuje aspekatske vrijednosti glagola *lasciare*, identične su strukturi koju koristi prevodilac S. Dakle, u oba je prevoda obilježena iminentna aspekatska vrijednost osnovnog glagola – obavljanje neophodnih aktivnosti koje prethode onoj koja slijedi (spremanje da se definitivno napusti Travnik). Oba prevodioca označavaju durativnu varijantu odvijanja

navedene aktivnosti tako što imperfektom izražavaju glagole *essere* i *stare*, koji su sastavni elementi navedenih aspekatskih izraza.

stare (per)

Kod upotrebe strukture *stare per* + infinitiv odvojeno ćemo posmatrati primjere u kojima je u oba prevoda ujednačen način izražavanja radnje čije odvijanje predstoji i primjere u kojima prevodioci nisu uskladili način izražavanja odvijanja radnje.

- a) Prevodioci su uskladili način izražavanja odvijanja radnje u odnosu na izvorni tekst

(5)

A: *Starac ga je sada gledao /.../ kao što se gleda za nekim ko se udaljuje /.../ (str. 245)*

S: *Il vecchio lo guardava /.../ come si guarda qualcuno che sta per partire /.../ (str. 293)*

B: *Il vecchio lo osservava ora /.../ come si guarda qualcuno che sta per andarsene /.../ (str. 348)*

(6)

A: *Fra Julijan upravo zausti da, po običaju, kaže neki citat /.../ (str. 221)*

S: *Fra' Giuliano stava per fare, secondo la sua abitudine, una citazione /.../ (str. 264)*

B: *Fra Julijan stava per fare una citazione, come sua abitudine /.../ (str. 314)*

(7)

A: *Obilazio je okužene mahale, lečio bolesne, ispovedao i pričesćivao one koji su za umiranje /.../ (str. 207)*

S: *Visitava i quartieri infetti, curava i malati, confessava e comunicava coloro che stavano per morire /.../ (str. 248)*

B: *Visitava i quartieri infetti, curava i malati, confessava e dava l'estrema unzione a coloro che stavano per morire /.../ (str. 294–295)*

(8)

A: *Tek u drugom redu Davilu su dolazile misli da on to **gubi** dugogodišnjeg prijatelja /.../ (str. 345)*

S: *Soltanto piú tardi gli venne di pensare che **stava per perdere** un vecchio amico /.../ (str. 413)*

B: *Solo in un secondo tempo Daville si disse che **stava per perdere** un amico di lunga data /.../ (str. 488)*

(9)

A: *Potkraj leta pronese se glas da austrijski konzul **dolazi**. (str. 79)*

S: *Alla fine dell'estate si diffuse però la voce che **stesse per arrivare** /.../ (str. 94)*

B: *Alla fine dell'estate si diffuse però la voce che il console **stava per arrivare**. (str. 110)*

(10)

A: *Šareno i složeno vezirovo kućanstvo /.../ sad je odjednom zaljuljano kao da **se ruši**. (str. 347)*

S: *La varia e complessa organizzazione domestica del visir /.../ all'improvviso aveva cominciato a vacillare e pareva **stesse per crollare**. (str. 415)*

B: *La particolare e composita corte domestica del visir /.../ all'improvviso aveva iniziato a vacillare come **stesse per crollare**. (str. 490)*

Opis radnje (kako u izvornom tekstu, tako i u prevodima) je u primjeru (5) smješten u prošlost, ali su i Andrić i prevodioci sadašnjim vremenom izrazili glagole *udaljivati se* i *stare* kako bi označili uobičajeno odvijanje aktivnosti, čija se realizacija očekuje (odlazak neke osobe). Upotrebom glagolske strukture, koju čine aspekatski glagol *stare* (*per*) i infinitiv glagolâ *partire* i *andarsene*, čije je značenje identično – 'otići', prevodioci naglašavaju nijansu početka odvijanja predstojeće radnje označene osnovnim glagolom. U primjeru (6) Andrić je aoristom glagola *zaustiti* označio fra Julijanovo pripremanje da počne s uobičajenim izgovaranjem citata, što je označeno prezentom glagola *kazati*. U preostalim primjerima Andrić koristi prezent glagolâ *biti* (dio je sintagme *biti za umiranje*, sa značenjem

biti veoma blizu trenutku u kojem čovjek dolazi u stanje gašenja životnih funkcija), *gubiti*, *dolaziti* i *rušiti se* kako bi najavio skorašnje odvijanje u prošlosti sljedećih aktivnosti: umiranje ljudi zaraženih kugom, koje je obilazio fra Luka; Davilovu konstataciju da će, nakon Ibrahim-pašinog smjenjivanja, on izgubiti dobrog i pouzdanog prijatelja; dolazak austrijskog konzula u Travnik; potpuno uništavanje vezirovog kućanstva.

Kontinuiranost odvijanja predstojeće radnje u prošlosti prevodioci su izrazili imperfektom (indikativa ili konjunktiva) aspekatskog glagola *stare* (konstituenta strukture *stare per* + infinitiv), čime su posebno označili radnju koja tek što se nije počela odvijati (u prošlosti) i koja je izražena infinitivom glagolâ *fare*, dio je izraza *fare una citazione* ‘citirati’, *morire* ‘umrijeti’, *perdere* ‘gubiti’, *arrivare* ‘doći’ i *crollare* ‘rušiti se’. Iz šireg je konteksta vidljivo da je odvijanje navedenih aktivnosti usklađeno s odvijanjem drugih aktivnosti iz iskaza, koje su, također, označene nekim prošlim vremenom.

- b) Prevodioci na različite načine izražavaju odvijanje radnje u odnosu na izvorni tekst

Slijedi analiza primjera u kojima samo jedan prevodilac u svojoj interpretaciji aspekatskom glagolskom strukturom *stare per* + infinitiv najavljuje početak odvijanja radnje (označene infinitivom osnovnog glagola).

(11)

A: *Ona jeknu kao čovek koga **ubijaju** mučki /.../ (str. 231)*

S: *Essa si lamentava come una persona che **viene uccisa** in una maniera tormentosa /.../ (str. 276)*

B: *La donna si lamentava come qualcuno che **sta per essere ucciso** a tradimento /.../ (str. 328)*

Prezentom glagola *ubijati* Andrić je izrazio durativnu varijantu uobičajenog odvijanja aktivnosti nasilnog lišavanja života. Prevodioci koriste glagol *uccidere* ‘ubiti’ u pasivnoj formi, koju izražavaju na sljedeća dva načina:

- Prevodilac S koristi prezent glagola *venire* za konstrukciju pasivne forme glagola *uccidere*, koji je ovdje izražen participom prošlim (*uccisa*). Na taj je način istakao trajnost uobičajenog ponavljanja aktivnosti ubijanja. Za konstrukciju pasivne forme ovaj je prevodilac,

umjesto frekventnije upotrebe glagola *essere*, upotrijebio upravo glagol *venire* kako bi istakao da navedena aktivnost “treba da izazove posebno emotivno učestvovanje” (Moderc 2015: 303), odnosno posebno emotivno stanje kod njenog vršioca.

- Prevodilac B koristi prezent aspekatskog glagola *stare* (koji je dio strukture *stare per* + infinitiv), čime naglašava skorašnje odvijanje aktivnosti označene participom prošlim glagola *uccidere*, a dio je pasivne forme *essere ucciso* ‘biti ubijen’.

Dakle, osim razlike u načinu izražavanja pasivne forme glagola *uccidere*, očigledna je i razlika u načinu izražavanja vrste aspekta navedenog glagola. Prevodilac S označio je durativnu varijantu uobičajenog odvijanja aktivnosti u bilo kojem trenutku na vremenskoj osi, a prevodilac B je najavio predstojeći početak odvijanja aktivnosti.

(12)

A: *Sad, vi odlazite.* (str. 392)

S: *.../ ed ora state per andarvene.* (str. 471)

B: *Ora parte .../* (str. 554)

Andrić je prezentom glagola *odlaziti* označio aktivnost napuštanja Travnika, koja će se početi odvijati u bliskoj budućnosti.

I prevodioci¹⁸ koriste prezent, ali je različit način na koji označavaju aspekatske karakteristike osnovnog glagola. Samo prevodilac S koristi aspekatski izraz *stare per* + infinitiv kako bi označio najavu odvijanja navedene aktivnosti u budućnosti, što je izraženo infinitivom glagolskog izraza *andarsene* ‘otići’. Prezent glagola *partire* ‘otići’, koji koristi prevodilac B, služi za označavanje odvijanja aktivnosti napuštanja Travnika, što će se realizirati tek nakon trenutka kada se govori o toj aktivnosti (ali ne obavezno u skorijoj budućnosti). Ovaj je prezent poznat pod nazivom *presente “pro futuro”* i u razgovornom se jeziku često koristi umjesto futura,

¹⁸ Zanimljivo je da su u ovom primjeru različiti i načini na koje prevodioci izražavaju formalno obraćanje u okviru komunikacijskog čina. Prevodilac B je upotrebom trećeg lica jednine izrazio način učtivog oslovljavanja, koji je uobičajen i u skladu sa pravilima savremenog italijanskog jezika. Prevodilac S se, međutim, odlučuje za drugo lice množine, a to je način obilježavanja formalnog obraćanja koji se gotovo i ne koristi u savremenom italijanskom jeziku, ali je njegova upotreba veoma prisutna u starijoj prevodnoj književnosti, kao i u dijalektima južnog dijela Italije. Razlike u načinu izražavanja formalnog obraćanja možemo dovesti u vezu sa bitnim razlikama u periodu u kojem su nastali prevodi čijom se analizom bavimo, a to su 1961. i 2001. godina.

a navedenom se strukturom naglašava progresivna aspekatska vrijednost glagola *partire*.

(13)

A: *U ovaj mah on je negde na evropskim granicama Rusije.* (str. 307)

S: *In questo momento sembra che stia per accendersi in qualche punto lungo i confini fra l'Europa occidentale e la Russia.* (str. 367)

B: *In questo momento sembra che sia alle frontiere europee della Russia.* (str. 435)

Trajnost odvijanja aktivnosti vođenja oružanog sukoba Andrić označava prezentom glagola *biti* (čije je značenje dešavati se, odnosno voditi se, a misli se na *rat*) i tako izražava nijansu nesvršenog aspekta navedenog glagola. Iako su prevodioci uskladili upotrebu glagolskog vremena (prezent konjunktiva), opredijelili su se za različit izbor leksičkih i sintaksičkih sredstava. Prevodilac S izrazom *stare per* + infinitiv precizira aspekatsku vrijednost glagola *accendersi* 'planuti', izraženog infinitivom, čime je istaknuto da će se ratna dejstva početi razvijati odmah nakon davanja informacije o tome. Prevodilac B koristi *presente "pro futuro"* da bi označio trenutak u skorašnjoj budućnosti u kojem će početi odvijanje radnje, izražene glagolom *essere* 'voditi se' (misli se na ratna dejstva).

Naredni su primjeri, osim upotrebe aspekatskog glagola *stare*, i to samo kod prevodioca S, zanimljivi zbog toga što prevodioci odvijanje radnje izražavaju prošlim vremenom (imperfektom) iako je u izvornom tekstu upotrijebljeno sadašnje vrijeme.

(14)

A: *.../ dokaz da turska vlast slabi i da dolaze dobra i spasonosna nemirna vremena.* (str. 14)

S: *.../ una prova che il dominio turco si indeboliva e che stavano per giungere i buoni tempi della salvezza .../* (str. 15)

B: *.../ una prova che il dominio turco andava indebolendosi e che ci si poteva spettare un salutare periodo di agitazioni.* (str. 17)

(15)

A: *To bi, otprilike, bilo ono što bi Salomon Atijas kazao u ovom trenutku kad se francuski konzul **sprema da** zauvek **napusti** Travnik /.../ (str. 393–394)*

S: *Pressappoco così avrebbe voluto parlare Salomone Atijas al console che **stava per lasciare** per sempre Travnik /.../ (str. 474)*

B: *Questo era pressappoco quanto Salomon Atijas avrebbe detto al console francese che **si preparava a lasciare** per sempre Travnik /.../ (str. 557)*

Andrić je prezentom glagola *dolaziti* izrazio kontinuirano odvijanje aktivnosti nastupanja novih okolnosti u budućnosti, što je logična posljedica slabljenja turske vlasti. Prezentom je izrazio i glagol *napustiti*, koji je u funkciji dopune nepotpunog glagola¹⁹ *spremati se*, čime se izražava najava početka odvijanja aktivnosti definitivnog odlaska francuskog konzula iz Travnika.

Uvidom u širi kontekst, zaključuje se da je upotreba imperfekta u prevodima usklađena s upotrebom prošlog vremena, kojim je izraženo odvijanje radnje u cijelom iskazu. Prevodilac S je u oba primjera imperfektom izrazio aspekatski glagol *stare (per)* kako bi istakao skorašnji početak vršenja navedenih aktivnosti označenih infinitivom glagolâ *giungere* ‘doći’ i *lasciare* ‘napustiti’. Prevodilac B istim prošlim vremenom izražava modalni glagol *potere* ‘moći’ i povratni glagol *prepararsi* ‘pripremati se’ kako bi precizirao nijansu mogućeg početka odvijanja radnje označene glagolom *spettare* ‘očekivati’ te durativnu vrijednost odvijanja poduzimanja aktivnosti koje prethode onoj izraženoj infinitivom glagola *lasciare* ‘napustiti’.

Osvrnut ćemo se i na primjer u kojem prevodioci nisu uskladili upotrebu glagolskih vremena.

(16)

A: *Njemu staju dah i misao. – Hoće, **desiće se**. (str. 161)*

S: */.../ egli trattiene il respiro; pensa: ecco, **accade!** (str. 192)*

B: *Salko smise di respirare e anche di pensare. – Sì, **stava per accadere!** (str. 227)*

¹⁹ Radi se o glagolima kojima se označavaju nijanse početka, završetka ili nastavljanja vršenja radnje.

Andrić futurom I glagola *desiti se* označava konačni zaključak Salke Maluhije, koji se odnosi na njegova predviđanja o budućim aktivnostima kćerke gospodina fon Miterera, koju je krišom posmatrao. Naime, na temelju položaja njenog tijela i pokreta koje je pravila, Salko je stekao uvjerenje da će kćerka gospodina fon Miterera uskoro početi plesati.

Prevodilac S koristi prezent glagola *accadere* ‘desiti se’ kako bi označio odvijanje navedene aktivnosti u budućnosti. I prevodilac B koristi isti glagol, ali aspekt odvijanja radnje precizira konstrukcijom *stare per* + infinitiv (glagol *stare* izražava imperfektom), kojom najavljuje odvijanje radnje označene glagolom *accadere*. Iako su se opredijelili za različite načine izražavanja predikata označenog glagolom *accadere*, oba su prevodioca istakla početak odvijanja navedene radnje u skorijoj budućnosti.

Naredne smo primjere izdvojili zbog toga što prevodioci potpuno različitim glagolskim načinima označavaju aspekatsku vrijednost početka odvijanja aktivnosti.

(17)

A: *To svoje pismo završio je nadajući se da “posle železnog doba **dolazi** zlatno”.* (str. 384)

S: *.../ e concludeva esprimendo la speranza che dopo quella età ferrea **stesse per cominciare** una felice età dell’oro.* (str. 462)

B: *Concluse la lettera esprimendo la speranza che dopo «l’era di ferro **sarebbe iniziata** quella dell’oro».* (str. 542)

(18)

A: *.../ osećalo se u varoši da će jedan od konzula **proći** u Konak.* (str. 370)

S: *.../ la piazza s’accorgeva che uno dei due consoli **stava per attraversarla** per recarsi al konak .../* (str. 443)

B: *S’intuiva che uno dei consoli **si sarebbe recato** in visita al Konak .../* (str. 522)

U primjeru (17) Andrić koristi prezent glagola *dolaziti*, a u primjeru (18) je futurom I izrazio glagol *proći*. Bez obzira na upotrebu različitih glagolskih vremena, Andrić je u oba slučaja najavio početak odvijanja aktivnosti označenih navedenim glagolima (najava dolaska *zlatnog doba* i najava

prolaska konzula kroz travničku varoš na putu prema Konaku). Prevodilac S glagolskim izrazom *stare per* + infinitiv označava aspekatsku vrijednost glagolâ *cominciare* ‘početi’ i *attraversare* ‘preći’. Glagol *stare* izražen je imperfektom (konjunktiva i indikativa) kako bi odvijanje radnje označene predikatima zavisne rečenice bilo vremenski usklađeno s odvijanjem radnje označene predikatima glavne rečenice. Prevodilac B, međutim, koristi prošlo vrijeme kondicionala glagolâ *iniziare* ‘početi’ i *recarsi* ‘otići’ kako bi izrazio tzv. budućnost u prošlosti, odnosno poslijevremenost u odnosu na radnju predstavljenu u glavnoj rečenici. Iako nije upotrijebljena aspekatska glagolska konstrukcija, i na ovaj je način istaknut početni trenutak odvijanja radnje, što se zaključuje i na temelju semantičke vrijednosti upotrijebljenih glagola.

U sljedećem je primjeru naročito zanimljiv način na koji prevodilac B izražava glagolsku radnju.

(19)

A: *Musa, koji negde na pola puta između jutrošnjeg mamurluka i novog pijanstva koje **nailazi**, predaje se potpunoj toplini zemlje /.../ (str. 299)*

S: *Mussa, a metà strada fra lo stordimento del mattino e la nuova ebbrezza che **sta per cominciare**, si abbandona completamente a quel calore della terra /.../ (str. 356)*

B: *Musa, a metà strada tra i postumi della sbornia mattutina e l'ubriacatura **incipiente**, si abbandona completamente al tepore della terra /.../ (str. 423)*

Andrić je prezentom glagola *nailaziti* najavio početnu fazu stanja u kojem će se uskoro naći Musa (novo pijanstvo će uslijediti odmah poslije otrežnjenja od prethodnog). Prevodilac S koristi aspekatski izraz *stare per* + infinitiv, odnosno prezentom glagola *stare* i infinitivom glagola *cominciare* ‘početi’ izražava skorašnji početak stanja pijanstva koje će obuzeti Musu, čime precizira nijansu početne faze osjećanja opijenosti. Prevodilac B predstojeće stanje ošamućenosti pićem izražava pridjevom *incipiente* ‘početni’, koji određuje značenje imenice *ubriacatura* ‘pijanstvo’ i, na taj način, označava da će vrlo brzo nastupiti početni stepen razvoja trenutaka u kojima će se osjećati omamljenost pićem.

stare izrazio imperfektom kako bi se označilo da se kontinuirano odvijanje navedene aktivnosti dešavalo istovremeno s odvijanjem druge radnje u prošlosti.

U primjeru (20) prevodilac B je glagol *aprire* ‘otvoriti’ izrazio sadašnjim vremenom gerundiva, kojem prethodi prezent glagola *stare*. Ovakvom je konstrukcijom označio radnju koja već traje i posebno je naglasio progresivnost njenog odvijanja. U primjeru (21) prevodilac S je istom konstrukcijom odredio značenje glagola *portare* ‘nositi’. Navedeni je glagol, također, izrazio sadašnjim vremenom gerundiva, a aspekatski glagol *stare* izrazio je imperfektom kako bi označio istovremenost odvijanja prošlih radnji. I u ovom je slučaju istaknuta progresivnost durativne varijante kontinuiranog odvijanja radnje.

Dakle, očigledna je razlika u načinu izražavanja trenutka odvijanja radnje: aspekatskim izrazom *stare per* + infinitiv osnovnog glagola naglašen je iminentni početni trenutak odvijanja radnje izražene infinitivom, a perifrastičnom glagolskom konstrukcijom *stare* + gerundiv osnovnog glagola naglašena je radnja čije je odvijanje u toku.

4.1.2. Apsolutni početak odvijanja radnje

Apsolutni početak odvijanja radnje prevodioci su izrazili aspekatskim glagolima *cominciare*, *incominciare*, *iniziare*, *mettersi*, *prendere* i *intavolare*. Osnovno značenje navedenih glagola je ‘(za)početi/(za)počinjati’ i svaki se od njih (osim posljednjeg) kombinira s infinitivom (kojem prethodi prosti prijedlog *a*) glagola čiju semantičku i aspekatsku vrijednost preciziraju. Kao što je u uvodnom dijelu ovog poglavlja već navedeno, glagol *intavolare* je najčešće u kombinaciji s imenicom *discussione* ‘rasprava’, ali i imenicama *trattativa* ‘pregovor’ i *questione* ‘pitanje’ i, u tom slučaju upotrebe, služi za označavanje početka vršenja aktivnosti pokretanja usmene diskusije (*discussione/rasprave*) ili iznošenja oprečnih ili različitih stavova kako bi se došlo do onog što je u zajedničkom interesu (*trattative/pregovori*) ili osnovne teme razgovora (*questione/pitanje*).

Budući da smo u korpusu pronašli značajan broj primjera upotrebe glagola kojima se označava apsolutni početak odvijanja radnje, primjere ćemo, u zavisnosti od glagola koji se koristi u prevodu na italijanski jezik, rasporediti u kategorije i svaku od tih kategorija posebno analizirati.

cominciare

Najprije ćemo analizirati primjere u kojima je Andrić početak odvijanja određene aktivnosti izrazio glagolima *početi*, *počinjati* i *stati* (kada prethodi infinitivu osnovnog glagola, glagol *stati* je u sinonimnom odnosu s glagolom *početi*), a prevodioci su upotrijebili aspekatski glagol *cominciare*. Primjeri su veoma brojni, tako da ćemo ih komentirati po grupama, i to u zavisnosti od toga kojim je glagolskim vremenom izražen glagol *cominciare*.

a) prezent (u odnosu na prezent u izvornom tekstu)

(22)

A: *.../ ti podaci **počinju** odjednom **da blede** i **gasnu** .../* (str. 20)

S: *.../ questi dati **cominciano** d'un tratto **a impallidire** e **a perdere** significato .../* (str. 24)

B: *.../ questi elementi di colpo **cominciano a scolorirsi** .../* (str. 26)

(23)

A: *A ispod njih **počne da se pomalja** naš drugi .../ život .../* (str. 20)

S: *.../ e sotto ad essi **comincia ad apparire** un'altra vita .../* (str. 24)

B: *Sotto questa maschera **comincia a intravedersi** un'altra vita .../* (str. 26)

Andrić je upotrijebio prezent glagolâ *počinjati* i *početi* kako bi označio trenutak u kojem informacije o Davilu počinju postajati nejasne i gubiti pravu vrijednost (22), nakon čega se počinje pojavljivati neka druga vrsta načina življenja – *naš drugi život* (23). Te je aktivnosti opisao prezentom glagolâ *bledeti*, *gasnuti* i *pomaljati se*. Ovako upotrijebljen prezent je, zapravo, u funkciji dopune nepotpunom glagolu kojim se označava početak vršenja radnje (*počinjati* i *početi*)²⁰.

Prevodioci koriste prezent aspekatskog glagola *cominciare* kako bi označili početak odvijanja navedenih aktivnosti, a izražavaju ih infinitivom glagolâ *impallidire* ‘pobljedjeti’, *perdere*, dio je izaza *perdere significato* ‘gubiti smisao’, *scolorirsi* ‘izbljedjeti’, *apparire* ‘pojaviti se’ i

²⁰ Navedenu konstrukciju (nepotpuni glagol + da + prezent) Andrić veoma često koristi u svojim djelima, dok se u savremenom bosanskom jeziku glagol izražen infinitivom koristi kao dopuna nepotpunom glagolu.

intravedersi ‘nazirati se’. Dakle, oba su prevodioca prepoznala vrstu aspekatske vrijednosti glagolske radnje, što su odgovarajućim morfološkim (glagolsko vrijeme) i sintaksičkim (aspekatski glagol) sredstvima prenijeli u italijanski jezik.

Naredni primjer posebno izdvajamo zbog načina na koji prevodioci interpretiraju radnju koja je u izvornom tekstu izražena sadašnjim vremenom.

(24)

A: *.../ on sedne pored vatre .../ i gledajući u jednu tanku daščicu od tisovine, počne da govori.* (str. 375)

S: *.../ si sedeva accanto al fuoco .../ e si metteva a guardare fisso una tavoletta di legno di tasso .../ poi cominciava a parlare.* (str. 450)

B: *.../ si sedeva accanto al fuoco .../ e, fissando una tavoletta di legno, cominciava a parlare.* (str. 529)

Prezentom glagola *početi*²¹ Andrić je označio početak odvijanja aktivnosti pričanja, koju je obavljao prorok Marko pred znatizeljnim narodom. Aktivnost pričanja je izražena prezentom glagola *govoriti*.

Prevodioci su uskladili način izražavanja početka odvijanja navedene aktivnosti. Imperfekt je glagolsko vrijeme kojim izražavaju aspekatski glagol *cominciare* i na taj način ističu durativnost vršenja aktivnosti kazivanja, koja se manje ili više redovno ponavljala u prošlosti. Ta je aktivnost izražena infinitivom glagola *parlare* ‘pričati’. Izražavanje glagola *cominciare* imperfektom potvrda je da je u oba prevoda prenesen opis uobičajenog odvijanja radnje u prošlosti, predstavljen u izvornom tekstu.

b) imperfekt (u odnosu na perfekt u izvornom tekstu)

(25)

A: *Najposle, kad je već počeo .../ da se polagano privikava na Davnu i hvata poverenje u njega, stigao je mladi Defose, novi kancelar i tumač.* (str. 50)

²¹ Prezent kojim je izražen glagol *početi* je historijski prezent i karakterističan je za narativni način izražavanja, a služi za opisivanje uobičajenog odvijanja radnje u prošlosti, čime je ta radnja stilski obilježena.

S: *Infine, quando già cominciava /.../ ad abituarsi pian piano a Davnà e a concedergli un po' di fiducia, giunse il giovane Des Fosses, nuovo cancelliere e interprete.* (str. 61)

B: *Infine, quando ormai /.../ cominciava ad abituarsi a Davna e a concedergli un po' di fiducia, il giovane des Fossés, il nuovo cancelliere e interprete, arrivò.* (str. 70)

(26)

A: */.../ i njihov rad je počeo da se oseća po opštem uznemirenju i čestim sukobima.* (str. 237)

S: */.../ e il loro lavoro si cominciava a notare dall'irrequietezza generale e dagli scontri ormai frequenti.* (str. 283)

B: */.../ e la loro attività si cominciava ad avvertire per via dell'inquietudine generale e degli scontri sempre più frequenti.* (str. 337)

(27)

A: *U svemu što je počinjala da radi ili misli /.../* (str. 95)

S: *Qualunque cosa cominciasse a fare o a pensare /.../* (str. 113)

B: *Qualsiasi cosa cominciasse a fare o a pensare /.../* (str. 132)

U navedenim je primjerima Andrić perfektom glagolâ početi i počinjati izrazio početak vršenja u prošlosti sljedećih radnji: Davilovo postepeno prihvatanje Davne i pružanje prilike da pokaže svoje kvalitete u radu; shvatanje da su plaćeni agenti i dobrovoljni saradnici oba konzula počeli s konkretnim aktivnostima; obavljanje poslova i razmišljanja kojima se prepuštala gospođa fon Miterer. Ove su aktivnosti izražene prezentom glagolâ *privikavati se, hvatati*, (dio je strukture *hvatati poverenje*, koja je sinonimna izrazu *imati povjerenja*), *osećati se, raditi i misliti*. I u ovom je slučaju upotrebe prezent u funkciji dopune glagolima *početi i počinjati*.

Prevodioci koriste gotovo ista leksička sredstva, a aspekatski glagol *cominciare* izražavaju imperfektom (indikativa ili konjunktiva) kako bi naglasili kontinuiranost u odvijanju aktivnosti označenih infinitivom glagolâ *abituarsi* 'navikavati se', *concedere*, dio je izraza *concedere fiducia (a qcn.)* 'vjerovati (kome)', *notare* 'opažati', *avvertire* 'primjećivati', *fare* 'raditi' i *pensare* 'misliti', koji u navedenom kontekstu imaju nesvršenu aspekatsku vrijednost, što navodi na konstataciju da izbor morfoloških i

sintaksičkih sredstava u oba prevoda odgovara ideji izražavanja aspekta glagola upotrijebljenih u izvornom tekstu.

c) imperfekt (u odnosu na aorist u izvornom tekstu)

Iako u narednim primjerima Andrić aoristom označava početak odvijanja radnje, prevodioci koriste imperfekt, čime preciziraju kontinuiranost tog odvijanja.

(28)

A: *I inače događaji počeše da se smiruju* /.../ (str. 46)

S: *D'altra parte anche la situazione generale cominciava a quietarsi* /.../ (str. 56)

B: *Ormai anche la situazione generale cominciava a placarsi* /.../ (str. 65)

(29)

A: *Svet poče i da zaboravlja na tu mogućnost.* (str. 79)

S: */.../ e la gente cominciava già a non pensare più a questa possibilità.* (str. 94)

B: *La gente cominciava a non pensarci più.* (str. 110)

Budući da je aoristom izrazio glagol *početi*, Andrić je istakao da je početak odvijanja radnje ograničen na jedan trenutak u prošlosti, a ovakvim je načinom izricanje prošlosti stilski obilježeno. Dakle, označen je početak odvijanja aktivnosti stišavanja dešavanja u Travniku te aktivnosti prestanka razmišljanja o mogućnosti dolaska austrijskog konzula u Travnik. Ove su aktivnosti izražene prezentom glagolâ *smirivati se* i *zaboravljati*.

Prevodioci se, međutim, odlučuju za upotrebu imperfekta aspekatskog glagola *cominciare*, čime iskazuju kontinuiranost u odvijanju početnog trenutka navedenih aktivnosti u prošlosti, a te aktivnosti izražavaju infinitivom glagolâ *quietarsi* 'smirivati se', *placarsi* 'stišavati se' i *pensare* 'misлити'. Aspekatski glagol izražen je imperfektom, što odgovara predstavljanju neprekidnog odvijanja radnje koja je u izvornom tekstu izražena nesvršenim glagolima.

d) prosti perfekt (u odnosu na aorist u izvornom tekstu)

(30)

A: *Odnekud poče da se govori o grbu i zastavi /.../ (str. 14)*

S: *Si cominciò a parlare dello stemma e della bandiera /.../ (str. 16)*

B: *Si cominciò a parlare dello stemma e della bandiera /.../ (str. 18)*

(31)

A: */.../ mladić se diže i poče da se sprema. (str. 77)*

S: */.../ il giovane si alzò e cominciò a prepararsi. (str. 92)*

B: */.../ il giovane si alzò e cominciò a prepararsi. (str. 108)*

(32)

A: *Tek pred veče poče najpre tiho da stenje a zatim da ječi otegnuto i jednolično, sa retkim, kratkim prekidima. (str. 185–186)*

S: *Solo verso sera cominciò piano piano a lamentarsi, poi a singhiozzare con voce monotona e strascicata, con rare e brevi interruzioni /.../ (str. 222)*

B: *Solo verso sera cominciò prima a gemere piano, poi ad emettere deboli lamenti, monotoni e strascicati, con pause brevi e rare. (str. 263)*

I u ovim je primjerima izricanje prošlosti stilski obilježeno. Upotrebom aorista glagola *početi*, Andrić je na vremenskoj osi precizno označio trenutak početka odvijanja u prošlosti sljedećih aktivnosti: iznošenje misli i stavova o grbu i zastavi koji će biti istaknuti na zgradi Francuskog konzulata, što je izraženo prezentom glagola *govoriti*; obavljanje priprema prije polaska na put, što je izraženo prezentom glagola *spremati se*; te glasanje stenjanjem i ječanjem zbog jakih bolova, što je izraženo prezentom glagola *stenjati* i *ječati*.

U oba je prevoda aspekatski glagol *cominciare* izražen prostim perfektom, koji se obično smatra ekvivalentom aoristu, čime je označen početni trenutak vršenja radnje izražene infinitivom glagola *parlare* ‘govoriti’, *prepararsi* ‘spremati se’, *lamentarsi* ‘jaukati’, *gemere* ‘stenjati’, *singhiozzare* ‘ječati’ i *emettere*, dio je izraza *emettere lamenti* ‘jaukati’. U analiziranim se primjerima u potpunosti podudara način izražavanja semantičkih i

aspekatskih vrijednosti glagolske radnje u izvornom tekstu i oba prevoda na italijanski jezik, na temelju čega zaključujemo da su prevodioci ponudili potpune italijanske ekvivalente.

- e) prosti perfekt i pluskvamperfekt (u odnosu na aorist u izvornom tekstu) imperfekt i prosti perfekt (u odnosu na aorist u izvornom tekstu)

I u narednim je primjerima Andrić aoristom označio početak odvijanja radnje u prošlosti, ali prevodioci nisu uskladili upotrebu prošlih vremena.

(33)

A: *U neko doba mladi počеше i da pevūše.* (str. 34)

S: *A un certo momento qualcuno dei piū giovani cominciò anche a cantare.* (str. 41)

B: *A un certo punto della serata i piū giovani avevano cominciato a cantare.* (str. 46)

(34)

A: *On počē da misli na nju noću i kod jutarnjeg buđenja /.../* (str. 167)

S: *Egli cominciava a pensare a lei di notte, e risvegliandosi il mattino /.../* (str. 200)

B: *Il giovane cominciò a pensare a lei di notte e, risvegliandosi al mattino /.../* (str. 236)

Aorist je glagolsko vrijeme kojim Andrić izražava glagol *početi* kako bi označio početak vršenja aktivnosti glasanja pjevanjem s prekidima, pod utjecajem pića, te aktivnosti razmišljanja o djevojci Jelki, čemu se često prepuštao Defose. Te je aktivnosti izrazio prezentom nesvršenih glagola *pevušiti* i *misliti*.

U primjeru (33) prevodioci upotrebom prostog perfekta (prevodilac S) i pluskvamperfekta (prevodilac B) glagola *cominciare*, ističu da je vremenski ograničen u prošlosti početak odvijanja radnje izražene infinitivom glagola *cantare* 'pjevati'. Smatramo važnim naglasiti da glagoli *cantare* i *canticchiare* 'pjevušiti'²², koji je mogao biti prikladniji prevodni ekvivalent, nemaju istu semantičku i aspekatsku vrijednost.

²² Glagol *canticchiare* deriviran je dodavanjem sufiksa *-icchiare* na osnovni glagol *cantare*, čime je modificirana nijansa aspekatske vrijednosti osnovnog glagola, odnosno

U primjeru (34), upotrebom imperfekta glagola *cominciare*, prevodilac S označava trajnost otpočinjanja vršenja aktivnosti razmišljanja, izražene infinitivom glagola *pensare* ‘misliti’. Prevodilac B, također, koristi glagol *pensare* (u infinitivu), ali, za razliku od prevodioca S, početak odvijanja aktivnosti, koju taj glagol označava, obilježava prostim perfektom aspektskog glagola, čime je početak vršenja aktivnosti razmišljanja ograničio na jedan trenutak u prošlosti, baš kao u izvornom tekstu.

Iako je neujednačena upotreba glagolskog vremena kojim je izražen aspektski glagol, u prevodima je uglavnom moguće prepoznati označavanje početnog trenutka odvijanja u prošlosti radnje durativnog karaktera, u odnosu na izvorni tekst, gdje je aoristom označen početak odvijanja radnje izražene nesvršenim glagolima.

f) prosti perfekt (u odnosu na perfekt u izvornom tekstu)

Slijede primjeri u kojima je Andrić perfektom označio početak odvijanja glagolske radnje, a izbor prevodilaca je prosti perfekt.

(35)

A: *U Travnik je stigao iz Splita neki Jevrejin po imenu Pardo i /.../ počeo da traži podesnu kuću za Francuski konzulat.* (str. 14)

S: *Giunse a Travnik da Spalato un ebreo di nome Pardo che /.../ cominciò a cercare una casa adatta per il consolato francese.* (str. 15)

B: *A Travnik giunse da Spalato un ebreo di nome Pardo che /.../ cominciò a cercare una sede adatta al consolato francese.* (str. 17)

(36)

A: *Neko je ušao iza njegovih leđa u sobu sa zapaljenim fitiljem i počeo da pali sveće na stolu.* (str. 44)

S: *Qualcuno alle sue spalle entrò nella stanza con uno stoppino acceso e cominciò ad accendere le candele sulla tavola.* (str. 53)

B: *Qualcuno entrò nella stanza alle sue spalle con uno stoppino acceso e cominciò ad accendere le candele sul tavolo.* (str. 61)

---

označeno je da se aktivnost pjevanja izvodi tiho, u mahovima i s eventualnim prekidima.

(37)

A: /.../ **počeo je da uzima** časove iz francuskog jezika. (str. 99)

S: **Cominciò a prendere** lezioni di francese /.../ (str. 118)

B: **Cominciò a prendere** le lezioni di francese /.../ (str. 138–139)

(38)

A: *Najposle, kako je stalno na to mislio, počeo je da /.../ nalazi primere i potvrde za svoju misao.* (str. 120)

S: *Poi, riflettendo più profondamente, cominciò a trovare esempi a conferma del suo pensiero /.../* (str. 143)

B: *Alla fine, continuando a riflettere su tutto questo, cominciò a scoprire /.../ esempi e conferme delle sue intuizioni.* (str. 168)

(39)

A: /.../ a zatim je /.../ počela da se sastavlja gomila od sitnog sveta /.../ (str. 138)

S: /.../ quindi /.../ cominciò a raccogliersi una folla di piccola gente /.../ (str. 165)

B: /.../ poi /.../ cominciò a formarsi una folla di poveracci /.../ (str. 194)

Perfektom glagola *početi* Andrić je označio početak odvijanja sljedećih aktivnosti u prošlosti: nastojanje Jevrejina Parde da nađe kuću koja bi najbolje odgovarala za smještanje Francuskog konzulata; paljenje svijeća koje su se nalazile na stolu u Davilovoj sobi; pohađanje privatnih časova francuskog jezika; nastojanje da se pronađu primjeri kojima će se potkrijepiti prethodna razmišljanja i zaključci; okupljanje velikog broja radoznalih ljudi. Te je aktivnosti izrazio prezentom nesvršenih glagola *tražiti*, *paliti*, *uzimati*, *nalaziti* i *sastavljati se*²³.

Podudara se izbor leksičkih ali i sintaksičkih elemenata ponuđenih u prevodima na italijanski jezik. Prostim perfektom glagola *cominciare* prevodioci ističu apsolutni početak odvijanja navedenih aktivnosti, a izražavaju ih infinitivom glagolâ *cercare* ‘tražiti’, *accendere* ‘paliti’, *prendere*, dio

²³ Budući da se u opisu misli na okupljanje određenog broja ljudi na jednom mjestu, glagol *sastavljati se* je u sinonimnom odnosu s glagolom *okupljati se*.

je strukture *prendere lezioni* ‘uzimati časove’, *trovare* ‘nalaziti’, *scoprire* ‘pronalaziti’, *raccogliersi* ‘okupljati se’ i *formarsi* ‘stvarati se’.

Bitna razlika između izvornog teksta i oba prevoda na italijanski jezik je u tome što u prevodima radnja izražena prostim perfektom ima veći intenzitet stilske obilježenosti u odnosu na upotrebu perfekta u izvornom tekstu. Dakle, prevodioci su prenijeli ideju da je u jednom trenutku u prošlosti izvršen početak odvijanja aktivnosti, koje su u izvornom tekstu izražene nesvršenim glagolima.

Naredni se primjer razlikuje od prethodno navedenih zbog izbora glagola kojim je Andrić izrazio početak odvijanja radnje.

(40)

A: *Početkom 1807. godine stale su da se dešavaju neobične i dotle nepoznate stvari u Travniku.* (str. 9)

S: *All’inizio del 1807 cominciarono ad accadere a Travnik cose mai viste fino allora.* (str. 9)

B: *All’inizio del 1807 cominciarono a verificarsi a Travnik fatti strani, come non si erano mai visti prima.* (str. 10)

Perfektom glagola *stati* označen je početak odvijanja novih događaja u Travniku, izazvanih stjecajem historijskih i društvenih okolnosti. Ta je aktivnost izražena prezentom glagola *dešavati se*. U ovakvoj je kombinaciji²⁴ semantička vrijednost glagola *stati* identična onoj glagola *početi*, ali je upotreba glagola *stati* mnogo češća u književnim djelima kako bi iskaz bio stilski efektniji.

Oba prevodioca upotrebom prostog perfekta aspekatskog glagola *cominciare* označavaju apsolutni početak odvijanja navedenog događaja, što je izraženo infinitivom istoznačnih glagola *accadere* i *verificarsi* – ‘dešavati se’.

g) pluskvamperfekt (u odnosu na perfekt u izvornom tekstu)

U naredna dva primjera prevodioci koriste pluskvamperfekt za označavanje početka vršenja glagolske radnje, koju Andrić izražava perfektom.

²⁴ Već smo istakli da se u savremenom bosanskom jeziku za ovakav način izražavanja početka odvijanja glagolske radnje glagol *početi* kombinira s infinitivom glagola čiji početak precizira, a ne s prezentom i veznikom *da* (kako je u izvornom tekstu koji analiziramo).

(41)

A: *Već od polovine leta Davna je počeo da pribavlja podatke, širi vesti o rđavim namerama Austrije i razapinje konce za doček novog konzula.* (str. 79)

S: *Già dalla metà dell'estate Davnà aveva cominciato a raccogliere dati, a diffondere notizie fra la gente sui loschi propositi dell'Austria e ad ordire trame in attesa del nuovo console.* (str. 95)

B: *Già dalla metà dell'estate Davna aveva cominciato a raccogliere informazioni, a diffondere voci sulle losche intenzioni dell'Austria e a tendere le sue reti per organizzare l'accoglienza al nuovo console.* (str. 110)

(42)

A: *Istina, i fon Miterer je /.../ počeo da potajno otvara poštu /.../* (str. 82)

S: *Dal canto suo von Mitterer /.../ aveva cominciato di nascosto ad aprire la posta /.../* (str. 98)

B: *A dire il vero, anche von Mitterer /.../ aveva cominciato ad aprire di nascosto la posta /.../* (str. 115)

Početak odvijanja aktivnosti strpljivog prikupljanja važnih informacija, pronošnja vijesti o negativnim planovima protivničke strane, rukovođenja pripremama za doček novog konzula, te potajno čitanje pošte, Andrić je označio perfektom glagola *početi*, a navedene je aktivnosti izrazio prezentom glagolâ *pribavljati*, širiti, *razapinjati*, dio je izraza *razapinjati konce*, što u prenesenom smislu znači imati kontrolu (nad kim ili čim), i *otvarati*. Na ovaj je način početni trenutak odvijanja navedenih aktivnosti precizno određen na vremenskoj osi u prošlosti.

I prevodioci ograničavaju početak odvijanja radnje na jedan trenutak u prošlosti tako što glagol *cominciare* izražavaju pluskvamperfektom. Navedene aktivnosti izražavaju infinitivom glagolâ *raccogliere* 'sakupljati'; *diffondere*, dio je izraza *diffondere notizie* 'širiti vijesti', odnosno 'obavještavati (o čemu)'; *ordire*, dio je izraza *ordire trame* 'kovati planove' (obično negativnog karaktera); *tendere*, dio je izraza *tendere le reti* 'razapinjati mreže', odnosno 'zatezati konce' (s prenesenim značenjem), i *aprire* 'otvarati'.

U oba je prevoda označen svršeni trenutak početka odvijanja opisane radnje, što odgovara ideji izvornog teksta, a upotrebu pluskvamperfekta u

prevodima moguće je opravdati upotrebom prošlih vremena u širem kontekstu, odnosno činjenicom da su prevodioci nastojali poštovati pravila o slaganju vremena u prošlosti.

- h) imperfekt konjunktiva / perfekt kondicionala (u odnosu na futur I u izvornom tekstu)

U analiziranom smo korpusu pronašli i primjer u kojem je početak odvijanja glagolske radnje Andrić označio futurom I, a prevodioci odvijanje radnje u budućnosti označavaju različitim glagolskim načinima.

(43)

A: *.../ samo je čekao kad će početi da se stišavaju i zamaraju .../* (str. 125)

S: *.../ solo aspettava che cominciassero a calmarsi, a divenire stanche .../* (str. 150)

B: *.../ aspettava solo il momento in cui avrebbero cominciato esaurirsi e diventare meno violente .../* (str. 176)

Andrić je glagol *početi* izrazio futurom I i tako je označio da će trenutak u kojem će gospođa Miterer osjećati zamor od izražavanja nezadovoljstva i u kojem će se njen bijes smirivati, početi nakon trenutka u kojem je iskazano očekivanje odvijanja navedenih stanja, što je izraženo prezentom glagolâ *stišavati se* i *zamarati se*.

I prevodioci su iskazali poslijevremenost odvijanja radnje u odnosu na drugu radnju označenu imperfektom glagola *aspettare* ‘čekati’, ali su glagol *cominciare* izrazili na različite načine. Prevodilac S se odlučio za imperfekt konjunktiva, a izbor prevodioca B je prošlo vrijeme kondicionala. Opravdana je upotreba oba glagolska načina s obzirom na to da se, prema pravilima o upotrebi konjunktiva i kondicionala, navedenim oblicima označava tzv. budućnost u prošlosti, odnosno poslijevremeno odvijanje radnje u odnosu na neku drugu prošlu radnju (prevodioci su upotrijebili imperfekt), koja je ovdje izražena predikatom (izražen je imperfektom glagola *aspettare* ‘čekati’) rečenice od koje zavisi analizirana prosta rečenica. Radnju koja će se početi odvijati nakon što bude najavljena predikatom glavne rečenice, prevodioci su izrazili infinitivom glagolâ *calmarsi* ‘smirivati se’, *esaurirsi* ‘iscrpiti se’, *divenire*, dio je izraza *divenire stanco* ‘umoriti se’, i *diventare*, dio je izraza *diventare meno violente* ‘postati slabiji’.

cominciare i *incominciare*

Analizirat ćemo primjere u kojima je u izvornom tekstu početak odvijanja radnje izražen glagolima *počinjati*, *početi* i *stati*, a prevodioci se odlučuju za aspekatske glagole *cominciare* i *incominciare*. Iako se ova dva aspekatska glagola morfološki razlikuju²⁵, njihova je semantička vrijednost gotovo identična²⁶. Činjenica je da se glagol *cominciare* mnogo više upotrebljava, naročito u standardnom italijanskom jeziku, a upotreba glagola *incominciare* karakteristična je za stilsko obilježavanje iskaza iz razgovornog jezika ili iz jezika književnih djela, a u nekim je definicijama ovaj glagol predstavljen kao dijalekatski oblik glagola *cominciare*.

(44)

A: */.../ nego je išlo samo za svojim dubokim nagonom samoodbrane i mržnje prema tuđincu i neverniku koji se približio granicama i **počinje da ulazi** u zemlju.* (str. 36)

S: *Essa agiva sotto la spinta di un profondo istinto di autodifesa e di odio contro lo straniero e contro l'infedele, che si avvicinava alle frontiere e **cominciava a penetrare** nel Paese.* (str. 43)

B: */.../ ma seguiva solo il suo istinto profondo di autodifesa e di odio verso lo straniero e l'infedele che si era avvicinato alle frontiere e **incominciava a penetrare** nella sua terra.* (str. 49)

(45)

A: *Onaj talas žive kose nad čelom slegao se, postao niži i dobio sivu boju kakvu ima kosa kod plavih ljudi koji **počinju** naglo **da sede**.* (str. 344)

S: *La ciocca dei capelli ricci sopra la sua fronte si era appiattita e ristretta e aveva preso quel caratteristico colore grigiastro che assumano i capelli biondi quando **incominciano ad incanutire** rapidamente.* (str. 411)

²⁵ Glagol *incominciare* 'započeti/započinjati' nastao je procesom prefiksacije, odnosno dodavanjem prefiksa *in-* na osnovni glagol *cominciare* 'početi/počinjati', čime se precizira početni trenutak pokretanja neke radnje.

²⁶ Za razliku od oblika *cominciare*, oblik *incominciare* je češći "kada se koristi kao apsolutni (u smislu započinjanja razgovora, poduzimanja nečeg novog ili nekog dugog i teškog posla i sl.)" (VIT).

B: *L'onda libera dei capelli sulla fronte si era come chiacciata e aveva assunto quel colore grigiastro tipico dei capelli biondi quando **cominciano a incanutire**.* (str. 486)

(46)

A: *Ta neverica, koja je tek **počela da se širi** u svetu /.../* (str. 57)

S: *Quella sfiducia che **aveva appena incominciato a diffondersi** fra la gente /.../* (str. 68)

B: *Quella sfiducia, che **aveva appena cominciato a prendere piede** tra la popolazione /.../* (str. 79)

(47)

A: *Već kod prve kapije jedna devojčica otvori samo malo jedan kanat i izgovarajući nerazumljive reči **stade sitno da zapljuckuje** na ulicu, kao da vrača.* (str. 21)

S: *Già alle prime porte una ragazza aprì un solo battente della finestra e pronunziando parole incomprensibili **incominciò a sputare** nella strada come se desse di stomaco.* (str. 25)

B: *Già al primo portone una ragazzetta socchiuse il battente e, farfugliando parole incomprensibili, **cominciò a sputacchiare** sulla strada come per gettare il malocchio.* (str. 28)

Andrić je glagolima *počinjati* (izražen je prezentom), *početi* (izražen je perfektom) i *stati* (izražen je aoristom) označio početak odvijanja aktivnosti u sadašnjem ili u prošlom vremenu. Kao dopunu navedenim glagolima koristi prezent glagolâ *ulaziti* (da označi odvijanje aktivnosti prodiranja stanovništva u zemlju), *sedeti* (da označi odvijanje procesa u kojem kosa postaje sijeda), *širiti se* (da označi odvijanje aktivnosti izražavanja sumnje u mogućnost ostvarenja postavljenih ciljeva) i *zapljuckivati*²⁷ (da označi više puta ponovljeno odvijanje aktivnosti pljuvanja u znak negodovanja). Navedenim je glagolima izražena durativna varijanta kontinuiranog vršenja aktivnosti, a glagolom *zapljuckivati* je, osim durativnosti, naglašeno vršenje aktivnosti s prekidima, odnosno njeno ponavljanje u vremenskim razmacima.

²⁷ Glagol *zapljuckivati* deriviran je prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom od osnovnog glagola *pljuckati* (iz kategorije učestalih glagola). Prefiksom *za-* precizira se početni trenutak odvijanja aktivnosti označene osnovnim glagolom.

Iako početak odvijanja radnje prevodioci obilježavaju morfološki različitim aspekatskim glagolima (prevodilac S koristi glagol *cominciare* u primjeru (44), a u ostalim primjerima glagol *incominciare*; prevodilac B se odlučuje za upotrebu glagola *incominciare* samo u primjeru (44), odnosno glagola *cominciare* u ostalim primjerima), značenje prevodnih ekvivalenata je gotovo identično. Za označavanje perioda u kojem će početi odvijanje glagolske radnje, prevodioci koriste prezent, imperfekt, prosti perfekt i pluskvamperfekt. Aktivnosti čiji se početak odvijanja precizira na navedeni način, prevodioci su izrazili infinitivom glagolâ *penetrare* ‘prodirati’, odnosno, prema kontekstu, ‘krećući se dospjeti na određeni prostor’, *incanutire* ‘sijedjeti’, *diffondersi* ‘širiti se’, *prendere*, dio je izraza *prendere piede* ‘ukorijeniti se’, *sputare* ‘pljuvati’ i *sputacchiare* ‘pljučkati’. Važno je napomenuti da, osim različitih formalnih karakteristika²⁸, semantička i aspekatska vrijednost glagolâ *sputare* i *sputacchiare* nije ista, tako da bi, u odnosu na opis iz izvornog teksta, bila prikladnija upotreba iterativnog glagola *sputacchiare* (za koji se opredijelio prevodilac B), kojim se precizira često i kontinuirano odvijanje aktivnosti izbacivanja iz usta malih količina pljuvačke.

Posebno ćemo naglasiti upotrebu glagolskih vremena u primjeru (44): U izvornom je tekstu početak odvijanja glagolske radnje izražen prezentom glagola *počinjati*, a prevodioci ga izražavaju imperfektom glagolâ *cominciare* i *incominciare*. Upotrebom prošlog vremena u prevodima označena je istovremenost odvijanja aktivnosti u prošlosti, a to je aktivnost izražena predikatom relativne rečenice (izražen je imperfektom i pluskvamperfektom glagola *avvicinarsi* ‘približiti se/približavati se’) i aktivnost izražena predikatom rečenice koja je s relativnom u koordiniranom odnosu.

U nastavku ćemo analizirati primjere u kojima samo jedan prevodilac koristi glagol *cominciare* ili *incominciare*, dok drugi prevodilac početak odvijanja glagolske radnje ne izražava eksplicitno, odnosno upotrebom aspekatskog glagola. Primjere ćemo komentirati na temelju toga da li je Andrić početak odvijanja radnje označio odgovarajućim glagolskim vremenom glagolâ *početi*, *stati* i *nastati*²⁹ ili je taj početak označio impli-

²⁸ Glagol *sputacchiare* je sufiksalsnom tvorbom (dodavanjem sufiksa *-acchiare*) deriviran od osnovnog glagola *sputare*.

²⁹ Već smo istakli da je, kod ovakvog načina izražavanja radnje, glagol *stati* u sinonimnom odnosu sa glagolom *početi*, a u grupi glagola sa sličnim semantičkim vrijednostima nalazi se i glagol *nastati*, čije je značenje u analiziranom kontekstu *početi trajati, nastupiti*.

citno i o njemu se zaključuje na temelju konteksta, a to znači da se on podrazumijeva.

- 1) Andrić je početak odvijanja radnje izrazio eksplicitno, a samo prevodilac S koristi aspekatski glagol *cominciare* ili *incominciare*

(48)

A: *Usamljeni konzuli počnu lako da se smatraju ne samo napušteni od svoje vlade i gonjeni od protivnika /.../ (str. 146)*

S: *I consoli costretti ad operare lontano ed in solitudine cominciano ben presto, non solo a considerarsi abbandonati dal proprio governo e perseguitati dagli avversari /.../ (str. 175)*

B: *Del resto, i consoli, nel loro isolamento, hanno sempre la tendenza a considerarsi trascurati dal proprio governo e perseguitati dai loro avversari /.../ (str. 206)*

(49)

A: */.../ počela je najpre da besni i plače /.../ (str. 92)*

S: */.../ cominciò ad infuriarsi ed a piangere /.../ (str. 110)*

B: */.../ s'infuriò e versò molte lacrime /.../ (str. 128)*

(50)

A: *Ako stanemo da posmatramo stvari sa te tačke /.../ (str. 110)*

S: *Se si incomincia a considerare le cose da questo punto di vista! (str. 131)*

B: *Se guardiamo le cose da questo punto di vista /.../ (str. 154)*

(51)

A: *Ali čim su došli do prvih turskih kuća, nastade neko sumnjivo dozi- vanje /.../ (str. 21)*

S: */.../ ma appena giunsero alle prime case turche, incominciò ad udir- si un sospettoso chiamarsi da una parte all'altra /.../ (str. 25)*

B: *Ma non appena giunsero alle prime case turche, si udi un richia- marsi sospetto da una parte all'altra /.../ (str. 28)*

U navedenim je primjerima početak odvijanja radnje izražen prezentom i perfektom glagola *početi*, prezentom glagola *stati* te aoristom glagola *nastati*. Radnje čiji se početak odvijanja odnosi na trenutak kada se o njima govori označene su prezentom glagolâ *smatrati se* (obuzimanje osjećajem zanemarenosti) i *posmatrati* (razvijanje određenog stava prema događajima), a radnje čiji se početak dešavanja odnosi na prošlost označene su prezentom glagolâ *besneti* (iskazivanje srdžbe) i *plakati* (iskazivanje nezadovoljstva plakanjem). Zanimljivo je da su u primjeru (51) glagolom *nastati* označeni kako početak odvijanja aktivnosti, tako i sama aktivnost primanja zvukova čulom sluha.

U svim je primjerima samo prevodilac S početak odvijanja radnje označio glagolima *cominciare* i *incominciare*. Koristi prezent glagolâ *cominciare* (kod označavanja opisa trenutka u kojem počinje obuzimanje osjećajem zanemarenosti) i *incominciare*, predstavljenog u pasivnoj formi (kod označavanja trenutka u kojem se počinje razvijati stav prema određenim događajima), kako bi istakao da se početak radnje dešava u trenutku kada se o njoj govori. Navedene su aktivnosti izražene infinitivom povratnog glagola *considerarsi* ‘smatrati se’ i prelaznog glagola *considerare* ‘razmišljati’. Prostim perfektom izražava glagole *cominciare* (prilikom označavanja iskazivanja srdžbe i iskazivanja nezadovoljstva plakanjem) i *incominciare* (prilikom označavanja aktivnosti primanja zvukova čulom sluha) kako bi precizirao da je izvršenje početka odvijanja radnje ograničeno na jedan trenutak u prošlosti. Aktivnosti čije je odvijanje označeno na ovaj način izražene su infinitivom glagolâ *infuriarsi* ‘bjesnjeti’, *piangere* ‘plakati’ i *udirsi* ‘čuti se’.

Iako prevodilac B ne koristi glagole kojima bi insistirao na izražavanju početka odvijanja navedenih aktivnosti, na temelju upotrijebljenih sintaksičkih konstrukcija te na temelju konteksta, lako se zaključuje da je i u njegovoj interpretaciji označena radnja čiji se početak odvijanja odnosi na sadašnjost ili na prošlost. Za označavanje odvijanja radnje u sadašnjosti koristi prezent glagolâ *avere*, dio izraza *aver la tendenza a* ‘biti sklon (uraditi nešto)’, kojim se izražava želja za realizacijom radnje, označene infinitivom glagolâ *considerarsi* i *guardare* ‘posmatrati’, a za označavanje odvijanja radnje u prošlosti koristi prosti perfekt glagolâ *infuriarsi* ‘bjesnjeti’, *versare*, dio je izraza *versare lacrime* ‘roniti suze’, *udire* ‘čuti’ (izražen je pasivnom formom).

2) Andrić nije eksplicitno označio početak odvijanja radnje, a prevodioci (oba ili samo jedan) koriste aspekatski glagol *cominciare* ili *incominciare*

a) Oba prevodioca koriste glagol *cominciare*

(52)

A: *.../ dok mu ne zablešti pred očima i ne ispreturaju se redovi .../* (str. 118)

S: *.../ fino a quando le righe non gli si cominciarono a confondere davanti agli occhi .../* (str. 141)

B: *.../ finché il suo sguardo si annebbiò, le righe cominciarono a incrociarsi .../* (str. 165)

Iako Andrić ne upotrebljava glagol *početi*, na temelju konteksta, a naročito glagola u funkciji predikata, jasno se zaključuje da se obilježava početak odvijanja aktivnosti premetanja redova teksta ispisanih na papiru. Ta je aktivnost označena prezentom glagola *ispreturati se*. Ovaj je glagol deriviran dodavanjem prefiksa *iz-* na osnovni glagol *preturati se* kako bi se precizirala početna svršenost opisane radnje.

Prevodioci su početak odvijanja aktivnosti izrazili prostim perfektom glagola *cominciare* (što znači da su početak ograničili na jedan trenutak u prošlosti), a ta je aktivnost označena infinitivom povratnih glagola *confondersi* ‘pomiješati se’ i *incrociarsi* ‘ispreplesti se’.

b) Prevodioci koriste glagole *cominciare* i *incominciare*

(53)

A: *I ona će jednog dana porasti .../ i poći da traže put koji on nije uspeo da nađe .../* (str. 398)

S: *.../ i suoi figli che un giorno sarebbero diventati grandi .../ e avrebbero incominciato, a loro volta, a cercare quella via che egli non era riuscito a trovare.* (str. 479)

B: *Un giorno sarebbero diventati grandi .../ e avrebbero cominciato anche loro a cercare la strada che lui non era riuscito a trovare.* (str. 563)

Futurum I glagola *poći* obilježava se aktivnost kretanja ka određenom cilju (što se može shvatiti kao početna faza odvijanja te aktivnosti), odnosno odvijanje aktivnosti odlaska u potragu za onim što prethodnik nije uspio naći (*put*), a ta je aktivnost izražena prezentom glagola *tražiti*.

Oba prevodioca koriste prošlo vrijeme kondicionala glagolâ *incominciare* (prevodilac S) i *cominciare* (prevodilac B), čime označavaju da će početak vršenja aktivnosti biti realiziran poslije izvršenja neke druge radnje u prošlosti (izražena je poslijevremenost). Tu su aktivnost označili infinitivom glagola *cercare* ‘tražiti’.

c) Samo prevodilac S koristi glagole *cominciare* i *incominciare*

(54)

A: *Ko iskoči iz toga reda i pođe za svojom glavom /.../ (str. 114)*

S: *Chi vuol uscire da questo ordine rigoroso e comincia a fare di testa sua /.../ (str. 136)*

B: *Chi usciva da quell'ordine ferreo e seguiva soltanto le sue idee /.../ (str. 159–160)*

(55)

A: */.../ gospođa Davil zevne kratko i prigušeno. (str. 114)*

S: */.../ la signora Daville cominciò a sbadigliare /.../ (str. 137)*

B: */.../ la signora Daville accennò uno sbadiglio. (str. 160)*

(56)

A: *Najpre se o tim ratovima govorilo kao o dalekim događajima /.../ (str. 12)*

S: *Prima s'era cominciato a parlare di queste guerre come di avvenimenti lontani /.../ (str. 13)*

B: */.../ all'inizio se ne parlava come di avvenimenti lontani /.../ (str. 15)*

(57)

A: */.../ Bonaparta je već ušao u pesmu i priču /.../ (str. 343)*

S: */.../ Bonaparte cominciava già ad entrare nei canti e nei racconti popolari /.../ (str. 410)*

B: *.../ Bunaparta era già entrato nelle canzonelle e nei racconti popolari .../ (str. 484)*

(58)

A: *Objavljivao je i stihove i književne prikaze .../ (str. 19)*

S: *Aveva incominciato a pubblicare anche dei versi e dei saggi letterari .../ (str. 23)*

B: *Publicò anche poesie e saggi letterari .../ (str. 25)*

Prezentom glagolâ *poći* (dio je izraza *poći za svojom glavom*³⁰, čije je preneseno značenje uraditi (šta) samostalno) i *zevnuti* Andrić je označio da se radnja odvija u trenutku kada se o njoj govori, a posebno se naglašava opis ponašanja i obavljanja neke radnje na način drugačiji od uobičajenog te aktivnost izražavanja pospanosti zijevanjem. Perfekt glagolâ *govoriti* (u pasivnoj formi), *ući*, dio je izraza *ući u pesmu i priču* (sa značenjem postati tema pjesme i priče), i *objavljivati* ima funkciju da se označi da se na prošlost odnosi odvijanje sljedećih aktivnosti: pričanje o ratovima na određeni način (odvijanje ove aktivnosti precizirano je prilogom *najpre*, čime je naglašeno da će se ta aktivnost realizirati prije svih drugih); sastavljanje pjesama i priča na temu Bonapartinih ratnih poduhvata; štampanje poezije i književnih kritika.

Ni prevodilac B ne koristi sintaksičke elemente kojima bi insistirao na izražavanju početka vršenja radnje. Za označavanje navedenih aktivnosti koristi sljedeće glagole: imperfekt glagolâ *seguire*, dio je strukture *seguire le sue idee* ‘voditi se svojim idejama’, odnosno ‘raditi samostalno’, da označi obavljanje aktivnosti rukovođenja vlastitim zamislama, te *parlare* ‘govoriti’ (u bezlično-povratnoj formi) da označi obavljanje aktivnosti pričanja o ratovima; prosti perfekt glagolâ *accennare* ‘najaviti’ da označi obavljanje aktivnosti zijevanja (izraženo je imenicom *sbadiglio* ‘zijevanje’) te *pubblicare* ‘objaviti’ da označi obavljanje aktivnosti izdavanja poezije i književnih kritika; pluskvamperfekt glagola *entrare*, dio je izraza *entrare nelle canzonelle e nei racconti* ‘ući u pjesme i priče’, da označi da se o Bonapartinim ratnim poduhvatima pisalo u pjesmama i pričama.

Prevodilac S je, međutim, aspekatskim glagolima *cominciare* i *incominciare* naglasio apsolutni početak odvijanja navedenih aktivnosti. Za

³⁰ Značenje ovog izraza moguće je uporediti sa značenjima frazeološkog izraza *misлити svojom glavom* (registriranim u RBJ: 315), a to su “misлити i ponašati se samostalno, biti samostalan”.

izražavanje početka odvijanja radnje u sadašnjosti koristi prezent, a aktivnost čiji početak određuje na ovaj način označava infinitivom glagola *fare*, dio je frazeološkog izraza *fare di testa sua* ‘raditi po svom’ (ponekad i s određenom dozom tvrdoglavosti)³¹. Za označavanje početka odvijanja aktivnosti u prošlosti koristi sljedeća prošla vremena: prostim perfektom izražava početak odvijanja aktivnosti označene infinitivom glagola *sbadi-gliare* ‘zijeovati’; imperfektom izražava početak odvijanja aktivnosti koja je označena infinitivom glagola *entrare*, dio je izraza *entrare nei canti e nei racconti* ‘ući u pjesme i priče’; pluskvamperfektom izražava početak odvijanja aktivnosti koje su označene infinitivom glagolâ *parlare* ‘pričati’ i *pubblicare* ‘objavljivati’.

d) Samo prevodilac B koristi glagol *cominciare*

(59)

A: *Sporo i neodlučno govore, jedan po jedan /.../* (str. 6)

S: *Parlano lenti, esitanti, uno per uno /.../* (str. 7)

B: *Piano piano, esitanti, uno dopo l'altro cominciano a parlare /.../*
(str. 7)

(60)

A: */.../ i on ih je odmah i odbacivao, pripisujući ih “orijentalnom otrovu” koji pre ili posle mora da načne svakoga i koji se evo polagano uvlači i u njegov mozak.* (str. 57)

S: */.../ e che egli subito respingeva, attribuendoli a quel veleno orientale che prima o poi finisce per attaccare tutti e che, ecco, piano piano si era già infiltrato nel suo cervello.* (str. 69)

B: *Cercava dunque di ricacciarle indietro e le attribuiva a quel «veleno orientale» di cui si doveva prima o poi rimanere vittima e che cominciava – era evidente – a insinuarsi anche nel suo cervello.*
(str. 79)

³¹ Značenje izraza *fare di testa sua* uporedit ćemo sa značenjem frazeološkog izraza *fare di testa propria* (registriranim u DMDLI), a to je “raditi (nešto) samostalno, ne slušajući čije mišljenje ili savjet”.

(61)

A: *Ama, svijet izumio pa **krade**.* (str. 300)

S: *Ma la popolazione ha scoperto il trucco: lo **rubano**.* (str. 357)

B: *Allora la gente ha inventato mille stratagemmi e **ha cominciato a rubare**.* (str. 424)

(62)

A: *I tu se Hamdi-beg lako zagrcnu i **zakašlja** /.../* (str. 7)

S: *Egli inghiottì un poco; **ebbe un moto di tosse** /.../* (str. 8)

B: *E a questo punto Hamdi-bey deglutì nervosamente e /.../ **cominciò a tossire**.* (str. 8)

(63)

A: ***Kod podele** izade da je iza starca ostalo neverovatno malo gotovine.* (str. 112–113)

S: *Quando **s'andò a dividere** la roba risultò che il vecchio aveva lasciato inverosimilmente poco /.../* (str. 134)

B: *Quando **cominciarono a dividere** l'eredità venne fuori che, stranamente, il vecchio aveva lasciato poco denaro liquido.* (str. 157)

Prezentom glagolâ *govoriti*, *uvlačiti se* i *krasti* označeno je da su se, u trenutku kada se o njima govori, počele odvijati sljedeće aktivnosti: razmjenjivanje mišljenja o predstojećem važnom događaju; postepeno obuzimanje negativnim načinom razmišljanja; tajno i protuzakonito otuđivanje pamuka. Aoristom glagola *zakašljati se*³² istaknut je svršeni početak odvijanja aktivnosti kašljanja, a na temelju konteksta je evidentno da je ova aktivnost stimulirana voljnim poticajem s ciljem izražavanja ljutnje. Dakle, iako nije upotrijebljen neki od aspekatskih glagola kojima se naglašava početak odvijanja radnje, navedenim je glagolom označen svršeni početni trenutak radnje označene osnovnim glagolom (*kašljati*). U primjeru (63) su, strukturom *kod podele* (nastala je kombinacijom prijedloga *kod* i genitiva jednine imenice *podela*), istaknute vremenske okolnosti u kojima se odvija aktivnost podjele nasljedstva. Ovaj je primjer zanimljiv zbog toga

³² Glagol je deriviran dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagol *kašljati*. Navedenim se prefiksom obično označava početni trenutak (iz)vršjenja radnje.

što se u izvornom tekstu, za razliku od ostalih primjera iz ove kategorije, o vrsti aktivnosti koja se odvijala u prošlosti zaključuje na temelju značenja imenske strukture, umjesto na temelju glagola u funkciji predikata.

Prevodilac B u svim primjerima koristi aspekatski glagol *cominciare* s ciljem isticanja početka odvijanja navedenih aktivnosti. Za označavanje radnje čiji se početak odvijanja dešava u sadašnjosti, koristi prezent glagola *cominciare*, a aktivnost razmjenjivanja mišljenja označava infinitivom glagola *parlare* ‘razgovarati’. Imperfektom glagola *cominciare* označava početak kontinuiranog odvijanja u prošlosti aktivnosti obuzimanja negativnim stavovima, a to je izrazio infinitivom glagola *insinuarsi* ‘uvlačiti se’. Za označavanje izvršenja početnog trenutka odvijanja aktivnosti u prošlosti ovaj je prevodilac glagol *cominciare* izrazio sljedećim prošlim vremenima: složenim perfektom je precizirao početak izvršenja aktivnosti tajnog uzimanja pamuka, koja je izražena infinitivom glagola *rubare* ‘krasti’; prostim perfektom je istakao početak izvršenja aktivnosti glasanja kašljanjem i aktivnosti podjele nasljedstva, a te je aktivnosti izrazio infinitivom glagolâ *tossire* ‘kašljati’ i *dividere* ‘dijeliti’.

Prevodilac S je svojim načinom interpretacije vjerniji izvornom tekstu. Ne koristi aspekatski glagol *cominciare* niti glagole sa istim ili sličnim značenjem, ali, upotrebom posebnih leksičkih i sintaksičkih sredstava, naglašava eventualno preciziranje trenutka u kojem se odvija radnja. Za označavanje radnje koja se odvija u sadašnjosti koristi prezent glagolâ *parlare* ‘govoriti’, kojim je istakao kontinuirano razmjenjivanje mišljenja, i *rubare* ‘krasti’, kojim je naglasio da je narod iskoristio okolnosti i počeo tajno uzimati tuđi pamuk. Izvršenje aktivnosti u prošlosti označio je na sljedeći način: prostim perfektom glagola *avere*, dio je izraza *aver un moto di tosse* ‘zakašljati se’, precizirao je početni trenutak glasanja kašljanjem; prostim perfektom glagola *andare*, dio je strukture *andare a* + infinitiv ‘krenuti (nešto) obavljati’ i u bezlično-povratnoj je formi, istakao je početak vršenja dijeljenja naslijeđene imovine, što je izraženo glagolom *dividere* ‘dijeliti’; pluskvamperfektom glagola *infiltrarsi* ‘uvući se’ naglasio je apsolutno izvršenje radnje u prošlosti (negativni su stavovi potpuno zaokupili mentalni sklop), a to je dodatno određeno i prilogom *già* ‘već’.

iniziare

Aspekatski glagol *iniziare* je u sinonimnom odnosu sa prethodno analiziranim aspekatskim glagolima kojima se obilježava početak odvijanja radnje, ali se on mnogo rjeđe koristi u standardnom italijanskom jeziku,

odnosno ima “ograničenija značenja i upotrebu” (VIT) i uglavnom se koristi kada se insistira na stilskoj obilježenosti iskaza. Analizom nekoliko primjera ilustrirat ćemo označavanje početka odvijanja glagolske radnje pomoću glagola *iniziare*, i to najčešće samo u jednom prevodu..

(64)

A: /.../ i **otpočelo je** za druge nerazumljivo sporazumevanje šapatom i pogledima. (str. 137)

S: /.../ e **s'iniziò** quell'intendersi a sussurri e occhiate incomprensibili per tutti gli altri. (str. 163)

B: /.../ e la gente della čaršija **iniziò a comunicare** con i sussurri e gli sguardi di complicità comprensibili solo a lei. (str. 192)

(65)

A: Kad **počne da meri**, nastaje oko njega svečana tišina. (str. 61)

S: Quando **cominciava a pesare**, intorno a lui si faceva un silenzio solenne. (str. 74)

B: Quando **iniziava a pesare**, intorno al vecchio regnava un silenzio solenne. (str. 85)

(66)

A: Radostan i osvetoljubiv šapat, koji **je počeo da se širi** među travničkim Turcima, nije više mogao da ga stigne. (str. 131)

S: Ormai il mormorio vendicativo e gioioso che **cominciò subito a circolare** fra i turchi di Travnik non lo poteva più raggiungere. (str. 157)

B: Il mormorio gioioso e pieno di rancore che **iniziò subito a circolare** fra i turchi di Travnik non poteva più raggiungerlo. (str. 184)

(67)

A: /.../ protivničku vojsku koja **se neprestano povlačila** /.../ (str. 337)

S: /.../ l'esercito nemico, che **cominciò a ritirarsi** /.../ (str. 403)

B: /.../ l'esercito, che **aveva iniziato a ritirarsi** /.../ (str. 476)

Prezentom glagola *početi* Andrić je označio uobičajeno vršenje aktivnosti određivanja težine robe, a ta je aktivnost izražena prezentom glagola *meriti*. Glagol *početi* izražava perfektom kako bi označio da je u prošlosti počelo odvijanje procesa pronošenja vijesti šaputanjem, što je izraženo prezentom glagola *širiti se*³³. Perfektom je izrazio i glagol *otpočeti* kako bi označio pokretanje, odnosno apsolutni početak neprekidnog odvijanja aktivnosti komuniciranja (izraženo je leksemom *sporazumevanje*) upotrebom posebnih znakova (šapatom i pogledima). U primjeru (67) Andrić nije upotrijebio glagol kojim se naglašava početni trenutak vršenja radnje, nego je perfektom glagola *povlačiti se* izrazio neprekidno odvijanje u prošlosti aktivnosti uzmicanja neprijateljskih vojnih jedinica (*protivnička vojska*). U svim je primjerima naglašena durativna varijanta kontinuiranog odvijanja opisanih radnji.

Oba prevodioca koriste aspekatski glagol *iniziare* ili *cominciare*, što znači da obavezno naglašavaju početni trenutak odvijanja navedenih aktivnosti. Samo u primjeru (64) oba prevodioca koriste aspekatski glagol *iniziare*, a ovaj je glagol izražen na sljedeći način: pasivnu formu navedenog glagola prevodilac S izražava prostim perfektom, a aktivnost komuniciranja šapatom i pogledima označena je imenicom *intendersi* ‘sporazumijevanje’, što je supstantivizirani oblik infinitiva povratnog glagola *intendersi* ‘sporazumijevati se’; prevodilac B istim prošlim vremenom izražava aspekatski glagol *iniziare*, a aktivnost čiji je početak odvijanja preciziran na taj način, označena je infinitivom glagola *comunicare* ‘sporazumijevati se’. U ostalim primjerima iz ove kategorije prevodioci koriste glagole *cominciare* (prevodilac S) i *iniziare* (prevodilac B) kako bi označili početak odvijanja opisanih radnji. Ove su aspekatske glagole u sva tri slučaja izrazili prošlim vremenima, i to na sljedeći način: imperfektom označavaju početak vršenja aktivnosti određivanja težine robe, što je izraženo infinitivom glagola *pesare* ‘vagati’; prostim perfektom označavaju početak vršenja aktivnosti pronošenja vijesti šaputanjem, koju izražavaju infinitivom glagola *circolare* ‘pronositi se’³⁴; aktivnost uzmicanja vojske oba prevodioca izražavaju infinitivom glagola *ritirarsi* ‘povlačiti se’, a za označavanje početka odvijanja navedene aktivnosti koriste prosti perfekt (prevodilac S) i pluskvamperfekt (prevodilac B) aspekatskog glagola.

³³ Kada se odnosi na leksemu *šapat*, preneseno značenje glagola *širiti se* je “pričanjem se pronositi” (RBJ 2010: 1293).

³⁴ Kada se odnosi na leksemu *mormorio* ‘šaputanje’, figurativno značenje glagola *circolare* je pronositi (vijesti) šapatom, odnosno razglasiti šapatom.

intavolare

Već smo u više navrata naglasili da se u italijanskom jeziku početak odvijanja radnje može označiti i glagolom *intavolare*. Ovaj se glagol uglavnom kombinira s imenicom *discussione* ‘rasprava’, ali i s imenicama *conversazione* ‘razgovor’, *trattativa* ‘pregovor’ i *questione* ‘pitanje’ i koristi se samo u slučaju kada se želi precizirati početni trenutak odvijanja aktivnosti usmene razmjene mišljenja i stavova između dvije ili više osoba, odnosno diskusije na neku temu. U korpusu smo pronašli samo jedan primjer upotrebe glagola *intavolare* (iz ove kategorije), a zanimljivo je da ga je upotrijebio samo jedan prevodilac (prevodilac B).

(68)

A: *Po nekoliko puta u danu **otpočinjao je razgovor** sa Defoseom.* (str. 265)

S: *Diverse volte al giorno egli **cominciava a parlare** con Des Fosses* /.../ (str. 316)

B: *Diverse volte al giorno **intavolava conversazioni** con des Fossés* /.../ (str. 375)

Kako u izvornom iskazu, tako i u prevodima na italijanski jezik, ističe se trenutak u kojem je počinjalo duže ili kraće neprekidno vršenje aktivnosti razmjene stavova između dvije osobe. Andrić je početni trenutak odvijanja te aktivnosti izrazio perfektom glagola *otpočinjati*, a vrstu aktivnosti je precizirao imenicom *razgovor*.

Za označavanje početka kontinuiranog odvijanja navedene aktivnosti prevodilac B koristi imperfekt glagola *intavolare* i kombinira ga s imenicom *conversazioni*, čime se, kako smo već objasnili, naglašava aktivnost otpočinjanja razgovora, odnosno otvaranja rasprave na određenu temu. I prevodilac S se odlučuje za upotrebu imperfekta, kojim izražava aspektski glagol *cominciare*, a aktivnost, čiji početak odvijanja označava na taj način, izražava infinitivom glagola *parlare* ‘razgovarati’.

mettersi

U ovom ćemo dijelu kroz analizu reprezentativnih primjera ilustrirati upotrebu glagola *mettersi*, kojim prevodioci preciziraju aspektsku i semantičku vrijednost početka vršenja ili izvršenja određene aktivnosti iako to nije uvijek eksplicitno označeno u izvornom tekstu. Zanimljivo je da u korpusu nismo pronašli primjere u kojima oba prevodioca koriste navedeni

glagol, odnosno za interpretaciju istog iskaza jedan se prevodilac odlučuje za aspekatski glagol *mettersi*, a drugi radnju obilježava drugim leksičkim i sintaksičkim sredstvima.

a) Samo prevodilac S koristi glagol *mettersi*

U korpusu je dominantan broj primjera u kojima samo prevodilac S koristi aspekatski glagol *mettersi*. Analizom ćemo istaknuti sličnosti i razlike između dva prevoda na italijanski jezik u odnosu na izvorni tekst.

(69)

A: *Počeo je da sređuje hartije na stolu i pri tome da razgovara sa ženom.* (str. 386)

S: *Si mise invece a riordinare le carte e a discorrere con la moglie.* (str. 464)

B: *Cominciò a sistemare le carte sul tavolo parlando con la moglie.* (str. 545)

(70)

A: */.../ počeo je da se moli Bogu, da opominje svet i pogađa budućnost.* (str. 375)

S: */.../ era diventato religiosissimo e s'era messo ad ammonire gli uomini e a predire il futuro.* (str. 449)

B: */.../ aveva cominciato a pregare, a richiamare l'attenzione della gente sulle cose dello spirito e a fare delle profezie.* (str. 529)

Ova smo dva primjera posebno izdvojili zbog toga što je početak odvijanja aktivnosti u prošlosti Andrić izrazio perfektom glagola *početi*, a aktivnosti je označio prezentom sljedećih glagola: *sređivati* (aktivnost dovođenja u red papira razbacanih na stolu), *razgovarati* (aktivnost razmjenjivanja stavova sa sagovornikom), *moliti* (aktivnost obraćanja Bogu izgovaranjem određene molitve), *opominjati* (aktivnost skretanja pažnje na eventualne posljedice kakvog ponašanja) i *pogađati* (aktivnost proricanja budućnosti).

Početak odvijanja radnje (izražene infinitivom osnovnog glagola) prevodioci su označili aspekatskim glagolima *mettersi* (prevodilac S) i *cominciare* (prevodilac B). Aspekatske su glagole izrazili sljedećim prošlim vremenima:

- prostim perfektom označili su početak odvijanja aktivnosti slaganja papira na stolu, što je izraženo infinitivom glagolâ *riordinare* i *sistemare*, čije je značenje identično – ‘sređivati’, te aktivnosti razmjenjivanja stavova, što je prevodilac S izrazio infinitivom glagola *discorrere* ‘razgovarati’, a prevodilac B sadašnjim vremenom gerundiva glagola *parlare* ‘razgovarati’, čime je označio da se ta aktivnost odvijala istovremeno sa onom izraženom glagolom *sistemare*;
- za označavanje početka odvijanja aktivnosti obraćanja Bogu izgovaranjem molitve prevodioci koriste pluskvamperfekt, ali su značajne razlike u izboru glagola kojim označavaju navedenu aktivnost: prevodilac S koristi pluskvamperfekt glagola *diventare*, dio je strukture *diventare religiosissimo* ‘postati veoma pobožan’, a prevodilac B je aktivnost obraćanja Bogu izgovaranjem molitve izrazio infinitivom glagola *pregare* ‘moliti’, čiji je početak odvijanja označio upotrebom pluskvamperfekta glagola *cominciare*; oba prevodioca koriste pluskvamperfekt aspekatskih glagola kako bi označili početak odvijanja aktivnosti upozoravanja na eventualne posljedice kakvog ponašanja, što su izrazili infinitivom glagolâ *ammonire* ‘opominjati’ i *richiamare*, dio je izraza *richiamare l’attenzione* ‘upozoravati’, te aktivnosti proricanja budućnosti, što su izrazili infinitivom glagolâ *predire* ‘proricati’ i *fare*, dio je izraza *fare delle profezie* ‘proricati’.

Ovakav način upotrebe prošlih vremena navodi na zaključak da su prevodioci početni trenutak odvijanja navedenih aktivnosti precizno pozicionirali na temporalnoj osi.

U naredna je dva primjera Andrić upotrijebio ingresivne glagole kako bi označio početak odvijanja radnje i njeno vremenski neodređeno odvijanje.

(71)

A: /.../ **neće** Lašva **poteći** naopako, nego opet onuda kuda i teče. (str. 7)

S: /.../ *il nostro fiume non si metterà a scorrere in senso contrario, ma continuerà a scorrere come ora.* (str. 8)

B: **Non** per questo la Lašva **invertirà** il suo corso, continuerà a scorrere come ha sempre fatto. (str. 8)

(72)

A: “*Vidim da si se zamomčio*” /.../ (str. 233)

S: “*Vedo che ti sei messo a fare il damerino!*” /.../ (str. 279)

B: “*Vedo che sei diventato un uomo* /.../” (str. 331)

U izvornom je tekstu futurom I izražen glagol *poteci* u odričnoj formi kako bi se označilo da neće biti realiziran početni trenutak odvijanja aktivnosti neprekidnog kretanja rijeke od izvora prema ušću. Dodavanjem prefiksa *po-* na osnovni glagol *teci*, preciziran je svršeni početni trenutak odvijanja aktivnosti izražene osnovnim glagolom.

Interpretacija prevodioca S vjerna je izvornom tekstu. Za označavanje početka odvijanja navedene aktivnosti ovaj prevodilac koristi prosti futur aspekatskog glagola *mettersi*, također u odričnoj formi, a aktivnost kretanja rijeke od izvora prema ušću izražava infinitivom glagola *correre* ‘teći’. Iako prevodilac B koristi druge leksičke konstrukcije, to ne utječe značajno na semantičku vrijednost iskaza. Ovaj prevodilac koristi prosti futur glagola *invertire* ‘obrnuti’ u odričnoj formi kako bi označio negiranje odvijanja aktivnosti eventualnog okretanja toka rijeke (*il corso*) u suprotnom smjeru.

Perfektom glagola *zamomčiti se* Andrić je označio početak odvijanja aktivnosti karakterističnih za period života u kojem dječak izrasta u muškarca. Dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni (nesvršeni) glagol *momčiti se*, kojim se ističe kontinuiranost, konstruiran je svršeni glagol³⁵ kojim se označava početna faza stjecanja specifičnih svojstava, odnosno glagol kojim se precizira početni trenutak vršenja procesa izrastanja momka u muškarca.

Prevodilac S koristi perfekt glagola *mettersi*, čime označava početni trenutak odvijanja aktivnosti u novom periodu života mladog čovjeka, a tu aktivnost izražava infinitivom glagola *fare*, dio je izraza *fare il damerino* ‘ponašati se kao mladić’. Prevodilac B je perfektom glagola *diventare* ‘postati’, također, označio početak odvijanja aktivnosti pokazivanja drugačijih oblika ponašanja, koji su odlika nove faze života mladog čovjeka, što je dodatno precizirano predikativnom dopunom *un uomo* ‘muškarac’.

³⁵ U RBJ registrirana su sljedeća značenja glagola *zamomčiti se*: “postati momak; razviti se iz dječaka u momka” (RBJ: 1489).

Analizirat ćemo i nekoliko primjera u kojima Andrić nije eksplicitno izrazio početak odvijanja radnje, a samo prevodilac S je upotrebom glagola *mettersi (a)* precizirao aspekatsku vrijednost radnje.

(73)

A: *Izgubljen u ovoj divljini, Davil **je** u dugoj noći, kad bi umukli svi šumovi, **gledao** unazad na svoj život /.../ (str. 20)*

S: *Sperduto in quel paese selvaggio, nelle lunghe notti invernali, appena cessavano tutti i rumori, Daville **si metteva a considerare** la sua vita passata /.../ (str. 24)*

B: *Sperduto in quel luogo selvaggio, durante le lunghe notti, quando tutti i rumori erano cessati, Daville **rifletteva** sulla sua vita passata /.../ (str. 27)*

(74)

A: *Preturao je svoje dnevne zabeleške, **slagao** ih i **razrađivao**. (str. 121)*

S: *Si mise a sfogliare le sue note giornalieri, **a ordinarle, ad elaborarle**. (str. 145)*

B: *Sfogliava i suoi appunti giornalieri, li **ordinava** e li **ampliava**. (str. 170)*

(75)

A: *Kad god **bi** mladić /.../ **došao do kritike** carskog režima, Davil se trzao i gubio snagu i strpljenje. (str. 68)*

S: *Quando il giovane /.../ **si metteva a criticare** il regime imperiale, Daville si scherniva o perdeva la calma e la pazienza /.../ (str. 81)*

B: *Ogni volta che il giovane cancelliere /.../ **si spingeva a criticare** il regime imperiale, il console si inervosiva e perdeva la pazienza e il vigore. (str. 94–95)*

Andrić je prefektom glagolâ *gledati, preturati, slagati* i *razrađivati* označio kontinuirano odvijanje sljedećih aktivnosti: razmišljanje o događajima iz prošlosti, stvaranje nereda premještanjem sa jednog mjesta na drugo papira na koje je zapisivano ono što je rečeno ili urađeno u toku dana (*dnevnih zabeleški*), dovođenje u red razbacanih *dnevnih zabilješki* te njihovo detaljno obrađivanje. Potencijal I (iterativni ili pripovjedački potencijal) glagola *doći* koristi kako bi označio manje ili više redovno ponavljanje

u prošlosti aktivnosti iznošenja prigovora na račun *carskog režima*. Glagol *doći* kombiniran je s genitivom jednine imenice *kritika*, kojoj prethodi prijedlog *do*, čime se precizira trenutak u kojem se počinje odvijati prethodno navedena aktivnost.

Prevodilac B insistira na označavanju durativne varijante kontinuiranog vršenja navedenih aktivnosti i izražava ih imperfektom sljedećih glagolâ: *riflettere* ‘razmišljati’, *sfogliare* ‘prelistavati’, *ordinare* ‘sređivati’, *ampliare* ‘proširivati’, a imperfektom glagola *spingersi* ‘navaljivati’ precizira značenje glagola *criticare* ‘kritizirati’, kojem prethodi. Prevodilac S je u sva tri slučaja početak odvijanja aktivnosti istakao aspektskim glagolom *mettersi*. Izrazio ga je sljedećim prošlim vremenima: imperfektom je označio početak odvijanja aktivnosti koje su izražene infinitivom glagolâ *considerare* ‘razmišljati’ i *criticare* ‘kritizirati’, a prostim perfektom je označio početak odvijanja aktivnosti izraženih infinitivom glagolâ *sfogliare* ‘prelistavati’, *ordinare* ‘sređivati’ i *elaborare* ‘razrađivati’.

b) Samo prevodilac B koristi glagol *mettersi*

(76)

A: *Jevrejsko dete /.../ počelo je /.../ da jauče /.../ (str. 84)*

S: */.../ il piccolo ebreo /.../ aveva cominciato ad urlare /.../ (str. 100–101)*

B: *Il piccolo ebreo /.../ si era messo a strillare /.../ (str. 117–118)*

Andrić je perfektom glagola *početi* jasno istakao početak odvijanja aktivnosti glasanja ispuštanjem plačnog glasa, izazvanog osjećanjem straha. Ovu je aktivnost izrazio prezentom glagola *jaukati*.

Oba prevodioca, također, preciziraju početni trenutak odvijanja navedene aktivnosti tako što pluskvamperfektom izražavaju glagole *cominciare* i *mettersi*, a opisanu aktivnost označavaju infinitivom glagolâ *urlare* ‘jaukati’ i *strillare* ‘vikati’. Na ovaj su način u potpunosti interpretirali početni trenutak izvršenja opisane radnje.

(77)

A: *Bojažljivi mladići spremali bi se dugo /.../ pa bi se onda zatrčali, uzbuđeno digli glavu, kao da hoće da zapevaju /.../ (str. 139)*

S: *Certi ragazzi paurosi preparavano accuratamente fra loro un grido /.../ e poi correvano levando le teste eccitate come stessero per cantare /.../ (str. 166)*

B: *Alcuni ragazzi, ancora impauriti, confabularono a lungo tra loro /.../ poi, a un tratto **si misero a correre**, levando le teste verso l'alto come per cantare /.../* (str. 195)

Andrić koristi potencijal I³⁶ glagola *zatrčati se* (glagol je konstruiran dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagol *trčati*) kako bi istakao svršeni početak aktivnosti kretanja prema određenom cilju trčeći, poslije kojeg ta aktivnost može trajati neograničeno.

Prostim perfektom glagola *mettersi*, prevodilac B, također, naglašava početak odvijanja navedene aktivnosti, a izražava je infinitivom glagola *correre* 'trčati'. U njegovoj je interpretaciji precizirano da je taj početak ograničen na jedan trenutak u prošlosti. Prevodilac S, međutim, glagol *correre* izražava imperfektom i na taj način označava neograničeno vršenje aktivnosti trčanja bez posebnog isticanja početnog trenutka odvijanja te aktivnosti.

(78)

A: *Haznadar **je vrištao** tankim glasom /.../* (str. 279)

S: */.../ il tesoriere **strillò** con la sua vocetta sottile /.../* (str. 333)

B: */.../ il tesoriere **si era messo a gridare** con la sua voce acuta /.../* (str. 395)

Perfektom nesvršenog glagola *vrištati* izraženo je kontinuirano obraćanje povišenim tonom kako bi se izrazilo negodovanje i ova se aktivnost u kraćem ili dužem periodu redovno odvijala u prošlosti.

Prevodilac S odlučuje se za prosti perfekt glagola *strillare* 'viknuti', čime je ograničio odvijanje navedene aktivnosti na određeni trenutak u prošlosti, što znači da je precizirana varijanta svršenog aspekta upotrijebljenog glagola. Prevodilac B je pluskvamperfektom aspekatskog glagola *mettersi* naglasio početak odvijanja aktivnosti izražavanja nezadovoljstva jako povišenim glasom, a tu je aktivnost izrazio infinitivom glagola *gridare* 'vikati'. Dakle, u odnosu na izražavanje kontinuiranosti u odvijanju radnje opisane u izvornom tekstu, u oba je prevoda radnja smještena u jedan trenutak u prošlosti na vremenskoj osi. Osim toga, prevodilac B je označio i početni trenutak odvijanja te radnje, što nije predstavljeno u izvornom tekstu.

³⁶ Ovo je pripovjedački potencijal, kojim se označava ponavljanje neke aktivnosti s obzirom na okolnosti.

prendere

Analiza korpusa pokazala je da su najmanje brojni primjeri u kojima prevodioci (ne uvijek oba) upotrebom aspekatskog glagola *prendere* označavaju varijantu početka odvijanja radnje, koju smo opisivali u ovom poglavlju. Neophodno je naglasiti da je u svim primjerima koje ćemo posmatrati u nastavku i u izvornom tekstu eksplicitno označen početak odvijanja glagolske radnje.

(79)

A: /.../ *i oni **su** i o Napoleonu i njegovim podvizima **počeli da se izražavaju** kratkim i beznačajnim rečenicama /.../ (str. 12)*

S: /.../ *cosicché **presero a parlare** di Napoleone e delle sue imprese con frasi brevi e insulse /.../ (str. 14)*

B: /.../ *che **presero a parlare** di Napoleone e delle sue vittorie in modo laconico e distaccato /.../ (str. 15)*

(80)

A: *Glave **počeše da se** ljubopitljivo **okreću** na sve strane. (str. 140)*

S: /.../ *le teste **presero a girarsi** incuriosite da tutte le parti. (str. 166)*

B: *Le teste **si voltavano** incuriosite in tutte le direzioni. (str. 196)*

(81)

A: /.../ *mladić **je** neočekivano /.../ **stao da recituje** Boaloo. (str. 71)*

S: *Improvvisamente il giovane /.../ **prese** /.../ **a recitare** Boileau. (str. 85)*

B: /.../ *il giovane /.../ **si mise a citare** Boileau. (str. 100)*

(82)

A: *To ohrabri i ostale i **počeše da padaju** pogrde i povici /.../ (str. 139)*

S: *Questo grido incitò gli altri, e così **cominciarono** insulti e grida /.../ (str. 166)*

B: *Quell'urlo incoragiò la folla che **prese a lanciare** ingiurie di tutti i tipi /.../ (str. 195)*

(83)

A: *Tako je i on sedeo /.../ dok i njemu /.../ ne zaigraju pred pogledom krupna slova /.../ (str. 121)*

S: *Così egli sedette /.../ finché /.../ davanti al suo sguardo le grosse lettere /.../ cominciarono a ballare /.../ (str. 145)*

B: *Rimase seduto così /.../ finché /.../ /.../ le lettere presero a ballargli /.../ (str. 170)*

Andrić je glagole *početi* i *stati* izrazio perfektom kako bi istakao da je u prošlosti počelo odvijanje aktivnosti iskazivanja misli i stavova o *Napoleonu i njegovim podvizima* te aktivnosti kazivanja stihova. Ove je aktivnosti izrazio prezentom glagolâ *izražavati se* i *recitovati*. Aorist glagola *početi* koristi za isticanje početka odvijanja aktivnosti izražavanja radoznalosti okretanjem glave u raznim pravcima i aktivnosti izražavanja nezadovoljstva izgovaranjem uvreda povišenim glasom. Te je aktivnosti izrazio prezentom glagolâ *okretati se* i *padati*. Iako je glagol *zaigrati* označio prezentom, Andrić je istakao da se početak odvijanja aktivnosti treperenja slova pred očima, uzrokovane umorom, dešava istovremeno sa odvijanjem aktivnosti predstavljene predikatom glavne rečenice (predikat je izražen perfektom glagola *sedeti*). Dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagol *igrati*, preciziran je svršeni početni trenutak odvijanja opisane aktivnosti nakon kojeg slijedi vremenski neodređeno vršenje te aktivnosti.

Prevodioci koriste gotovo ista leksička i sintaksička sredstva kada označavaju početak odvijanja aktivnosti iskazivanja misli i stavova o aktuelnoj temi. Samo u tom slučaju oba prevodioca aspekatski glagol *prendere* izražavaju prostim perfektom, a navedenu aktivnost označavaju infinitivom glagola *parlare* ‘pričati’. U ostalim primjerima postupaju na sljedeći način:

Prostim perfektom glagola *prendere* samo prevodilac S označava početak odvijanja aktivnosti izražavanja nezadovoljstva okretanjem glave u raznim pravcima, što je izrazio infinitivom glagola *girarsi* ‘okretati se’, i aktivnosti kazivanja stihova, što je izrazio infinitivom glagola *recitare* ‘recitirati’. Samo u slučaju označavanja aktivnosti okretanja glave s ciljem pokazivanja radoznalosti, prevodilac B nije istakao početak odvijanja radnje. Upotrebom imperfekta glagola *voltarsi* ‘okretati se’, označio je durativnost vršenja navedene aktivnosti. Početni trenutak odvijanja aktivnosti kazivanja stihova prevodilac B je označio prostim

perfektom glagola *mettersi*, a aktivnost je izrazio infinitivom glagola *citare* ‘navoditi’.

Prostim perfektom aspekatskih glagola *prendere* (prevodilac B) i *cominciare* (prevodilac S) označen je početni trenutak odvijanja aktivnosti izgovaranja uvreda povišenim tonom, što je prevodilac B izrazio infinitivom glagola *lanciare*, dio je konstrukcije *lanciare ingiurie* ‘izgovarati uvrede’, a prevodilac S imenicama *insulti* ‘uvrede’ i *grida* ‘povici’.

Prostim perfektom aspekatskih glagola *cominciare* (prevodilac S) i *prendere* (prevodilac B) označen je početak vršenja aktivnosti treperenja slova pred očima, što je u oba prevoda izraženo infinitivom glagola *ballare* ‘igrati’.

4.2. Postepeni razvoj radnje

Za izražavanje progresivnog glagolskog aspekta koriste se glagoli *stare*, *andare* i *venire* u kombinaciji sa sadašnjim vremenom gerundiva glagola čiji se aspekt i značenje određuju ovom konstrukcijom. Ovim se perifrastičnim glagolskim konstrukcijama označava radnja koja je u toku, odnosno njena progresivnost. Najfrekventnija je upotreba konstrukcije sa glagolom *stare*, a gerundivom mogu biti izraženi samo glagoli koji označavaju vršenje nekog procesa ili radnje³⁷. Strukture sa glagolima *andare* i *venire* koriste se da bi se označile radnje “koje su u toku ili radnje koje se ponavljaju” (Moderc 2015: 275). Glagolom *venire* ističe se intenzivnije učestvovanje i veća zainteresiranost govornika, tako da su u opisanoj radnji izraženije psihološke i emotivne karakteristike, a glagol *andare* je “neutralniji kada je reč o stavu govornika” (Isto). Prema Modercu (2015: 275), upotrebom ovog glagola ne insistira se na stavu govornika zbog toga što nije “usmeren prema govorniku”, pa se, “kao posledica takve usmerenosti, u kojoj radnja ‘odlazi’ od govornika (ili logičkog subjekta)”, podrazumijeva “manje psihološko ili emotivno učestvovanje subjekta”.

Analizirani korpus obiluje primjerima upotrebe navedenih struktura (naročito one sa glagolom *stare*), pomoću kojih prevodioci označavaju postepeni razvoj glagolske radnje. Primjere i njihovu analizu rasporedit ćemo

³⁷ U ovoj strukturi “ne mogu da se upotrebe stativni glagoli, kao *essere* (biti), *sembrare* (izgledati), *stare* (biti), *somigliare* (ličiti) i drugi već samo glagoli koji upućuju na proces” (Moderc 2015: 274).

u tri osnovne kategorije, i to u zavisnosti od toga koji je aspekatski glagol konstituent perifrastične glagolske konstrukcije.

4.2.1. Perifrastična konstrukcija sa glagolom *stare*

Budući da smo u korpusu pronašli primjere u kojima konstrukciju sa glagolom *stare* koriste oba prevodioca, ali i samo jedan od njih, analizirat ćemo ih odvojeno, vodeći računa i o glagolskom vremenu ponuđenom u prevodima.

a) prezent (u odnosu na prezent u izvornom tekstu)

Najprije ćemo posmatrati primjere u kojima je Andrić odvijanje glagolske radnje smjestio u sadašnjost, što su uradili i prevodioci u svojim interpretacijama.

a-1) Oba prevodioca koriste konstrukciju *stare* + gerundiv

(84)

A: *.../ tu vest koju on sada begovima **kazuje**.* (str. 6)

S: *.../ la notizia di cui ora **sta parlando** agli altri bey.* (str. 6)

B: *.../ la notizia che ora **sta comunicando** agli altri.* (str. 6)

(85)

A: *Znaš li ti šta **slaviš** i koga **veličaš**?* (str. 56)

S: *Ma sai chi **stai lodando** e **incensando**?* (str. 68)

B: *Ma sai chi **stai adulando** ed **esaltando**?* (str. 78)

(86)

A: *Znaš li ti da mi svi zajedno **srljamo** u neku veliku nesreću *.../* (str. 56)*

S: *Non ti accorgi che noi tutti **stiamo andando** verso una grande catastrofe *.../* (str. 68)*

B: *Non ti rendi conto che **stiamo correndo** verso una grande catastrofe *.../* (str. 78)*

(87)

A: /.../ *ali jedno je izvesno: sve se ruši.* (str. 346)

S: *Una cosa tuttavia è certa, che tutto sta crollando.* (str. 414)

B: *Ma una cosa è certa: tutto sta crollando.* (str. 489)

(88)

A: *Vidite, to što general Marmon gradi kroz Dalmaciju veliki drum škodi nam ovde kod domaćih Turaka /.../* (str. 65)

S: *Vede, persino il fatto che il Generale Marmont stia costruendo una grande strada per la Dalmazia ci nuoce qui presso i turchi del luogo /.../* (str. 78)

B: *Vede, anche il fatto che il generale Marmont stia costruendo una nuova grande strada attraverso la Dalmazia, agli occhi dei nostri turchi /.../ ci danneggia /.../* (str. 91)

(89)

A: /.../ *dok su ga ostali gledali ispod oka, kao čoveka koji vrši neki obred /.../* (str. 75)

S: /.../ *mentre gli altri lo guardavano di sottocchi, come si guarda un uomo che stia compiendo uno strano rito /.../* (str. 89)

B: /.../ *mentre gli astanti lo osservavano di sottocchi come si guarda chi sta compiendo uno strano rituale.* (str. 105)

Neprekidno vršenje aktivnosti u sadašnjosti Andrić je izrazio prezentom sljedećih nesvršenih glagola: *kazivati* (da označi aktivnost obavještanja prisutnih o važnom događaju); *slaviti* (da označi aktivnost isticanja Napoleonove slave zbog ratnih podviga); *veličati* (da označi aktivnost smatranja Napoleona uzvišenim); *srljati* (da označi aktivnost nepromišljenog kretanja prema nekoj opasnosti); *rušiti se* (da označi aktivnost potpunog uništavanja svega); *graditi* (da označi aktivnost podizanja ceste važne za komunikaciju); *vršiti* (da označi aktivnost obavljanja određenog zadatka, odnosno obreda; prelazni glagol *vršiti* za direktni objekt ima leksemu *obred*).

Za izražavanje vršenja navedenih aktivnosti oba su prevodioca upotrijebila prezent (indikativa ili konjunktiva) aspekatskog glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva sljedećih glagola: *parlare* 'pričati' i *comunicare*

‘saopćavati’; *lodare* ‘slaviti’ i *adulare* ‘hvaliti’; *incensare* ‘laskati’ i *esaltare* ‘uzdizati’; *andare* ‘ići’ i *correre* ‘jurit’; *crollare* ‘rušiti se’; *costruire* ‘graditi’ te *compire* ‘izvršiti’. Prevodioci su mogli upotrijebiti i prezent navedenih glagola, ali su, upravo ovakvim načinom izražavanja, istakli postepeni razvoj radnje čije je vršenje u toku, odnosno njeno napredovanje. U posljednja dva primjera prevodioci koriste sadašnje vrijeme konjunktiva kako bi iskazali određenu dozu nesigurnosti u odnosu na vršenje opisane radnje.

a-2) Samo prevodilac S koristi konstrukciju *stare* + gerundiv

U korpusu smo pronašli jedan primjer u kojem samo prevodilac S koristi strukturu *stare* + gerundiv.

(90)

A: *U razgovor se umešala i žena, suzrim, umornim glasom glumice koja uviđa da stari* /.../ (str. 332)

S: *Nel colloquio interviene anche la moglie, con una voce da attrice stanca e lacrimosa, che sta invecchiando* /.../ (str. 397)

B: *La donna si intromise nella conversazione, con una voce lacrimevole e stanca da attrice cosciente di invecchiare* /.../ (str. 469)

U izvornom je tekstu prezentom glagola *stareti* Andrić označio postepeno odvijanje procesa ulaženja u pozne godine života. Ovaj je prezent u službi dopune glagolu *uvidati*, koji je, također, izražen prezentom, a upotrijebljen je kako bi se preciziralo odvijanje aktivnosti dolaženja do zaključka da se postaje star.

Prevodilac S koristi prezent glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *invecchiare* ‘starjeti’ da stilski obilježi postepeni razvoj opisane radnje (proces starenja). Prevodilac B je taj proces izrazio infinitivom glagola *invecchiare*, kojem prethodi pridjev *cosciente* ‘svjestan’. Navedeni je pridjev dio glagolske strukture *essere cosciente* ‘biti svjestan’, koja bi mogla imati funkciju predikata relativne rečenice, ali je, pretpostavljamo iz stilskih razloga, upotrijebljena eliptična forma, odnosno izostavljena kupa *essere*, čime se ne narušava semantička vrijednost iskaza. Naprotiv, funkcija ovog pridjeva je da označi postepeno shvatanje činjenice da se ulazi u period života kada čovjek postaje star.

a-3) Samo prevodilac B koristi konstrukciju *stare* + gerundiv

(91)

A: *.../ mnogo je zala počinjeno i još **se čini** protiv Crkve .../ (str. 76)*

S: *.../ molto male è stato fatto e molto **se ne fa** ancora contro la Chiesa .../ (str. 90)*

B: *.../ molto male è stato fatto e molto e molto ancora **si sta facendo** contro la Chiesa .../ (str. 106)*

(92)

A: *Odnosi između dve zemlje razvijaju se u obrnutom pravcu od srdačnih odnosa koji **se pred očima sveta pletu** na jahačkom putu iznad Travnika .../ (str. 229)*

S: *I rapporti fra i due paesi si sviluppano nel senso opposto ai rapporti cordiali che, davanti agli occhi della gente, **si intrecciano** sulla strada sopra Travnik .../ (str. 274)*

B: *I rapporti tra i due paesi evolvono in senso diametralmente opposto a quello delle relazioni calorose che, sotto gli occhi di tutti, **si stanno intessendo** sulla strada sopra Travnik .../ (str. 326)*

(93)

A: *Kuda **vodite** toga čoveka? (str. 257)*

S: *Dove lo **portate** quest'uomo? (str. 306)*

B: *Dove lo **state portando**? (str. 365)*

(94)

A: *Svi mi, zajedno sa njim, **srljamo** u propast .../ (str. 382)*

S: *.../ e noi tutti **slittiamo** con lui verso la rovina .../ (str. 459)*

B: ***Stiamo correndo** insieme con lui verso la catastrofe .../ (str. 539–540)*

Andrić je prezentom označio da se u trenutku kada se o njima govori odvijaju sljedeće aktivnosti: djelovanje u cilju stvaranja negativnih okolnosti (izraženo je glagolom *činiti*, upotrijebljena je pasivna forma), uspostavljanje srdačnih odnosa (izraženo je glagolom *plesti se*, misli se na stvaranje uzajamne povezanosti osoba i/ili isprepletenost uspostavljenih

odnosa), usmjeravanje čijeg kretanja (izraženo je glagolom *voditi*) i nepromišljeno kretanje prema nekoj opasnosti (izraženo je glagolom *srljati*). Dakle, istakao je neprekidno vršenje glagolske radnje u sadašnjosti.

Prevodilac S koristi prezent glagolâ *fare* ‘raditi’ (izražen je bezlično-pasivnom formom), *intrecciarsi* ‘plesti se’, *portare* ‘voditi’ i *slittare* ‘kliziti’, što znači da je u njegovoj interpretaciji naglašena durativna varijanta kontinuiranog vršenja navedenih aktivnosti, bez insistiranja na opisivanju njihovog postepenog razvoja. Prevodilac B se, međutim, odlučuje za upotrebu perifrastične strukture, koju čine prezent aspekatskog glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *fare* ‘raditi’ (izražen je bezlično-pasivnom konstrukcijom), *intessere* ‘plesti’, *portare* ‘voditi’ te *correre* ‘juriti’ i na taj način ističe progresivnost odvijanja navedene glagolske radnje.

b) različita rješenja prevodilaca (u odnosu na upotrebu prezenta u izvornom tekstu)

U primjerima koji slijede različite su vremenske dimenzije (sadašnjost i prošlost) u koje prevodioci smještaju opis glagolske radnje, a razvoj te radnje posebno ističu upotrebom strukture *stare* + gerundiv.

(95)

A: /.../ *on opisuje već četrnaesti položaj* /.../ (str. 123)

S: *Ora sta già trattando della quattordicesima posizione* /.../ (str. 147)

B: /.../ *egli stava ormai delineando la quattordicesima posizione* /.../ (str. 172)

(96)

A: *Odmah, odmah želi da putuje dalje jer ludi* /.../ (str. 332)

S: /.../ *e desidera rimettersi in viaggio e proseguire subito, perché sta impazzendo* /.../ (str. 397)

B: /.../ *e desiderava proseguire subito il viaggio, perché stava uscendo di senno.* (str. 469)

Prezentom glagolâ *opisivati* i *ludeti* Andrić je označio da se u trenutku kada se o njima govori neprekidno odvijaju sljedeće aktivnosti: opisivanje karakteristika vojnog položaja i zapadanje u stanje ludila.

Perifrastičnom glagolskom konstrukcijom prevodioci naročito naglašavaju progresivnost odvijanja navedenih aktivnosti, ali, budući da ne

koriste ista glagolska vremena, to odvijanje smještaju u različite vremen-ske okvire. Prevodilac S koristi prezent glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *trattare* ‘obrađivati’ i *impazzire* ‘ludjeti’, čime označava postepeni razvoj aktivnosti u sadašnjosti. Prevodilac B, međutim, ističe progresivnost odvijanja radnje u prošlosti tako što koristi imperfekt glago-la *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *delineare* ‘opisivati’ i *uscire*, dio je izraza *uscire di senno* ‘ludjeti’. Uvidom u širi kontekst može se zaključiti da su navedenu upotrebu glagolskih vremena prevodioci uskladili s načinom na koji su izraženi ostali predikati u kontekstnom okruženju, odnosno vodili su računa o slaganju vremena u odnosu na radnju izraženu sadašnjim ili nekim prošlim vremenom.

U narednom je primjeru zanimljiva upotrebu glagolskih načina i vremena.

(97)

A: *Ponekad se Davilu činilo da ga svi **guardaju** /.../ kao mesečara koji **ide** preko opasnih visina /.../ (str. 337)*

S: *Daville aveva spesso l'impressione che lo **stessero guardando** /.../ come si guarda un sonnambulo che **sta camminando** ad altezze pericolose /.../ (str. 403)*

B: *Daville aveva spesso l'impressione che tutti lo **osservassero** /.../ come si evita di svegliare /.../ un sonnambulo che **cammina** ad altezze pericolose. (str. 475)*

I u ovom je slučaju Andrić opisao kontinuirano vršenje radnje u sadašnjosti, a to je učinio upotrebom prezenta glagolâ *guardati* i *ici*. Međutim, nije ista funkcija prezenta kojim su izražena ova dva glagola. Presentom glagola *guardati* označeno je da se aktivnost kontinuiranog upravljanja pogleda (na koga) odvija upravo u trenutku kada se o njoj govori, a presentom glagola *ici* označeno je uobičajeno odvijanje aktivnosti kretanja u određenom prostoru i ta je aktivnost karakteristična za određenu vrstu ljudi (*mjesečari*).

Za razliku od Andrića, prevodioci smještaju u prošlost aktivnost posmatranja. Poštuju pravila o slaganju vremena, tako što imperfektom označavaju da se radnja u prošlosti odvija u isto vrijeme sa drugom prošlom radnjom, onom od koje zavisi to odvijanje (izražena je imperfektom glagola *avere*, dio je izraza *avere l'impressione* ‘imati dojam’). Ipak, prave

razliku u isticanju aspekta glagolske radnje. Prevodilac B imperfektom glagola *osservare* ‘posmatrati’, također, označava kontinuiranost odvijanja radnje. Prevodilac S odlučuje da naglasi i njenu progresivnost, a za to koristi imperfekt aspekatskog glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *guardare*, koji ima gotovo istu semantičku vrijednost kao i glagol *osservare*. Opis odvijanja aktivnosti kretanja koracima oba prevodioca odlučuju izraziti sadašnjim vremenom: prevodilac B koristi prezent glagola *camminare* ‘hodati’, a prevodilac S koristi prezent glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *camminare*. Dakle, prevodilac S je svojim načinom interpretacije precizirao postepeni razvoj glagolske radnje i u ovom dijelu iskaza.

c) imperfekt (u odnosu na prezent u izvornom tekstu)

Slijedi analiza primjera u kojima prevodioci odvijanje glagolske radnje označavaju imperfektom, a Andrić i dalje koristi prezent.

c-1) Oba prevodioca koriste konstrukciju *stare* + gerundiv

(98)

A: *I kad se neki nepoverljiv seljak, čija se roba meri, suviše približi kantararu /.../ (str. 61–62)*

S: *E quando qualche contadino diffidente, di cui si stava pesando la roba, si avvicinava un po' troppo alla bilancia /.../ (str. 74)*

B: *E quando qualche contadino diffidente, di cui si stava pesando la merce, si avvicinava troppo alla bilancia /.../ (str. 86)*

(99)

A: *Pukovnik je primio vezirovo pismo u kom mu javlja da se za dokumentima traga /.../ (str. 82)*

S: *Il colonnello ricevette una lettera del visir con la quale gli annunziava che si stavano ricercando i documenti /.../ (str. 98)*

B: *Il colonnello ricevette una lettera del visir con l'assicurazione che stavano cercando i documenti /.../ (str. 114–115)*

(100)

A: *Jašući iznad Travnika /.../ Davil je često slagao u glavi opis fantastičnog grada koji Aleksandar u to vreme **osvaja**.* (str. 69)

S: *Cavalcando per le colline sopra Travnik /.../ Daville spesso componeva mentalmente la descrizione della fantastica città che Alessandro **stava conquistando** /.../* (str. 81)

B: *Cavalcando per le colline sopra Travnik /.../ Daville spesso componeva nella sua mente la descrizione della fantastica città che /.../ Alessandro **stava conquistando**.* (str. 96–97)

(101)

A: *U Francuskom konzulatu su /.../ govorili da “gospođa fon Miterer **gradi** novi Schönbrunn”. (str. 93)*

S: *Qualcuno, parlando al consolato francese /.../ disse che la signora fon Mitterer /.../ **stava costruendo** una nuova Schönbrunn.* (str. 111)

B: *Qualcuno al consolato francese /.../ disse che la signora von Mitterer «**stava costruendo** una nuova Schönbrunn». (str. 130)*

(102)

A: *Prvi koji je primetio da **se** nešto **plete** između mladog Defosea i lepe, desetak godina starije gospođe fon Miterer, bio je gospodin fon Miterer sam.* (str. 225)

S: *Il primo che si accorse che qualcosa **stava accadendo** fra il giovane Des Fosses e la bella signora von Mitterer /.../ fu lo stesso colonnello von Mitterer.* (str. 270)

B: *Il primo ad accorgersi che il giovane des Fossés e la bella signora von Mitterer /.../ **stavano intessendo** qualcosa, fu lo stesso von Mitterer.* (str. 320)

(103)

A: */.../ to je misao da taj mladić /.../ **spava** sad tvrdim, zdravim snom /.../* (str. 73)

S: */.../ era il pensiero che questo giovane /.../ **stava ora dormendo** un bellissimo sonno tranquillo /.../* (str. 87)

B: */.../ era il pensiero che il giovane /.../ stesse ora dormendo di un sonno sano e profondo /.../* (str. 101)

U izvornom je tekstu prezentom nesvršenih glagola označeno da se u sadašnjem vremenu neprekidno odvijaju sljedeće aktivnosti: određivanje težine robe (izraženo je glagolom *meriti*), nastojanje da se pronađu određeni dokumenti (izraženo je glagolom *tragati*), zauzimanje teritorije upotrebom vojne sile (izraženo je glagolom *osvajati*), izgradnja građevine (izraženo je glagolom *graditi*), uspostavljanje odnosa između dvije osobe (izraženo je glagolom *plesti se*) te opis trajanja trenutka u kojem je neko u stanju sna (izraženo je glagolom *spavati*).

Prevodioci odlučuju imperfektom (indikativa ili konjunktiva) izraziti aspekatski glagol *stare*, a sadašnjim vremenom gerundiva sljedeće glagole: *pesare* ‘vagati’; *ricercare* ‘tragati’; *cercare* ‘tražiti’; *conquistare* ‘osvajati’; *costruire* ‘graditi’; *accadere* ‘događati se’; *intessere* ‘plesti se’ te *dormire* ‘spavati’. Gotovo istim leksičkim sredstvima i potpuno istom sintaksičkom konstrukcijom naglasili su da su se kontinuirana i uobičajena glagolska radnja i stanje odvijali u prošlosti. Upotrebom imperfekta označili su istovremenost odvijanja opisane radnje i stanja u odnosu na neku drugu prošlu radnju, od koje zavisi ona izražena imperfektom. U posljednjem se primjeru (103) samo prevodilac B odlučuje za izražavanje radnje konjunktivom, čime je, vjerovatno, imao namjeru naglasiti nesigurnost u realno trajanje opisanog stanja (to se zaključuje na temelju funkcije imenice *pensiero* ‘pomisao’³⁸, što znači da je u pitanju predočavanje u mislima da je mladić u stanju sna bez uvjerenosti da je zaista tako). Iako je u ovom primjeru i prevodilac S upotrijebio imenski predikat čija je sastavnica imenica *pensiero*, indikativom je izrazio aspekatski glagol *stare*.

c-2) Samo prevodilac S koristi konstrukciju *stare* + gerundiv

(104)

A: */.../ što je značilo da se vrtlog bar trenutno prenosi na Zapad.* (str. 47)

S: *Il turbine dunque, almeno per il momento, si stava spostando verso Occidente.* (str. 56)

B: */.../ questo significava che, almeno per il momento, il turbine della guerra si spostava a occidente.* (str. 65)

³⁸ Imenica *pensiero* dio je imenskog predikata koji uvodi zavisnu deklarativnu rečenicu.

(105)

A: /.../ *pukovnik je /.../ znao da njegova vlada **vrši** vojne pripreme /.../*
(str. 226)

S: /.../ *il colonnello /.../ sapeva che il suo governo **stava compiendo** dei preparativi militari /.../* (str. 271)

B: /.../ *il colonnello sapeva /.../ che il governo /.../ **procedeva** a preparativi militari /.../* (str. 321)

(106)

A: /.../ *potrebne reči koje bi kratko a dostojno izrazile to što njega sada **guši** i nateruje mu krv u glavu.* (str. 391)

S: /.../ *le parole adeguate per esprimere brevemente, ma con dignità ed efficacia, ciò che lo **stava soffocando** e gli faceva salire il sangue al cervello.* (str. 471)

B: /.../ *le parole giuste /.../ per dire in breve e con dignità ciò che lo **soffocava** e gli faceva montare il sangue alla testa.* (str. 553)

Andrić je prezentom nesvršenih glagola označio da se u trenutku kada se o njima govori odvijaju sljedeće aktivnosti: premještanje odvijanja ratnih dejstava na drugo mjesto (izraženo je glagolom *prenositi se*), izvođenje vojnih priprema (izraženo je glagolom *vršiti*) i onemogućavanje normalnog disanja, što se u analiziranom primjeru odnosi na djelovanje prekomjerne količine negativnih faktora koji dovode do neugodnog stanja, odnosno oduzimanja daha (izraženo je glagolom *gušiti*). Ovakvim je načinom izražavanja naglašeno manje ili više redovno odvijanje navedene glagolske radnje.

I u ovoj se grupi primjera može uočiti kako oba prevodioca upotrebom imperfekta izražavaju odvijanje radnje u prošlosti, koje je istovremeno sa drugom prošlom radnjom od koje zavisi to odvijanje. Za izražavanje kontinuiranog vršenja navedenih aktivnosti, prevodilac B koristi imperfekt glagolâ *spostarsi* ‘premještatati se’, *procedere* ‘nastavljati (obavljati nešto)’, misli se na vojne pripreme (*preparativi militari*), i *soffocare* ‘gušiti’. Smatramo zanimljivim napomenuti da je u izvornom iskazu i u interpretaciji oba prevodioca trenutak u kojem se odvijala aktivnost premještanja dešavanja ratnih dejstava na drugo mjesto preciziran prilogom *trenutno*, odnosno izrazom *per il momento* ‘privremeno’. I prevodilac S označava durativnost u odvijanju aktivnosti, ali on posebno ističe postepeni razvoj

opisane radnje. Koristi gotovo ista leksička sredstva kao i prevodilac B, ali ih izražava strukturom koju čine imperfekt aspekatskog glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *spostarsi* ‘prenositi se’, *compire* ‘izvršavati’ i *soffocare* ‘gušiti’.

c-3) Samo prevodilac B koristi konstrukciju *stare* + gerundiv

(107)

A: *Napolju se hvata prvi mrak.* (str. 111)

S: *Fuori cadevano le prime tenebre /.../* (str. 133)

B: *Fuori stava scendendo il primo buio /.../* (str. 156)

(108)

A: “*Mladi konzul*” je dugo gledao kako seljak **kupuje** kosu /.../ (str. 60–61)

S: *Il giovane si soffermava a lungo ad osservare come un paesano si comprava una falce /.../* (str. 73)

B: *Il «giovane console» a sua volta si soffermava a lungo ad osservare un contadino che stava comprando una falce /.../* (str. 84)

(109)

A: *Sad je i Kolonja vikao i ne primećujući da sve više pada u vatru.* (str. 257)

S: *Adesso anche Colonia aveva cominciato a gridare e non si accorgeva che cadeva sempre più nel fuoco.* (str. 307)

B: *Cologna ora gridava senza rendersi conto che si stava eccitando sempre di più.* (str. 365)

(110)

A: *Odavno njih muči i zabrinjava saznanje /.../ da Bosna postaje razgrađena zemlja /.../* (str. 14)

S: *Da un pezzo li cruciava e li preoccupava la consapevolezza /.../ che la Bosnia diventava una terra friabile /.../* (str. 16)

B: *Da tempo erano tormentati e preoccupati dall’idea /.../ che la Bosnia stesse diventando una terra aperta a tutti /.../* (str. 18)

I u ovoj grupi primjera Andrić ističe odvijanje radnje u trenutku kada se o njoj govori, a izražava je prezentom nesvršenih glagola te opisuje sljedeće: trenutak stanja nestajanja dnevnog svjetla, odnosno trenutak u kojem se odvija proces postepenog spuštanja mraka (izraženo je glagolom *hvatati se*, odnosi se na sintagmu *prvi mrak*); obavljanje kupovine (izraženo je glagolom *kupovati*); dospijevanje u neku nepovoljnu situaciju – “upadanje u vatru” (izraženo je izrazom *padati u vatru*³⁹, čije je figurativno značenje osjećati žestinu, odnosno biti ispunjen osjećajem bijesa); pojavljivanje u drugoj formi (izraženo je glagolom *postajati*).

Prevodilac S opisuje neprekidno vršenje radnje u prošlosti, što označava imperfektom glagolâ *cadere* ‘padati’: u primjeru (107) odnosi se na sintagmu *le prime tenebre* ‘prvi mrak’, koja ima funkciju subjekta, a u primjeru (109) ovaj je glagol dio strukture *cadere nel fuoco* ‘padati u vatru’, gdje se leksema *fuoco* ‘vatra’ koristi u prenesenom značenju – “žar, osjećanje uznemirenosti, bijesa” (DIDM); *comprarsi* ‘kupovati’ i *diventare* ‘postajati’. Osim trajnosti odvijanja radnje, prevodilac B je istakao i progresivnost njenog odvijanja, a to je označio imperfektom aspekatskog glagola *stare* i sadašnjim vremenom gerundiva glagolâ *scendere* ‘spuštati se’, *comprare* ‘kupovati’, *eccitarsi* ‘uzrujavati se’ i *diventare* ‘postajati’. Oba su prevodioca upotrebom imperfekta označili da su se navedene aktivnosti dešavale istovremeno sa drugim aktivnostima u prošlosti, od kojih zavisi njihovo odvijanje.

d) imperfekt (u odnosu na perfekt u izvornom tekstu)

Analizirat ćemo primjere u kojima glagolsku radnju Andrić izražava perfektom, a izbor prevodilaca je imperfekt.

d-1) Oba prevodioca koriste konstrukciju *stare* + gerundiv

(111)

A: *Posle porođaja, žena se sporo i teško oporavljala* /.../ (str. 31)

S: *Dopo il parto la donna si stava rimettendo lentamente, con difficoltà* /.../ (str. 37)

B: *Dopo il parto la donna si stava riprendendo lentamente e con difficoltà* /.../ (str. 42)

³⁹ Semantička vrijednost izraza *padati u vatru* u određenoj se mjeri može izjednačiti sa semantičkom vrijednošću izraza “biti u vatri” (RBJ: 1423), čiji konstituent *vatra* ima sljedeća prenesena značenja: “vrlo nezavidan, težak, opasan položaj” (Isto).

(112)

A: /.../ *Ana Marija, koja je upravo u to vreme **preživljavala** jedno od svojih velikih razočaranja /.../ (str. 92)*

S: *Anna Maria, che in quel momento **stava attraversando** una delle sue grandi delusioni /.../ (str. 110)*

B: /.../ *Anne Marie, che proprio in quei giorni **stava vivendo** una delle sue grandi delusioni /.../ (str. 128)*

(113)

A: *Davil se pravio da veruje u pukovnikove reči i u isto vreme **je računao** kad će imati kurira /.../ (str. 222)*

S: *Egli fece finta di credere alle parole del colonnello e intanto **stava pensando** quando avrebbe avuto un corriere /.../ (str. 266)*

B: *Finse di credere alle parole del colonnello, ma intanto **stava già calcolando** quando avrebbe avuto a disposizione un corriere /.../ (str. 316)*

(114)

A: *Uzbuna, koja je upravo **malaksavala**, našla je nove hrane /.../ (str. 260)*

S: *La rivolta che **stava indebolendosi**, trovò nuovo alimento /.../ (str. 311)*

B: *La rivolta che **stava lentamente esaurendosi** trovò nuovo alimento /.../ (str. 370)*

Andrić koristi perfekt nesvršenih glagola s namjerom da označi redovno odvijanje uobičajenih aktivnosti u prošlosti, koje se, u zavisnosti od okolnosti, može i ponavljati. Radi se o sljedećim aktivnostima: nastojanje da se poboljšaju narušeno zdravlje i izgubljena snaga (izraženo je glagolom *oporavljati se*); podnošenje neugodnosti zbog razočarenja (izraženo je glagolom *preživljavati*); razmišljanje o trenutku u kojem će doći osoba po kojoj se trebaju poslati važne vijesti (izraženo je glagolom *računati*⁴⁰);

---

⁴⁰ U RBJ je registrirano značenje glagola *računati* karakteristično za razgovorni jezik (koje odgovara analiziranom primjeru), a to je “prebirati u mislima; smišljati” (RBJ: 1099).

smirivanje intenziteta uzbune uzrokovane okolnostima (izraženo je glagolom *malaksavati*).

Oba prevodioca odlučuju opisane aktivnosti izraziti perifrastričnom glagolskom konstrukcijom, koja se sastoji od imperfekta aspekatskog glagola *stare* i sadašnjeg vremena gerundiva sljedećih glagola: *rimettersi* i *riprendersi*, čija je semantička vrijednost ista – ‘oporavljati se’; *attraversare* i *vivere*, koji se, s obzirom na kontekst, mogu shvatiti kao sinonimi – ‘proživljavati’; *pensare* ‘razmišljati’ i *calcolare* ‘procjenjivati’; *indebolirsi* ‘slabjeti’ i *esaurirsi* ‘završavati se’. Prevodioci biraju različite leksičke elemente, ali je njihova semantička vrijednost ista, što je dodatno određeno i upotrebom sintaksičkih sredstava. Na ovaj su način opisali progresivno odvijanje navedenih aktivnosti u prošlosti, što se dešavalo istovremeno sa drugom prošlom radnjom, od čijeg vršenja zavisi njihovo odvijanje. Budući da je u izvornom tekstu opisana radnja označena nesvršenim glagolima, imperfekt aspekatskog glagola *stare* prikladan je ekvivalent perfektu nesvršenih glagola iz izvornog teksta. U nekim primjerima Andrić i prevodioci posebno označavaju progresivno i postepeno odvijanje radnje upotrebom posebnih leksičkih sredstava, a to su prilozi i priloške odrednice *sporo*, *upravo u to vreme*, *upravo*, odnosno *lentamente* ‘polako’, *in quel momento* ‘u tom trenutku’ i *proprio in quei giorni* ‘upravo tih dana’.

d-2) Samo prevodilac S koristi konstrukciju *stare* + gerundiv

I u narednih je nekoliko primjera opisano kontinuirano odvijanje radnje u prošlosti, a upotrebom strukture koju čine aspekatski glagol *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva, samo je prevodilac S istakao progresivni aspekt te radnje.

(115)

A: *On je, već umiren i bolje raspoložen, gledao pažljivo vezira i prisećao se onoga što je od Davne o njemu saznao.* (str. 27)

S: *Egli dunque, già calmo e meglio disposto, stava osservando attentamente il visir mentre gli tornavano in mente le informazioni che Davnà gli aveva fornito a suo riguardo.* (str. 33)

B: *Già rasserenato e meglio disposto, osservava il visir con attenzione, ricordando quanto di lui gli aveva detto Davna.* (str. 37)

(116)

A: *Dok bi on /.../ stajao pored debelog majstora koji je brijao teme nekom efendiji, majstor bi primetio njegov odsutan pogled /.../ (str. 162)*

S: */.../ in piedi davanti al grasso barbiere che stava allora facendo la barba a qualche effendi, il padrone osservava il suo sguardo assente /.../ (str. 194)*

B: */.../ in piedi accanto al grasso barbiere che rasava la nuca di qualche efendija, il padrone sorpredeva il suo sguardo assente /.../ (str. 229)*

(117)

A: */.../ prazne forme ne samo bez srdačnosti i bez pravog poštovanja nego bez stvarnog prisustva onoga koji ih je izvodio. (str. 242)*

S: */.../ le frasi gli apparivano vuote e prive, non dico di sincerità e di vero rispetto, ma addirittura della presenza reale dell'uomo che le stava biascicando. (str. 289)*

B: */.../ le sue parole gli suonavano come formule vuote, non solo prive di calore e di sincero riguardo, ma addirittura pronunciate da qualcuno che non era davvero presente. (str. 344)*

Perfektom nesvršenih glagola u izvornom je tekstu označeno da su se u prošlosti neprekidno vršile sljedeće aktivnosti: usmjeravanje očiju na objekt posmatranja (izraženo je glagolom *gledati*), uklanjanje kose brijanjem (izraženo je glagolom *brijati*) te izgovaranje pozdrava i komplimenata (izraženo je glagolom *izvoditi*, sa značenjem činiti nešto).

Prevodilac B je, također, istakao durativnost u odvijanju navedenih aktivnosti tako što je upotrijebio imperfekt glagolâ *osservare* 'posmatrati' i *rasare* 'brijati' te particip prošli⁴¹ glagola *pronunciare* 'izgovarati'. Prevodilac S je sličnim leksičkim elementima označio durativno odvijanje radnje u prošlosti, ali je naglasio i njen postepeni razvoj, što je izrazio strukturom koju čine imperfekt glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *osservare* 'posmatrati', *fare*, dio je izraza *fare la barba* 'brijati'⁴², i *biascicare* 'mrljati'.

⁴¹ Particip prošli glagola *pronunciare* u funkciji je predikata zavisne relativne rečenice u implicitnoj formi.

⁴² Semantička vrijednost glagolske konstrukcije *fare la barba* 'brijati bradu' odnosi se na aktivnost odstranjivanja, odgovarajućim priborom, dlaka koje rastu na licu odraslog

d-3) Samo prevodilac B koristi konstrukciju *stare* + gerundiv

(118)

A: *Pred njim su stajali ostaci doručka i on je **brisao** usta pokretima zdravog čoveka koji je upravo utolio glad /.../ (str. 40)*

S: *Aveva ancora davanti a sé i resti della colazione e **si puliva** le labbra con i movimenti di un uomo sano che ha soddisfatto l'appetito /.../ (str. 48)*

B: *Aveva davanti a sé i resti della colazione e **si stava pulendo** le labbra con i movimenti della persona sazia /.../ (str. 54)*

(119)

A: *Davil je bio čovek koji **se približavao** četrdesetim godinama /.../ (str. 51)*

S: *Daville era un uomo che **si avvicinava** ormai ai quarant'anni /.../ (str. 62)*

B: *Daville **si stava avvicinando** ai quarant'anni /.../ (str. 71)*

(120)

A: */.../ nije htela da se okrene u dolinu, gde **su se**, pored vode, **opraštala** dva konzula. (str. 290)*

S: */.../ non volle piú voltarsi verso la valle dove, accanto al fiume, i due consoli **si salutavano**. (str. 347)*

B: */.../ non volle nemmeno voltarsi verso la valle dove, accanto al fiume, i due consoli **si stavano congedando**. (str. 412)*

Andrić je perfektom nesvršenih glagola opisao trajnost u vršenju radnje u prošlosti, i to: uklanjanje ostataka hrane koji su se zadržali oko usta (izraženo je glagolom *brisati*), primicanje periodu u kojem se prelazi četrdeseta godina života (izraženo je glagolom *približavati se*) te pozdravljanje prilikom rastanka (izraženo je glagolom *opraštati se*).

Prevodioci koriste leksičke elemente čija je semantička vrijednost gotovo ista, ali ih izražavaju na različite načine. Upotrebom imperfekta

---

muškarca, obično u predjelu donje vilice. U izvornom je tekstu, međutim, opisana aktivnost uklanjanja brijanjem vlasi kose u predjelu tjemena, što je strukturom *rasare la nuca* 'brijati potiljak' u italijanski jezik prenio prevodilac B.

glagolâ *pulirsi* ‘čistiti’, *avvicinarsi* ‘približavati se’ i *salutarsi* ‘pozdravljati se’, prevodilac S je, također, opisao trajno vršenje navedenih aktivnosti. Prevodilac B je, međutim, istakao i progresivni aspekt opisane radnje, za što je upotrijebio imperfekt glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *pulirsi* ‘čistiti’, *avvicinarsi* ‘približavati se’ i *congedarsi* ‘oprašati se’. U navedenim su primjerima prevodioci upotrebom imperfekta istakli da se prošla radnja dešavala u isto vrijeme kada se dešavala neka druga prošla radnja, ona od koje zavisi njeno odvijanje.

d-4) Prevodioci na različite načine označavaju progresivnu aspekatsku vrijednost radnje

U narednim je primjerima zanimljiv način na koji prevodioci shvataju izvorni tekst i pronalaze italijanske ekvivalente.

(121)

A: *Kad je tako jasno i određeno čula /.../ da je zaista došao kraj njihovom boravku u Travniku /.../ (str. 386)*

S: */.../ una volta informata dei fatti in modo semplice e chiaro, e capito che la loro permanenza a Travnik stava davvero giungendo alla fine /.../ (str. 464)*

B: *Quando si sentì dire chiaramente, e con tanta dovizia di particolari /.../ che era giunto il momento di lasciare Travnik /.../ (str. 545)*

(122)

A: *Ta igra ih je zamorila. (str. 230)*

S: *Questo gioco li stancava. (str. 275)*

B: *Il gioco li stava stancando. (str. 327)*

(123)

A: *Tako je /.../ objavljivao da je Bog blagoslovio islamsko oružje /.../ (str. 365)*

S: */.../ egli stava comunicando alla popolazione che Iddio aveva benedetto le armi dell’Islam /.../ (str. 437)*

B: */.../ annunciò alla popolazione che Dio aveva benedetto le armi dell’Islam /.../ (str. 515)*

U sva je tri primjera perfektom označeno da se glagolska radnja realizirala u prošlosti, ali je, u zavisnosti od upotrijebljenog glagola, posebno istaknut aspekt vršenja ili izvršenja te radnje. Andrić je perfektom svršenih glagola *doći* i *zamoriti*, ograničio na jedan trenutak u prošlosti izvršenje aktivnosti okončavanja boravka u Travniku te aktivnosti izazivanja zamora vršenjem neke druge aktivnosti. Međutim, perfektom nesvršenog glagola *objavljivati* označio je duže ili kraće kontinuirano vršenje u prošlosti aktivnosti obavještanja javnosti o određenoj informaciji.

Budući da su interpretacije navedenih aktivnosti na italijanski jezik uglavnom neujednačene, osvrnut ćemo se na svaku od njih posebno.

Samo je prevodilac B označio potpuno izvršenje aktivnosti okončavanja boravka u Travniku tako što je pluskvamperfektom izrazio glagol *giungere* 'doći'. Ovim je prošlim vremenom označio prijevremenost izvršenja navedene radnje u odnosu na drugu prošlu radnju, od koje zavisi to izvršenje. Prevodilac S se, međutim, odlučuje za imperfekt aspekatskog glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *giungere*, dio je strukture *giungere alla fine* 'dolaziti do kraja', čime naglašava postepeni razvoj navedene aktivnosti u prošlosti.

Iako aktivnost izazivanja zamora oba prevodioca označavaju glagolom *stancare* 'umoriti', različit je njihov izbor sintaksičkih sredstava. Prevodilac S imperfektom glagola *stancare* opisuje neprekidno vršenje radnje u prošlosti, a prevodilac B ovaj glagol izražava sadašnjim vremenom gerundiva, koji sa imperfektom glagola *stare* čini perifrastičnu glagolsku konstrukciju. Ovaj je prevodilac posebno istakao postepeno odvijanje radnje koja kontinuirano traje u prošlosti. Dakle, u obje je interpretacije istaknut nesvršeni aspekt glagolâ kojima je opisana navedena aktivnost.

Neprekidno odvijanje u prošlosti aktivnosti priopćavanja novosti označio je samo prevodilac S tako što je upotrijebio strukturu koju čine imperfekt glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *comunicare* 'saopćavati'. Na taj je način precizirao i progresivnost u obavljanju radnje u prošlosti. Prevodilac B je, međutim, prostim perfektom glagola *annunciare* 'objaviti' istakao da je navedena aktivnost u potpunosti izvršena u jednom trenutku u prošlosti.

- e) pluskvamperfekt i imperfekt (u odnosu na pluskvamperfekt iz izvornog teksta)

(124)

A: *Tek što se Davna bio vratio i uspeo da ispriča konzulu kakve su neobične goste dobili /.../ na kapiji se začu lupa i vika. (str. 333)*

S: *Davnà era appena rientrato al consolato e stava ancora parlando al console dell'arrivo di quegli ospiti inattesi /.../ quando si sentí venire dal portone un gran chiasso con grida e imprecazioni. (str. 398)*

B: *Davna era appena rientrato e stava raccontando al console che strani ospiti fossero arrivati /.../ quando dal portone giunsero grida e imprecazioni. (str. 470)*

Pluskvamperfektom glagolâ *vratiti se* i *uspeti* Andrić je jasno označio apsolutno izvršenje aktivnosti povratka na mjesto gdje se ranije bilo i aktivnosti nastojanja saopćavanja informacija (izraženo je prezentom glagola *ispričati*). Dakle, izvršenje navedenih aktivnosti precizno je određeno na vremenskoj osi.

Navedene su radnje prevodioci izrazili pluskvamperfektom glagola *rientrare* 'vratiti se' i strukturom koju čine imperfekt glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *parlare* i *raccontare*, koji su u sinonimnom odnosu – 'pričati'. Ovakvim su izborom sintaksičkih sredstava samo djelimično interpretirali izvorni iskaz. Naime, pluskvamperfektom su označili završnosvršeni aspekt opisane radnje, kako je i u izvornom tekstu, ali su perifrastičnom glagolskom konstrukcijom označili progresivni aspekt aktivnosti saopćavanja informacija, odnosno naglasili su postepeno odvijanje radnje u prošlosti, što ne odgovara izvornoj verziji iskaza, gdje su se navedene aktivnosti desile jedna nakon druge.

- f) Interpretiranje izvornog teksta upotrebom različitih sintaksičkih sredstava

Narednim ćemo primjerima ilustrirati kako prevodioci, upotrebom potpuno različitih sintaksičkih sredstava, interpretiraju isti izvorni iskaz, što u znatnoj mjeri mijenja njegovu semantičku vrijednost. U svim je primjerima jedan prevodilac upotrijebio perifrastičnu glagolsku konstrukciju sa glagolom *stare*, a drugi je, u zavisnosti od upotrijebljenog aspekatskog glagola, označio vrstu početka odvijanja glagolske radnje.

f-1) Prevodilac S koristi perifrastičnu konstrukciju sa glagolom *stare*, a prevodilac B aspekatski glagol *accingersi (a)*

(125)

A: *Rekao je /.../ da se **upravo spremao** da ga **dostavi** gospodinu generalnom konzulu.* (str. 238)

S: *Le disse /.../ che egli **si stava già preparando** a recapitarla al signor console generale.* (str. 285)

B: *Le disse /.../ che **si accingeva a farla** recapitare al signor console generale.* (str. 339)

Perfektom glagola *spremati se* Andrić je označio trajanje vršenja aktivnosti obavljanja određenih postupaka, od kojih zavisi realizacija aktivnosti uručivanja biskupovog odgovora u pisanoj formi, što je izraženo prezentom glagola *dostaviti* kao dopunom. Prilogom *upravo* naglasio je da se aktivnost odvija baš u trenutku kada se o njoj govori.

Prevodilac B koristi imperfekt aspekatskog glagola *accingersi* 'spremati se', čime najavljuje početni trenutak odvijanja navedene aktivnosti u prošlosti, a izražava je infinitivom glagola *fare*; ovaj je glagol u funkciji kauzativnog glagola kojim se označava radnja koju će, na poticaj gramatičkog subjekta, izvršiti neko drugi, odnosno uz čiju će pomoć biti izvršena radnja izražena infinitivom glagola *recapitare* 'dostaviti'. I prevodilac S opisuje trajnost vršenja aktivnosti obavljanja priprema od kojih zavisi uspješnost ostvarenja druge aktivnosti. Budući da koristi imperfekt aspekatskog glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *prepararsi* 'pripremati se', zaključuje se da ovaj prevodilac insistira na označavanju progresivnosti odvijanja te aktivnosti u prošlosti, što je dodatno naglašeno i upotrebom priloga *già* 'već'.

f-2) Jedan prevodilac koristi perifrastičnu konstrukciju sa glagolom *stare*, a drugi aspekt glagolske radnje izražava konstrukcijom *stare per + infinitiv*

(126)

A: *Nego, ja čujem da **otvarate** sinagogu u jednom krilu carskog Francuskog konzulata.* (str. 97)

S: *Ma ho sentito dire che **state per aprire** una sinagoga in un angolo dell'imperiale consolato francese.* (str. 116)

B: *Ho sentito dire che **state aprendo** una sinagoga in un'ala del vostro grande consolato.* (str. 136)

(127)

A: *.../ kao poruka upućena .../ tamo nekom boljem, urednijem i prosvćenijem svetu u koji **se konzul vraća**.* (str. 391)

S: *.../ come un messaggio per quel mondo piú bello, piú ordinato e piú civile nel quale **stava per fare ritorno** .../* (str. 470)

B: *.../ un messaggio .../ per quel mondo migliore, piú ordinato e civile nel quale il console **stava tornando**.* (str. 553)

(128)

A: *I kao da mu **kazuje** neku tajnu .../ starac je šaputao .../* (str. 246)

S: *.../ poi col tono di chi **sta rivelando** il segreto .../ disse sussurando .../* (str. 294)

B: *Poi, come se **stesse per svelargli** il segreto .../ il vecchio sussurò .../* (str. 350)

Prezentom nesvršenih glagola Andrić je izrazio durativnu varijantu neprestanog vršenja u sadašnjosti sljedećih aktivnosti: nastojanje da se pušti u funkciju rad sinagoge (izraženo je glagolom *otvarati*); povratak na mjesto odakle se krenulo (izraženo je glagolom *vraćati se*); saopćavanje važne vijesti (izraženo je glagolom *kazivati*).

Glagolskom konstrukcijom, koju čine prezent aspekatskog glagola *stare* (*per*) i infinitiv glagola *aprire* 'otvoriti', prevodilac S precizira početak odvijanja aktivnosti otvaranja vjerske bogomolje. Navedenu konstrukciju koristi i da označi početak odvijanja aktivnosti kretanja prema mjestu s kojeg se krenulo. Tu aktivnost izražava infinitivom glagola *fare*, dio je izraza *fare ritorno* 'vratiti se', kojem prethodi imperfekt glagola *stare*, čime ističe da se početak odvijanja aktivnosti odnosi na prošlost. U trećem je primjeru (128) prevodilac B upotrijebio glagolsku strukturu koju čine imperfekt konjunktiva⁴³ glagola *stare* i infinitiv glagola *svelare* 'otkriti' kako bi istakao da će se početak aktivnosti priopćavanja važne obavijesti odvijati neposredno nakon davanja informacije o tome. Međutim, način

⁴³ Predikat modalne rečenice, koju uvodi veznik *come se* 'kao da', izražava se (u skladu s pravilima o upotrebi glagolskog načina nakon navedenog veznika) imperfektom konjunktiva, čime se ne označava nužno da se radnja odnosi na prošlost.

odvijanja navedenih aktivnosti prevodioci označavaju i perifrastičnom konstrukcijom, odnosno kombinacijom glagola *stare* sa sadašnjim vremenom gerundiva osnovnog glagola, čime opisuju postepenost odvijanja radnje. Prevodilac B koristi prezent glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *aprire* kako bi označio da se aktivnost otvaranja sinagoge odvija upravo u trenutku kada se o tome govori. I prevodilac S istim glagolskim vremenom izražava glagol *stare* i kombinira ga sa sadašnjim vremenom gerundiva glagola *rivelare* ‘objavljivati’, čime označava da je u toku odvijanje aktivnosti saopćavanja važne vijesti. Postepeno odvijanje aktivnosti kretanja prema mjestu odakle se došlo prevodilac B je naglasio upotrebom imperfekta glagola *stare* i sadašnjeg vremena gerundiva glagola *tornare* ‘vraćati se’ i tako naglasio da se navedena radnja polagano odvijala u prošlosti.

f-3) Prevodilac B koristi perifrastičnu konstrukciju sa glagolom *stare*, a prevodilac S aspekatski glagol *mettersi*

(129)

A: *Dok je on još govorio, jedan od momaka /.../ **povlačio se** prema desnim vratima /.../ (str. 353)*

S: *Mentre egli parlava, uno dei famigli /.../ **si mise a retrocedere** verso la porta a destra /.../ (str. 422)*

B: *Mentre parlava, uno dei domestici /.../ **stava indietreggiando** verso la porta di destra /.../ (str. 499)*

Perfektom nesvršenog glagola *povlačiti se* Andrić je naglasio neprekidnost odvijanja u prošlosti aktivnosti kretanja natrag. Trajanje navedene aktivnosti označio je i prevodilac B, a postepenost tog trajanja posebno je naglasio perifrastičnom glagolskom konstrukcijom, koju čine imperfekt glagola *stare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *indietreggiare* ‘uzmicati’. Upotrebom imperfekta označena je istovremenost odvijanja navedene aktivnosti u odnosu na prošlu radnju iz zavisne vremenske rečenice. Prevodilac S je, međutim, opisao početni trenutak odvijanja aktivnosti kretanja prema određenom dijelu prostorije (*la porta a destra* ‘desna vrata’) i naglasio da se taj trenutak izvršio u prošlosti, što je označio prostim perfektom aspekatskog glagola *mettersi* i infinitivom glagola *retrocedere* ‘uzmicati’. Nameće se zaključak da je prevodilac B odabirom sintaksičkih sredstava (upotrebom perifrastične konstrukcije) mnogo vjernije prenio

poruku iz izvornog teksta, odnosno ideju postepenog odvijanja u prošlosti opisane radnje.

4.2.2. Perifrastrična konstrukcija sa glagolom *andare*

U ovom ćemo dijelu analizirati primjere upotrebe perifrastrične glagolske konstrukcije čiji su konstituenti aspekatski glagol *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva osnovnog glagola, kojom se, također, opisuje progresivnost radnje. Ovaj se način obilježavanja razvoja glagolske radnje generalno rjeđe koristi, što dokazuje i znatno manji broj primjera iz korpusa. Kako bi bilo preglednije, odvojeno ćemo posmatrati prevodne ekvivalente za iskazivanje radnje koju je Andrić izrazio prezentom i perfektom svršenih i nesvršenih glagola.

a) prezent (u odnosu na prezent u izvornom tekstu)

Analizirat ćemo primjere u kojima je u italijanskom prevodu, i to samo kod prevodioca S, upotrijebljen prezent glagola *andare* (konstituenta perifrastrične konstrukcije) kako bi se naglasila aspekatska vrijednost vršenja glagolske radnje u sadašnjosti, što u potpunosti odgovara izvornoj verziji iskaza.

(130)

A: */.../ i u toj vatri rastemo i **sagorevamo**.* (str. 243)

S: */.../ e su quel lento fuoco siamo cresciuti e pian piano **ci andiamo consumando**.* (str. 291)

B: */.../ mentre cresciamo sul fuoco lento e a poco a poco **ci consumiamo**.* (str. 346)

(131)

A: */.../ ko o tome vodi računa gde taj **luta** /.../* (str. 368)

S: */.../ che importanza volete che abbia sapere in quale parte del mondo **vada girovagando** costui /.../* (str. 440)

B: */.../ non interessa a nessuno dov'è **andato a finire** quel bandito /.../* (str. 519)

Andrić je glagole *sagorevati* i *lutati* izrazio prezentom kako bi označio da se u sadašnjosti neprekidno odvija aktivnost “nestajanja u vatri”, što u prenesenom smislu znači propadanje i doživljavanje neuspjeha zbog života u specifičnim okolnostima, te aktivnost hodanja bez određenog cilja.

Samo prevodilac S koristi perifrastičnu konstrukciju, koju čine prezent (indikativa i konjunktiva) glagola *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *consumarsi* ‘propadati’ i *girovagare* ‘skitati se’, i tako naglašava postepeni razvoj navedenih aktivnosti u sadašnjosti. U primjeru (130) tu je postepenost dodatno označio priloškim izrazom *pian piano* ‘polako’.

Za označavanje odvijanja aktivnosti nestajanja u vatri, prevodilac B koristi prezent glagola *consumarsi*, a, upotrebom priloškog izraza *a poco a poco* ‘postepeno’, precizira polagano odvijanje aktivnosti uništavanja vatrom. Iako nije upotrijebio perifrastičnu konstrukciju, ovaj je prevodilac odgovarajućim morfološkim i leksičkim sredstvima označio aspekatsku vrijednost opisane radnje, odnosno njeno kontinuirano odvijanje u sadašnjosti. Međutim, u primjeru (131) prevodilac B se opredjeljuje za način izražavanja glagolskog vremena i aspekta koji nije usklađen s opisom radnje u izvornom tekstu. Upotrebom perfekta glagola *andare* ‘ići’ nije predstavio trajanje radnje u kontinuitetu, nego je naglasio da su se u prošlosti potpuno izvršile aktivnosti kretanja i dolazak na odredište (kao krajnju tačku prema kojoj se išlo kretanjem), što je izraženo infinitivom glagola *finire* ‘završiti’.

b) imperfekt (u odnosu na prezent u izvornom tekstu)

U narednim su primjerima prevodioci (oba ili samo jedan od njih) imperfektom izrazili glagolsku radnju, koju je Andrić opisao prezentom.

b-1) Oba prevodioca koriste perifrastičnu konstrukciju sa glagolom *andare*

(132)

A: *To je bio znak da se stvari stišavaju.* (str. 143)

S: *Era il segno che la situazione **andava calmandosi.*** (str. 170)

B: *Era il segnale che la situazione **andava normalizzandosi.*** (str. 201)

(133)

A: *Davila nije napuštalo neodređeno ali stalno osećanje da se sve **sređuje i okreće nabolje** ili bar izgleda lakše i snošljivije.* (str. 49)

S: *Una vaga ma sicura sensazione che tutto **si andasse mettendo bene, o almeno divenisse più facile da sopportare, non abbandonava ormai più Daville.*** (str. 59)

B: *Daville ebbe la sensazione indefinibile ma permanente che tutto si andasse sistemando o che almeno le cose divenissero più facili e più sopportabili.* (str. 68)

Andrić je prezentom izrazio nesvršene glagole kako bi označio kontinuirano odvijanje, uz eventualno ponavljanje, sljedećih aktivnosti: smirivanje dešavanja u travničkoj čaršiji (izraženo je glagolom *stišavati se*), dovođenje u red privatnih i poslovnih obaveza (izraženo je glagolom *sređivati se*) te njihovo kretanje u pozitivnijem smjeru (izraženo je glagolom *okretati se*; semantičku vrijednost ovog glagola dodatno određuje prilog *nabolje*, na temelju čega se zaključuje da opisane aktivnosti idu u smjeru poboljšanja).

Postepeno odvijanje u prošlosti navedenih aktivnosti oba su prevodioca naglasila konstrukcijom koju čine imperfekt (indikativa i konjunktiva) glagola *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *calmarsi* ‘smirivati se’ i *normalizzarsi* ‘dolaziti u uobičajeno stanje’ te *mettersi*, dio je izraza *mettersi bene*⁴⁴ ‘napredovati’, i *sistemarsi* ‘sređivati se’. Zanimljivo je da u primjeru (133) prevodioci nisu odvojeno posmatrali i interpretirali dvije opisane aktivnosti (koje su u izvornom tekstu izražene glagolom *sređivati se* i glagolskim izrazom *okretati se nabolje*), nego su ih izrazili samo jednim glagolom (*sistemarsi*), odnosno glagolskim izrazom (*mettersi bene*). Ovakva interpretacija djelimično utječe na semantičku vrijednost iskaza, naročito zbog činjenice da ja Andrićeva namjera bila u opisu naglasiti odvijanje obje aktivnosti, od kojih svaka ima određenu vrijednost i poruku. Izražavanje radnje imperfektom uslovljeno je prošlim glagolskim vremenom (imperfekt i prosti perfekt) kojim je označena radnja glavne rečenice, što znači da su prevodioci označili istovremenost u odnosu na drugu prošlu radnju.

b-2) Samo jedan prevodilac koristi perifrastričnu konstrukciju sa glagolom *andare*

(134)

A: *.../ božji čovek i vrač, koji stalno putuje po Bosni /.../* (str. 374)

S: *.../ sant'uomo e indovino, che andava sempre girovagando per la Bosnia /.../* (str. 449)

⁴⁴ Prilogom *bene* ‘dobro’ (ili *male* ‘loše’), kao sastavnim elementom strukture *mettersi bene* (*mettersi male*), označava se određeni razvoj (čega) u pozitivnom (ili negativnom) smjeru.

B: /.../ *uomo di Dio e profeta sempre in viaggio attraverso la Bosnia*
/.../ (str. 529)

(135)

A: /.../ *dokaz da turska vlast slabi* /.../ (str. 14)

S: /.../ *una prova che il dominio turco si indeboliva* /.../ (str. 15)

B: /.../ *una prova che il dominio turco andava indebolendosi* /.../ (str. 17)

Prezentom nesvršenih glagola *putovati* i *slabiti* Andrić je istakao neprestano odvijanje aktivnosti obilaženja Bosne (koju obavlja prorok Marko) te odvijanje procesa postepenog slabljenja turske vlasti.

Iako oba prevodioca odvijanje glagolske radnje izražavaju imperfektom, različita su sintaksička sredstva kojima preciziraju varijante tog odvijanja. Perifrastičnom glagolskom konstrukcijom, koju čine imperfekt glagola *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *girovagare* 'skitati se', u primjeru (134), i *indebolirsi* 'slabjeti', u primjeru (135), prevodioci ističu postepeni razvoj aktivnosti u prošlosti. Međutim, sintagmom *sempre in viaggio* 'uvijek na putu'⁴⁵, u primjeru (134), te imperfektom glagola *indebolirsi*, u primjeru (135), prevodioci označavaju samo durativnu varijantu kontinuiranog odvijanja glagolske radnje, bez isticanja postepenosti.

Slijedi analiza primjera kojima će se ilustrirati prošla vremena pomoću kojih prevodioci (oba ili samo jedan od njih) izražavaju odvijanje glagolske radnje koju je Andrić obilježio perfektom.

c) imperfekt (u odnosu na perfekt u izvornom tekstu)

c-1) Oba prevodioca koriste perifrastičnu konstrukciju sa glagolom *andare*

(136)

A: *Ali, uzbuna se približavala svome prirodnom završetku.* (str. 143)

S: *Ma la rivolta andava estinguendosi e volgeva alla fine.* (str. 171)

B: *Ma la rivolta andava ormai consumandosi e volgeva alla fine.* (str. 202)

⁴⁵ Riječ je o dijelu iskaza u kojem je izostavljen predikat (eliptična forma), ali se njegovo prisustvo podrazumijeva; mogao bi biti imperfekt glagola *essere* (*era*).

(137)

A: *Sad kad mu je skrenuta pažnja i kad je u sebi ponavljao delove Tahir-begovog govora /.../ oni su mu zaista dolazili nepovezani /.../ (str. 309)*

S: *Ora che la sua mente era sciolta da altre preoccupazioni, andava ripetendo fra sé le parole di Tahir Bey e queste /.../ gli sembravano davvero sconclusionate /.../ (str. 369)*

B: *Ora che la sua attenzione era stata attirata su quell'aspetto, andava ripetendo dentro di sé le parole di Tahir-bey e queste /.../ gli apparivano insensate. (str. 437)*

Andrić je perfektom nesvršenih glagola označio postepeno odvijanje procesa privođenja kraju stanja uznemirenosti zbog određenih događaja (izraženo je glagolom *približavati se*) te neprestano odvijanje aktivnosti nastojanja da se u sjećanje dozovu dijelovi nečijeg govora (izraženo je glagolom *ponavljati*).

Gotovo istim leksičkim i sintaksičkim sredstvima prevodioci su vjerno interpretirali izvorni iskaz. Perifrastričnom strukturom koju čine imperfekt glagola *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *estinguersi* 'prestajati' (ovaj je povratni glagol u sinonimnom odnosu sa glagolom *cessare*), *consumarsi* 'nestajati' i *ripetere* 'ponavljati' opisali su kontinuirano i progresivno odvijanje navedenih radnji. U primjeru (136) prevodioci odvojeno posmatraju i izražavaju odvijanje aktivnosti smirivanja stanja uznemirenosti (koriste glagolsku konstrukciju čiji su konstituenti aspekatski glagol *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *estinguersi* i *consumarsi*) te postepeno kretanje prema tački u kojoj će takvo stanje potpuno prestati (koriste glagolski izraz *volgere alla fine* 'približavati se kraju'). Odabirom navedenih sintaksičkih i leksičkih sredstava nisu značajnije narušili ideju radnje opisane u izvornom tekstu.

c-2) Samo prevodilac S koristi perifrastričnu konstrukciju sa glagolom *andare*

(138)

A: */.../ i udarao se od nemoćnog gneva dlanom /.../ (str. 349)*

S: */.../ col palmo della mano destra si andava battendo con ira impotente /.../ (str. 417)*

B: *.../ nella sua rabbia impotente, **si percuoteva** con il palmo della mano .../ (str. 493)*

(139)

A: *.../ pa ipak je bio iznenađen ovakvim razgovorom i **pitao se** u sebi .../ (str. 75)*

S: *.../ fu tuttavia sorpreso da un tale colloquio ed **andava chiedendosi** fra sé .../ (str. 90)*

B: *Tuttavia fu sorpreso da quelle parole e **si chiese** .../ (str. 106)*

(140)

A: *Još otkako su se Turci povukli iz Mađarske, odnosi između Turaka i hrišćana bivali **su** sve teži i složeniji i opšte prilike **se pogoršavale**. (str. 11)*

S: *Fin da quando i turchi si erano ritirati dall'Ungheria, i rapporti fra essi e i cristiani erano diventati sempre più duri e complicavano le condizioni generali che **andavano peggiorando**. (str. 12)*

B: *Da quando i turchi si erano ritirati dall'Ungheria, i loro rapporti con i cristiani erano divenuti sempre più difficili e complessi e la situazione generale **si era deteriorata**. (str. 13–14)*

(141)

A: *Austrijski agenti **su proširili** među njih vest da general Marmon gradi duž cele Dalmacije širok drum .../ (str. 35)*

S: *Gli agenti austriaci **andavano** infatti **spargendo** in mezzo a loro la notizia che il Generale Marmont stava costruendo lungo tutta la Dalmazia una grande strada .../ (str. 42)*

B: *Gli agenti austriaci **avevano diffuso** la voce che il generale Marmont stava costruendo una grande strada attraverso la Dalmazia .../ (str. 48)*

Perfektom nesvršenih glagola Andrić je označio trajnost u odvijanju sljedećih aktivnosti: davanje udaraca dlanom u znak negodovanja (izraženo je glagolom *udarati se*); razmišljanje s ciljem pronalaženja odgovora i objašnjenja o načinu postupanja u određenoj situaciji (izraženo je glagolom *pitati se*); razvijanje okolnosti u negativnom smjeru (izraženo je glagolom

pogoršavati se). Na temelju konteksta se jasno zaključuje da se trajanje navedenih aktivnosti manje ili više redovno ponavljalo u prošlosti. Izvršenje aktivnosti objavljivanja važne vijesti izraženo je perfektom svršenog glagola *proširiti*, što znači da je to izvršenje ograničeno na jedan trenutak u prošlosti.

Prevodilac S je navedene aktivnosti izrazio strukturom koju čine imperfekt glagola *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *battersi* ‘udarati se’, *chiedersi* ‘pitati se’, *peggiore* ‘pogoršavati se’ i *spargere* ‘razglašavati’ (preneseno značenje glagola *spargere*, odnosno strukture *spargere notizie*, odnosi se na aktivnost iznošenja u javnost određenih vijesti). Ovakvim načinom izražavanja navedenih glagola, ovaj je prevodilac opisao radnju koja je trajala u prošlosti i posebno je naglasio njenu progresivnost, čime je vjerno prenio ideju aktivnosti predstavljenih u izvornom tekstu, s izuzetkom primjera (141), gdje u izvornom tekstu opisana radnja ima svršenu aspekatsku vrijednost. I prevodilac B radnju smješta u prošlost, ali, upotrebom različitih prošlih vremena, bitno mijenja aspekatsku vrijednost predstavljene radnje. Imperfektom glagola *percuotersi* ‘udarati se’ opisao je kontinuirano vršenje radnje u prošlosti, što je usklađeno s izvornim tekstom; pluskvamperfektom glagolâ *deteriorarsi* ‘pogoršati se’ i *diffondere*, dio je izraza *diffondere la voce* ‘razglasiti’, te upotrebom prostog perfekta glagola *chiedersi* ‘zapitati se’ označio je potpuni završetak radnje u jednom trenutku u prošlosti.

c-3) Samo prevodilac B koristi perifrastičnu konstrukciju sa glagolom *andare*

(142)

A: /.../ ali **se** dolina polagano **punila** rumenom svetlošću. (str. 224)

S: /.../ ma la valle **si riempiva** lentamente di una luminosità rossastra. (str. 268)

B: /.../ ma a poco a poco una luce rosata **andava diffondendosi** sulla valle. (str. 318)

Perfektom nesvršenog glagola *puniti se*, Andrić izražava postepeno odvijanje procesa obasjavanja doline *rumenom svjetlošću*, a tu je postepenost istakao i prilogom *polagano*.

Iako su upotrijebili različita sintaksička sredstva, prevodioci su vjerno interpretirali kontinuirano odvijanje radnje u prošlosti, uz isticanje razlike

u označavanju varijante nesvršenog glagolskog aspekta. Imperfektom glagola *riempirsi* ‘puniti se’, prevodilac S je izrazio kontinuiranost odvijanja navedene aktivnosti u prošlosti, koju je naglasio prilogom *lentamente* ‘polako’. I prevodilac B označava kontinuirano trajanje radnje u prošlosti, ali u svojoj interpretaciji koristi imperfekt glagola *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *diffondersi* ‘širiti se’ kako bi naglasio progresivnost odvijanja te aktivnosti, što je istakao i priloškim izrazom *a poco a poco* ‘postepeno’.

d) prosti perfekt (u odnosu na perfekt u izvornom tekstu)

(143)

A: *A konzul se sve više privikavao na te razgovore* /.../ (str. 173)

S: *Il console si abituò sempre più a questi colloqui* /.../ (str. 206)

B: *E il console, da parte sua, andò abituandosi sempre più a quei discorsi* /.../ (str. 244)

Perfektom nesvršenog glagola *privikavati se*, Andrić je izrazio kontinuirano i postepeno vršenje aktivnosti prilagođavanja novim okolnostima, što je precizirao izrazom *sve više*.

Iako prevodilac S koristi prosti perfekt glagola *abituarsi* ‘naviknuti se’, kojim se, prema općem pravilu o upotrebi prošlih vremena u italijanskom jeziku, označava potpuno izvršenje radnje u prošlosti, na temelju konteksta, a naročito upotrebe priloškog izraza *sempre più* ‘sve više’, ipak se može zaključiti da je ovaj prevodilac opisao radnju čije je vršenje trajalo određeni period u prošlosti. Izbor prevodioca B je prosti perfekt glagola *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *abituarsi* ‘navikavati se’, čime je označio postepeno odvijanje radnje koja je izvršena u prošlosti, što je i u ovoj interpretaciji naglašeno priloškim izrazom *sempre più*.

e) pluskvamperfekt (u odnosu na perfekt u izvornom tekstu)

(144)

A: *Tako se uz njihovu porodicu nakupila mnogobrojna gomila robova* /.../ (str. 149)

S: /.../ *così nella sua famiglia si era andata accumulando una caterva di schiavi* /.../ (str. 177)

B: *Così, intorno alla sua famiglia, si era raccolta una moltitudine di schiavi /.../ (str. 209)*

Andrić je perfektom svršenog glagola *nakupiti se* izrazio potpuno izvršenje aktivnosti okupljanja na jednom mjestu velikog broja robova. Dakle, na vremenskoj je osi označio završni trenutak izvršenja navedene aktivnosti.

Prevodilac S koristi pluskvamperfekt glagola *andare* i sadašnje vrijeme gerundiva glagola *accumularsi* ‘nagomilati se’ i ovom strukturom označava da se izvršenje aktivnosti postepeno odvijalo u prošlosti. I prevodilac B se odlučuje za pluskvamperfekt kojim izražava glagol *raccogliersi* ‘okupiti se’, čime opisuje radnju koja se u potpunosti izvršila u prošlosti.

f) Različit način interpretacije glagolskog aspekta u odnosu na izvorni tekst

Naredni su primjeri zanimljivi zbog glagolskih struktura kojima prevodioci označavaju vrstu aspekta opisane radnje.

(145)

A: *Pri tome izgovara tiho i neprestano ime dokumenta koji mu traže /.../ (str. 157)*

S: *E intanto andava ripetendo a bassa voce, senza fermarsi mai, il nome del documento che cercava /.../ (str. 188)*

B: *Intanto continuava a ripetere a bassa voce il nome del documento che gli era stato richiesto /.../ (str. 222)*

(146)

A: *Preslišavao se šta će i kako će govoriti /.../ (str. 369)*

S: */.../ andava ripetendo a se stesso le parole che aveva in animo di dire /.../ (str. 443)*

B: */.../ continuava a ripetere a se stesso quel che avrebbe detto /.../ (str. 521)*

Andrić je prezentom glagola *izgovarati* izrazio durativnu varijantu kontinuiranog vršenja u sadašnjosti aktivnosti kazivanja, a perfektom glagola *preslišavati se* označio je da se u prošlosti kontinuirano odvijala aktivnost ponavljanja teksta kako bi se provjerila njegova valjanost.

Oba prevodioca imperfektom opisuju odvijanje radnje u prošlosti. Uvidom u širi kontekst, zaključuje se da su prevodioci vodili računa i o

izražavanju istovremenosti odvijanja navedenih aktivnosti u odnosu na vršenje druge prošle radnje, one od koje zavisi njihovo odvijanje, pa je, prema tome, logična upotreba upravo imperfekta. Međutim, na različite su načine označili aspekt glagolske radnje. Prevodilac S se odlučuje za strukturu koja se sastoji od imperfekta aspekatskog glagola *andare* i sadašnjeg vremena gerundiva glagola *ripetere* ‘ponavljati’ kako bi izrazio odvijanje obje aktivnosti, a perifrastičnom je konstrukcijom precizirao njihovo postepeno odvijanje u prošlosti. Prevodilac B, međutim, imperfektom izražava aspekatski glagol *continuare* ‘nastavljati’, kojim je, u oba primjera, naglašeno da se odvijanje prethodno započete radnje ne prekida, a ta je radnja (u oba primjera) izražena infinitivom glagola *ripetere*. Dakle, i ovaj je prevodilac opisao radnju u njenom trajanju u prošlosti.

4.2.3. Perifrastična konstrukcija sa glagolom *venire*

Već smo naglasili da su prilično rijetki slučajevi označavanja glagolskog aspekta perifrastičnom strukturom sa aspekatskim glagolom *venire*, o čemu svjedoči i veoma oskudan broj primjera koje smo pronašli u korpusu.

Pažnju ćemo usmjeriti na način interpretiranja odvijanja radnje koju je Andrić izrazio perfektom nesvršenih glagola. Zanimljivo je da samo prevodilac S koristi perifrastičnu glagolsku konstrukciju *venire* + gerundiv.

(147)

A: *Radeći svaki dan sa njim, Davil ga **je** posmatrao i sve bolje **upoznavao**.* (str. 32)

S: *Lavorando ogni giorno con lui, Daville lo osservava e lo **veniva conoscendo** sempre meglio.* (str. 38)

B: *Lavorando insieme tutti i giorni, Daville ebbe modo di osservarlo e **cominciò a conoscerlo** meglio.* (str. 43)

(148)

A: *Davil **je** menjao mesta i položaje, **snovao** književne i političke planove /.../* (str. 55)

S: *Anche Daville aveva cambiato lavoro e posizione sociale, e intanto **veniva architettando** piani politici e letterari /.../* (str. 66)

B: *Daville aveva mutato sedi di lavoro e posizione sociale, **aveva concepito** progetti letterari e politici /.../* (str. 76–77)

Andrić je perfektom nesvršenih glagola označio neprestano vršenje u prošlosti aktivnosti spoznavanja čijih osobina, što je izraženo glagolom *upoznavati*, te aktivnosti pripremanja određenih planova, što je izraženo glagolom *snovati* (dio je strukture *snovati planove*) i u primjeru se prepoznaje njegovo preneseno značenje: “praviti, smišljati planove” (RBJ: 1225).

Za označavanje odvijanja navedenih aktivnosti u prošlosti, prevodilac S koristi imperfekt glagola *venire* i sadašnje vrijeme gerundiva glagolâ *conoscere* ‘upoznavati’ i *architettare*, konstituent je izraza *architettare piani* ‘smišljati planove’. Ovom je vrstom perifrastične glagolske konstrukcije posebno naglasio progresivnost kontinuiranog odvijanja navedene radnje u prošlosti. Prevodilac B ističe početak odvijanja aktivnosti upoznavanja nečijih osobina (izraženo je infinitivom glagola *conoscere*), i to tako što koristi prosti perfekt aspekatskog glagola *cominciare* ‘početi’. Ovim je aspekatskim glagolom precizirao da je početni trenutak odvijanja aktivnosti upoznavanja potpuno izvršen u prošlosti. Budući da pluskvamperfektom izražava glagol *concepire*, konstituent je strukture *concepire progetti* ‘zamišljati planove’, prevodilac B je izvršenje aktivnosti pripremanja planova ograničio na jedan trenutak u prošlosti. Dakle, i u ovom je slučaju upotrebe istakao varijantu svršenog glagolskog aspekta.

4.3. Ponovljeno odvijanje radnje

U italijanskom jezičkom sistemu se u okviru definiranja nesvršenog glagolskog aspekta upotrebljavaju iterativni (ili učestali) glagoli (kao naprimjer: *sorseggiare* ‘pijuckati’, *sussurrare* ‘šaputati’ i dr.) kako bi se označila radnja koja se ponavlja ili čije se vršenje odvija često, odnosno u kratkim vremenskim razmacima. U kategoriji iterativnih glagola su i oni koji su od osnovnog glagola derivirani određenim tvorbenim postupcima, kao što su prefiksacija i sufiksacija (naprimjer: dodavanjem iterativnog prefiksa *ri-* na osnovni glagol *leggere* ‘(pro)čitati’, deriviran je glagol *rileggere* ‘ponovo /pro/čitati’; dodavanjem iterativnog sufiksa *-icchiare* na osnovni glagol *cantare* ‘pjevati’, deriviran je glagol *canticchiare* ‘pjevušiti’ i dr.), i ovakve morfološke promjene dovode do modificiranja značenja osnovnog glagola. Osim toga, mogu se koristiti i brojna leksička sredstva, najčešće priloz i priloški izrazi (kao naprimjer: *tutti i giorni* ‘svaki dan’, *sempre* ‘uvijek’, *di solito* ‘obično’ i sl.), pomoću kojih se precizira vremenski okvir u kojem se odvija glagolska radnja. Ovi se leksički elementi odnose direktno na glagol i određuju mu osobine.

U zavisnosti od načina na koji je u prevodu na italijanski jezik označena radnja koja se često ponavlja, primjere kojima ćemo to ilustrirati razvrstat ćemo u tri osnovne kategorije i svaku od njih posebno analizirati.

4.3.1. Iterativni glagoli

Posmatrat ćemo primjere u kojima su prevodioci (oba ili samo jedan od njih) upotrijebili glagol (najčešće nastao kao rezultat nekog tvorbenog procesa) čija semantička vrijednost upućuje na preciziranje opetovanog i učestalog vršenja radnje, a ta je vrsta radnje označena upotrebom odgovarajućih glagola i u izvornom iskazu.

a) Oba prevodioca koriste iterativne glagole

(149)

A: *I travnička čaršija je odavno navikla da vidi Mordu i fra-Luku, kako /.../ **šapuću** nešto /.../ (str. 200)*

S: *Tutta la gente del mercato era abituata a vedere Mordo e fra' Luka /.../ **sussurrarsi** qualcosa /.../ (str. 239)*

B: *La gente del mercato era abituata da tempo a vedere Mordo e fra Luka che /.../ **parlottavano** tra loro /.../ (str. 284)*

(150)

A: *Istina da **se** on i tada, mršteći se od bolova, **smeškao** /.../ (str. 204)*

S: */.../ mentre si contorceva per i dolori /.../ egli **continuò a ridacchiare** /.../ (str. 244)*

B: */.../ sebbene /.../ torcendosi dai dolori /.../ **avesse ridacchiato** /.../ (str. 290)*

(151)

A: ***Štucajući i žmirkajući**, takav je išao od dućana do dućana /.../ (str. 138)*

S: */.../ **singhiozzando e ammiccando**. Girava da un negozio all'altro /.../ (str. 164)*

B: ***Singhiozzando e ammiccando** girava di bottega in bottega /.../ (str. 193)*

Vodeći računa o semantičkoj vrijednosti glagola kojim opisuje vršenje radnje, Andrić je naročito naglasio ponavljanje i učestalost tog vršenja. Označio je da se u kratkim vremenskim razmacima, i u vremenskom okviru koji zavisi od značenja iskaza u cijelosti, u više navrata izvršavaju sljedeće aktivnosti: tiho i prigušeno izgovaranje riječi koje treba čuti samo onaj kome su i namijenjene (izraženo je prezentom glagola *šaputati*); isprekidano glasanje smijehom (izraženo je perfektom glagola *smješkatise*); napad štucavice (izraženo je glagolskim prilogom sadašnjim glagola *štucati*); naizmjenično zatvaranje i otvaranje očiju (izraženo je glagolskim prilogom sadašnjim glagola *žmirkati*). Dakle, Andrić je uglavnom koristio deminutivne⁴⁶ glagole nastale sufiksalsnom tvorbom (*šaputati*, *smješkatise* i *žmirkati*)⁴⁷.

I prevodioci su odgovarajućim sintaksičkim i leksičkim sredstvima opisali radnju koja se često ponavlja, što su izrazili na sljedeći način:

- Tiho i prigušeno izgovaranje riječi prevodilac S je izrazio infinitivom⁴⁸ uzajamno-povratnog glagola *sussurarsi* ‘šaputati jedno drugom’, a prevodilac B imperfektom glagola *parlottare* ‘šaputati’. Glagol *parlottare* je u kategoriji alteriranih glagolskih oblika, a deriviran je dodavanjem sufiksa *-ottare* na korijenski morfem osnovnog glagola *parlare* ‘govoriti’, čime se naglašava da se usmena razmjena mišljenja između dvije ili više osoba odvija “tihim glasom kako ih drugi ne bi čuli, obično s određenom živahnošću, a, ponekad, s dozom tajanstvenosti” (VIT). Navednim se tvorbenim postupkom preciznije označava aspekatska vrijednost osnovnog glagola (što se u analiziranom primjeru odnosi na ponavljanje i ublažavanje).
- Isprekidano glasanje smijehom oba prevodioca označavaju glagolom *ridacchiare* ‘smješkatise’: prevodilac S ga izražava infinitivom, kojem prethodi prosti perfekt glagola *continuare*⁴⁹, a prevodilac B pluskvamperfektom konjunktiva, čija je upotreba uslovljena vezni-

⁴⁶ “Sufiksalsnom tvorbom bez razlike u vidu nastaju i deminutivni i pejorativni glagoli.” (Jahić – Halilović – Palić 2004: 319).

⁴⁷ Glagoli *smješkatise* i *žmirkati* derivirani su dodavanjem sufiksa *-ka(ti)* na osnovne glagole *smijati se* i *žmiriti*, a dodavanjem sufiksa *-uta(ti)* na osnovni glagol *šaptati* deriviran je glagol *šaputati*.

⁴⁸ Ovaj je infinitiv u službi predikata zavisne rečenice koju uslovljava radnja izražena glagolom *vedere*.

⁴⁹ Aspekatski glagol *continuare* dio je strukture *continuare a* + infinitiv ‘nastaviti (raditi nešto)’, kojom se precizira da nije došlo do prekida odvijanja prethodno započete radnje označene infinitivom. Karakteristike upotrebe ovog glagola detaljnije ćemo opisati u jednom od narednih poglavlja.

kom *sebbene* ‘iako’⁵⁰. I glagol *ridacchiare* (u rječnicima je registriran i oblik *ridicchiare*) je alterirani glagolski oblik: dodavanjem glagolskog deverbalnog sufiksa *-acchiare* (ili *-icchiare*) na korijenski morfem osnovnog glagola *ridere* ‘smijati se’, ističe se isprekidano i ublaženo izvršavanje opisane aktivnosti, odnosno smijanje “u kratkim razmacima, u više navrata, s blago prigušenim zvukom” (VIT).

- Oba prevodioca koriste sadašnje vrijeme gerundiva⁵¹ glagolâ *singhiozzare* ‘jecati’, čime nije izražen napad štucavice (kako je predstavljeno u izvornom tekstu), i *ammiccare* ‘namigivati’, čime izražavaju aktivnost žmirkanja jednim okom, odnosno namigivanja, što je obično dogovoreni tajni znak koji se koristi kada se nekom želi prenijeti neka poruka ili signal (upor. VIT), a što se djelimično podudara s radnjom opisanom u izvornom tekstu.

Opći je zaključak da su prevodioci prepoznali namjeru autora izvornog teksta da predstavi učestalost u odvijanju opisane radnje za što su ponudili ekvivalentne italijanske konstrukcije, osim u primjeru (150), gdje je prevodilac S, upotrebom aspekatskog glagola *continuare*, naglasio i nastavljanje odvijanja radnje izražene iterativnim glagolom.

- b) Samo prevodilac B koristi iterativni glagol

(152)

A: “*Ej, ode ti daleko, komšija*”, *zaustavljam ga ja, ali on se samo smješka, rđa latinska* /.../ (str. 6)

S: “*Eh! Come corri compare!*” *dico io come per fermarlo. Ma egli ride col suo sorriso maligno* /.../ (str. 7)

B: “*Eh quanto corri, compare*” *lo interrompo, ma lui ridacchia, questa caniglia di latino* /.../ (str. 7)

Andrić je glagol *smješkatati se* izrazio prezentom kako bi označio da se aktivnost isprekidanog glasanja prigušenim smijehom ponavlja u kratkim vremenskim razmacima u trenutku kada se o njoj govori. Primjer se odnosi na dijalošku situaciju, čiji je važan dio i sintagma *rđa latinska*, koja ima pejorativno značenje i služi da se istakne da osobu o kojoj se razgovara odlikuju nečasne osobine, tako da je njeno glasanje smijehom obojeno negativnim tonovima.

⁵⁰ Veznikom *sebbene* uvodi se predikat dopusne rečenice.

⁵¹ Ovim je glagolskim načinom izražen predikat načinske rečenice u implicitnoj formi.

Za izražavanje navedene aktivnosti prevodilac B koristi prezent glagola *ridacchiare* ‘smješkatati se’, a prevodilac S prezent glagola *ridere* ‘smijati se’. Glagol *ridacchiare* deriviran je od osnovnog glagola *ridere* (kako smo već prethodno objasnili), što navodi na konstataciju da je prevodilac B ponudio vjerniju interpretaciju izvornog teksta, prvenstveno zbog činjenice da je u potpunosti označena iterativnost odvijanja radnje. U oba je prevođa odgovarajućim leksičkim elementima uspješno istaknut pogrđan način izvođenja aktivnosti smijanja, kako je predstavljeno i u izvornom tekstu. Budući da ne koristi iterativni glagol, prevodilac S ne insistira na izražavanju posebno stiliziranog smijeha izazvanog nekom negativnom emocijom (zlobom). Međutim, sintagmom *col suo sorriso maligno* ‘zlobnim osmijehom’ precizira dozu zlobe i podrugljivosti u izražavanju opisane radnje. Prevodilac B glagolom *ridacchiare* jasno precizira trajanje odvijanja aktivnosti prepuštanja izražavanju emocija smijanjem ali i njeno ponavljanje u kratkim razmacima. I ovaj je prevodilac adekvatnim leksičkim elementima označio pejorativni karakter opisane aktivnosti: sintagmom *coniglia di latino* ‘latinski pokvarenjak’ opisao je negativne osobine vršioća radnje.

c) Prevodioci koriste glagol *ripetere*

Slijedi analiza nekoliko primjera u kojima prevodioci glagolom *ripetere* ‘ponoviti/ponavljati’ interpretiraju opetovano (iz)vršenje određene aktivnosti.

(153)

A: Pošto **je još jednom rekao** gospođi Davil da joj u svakoj duhovnoj potrebi stoji uvek na raspolaganju /.../ fra Ivo je otišao u crkvu /.../ (str. 239)

S: Dunque, **ripetuto ancora una volta** che egli restava a disposizione per ogni necessità spirituale /.../ fra' Ivo andò in chiesa /.../ (str. 286)

B: Dopo **avere ripetuto** alla signora Daville che egli restava a sua disposizione per ogni bisogno spirituale /.../ fra Ivo rientrò in chiesa /.../ (str. 340)

(154)

A: On **je samo svojim reskim glasom** /.../ **ponavljao** /.../ (str. 310)

S: /.../ ma solo **continuava a ripetere** con la sua voce acuta /.../ (str. 371)

B: Con la sua voce acuta /.../ **continuava a ripetere** /.../ (str. 439)

(155)

A: *Obratiću se knezu, **ponavljao je** u sebi cele te noći /.../ (str. 383)*

S: *Mi rivolgerò al principe, **continuò a ripetersi** nella notte /.../ (str. 461)*

B: *“Mi rivolgerò al principe” **si ripeteva** quella notte /.../ (str. 541)*

(156)

A: *Po nekoliko puta na dan **govorio je** sam sebi /.../ (str. 321)*

S: */.../ e spesso ripeteva fra sé /.../ (str. 383)*

B: *Spesso ripeteva tra sé /.../ (str. 453)*

(157)

A: *Neću propustiti da to učinim, neću propustiti – **govorio je** Davil istinski tronut. (str. 132)*

S: *“Non mancherò di farlo! Non mancherò di farlo!” **ripeteva** Daville sinceramente commosso. (str. 157)*

B: *«Non mancherò di farlo, stia sicuro!» **rispose** Daville sinceramente turbato. (str. 185)*

Perfektom glagolâ *reći*, *govoriti* i *ponavljati*, Andrić izražava opetovano izvršenje i učestalo vršenje aktivnosti kazivanja ili saopćavanja. Dakle, iako koristi različite glagole, njihova je semantička vrijednost prilično slična ili gotovo ista. Samo je u primjeru (153) Andrić naglasio da je aktivnost saopćavanja ograničena na jedan trenutak u prošlosti (označio je trenutnosvršeni aspekt glagola *reći*), a opetovano izvršenje te aktivnosti precizirao je i leksičkom strukturom *još jednom*. U ostalim je primjerima istaknuto kontinuirano odvijanje aktivnosti kazivanja ili saopćavanja (označio je nesvršeni aspekt glagolâ *govoriti* i *ponavljati*), što je u primjeru (155) precizirano sintagmom *cele te noći* i u primjeru (156) sintagmom *po nekoliko puta na dan*.

Za označavanje navedene aktivnosti prevodioci koriste glagol *ripetere* ‘ponoviti/ponavljati’, odnosno *ripetersi* ‘ponavljati sebi’ i izražavaju ih na sljedeće načine:

U primjeru (153) koriste prošlo vrijeme participa (prevodilac S) i infinitiva (prevodilac B) glagola *ripetere* kako bi izrazili predikat vremenske

rečenice u implicitnoj formi, kojim je označeno da je aktivnost saopćavanja izvršena prije druge prošle radnje. Prevodilac S je svršenu aspekatsku vrijednost radnje izražene participom prošlim precizirao sintagmom *ancora una volta* ‘još jednom’, što se u potpunosti podudara sa sadržajem izvornog iskaza.

U primjeru (154) oba prevodioca koriste imperfekt aspekatskog glagola *continuare* (konstituent je strukture *continuare a* + infinitiv), kojim označavaju da nije prekinuto vršenje aktivnosti kazivanja (započeto u prošlosti) izraženo infinitivom glagola *ripetere*.

U primjeru (155) prevodilac B imperfektom glagola *ripetersi* izražava kontinuirano odvijanje aktivnosti saopćavanja u mislima određene ideje, a semantička vrijednost upotrijebljenog glagola ukazuje na činjenicu da se ta aktivnost dešavala u više navrata. Prevodilac S, međutim, koristi aspekatsku strukturu *continuare a* + infinitiv, čime prvenstveno precizira da je nastavljena prethodno započeta aktivnost, ali, budući da je glagol izrazio prostim perfektom, precizirao je trenutak u kojem je nastavljeno vršenje aktivnosti kazivanja samom sebi, odnosno razmišljanja. U ovoj je strukturi navedena aktivnost izražena infinitivom glagola *ripetersi*. Vremenskim odrednicama *nella notte* ‘tokom noći’⁵² i *quella notte* ‘te noći’⁵³ preciziran je vremenski okvir u kojem se opisana aktivnost kontinuirano odvijala, kako je predstavljeno i u izvornom tekstu.

U primjeru (156) oba prevodioca imperfektom glagola *ripetere* izražavaju kontinuirano vršenje (koje je vremenski neograničeno) u prošlosti aktivnosti “razgovora sa samim sobom”, odnosno promišljanja, čime označavaju nesvršeni aspekt opisane radnje. Kao prevodni ekvivalent sintagmi *po nekoliko puta na dan* u oba je prevoda upotrijebljen prilog *spesso* ‘često’ kako bi se obilježilo učestalo ponavljanje opisane radnje.

U primjeru (157) prevodioci su različitim prošlim vremenima opisali aspekt vršenja aktivnosti saopćavanja. Prevodilac S je imperfektom glagola *ripetere* označio durativnost ponavljanja aktivnosti, a prevodilac B je prostim perfektom glagola *rispondere* ‘odgovoriti’ ograničio na jedan trenutak u prošlosti izvršenje navedene aktivnosti.

Dakle, u većini je slučajeva u prevodu na italijanski jezik prenesena osnovna ideja izražavanja ponavljanja radnje u prošlosti u odnosu na izvorni tekst.

⁵² Navedenu odrednicu koristi prevodilac S.

⁵³ Navedenu odrednicu koristi prevodilac B.

4.3.2. Posebna leksička sredstva

Narednim ćemo primjerima ilustrirati raznolikost leksičkih sredstava kojima Andrić i prevodioci označavaju vremenski okvir u kojem se vrši ponavljanje radnje. Primjere ćemo razvrstati na temelju leksičke konstrukcije upotrijebljene u izvornom tekstu.

a) *s vremena na vreme*

(158)

A: *Odmah je u sve i svakoga ušao onaj slepi, studeni strah koji se s vremena na vreme spusti nad Travnik i Bosnu /.../ (str. 179)*

S: *Immediatamente si diffuse ovunque ed occupò tutti gli animi quel terrore freddo e cieco che di tempo in tempo si abbatteva su Travnik e sulla Bosnia /.../ (str. 214)*

B: *Subito in tutti si insinuò quel terrore freddo e cieco che di tanto in tanto si abbatteva su Travnik e sulla Bosnia /.../ (str. 253)*

(159)

A: *Defose /.../ je /.../ s vremena na vreme zastajkivao kod prozora /.../ (str. 223)*

S: *Di tempo in tempo si fermava davanti alla finestra /.../ (str. 266)*

B: *Des Fossés /.../ di tanto in tanto, si fermava accanto alla finestra /.../ (str. 317)*

Upotrebom vremenske odrednice *s vremena na vreme*, Andrić je naglasio određeni vremenski razmak u kojem se vrši ponavljanje doživljaja osjećaja straha, što je izraženo narativnim prezentom svršenog glagola *spustiti se*, te ponavljanje aktivnosti povremenog zaustavljanja u kretanju, što je izraženo perfektom nesvršenog glagola *zastajkivati*⁵⁴.

⁵⁴ Derivacionim tvorbenim postupcima došlo je do iterativizacije (upor. Jahić – Halilović – Palić 2004: 319), a to znači da je od osnovnog svršenog glagola *zastati* (ovaj je oblik glagola nastao dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagol *stati* kako bi se označila inkoaktivnost, odnosno početna svršenost, čime je preciziran trenutak u kojem je nastupio kratki prekid u odvijanju aktivnosti pomjerenja s jednog mjesta na drugo) sufikslnim tvorbenim postupkom izvršena imperfektivizacija, odnosno deriviran je nesvršeni glagol *zastajati*, kojim se ističe ponavljanje i učestalost odvijanja navedene radnje. Najzad, dodavanjem sufiksa *-kiva(ti)* na korijenski morfem glagola *zastajati*, deriviran je glagol

Prevodioci su odvijanje navedenih aktivnosti izrazili imperfektom glagolâ *abbattersi* ‘spuštati se’ i *fermarsi* ‘zaustavljati se’, a vremenski okvir u kojem su se te aktivnosti kontinuirano često ponavljale u prošlosti označili su priloškim izrazima sa gotovo identičnom semantičkom vrijednošću, a to su *di tempo in tempo* ‘s vremena na vrijeme’ i *di tanto in tanto* ‘svaki čas’. Upotreba imperfekta, u odnosu na prezent u izvornom tekstu, uslovljena je upotrebom prošlog glagolskog vremena u širem kontekstu.

b) *nekoliko puta*

(160)

A: Davil **je** *nekoliko puta pogledao* u fon Miterera /.../ (str. 177)

S: Daville **guardò** *diverse volte* von Mitterer /.../ (str. 211)

B: Daville **guardò** *più volte* von Mitterer /.../ (str. 250–251)

(161)

A: **Izmenjali su** *nekoliko puta pozdrave* /.../ (str. 388)

S: Daville e Salomone **si scambiarono** *ripetutamente* i convenevoli d’uso /.../ (str. 467)

B: I due **si scambiarono** *a più riprese* i convenevoli d’uso /.../ (str. 549)

Vremenskom odrednicom *nekoliko puta* Andrić je naglasio period u kojem se odvija ponavljanje aktivnosti kratkog usmjeravanja pogleda prema nekome, što je izraženo perfektom glagola *pogledati*⁵⁵, te aktivnosti uzajamnog upućivanja pozdrava, što je izraženo perfektom glagola *izmenjati*⁵⁶. Oba su glagola u kategoriji glagola sa svršenom aspekatskom vrijednošću, tako da se, zahvaljujući upotrebi vremenske odrednice *nekoliko puta*, zaključuje da su se opisane aktivnosti ponovile u više navrata.

Prevodioci koriste ista leksička i sintaksička sredstva kako bi označili vršenje navedene radnje, a to su prosti perfekt glagolâ *guardare* ‘pogledati’

---

zastajkivati, a to je deminutivni oblik glagola koji ima nesvršenu aspekatsku vrijednost, odnosno istaknut je vremenski razmak u kojem se odvija kraće zaustavljanje u kretanju.

⁵⁵ Glagol *pogledati* deriviran je prefiksalsnom tvorbom (dodavanjem prefiksa *po-* na osnovni glagol *gledati*), čime je, u odnosu na osnovni glagol, označena završna svršenost, odnosno rezultat upućivanja pogleda prema određenoj osobi.

⁵⁶ Budući da je sastavni element strukture *izmenjati pozdrave*, prepoznaje se konotativna semantička vrijednost završnosvršenog glagola *izmijenjati*, a to je “uzvratiti na kakvu radnju ili postupak jednakom ili sličnom radnjom ili postupkom” (RBJ 2010: 438).

i *scambiarsi*, dio je strukture *scambiarsi convenevoli d'uso* 'razmijeniti uobičajene riječi ljubaznosti'⁵⁷. Opetovano vršenje ovih radnji naglasili su priloškim izrazima *diverse volte* 'nekoliko puta', *più volte* 'nekoliko puta' i *a più riprese* 'u nekoliko navrata' te prilogom *ripetutamente* 'više puta', koji su uglavnom u sinonimnom odnosu.

c) vremenska odrednica u kombinaciji s glagolima *ponoviti* i *ponavljati*

(162)

A: *Tri puta se ponovilo mučenje* /.../ (str. 252)

S: *Per tre volte si rinnovò il supplizio* /.../ (str. 301)

B: *La tortura fu ripetuta quattro volte* /.../ (str. 358)

(163)

A: /.../ *Davil je morao sebi svakog časa da ponavlja* /.../ (str. 265)

S: /.../ *Daville doveva ogni volta rinnovare l'esperienza* /.../ (str. 316)

B: /.../ *Daville doveva ripetersi in continuazione* /.../ (str. 375)

(164)

A: *Svaki dan se ponavljao između njih isti razgovor.* (str. 208)

S: *Ogni giorno si rinnovava fra i due lo stesso dialogo.* (str. 249)

B: *Ogni giorno si ripeteva tra loro la stessa conversazione* /.../ (str. 296)

Vremenskom odrednicom *tri puta* Andrić je ograničio broj ponavljanja izvršenja aktivnosti zlostavljanja (izraženo je perfektom glagola *ponoviti se*), a vremenskim odrednicama *svakog časa* i *svaki dan* označio je vremenski okvir u kojem se vrši ponavljanje aktivnosti prihvatanja činjenica (izraženo je prezentom glagola *ponavljati (sebi)*); u službi je dopune nepotpunom glagolu *morati*, kojim je naglašeno da je radnja vršena bez volje subjekta) te aktivnosti razmjenjivanja stavova (izraženo je perfektom glagola *ponavljati se*). Zanimljivo je da je u ovoj grupi primjera ponovljeno vršenje

⁵⁷ Glagol *scambiarsi* deriviran je dodavanjem prefiksa *s-* na osnovni glagol *cambiarsi*, čime se označava recipročna vrijednost, odnosno činjenje čega jedno drugom, a to je u navedenom primjeru razmjena pozdrava u kojoj sudjeluju dvije osobe.

radnje označeno na dva načina: leksičkim sredstvima i glagolima čijom se samostalnom upotrebom ukazuje na opetovano vršenje radnje.

Prevodioci su uglavnom uskladili izbor leksičkih i sintaksičkih sredstava i manje-više vjerno interpretirali izvorne iskaze. Vremenski okvir u kojem se odvija ponavljanje radnje označili su izrazima *per tre volte* ‘tri puta’ i *quattro volte* ‘četiri puta’⁵⁸; *ogni volta* ‘svaki put’ i *in continuazione* ‘neprekidno’ te *ogni giorno* ‘svaki dan’. Izvršenje navedenih aktivnosti izrazili su prostim perfektom glagolâ *rinnovarsi* ‘ponoviti se’ i *essere*, dio je pasivne forme *essere ripetuto* ‘biti ponovljen’, čime su označili svršeni aspekt glagolske radnje, te imperfektom glagolâ *dovere* ‘morati’ (u funkciji je modalnog glagola kojim se insistira na obaveznom obavljanju radnje izražene infinitivom glagola *rinnovare*, odnosno *ripetersi*), *rinnovarsi* ‘ponavljati se’ i *ripetersi* ‘ponavljati se’, što je prikladan način označavanja kontinuiranosti u odvijanju radnje u prošlosti, kao vrste nesvršenog glagolskog aspekta. Dakle, i u prevodima na italijanski jezik dva su načina kojima je označena iterativnost, a to su upotreba glagola, na temelju čije se autonomne semantičke vrijednosti zaključuje o ponovljenom vršenju ili izvršenju opisane radnje, te upotreba leksičkih struktura kojima se precizira vremenski okvir u kojem se izvodi ponavljanje aktivnosti.

(165)

A: *I pukovnik je opet uzimao pero i nastavljao započeti izveštaj /.../ (str. 228)*

S: *E il colonnello afferrava di nuovo la penna e continuava il suo rapporto /.../ (str. 273)*

B: *Il colonnello riprendeva la penna e tornava al rapporto /.../ (str. 324)*

(166)

A: *Pismo je ponovo zapečaćeno i dostavljeno u Konak. (str. 81)*

S: *Poi la lettera fu di nuovo suggellata e recapitata al konak. (str. 97)*

B: *La lettera fu chiusa di nuovo e recapitata al Konak. (str. 114)*

⁵⁸ Glavni broj *quattro* ‘četiri’ čini dio izraza kojim prevodilac B označava količinu ponavljanja opisane radnje. Ovaj broj ne odgovara glavnom broju iz izvornog teksta (*tri*), koji je, također, u službi kvantifikatora, a koji koristi i prevodilac S u vremenskoj odrednici *per tre volte* ‘tri puta’.

(167)

A: /.../ i čim **bi se ponovo sreli, nastavljali bi** malopredašnji razgovor sa istom slašću. (str. 225)

S: /.../ e ogni volta che **si incontravano nuovamente** *continuavano* il discorso di prima con lo stesso piacere. (str. 269)

B: /.../ e ogni volta che **si ritrovavano riprendevano** i loro discorsi con lo stesso intenso piacere. (str. 320)

(168)

A: Ana Marija im se **obraćala često** /.../ (str. 218)

S: Anna Maria **si rivolgeva spesso** a loro /.../ (str. 260)

B: Anne Marie **si rivolgeva spesso** a loro /.../ (str. 309)

Andrić koristi priloge *opet, ponovo* i često kako bi označio period u kojem se učestalo vrše sljedeće aktivnosti: uzimanje sredstva za pisanje (izraženo je perfektom glagola *uzimati*); zatvaranje pisma pečatom (izraženo je pasivnom formom koju čine prezent pomoćnog glagola *biti* i glagolski pridjev trpni glagola *zapečatiti*⁵⁹); susretanje za vrijeme kretanja (izraženo je potencijalom I glagola *sresti se*); ponovno započinjanje aktivnosti koja je prekinuta (izraženo je potencijalom I glagola *nastavljati*); uspostavljanje verbalnog kontakta (izraženo je perfektom glagola *obraćati se*).

Sintaksička sredstva kojima prevodioci izražavaju vršenje navedenih aktivnosti su: imperfekt glagolâ *afferrare* ‘zgrabiti’ i *riprendere* ‘ponovo uzimati’; *incontrarsi* i *ritrovarsi*, koji imaju sinonimnu semantičku vrijednost – ‘sretati se’; *continuare* ‘nastavljati’ i *riprendere*, dio je strukture *riprendere* i *discorsi* ‘ponovo razgovarati’; *rivolgersi* ‘obraćati se’ te pasivna forma koju čine prosti perfekt glagola *essere* i particip prošli glagolâ *sugellare* ‘zapečatiti’ i *chiudere* ‘zatvoriti’. Priloškim izrazom *di nuovo* ‘ponovo’ i priložima *nuovamente* ‘ponovo’ i *spesso* ‘često’ istakli su vremenski razmak u kojem je vršeno ponavljanje glagolske radnje. U nekim je interpretacijama ponovljeno vršenje radnje označeno morfološki izmijenjenim oblikom osnovnog glagola, odnosno upotrebom prefiksa *ri*-⁶⁰ (*riprendere* i *ritrovarsi*). Ovim se derivacionim prefiksom (kao i prefiksom *r(e)-*), “koji

⁵⁹ Dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagol *pečatiti* deriviran je glagol *zapečatiti*. Ovim se glagolom označava rezultat vršenja opisane aktivnosti, odnosno završna svršenost.

⁶⁰ O upotrebi glagola s prefiksom *ri-* detaljnije će biti riječi u narednom odlomku.

ima aspekatsku i modalnu vrijednost” (Daradano – Trifone 1995: 609), označava ponavljanje odvijanja određene radnje.

4.3.3. Glagoli s prefiksom *ri-*

Prevodioci su ponavljanje vršenja radnje izrazili i posebnom grupom glagolâ koji su rezultat procesa prefiksacije. Kada se na osnovni glagol doda prefiks *ri-*, nastaje glagol kojim se označava ponovljeno vršenje radnje označene osnovnim glagolom. Budući da smo u korpusu pronašli veliki broj primjera upotrebe glagolâ koji su nastali ovim tvorbenim postupkom, analizirat ćemo ih u zavisnosti od njihove semantičke vrijednosti i frekventnosti upotrebe.

a) Upotreba glagolâ *ricominciare* i *riprendere*

Najveći je broj primjera upotrebe glagolâ *ricominciare* i *riprendere*, koji su u funkciji aspekatskih glagola⁶¹ i označavaju ponovni početak odvijanja radnje izražene infinitivom⁶².

a-1) Oba prevodioca koriste glagole *ricominciare* i *riprendere*

(169)

A: *.../ oni se zgedaju naježeni i očajni, i .../ nastavljaju da se podsmevaju i da grde Bosance i Bosnu .../ (str. 108)*

S: *.../ essi si guardano l'un l'altro avviliti; poi .../ ricominciano a deridere e ad insultare la Bosnia, i bosniaci .../ (str. 129)*

B: *.../ si scambiavano degli sguardi avviliti e .../ ricominciavano ad ironizzare e imprecare contro la Bosnia, i bosniaci .../ (str. 151)*

(170)

A: *Vladala je tišina i zburjenost sve dok se Marko nije ponovo zagledao u svoju daščicu .../ (str. 376)*

S: *.../ l'emozione e il silenzio dominavano tutti. Poi Marco ricominciò a guardare la tavoletta .../ (str. 450)*

⁶¹ U jednom od prethodnih dijelova analizirana je upotreba aspekatskih glagola *cominciare* i *prendere*, koji služe za označavanje početka odvijanja radnje označene infinitivom osnovnog glagola.

⁶² U kombinaciji sa navedenim aspekatskim glagolima infinitivu prethodi prosti prijedlog *a*.

B: *Un silenzio imbarazzato calò sui presenti finché Marko **ricominciò a osservare** la sua tavoletta /.../ (str. 530)*

(171)

A: *Tako, do prve nove prilike, kad **je sve počinjalo iznova**. (str. 91)*

S: */.../ fino a quando, alla prima occasione, tutto **ricominciava daccapo**. (str. 108)*

B: */.../ fino a quando, alla prima occasione, tutto **ricominciava da capo**. (str. 127)*

(172)

A: *I tek posle dužeg ćutanja vezir **progovori ponovo** /.../ (str. 337)*

S: *Dopo un lungo silenzio il visir **riprese a parlare** /.../ (str. 403)*

B: *Solo dopo una lunga pausa il visir **riprese a parlare** /.../ (str. 476)*

(173)

A: *Muški glas je pevao u hodu, prekidao pesmu i **opet prihvatao** posle nekoliko koračaja. (str. 112)*

S: *Un uomo cantava camminando, interrompendosi continuamente e **riprendendo** dopo qualche passo /.../ (str. 134)*

B: *Un uomo cantava camminando, si interrompeva e **riprendeva** dopo qualche passo. (str. 157)*

(174)

A: *Kao svake godine, begovi **su počeli** da izlaze na razgovore na Sofi u Lutvinovj kahvi. (str. 399)*

S: */.../ come ogni anno, i bey **hanno ricominciato ad uscire e a tenere** i loro colloqui sul sofà del caffè di Lutvinof. (str. 481)*

B: *Come ogni anno i bey **hanno ripreso a riunirsi** sul «sofà» del Caffè di Lutvo. (str. 565)*

(175)

A: */.../ on **je vrisnuo ponovo** /.../ (str. 279)*

S: */.../ **cominciò a gridare di nuovo** /.../ (str. 333)*

B: */.../ **aveva ripreso a strepitare** /.../ (str. 395)*

(176)

A: *Tada su oba umorna čoveka otpočinjali opet svoju borbu /.../ (str. 87)*

S: *Allora quei due uomini stanchi ricominciavano a battersi /.../ (str. 104)*

B: *Allora quei due uomini, stanchi, logorati, riprendevano la loro lotta /.../ (str. 122)*

Ponovno počinjanje, nakon privremenog prekida, i ponavljanje odvijanja aktivnosti Andrić je označio upotrebom sljedećih glagola: *nastavljati* (izražen je prezentom; u službi je nepotpunog glagola od kojeg zavisi odvijanje radnje označene prezentom glagolâ *podsmevati se*, kojim je označena aktivnost nanošenja uvreda uz karakteristično smijanje, i *grditi*, kojim je označena aktivnost napadanja grubim riječima); *zagledati se* (izražen je perfektom; ovim se inkoativnim glagolom (deriviran je dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagol *gledati*) označava početni trenutak izvršenja aktivnosti usmjeravanja pogleda prema određenom cilju, odnosno upiranjia i zadržavanja pogleda na određenom predmetu – *daščici*); *počinjati* (izražen je perfektom; prethodno su navedene aktivnosti čije se ponovno odvijanje označava ovim glagolom); *progovoriti* (izražen je aoristom; dodavanjem prefiksa *pro-* na osnovni glagol *govoriti* izvršena je perfektivizacija imperfektivnog glagola, odnosno deriviran je svršeni inkoativni glagol kojim se označava početna svršenost, a to je početni trenutak izvršenja aktivnosti saopćavanja informacija); *prihvataati* (izražen je perfektom; u iskazu je prethodno navedena aktivnost glasanja pjevanjem, čije se ponavljanje označava ovim glagolom); *početi* (izražen je perfektom; u službi je aspekatskog glagola kojim se označava početak vršenja aktivnosti okupljanja na mjestima namijenjenim za razmjenu mišljenja i stavova, a izražena je prezentom glagola *izlaziti*); *vrisnuti* (izražen je perfektom i služi da se označi aktivnost izražavanja negodovanja glasanjem jednokratnim vriskom) i *otpočinjati*⁶³ (izražen je perfektom i upotrijebljen za označavanje ponovnog odvijanja aktivnosti nastojanja da se realiziraju određeni planovi). Andrić koristi i priloge *ponovo* (170, 172 i 175), *iznova* (171) i *opet* (173 i 176) te vremensku odrednicu *kao svake godine* (174) kako bi precizirao vremenski razmak u kojem se učestalo vrši/ponavlja opisana radnja.

⁶³ Glagol *otpočinjati* u sinonimnom je odnosu s glagolom *započinjati*, a prefiksima *za-* i *od-*, dodanim na osnovni glagol *počinjati*, označava se početni trenutak ponovnog odvijanja radnje.

Za opetovano i učestalo vršenje radnje prevodioci koriste glagole *ricominciare* i *riprendere* (u zavisnosti od vremenskog okvira u koji je smještena opisana radnja, za izražavanje navedenih glagola koriste prezent, imperfekt, perfekt, prosti perfekt, pluskvamperfekt i sadašnje vrijeme gerundiva), a aktivnosti označavaju infinitivom glagolâ *deridere* ‘ismijavati’ i *ironizzare* ‘podrugivati se’; *insultare* ‘vrijeđati’ i *imprecare* ‘proklinjati’; *guardare* ‘gledati’ i *osservare* ‘posmatrati’; *parlare* ‘govoriti’, *uscire* ‘izlaziti’, *tenere*, dio je strukture *tenere i colloqui* ‘voditi razgovore’, *riunirsi* ‘okupljati se’; *gridare* ‘vikati’ i *strepitare* ‘galamiti’ te *battersi* ‘boriti se’. Kako bi označili opetovano vršenje radnje, prevodioci su u nekim primjerima upotrijebili prilog *daccapo/da capo* ‘iznova’ i priloški izraz *come ogni anno* ‘kao svake godine’. Samo u primjeru (175) prevodilac S je početak vršenja radnje izražene infinitivom glagola *gridare* označio inkoativnim glagolom *cominciare* (dio je strukture *cominciare a + infinitiv*), a učestalost njenog vršenja naglasio je priloškom odrednicom *di nuovo* ‘ponovo’.

a-2) Samo jedan prevodilac koristi glagole *ricominciare* i *riprendere*

(177)

A: *Ali tada **je opet počinjalo** zburjeno drhtanje /.../ (str. 164)*

S: *Ma allora di nuovo **ricominciava** quel tremito eccitato /.../ (str. 196)*

B: *Ma allora di nuovo **era turbato** dall'imbarazzante tremore /.../ (str. 232)*

(178)

A: *Pa **bi i opet počela da šeta** s jednog kraja na drugi /.../ (str. 160)*

S: *Poi **incominciava a passeggiare** da un capo all'altro /.../ (str. 191)*

B: *Poi **ricominciava a misurare** a grandi passi il giardino /.../ (str. 225–226)*

(179)

A: *I opet pukovnik **piše** pod rasplamsalim i neuseknutim svećama. (str. 126)*

S: *Eccolo dunque di nuovo **intento a scrivere** sotto le candele fiammeggianti e indifferenti /.../ (str. 151)*

B: *E il colonnello **ricominciò a scrivere** alla luce delle candele che continuavano a bruciare.* (str. 177)

(180)

A: *Tako **je** ona mučna i luda ljuljaška na kojoj se Davil, u sebi, diže i spušta već godinama, **počela ponovo da se klati** /.../* (str. 357)

S: ***Continuava** così quel penoso e pazzo altalenare /.../ a cui Daville si abbandonava ormai da anni /.../* (str. 427)

B: *Così quell'altalena folle e penosa sulla quale Daville, dentro di sé, saliva e scendeva ormai da anni, **riprese a oscillare** /.../* (str. 504)

Početak vršenja radnje Andrić je označio glagolima *početi* (izražen je potencijalom I i perfektom), *počinjati* (izražen je perfektom) i *pisati* (izražen je pripovjedačkim prezentom, čime se iskaz stilski obilježava, odnosno naglašava dramatičnost odvijanja radnje), a priložima *opet* i *ponovo* precizirao je vremenski razmak u kojem se ta radnja ponavlja. Dakle, kombinacijom odgovarajućih leksičkih i sintaksičkih elemenata, Andrić je istovremeno označio početak vršenja i ponavljanje sljedećih stanja i aktivnosti: prožetost osjećajem uznemirenosti (izraženo je sintagmom *zbunjeno drhtanje*, na koju se odnosi perfekt glagola *počinjati*); hodanje radi razonode (izraženo je prezentom glagola *šetati*); sastavljanje molbe u pisanoj formi, kojom se izriče želja za ispunjenjem važnog cilja (izraženo je prezentom glagola *pisati*); njihanje *ljuljaške*⁶⁴ (izraženo je prezentom glagola *klatiti se*).

Samo je prevodilac S glagolom *ricominciare* izrazio ponavljanje doživljaja osjećaja uznemirenosti, a prevodilac B je takvo stanje označio glagolom *turbare* 'uznemiriti' u pasivnoj formi (imperfektom je izrazio pomoćni glagol *essere*), gdje je priloškim izrazom *di nuovo* 'ponovo' naglasio ponovno javljanje opisanog stanja. Učestalost vršenja preostalih aktivnosti samo je prevodilac B označio glagolima *ricominciare* i *riprendere*, a opisanu radnju izrazio je infinitivom sljedećih glagola: *misurare*, dio je glagolskog izraza *misurare a grandi passi* 'mjeriti velikim koracima' i u analiziranom primjeru ima konotativno značenje: krećući se prelaziti često preko određenog prostora, ovdje se misli na *baštu/giardino*; *scrivere* 'pisati' i *oscillare* 'njihati se'. Prevodilac S je, međutim, ponavljanje vršenja radnje izrazio aspekatskim glagolima koji pripadaju drugoj

⁶⁴ Imenica *ljuljaška* u analiziranom iskazu ima preneseno značenje: metafora je za Davilov život u kojem se prepliću usponi i padovi.

kategoriji označavanja aspekatske vrijednosti. Imperfektom glagola *incominciare* ‘započinjati’ označio je početni trenutak odvijanja aktivnosti kretanja umjerenom brzinom radi odmora i rasonode, što je izraženo infinitivom glagola *passeggiare* ‘šetati’. Participom prošlim glagola *intendere* ‘namjeravati’ precizirao je zamisao za izvršenjem aktivnosti pisanja, što je izrazio infinitivom glagola *scrivere* ‘pisati’, a priloškim izrazom *di nuovo* istakao je da je to izvršenje opetovano. Konačno, imperfektom glagola *continuare* ‘nastavljati’ označio je ponovno počinjanje, nakon kraćeg prekida, odvijanja aktivnosti njihanja *ljuljaške*, što je izraženo poimeničnim oblikom infinitiva glagola *altalenare* ‘ljuljati se’, čija je semantička vrijednost konotativna (misli se na neprekidno smjenjivanje uspona i padova u čijem životu).

b) Prevodioci koriste još neke iterativne glagole

Analizirat ćemo nekoliko primjera u kojima prevodioci (oba ili samo jedan od njih) koriste još neke iterativne glagole, i to one nastale procesom prefiksacije (dodavanjem prefiksa *ri-* na osnovni glagol).

b-1) Prevodioci koriste iste glagole

(181)

A: /.../ *tako da se ujutru nova vatra potpaljuje /.../* (str. 107)

S: /.../ *così che al mattino si può riaccendere /.../* (str. 127)

B: /.../ *permettendo, al mattino, di riaccenderlo /.../* (str. 149)

(182)

A: *A kad je sredio i prepisao ono što je toga dana zabeležio, našao se opet lice u lice sa tišinom noći koja je sporo odmicala.* (str. 121)

S: *Ma appena ebbe finito di ordinare e trascrivere tutto ciò che aveva visto durante la giornata, si ritrovò faccia a faccia col silenzio che si era per poco allontanato.* (str. 145)

B: *Ma, dopo aver ricopiato e messo in ordine le annotazioni di quel giorno, des Fossés si ritrovò di nuovo faccia a faccia con il silenzio della notte che avanzava lentamente.* (str. 170)

(183)

A: *.../ i sad je čita po drugi put .../* (str. 126)

S: *.../ e ora la **rilegge** .../* (str. 151)

B: *La **rilesse** ancora .../* (str. 178)

(184)

A: *I opet skide čašu, natoči, ispi i **vрати** je na tamburu.* (str. 301)

S: *Poi **riprende** ancora il bicchiere, versa, beve e lo **rimette** sulla mandola.* (str. 359)

B: *Poi **riprende** il bicchiere, lo riempie, lo scola e lo **rimette** sulla tambura.* (str. 427)

U navedenim je primjerima Andrić označio ponovno vršenje ili izvršenje sljedećih aktivnosti: paljenje vatre (izrazio je pasivnom formom prezenta glagola *potpaljivati*); suočavanje s tišinom noći (izrazio je perfektom glagola *naći se*, dio je glagolske strukture *naći se lice u lice*⁶⁵, čije je preneseno značenje direktno se suočiti s nečim); praćenje i razumijevanje određenog teksta (izrazio je prezentom glagola *čitati*); uzimanje te vraćanje čaše na mjesto odakle je uzeta (izrazio je aoristom glagolâ *skinuti* i *vratiti*). Odrednicama *nova vatra*⁶⁶, *opet* i *po drugi put* precizirao je semantičku vrijednost upotrijebljenih glagola, odnosno istakao je ponovljeno vršenje ili izvršenje navedenih aktivnosti.

Isti je izbor glagola kojima prevodioci opisuju ponavljanje (iz)vršenja radnje. Riječ je o glagolima koji su derivirani dodavanjem prefiksa ponavljanja *ri-* na osnovni glagol, a to su: *riaccendere*, od osnovnog glagola *accendere* ‘zapaliti’; *ritrovarsi*, od osnovnog glagola *trovarsi* ‘sresti se’; *rileggere*, od osnovnog glagola *leggere* ‘čitati’; *riprendere*, od osnovnog glagola *prendere* ‘uzeti’ i *rimettere*, od osnovnog glagola *mettere* ‘staviti’. Za izražavanje navedenih glagola prevodioci koriste prezent, prosti perfekt i sadašnje vrijeme infinitiva, što zavisi od vremenskog okvira u kojem se odvija opis radnje. U nekim je primjerima opetovano izvršenje radnje precizirano upotrebom priloga *ancora* ‘opet’⁶⁷ i priloškog izraza *di nuovo* ‘ponovo’⁶⁸.

⁶⁵ U RBJ je registrirana frazeološka struktura *licem u lice*, što znači “neposredno, oči u oči” (RBJ 2010: 592).

⁶⁶ Pridjev *nova* upućuje na zaključak da je već vršena aktivnost paljenja vatre.

⁶⁷ U primjerima 183 (prevodilac B) i 184 (prevodilac S).

⁶⁸ U primjeru 182 (prevodilac B).

b-2) Prevodioci koriste različite glagole

U narednih nekoliko primjera prevodioci nisu uskladili izbor glagola po morfološkom obliku, ali je semantička vrijednost tih glagola identična.

(185)

A: *A cela njegova pratnja /.../ **vraća se** još danas u Carigrad.* (str. 42)

S: */.../ e tutto il suo seguito /.../ **si rimise in cammino** il giorno stesso per tornare a Costantinopoli.* (str. 51)

B: */.../ il suo seguito /.../ **sarebbe ripartito** lo stesso giorno per Istanbul.* (str. 58)

(186)

A: *U tim trenucima, posle večere, **javlja se ponovo** sve što je urađeno i rečeno /.../ i /.../ **otvara ponovo** već prebrinute brige.* (str. 116)

S: *In quell'ora dopo cena egli **ritornava** infatti con la mente a tutto ciò che era stato detto e fatto /.../ e /.../ **richiamava** le preoccupazioni interrotte.* (str. 138)

B: *In quei momenti, dopo cena, egli **ritornava** su ciò che era stato fatto o detto /.../ e /.../ **ripensava** al suo lavoro e ai problemi irrisolti.* (str. 162)

(187)

A: */.../ sve **je oživelo i krenulo napred.*** (str. 54)

S: */.../ tutto **si riscosse e si rimise in movimento** /.../* (str. 65)

B: */.../ tutto **riprese vita e si rimise in movimento.*** (str. 75)

(188)

A: *S tom odlukom **je pošao ponovo** na rad.* (str. 183)

S: *E con questa decisione **si ributtò di nuovo** al lavoro.* (str. 218)

B: *E con questa ferma determinazione **si rituffò** nel lavoro.* (str. 259)

Andrić koristi prezent⁶⁹ i perfekt kako bi označio vršenje ili izvršenje sljedećih aktivnosti: kretanje prema mjestu gdje se ranije bilo (izraženo je glagolom *vraćati se*); dozivanje u svijesti već učinjenih stvari (izraženo je glagolom *javljati se*); razmišljanje o neugodnostima (izraženo je glagolom *otvarati*; konstituent je strukture *otvarati prebrinute brige*, gdje ima konotativnu semantičku vrijednost: činiti pristupačnim, odnosno obnavljati u sjećanju osjećaj uznemirenosti čije je djelovanje bilo prekinuto); prekidanje pasivnog načina rada (izraženo je glagolom *oživeti*); pokretanje novih aktivnosti (izraženo je glagolom *krenuti*; značenje glagola precizira se i upotrebom priloga *napred* kako bi se označilo kretanje u pozitivnom smjeru); potpuno predavanje poslu (izraženo je glagolom *poći*, dio je strukture *poći na rad*). Glagole *javljati se*, *otvarati* i *poći* Andrić je označio prilogom *ponovo* kako bi precizirao njihovu semantičku i, naročito, aspekatsku vrijednost, odnosno ponavljanje vršenja opisane radnje.

Ponovljeno vršenje navedenih aktivnosti prevodioci su izrazili glagolima sa prefiksom *ri-*, a to su: *rimettersi*, od osnovnog glagola *mettersi*, dio je izraza *mettersi in cammino* ‘krenuti na put’, i *ripartire*, od osnovnog glagola *partire* ‘krenuti’; *ritornare*, od osnovnog glagola *tornare* ‘vratiti se’; *richiamare*, od osnovnog glagola *chiamare* ‘pozvati’, i *ripensare*, od osnovnog glagola *pensare* ‘misliti’; *riscuotersi*, od osnovnog glagola *scuotersi* ‘trgnuti se’, i *riprendere*, od osnovnog glagola *prendere*, dio je izraza *prendere vita* ‘oživjeti’; *rimettersi*, od osnovnog glagola *mettersi*, dio je izraza *mettersi in movimento* ‘pokrenuti se’; *ributtarsi*, od osnovnog glagola *buttarsi*, dio je izraza *buttarsi al lavoro* ‘baciti se na posao’, i *rituffarsi*, od osnovnog glagola *tuffarsi*, sastavni je element izraza *tuffarsi nel lavoro* ‘zadubiti se u posao’, odnosno ‘potpuno se posvetiti poslu’. Prosti perfekt, imperfekt i prošlo vrijeme kondicionala glagolska su vremena kojima su prevodioci izrazili navedene glagole kako bi istakli da se vršenje ili izvršenje radnje odnosi na prošlost. Iako su se odlučili za različit odabir leksičkih elemenata, tačnije glagola kojima su izrazili opisanu radnju, semantička vrijednost tih glagola, upotrijebljenih samostalno ili kao dio glagolskog izraza, približno je ili potpuno jednaka. Upotrijebljenim iterativnim glagolima označava se ponovno vršenje ili izvršenje radnje, a prevodilac S je u primjeru (188) upotrijebio i priloški izraz *di nuovo* ‘ponovo’ kako bi precizirao to ponavljanje (što je predstavljeno i u izvornom tekstu).

⁶⁹ Radi se o upotrebi narativnog prezenta, kojim se stilski obilježava radnja čije se odvijanje vrši u prošlosti.

b-3) Samo jedan prevodilac koristi iterativni glagol

U narednim primjerima samo jedan prevodilac vršenje ili izvršenje radnje izražava glagolom koji je deriviran dodavanjem prefiksa ponavljanja *ri-*.

(189)

A: *Vezir je odjednom opet postao onaj stari.* (str. 183)

S: *Il visir **era ritornato** di nuovo quello di prima.* (str. 219)

B: *Improvvisamente il visir **tornò ad essere** quello di sempre.* (str. 259)

(190)

A: *A odmah zatim je **nailazila** ponovo još jača studen.* (str. 342)

S: *Poi subito il freddo **riprendeva** con maggiore violenza.* (str. 408–409)

B: *Ma subito dopo **tornava** il freddo, ancora più rigido e intenso.* (str. 483)

Andrić je perfektom glagola *postati* izrazio da je u prošlosti izvršena aktivnost mijenjanja iskazivanja odnosa prema vanjskom svijetu, a perfektom glagola *nailaziti* izrazio je vršenje procesa nastupanja velike hladnoće. Ponovno odvijanje navedenih radnji označeno je priložima *opet* i *ponovo*.

Samo je prevodilac S ponavljanje vršenja radnje izrazio glagolima nastalim procesom prefiksacije, a to su: *ritornare*, od osnovnog glagola *tornare* ‘vratiti se’ i izražen je pluskvamperfektom, te *riprendere*, od osnovnog glagola *prendere* sa prenesenim značenjem – ‘uzeti maha’, a izražen je imperfektom. Zanimljivo je da je, osim navedenim glagolima, ovaj prevodilac u primjeru (189) opetovano izvršenje aktivnosti označio i priložkom odrednicom *di nuovo* ‘ponovo’, što je usklađeno s izvornim tekstom. Prevodilac B, međutim, u oba slučaja radnju izražava prostim perfektom i imperfektom glagola *tornare* ‘vratiti se’, a dodatnim leksičkim i sintaksičkim elementima precizira značenje iskaza. U analiziranim je prevodima na različite načine izraženo ponovljeno (iz)vršenje opisane radnje, ali je prikladan odabir leksičkih, morfoloških i sintaksičkih sredstava kojima su prevodioci prenijeli aspekatske vrijednosti glagolske radnje.

(191)

A: *Katil-ferman* /.../ **ušiven je** opet pažljivo /.../ (str. 42)

S: *Il katilfirmano* /.../ **fu di nuovo cucito** con ogni cura /.../ (str. 50–51)

B: *Il katil-firmano* /.../ **era stato ricucito accuratamente** /.../ (str. 58)

(192)

A: /.../ *Davil je* ponovo stao nogom na čvrsto tle. (str. 54)

S: /.../ *Daville* **mise piede di nuovo** sulla terraferma. (str. 65)

B: /.../ *Daville* **rimise i piedi** per terra. (str. 75)

(193)

A: *I kad je* u dolačkoj crkvi /.../ ponovo ugledao Anu Mariju, on je prvo pogledao u njene ruke. (str. 194)

S: *Quando nella chiesa di Dolatz* /.../ egli **fissò di nuovo** Anna Maria, il suo sguardo corse per prima cosa alle sue mani /.../ (str. 232)

B: *E quando nella chiesa di Dolac* /.../ des Fossés **rivide** Anne Marie, subito ritornò con lo sguardo alle sue mani /.../ (str. 275–276)

(194)

A: *Mladić nije preturao* u sećanju svoje dnevne razgovore /.../ (str. 119)

S: *Il giovane non frugava* nei ricordi e nei colloqui della giornata. (str. 142)

B: *Il giovane tuttavia non ripensava* ai colloqui e ai discorsi della giornata. (str. 166)

(195)

A: *Hteo je da je* podigne sa zemlje, ponovo privuče k sebi /.../ (str. 170)

S: *Avrebbe voluto sollevarla da terra, attirarla nuovamente* a sé /.../ (str. 203)

B: *Avrebbe voluto sollevarla da terra, riabbracciarla* /.../ (str. 240)

Andrić koristi svršene i nesvršene glagole kako bi označio sljedeće aktivnosti: zatvaranje šivenjem važne poruke u podstavu odjevnog predmeta

(izraženo je pasivnom formom glagola *ušiti*, a čine je prezent glagola *biti* i glagolski pridjev trpni glagola *ušiti*); vraćanje fizičke i psihičke snage (izraženo je perfektom glagola *stati*, dio je frazeme *stati nogom na čvrsto tle, što bi značilo* ponovo osjećati fizičku i/ili psihičku sigurnost); jasno uočiti određeni cilj u jednom trenutku (izraženo je perfektom glagola *ugledati*); vraćanje u sjećanjima na ono što je izgovoreno (izraženo je perfektom glagola *preturati*); nastojanje da se posebnim pokretom sagovornik učini prostorno i fizički bližim (izraženo je perfektom glagola *hteti*; u funkciji je nepotpunog glagola koji uslovljava ostvarenje radnje izražene prezentom glagola *privući*). U nekim je primjerima opetovano vršenje navedenih aktivnosti naglašeno priložima *opet* (191) i *ponovo* (192, 193 i 195).

U ovoj grupi primjera, samo prevodilac B koristi glagole s prefiksom *ri-* kako bi označio iterativni aspekt vršenja radnje. To su sljedeći glagoli: *ricucire* (izražen je pasivnom formom koju čine pluskvamperfekt glagola *essere* ‘biti’ i particip prošli glagola *ricucire*, od osnovnog glagola *cucire* ‘šiti’); *rimettere* (izražen je prostim perfektom), od osnovnog glagola *mettere*, dio je izraza *mettere i piedi per terra* ‘stati na zemlju’; *rivedere* (izražen je prostim perfektom), od osnovnog glagola *vedere* ‘vidjeti’; *ripensare* (izražen je imperfektom), od osnovnog glagola *pensare* ‘misliti’; i *riabbracciare* (izražen je infinitivom čija je upotreba uslovljena modalnim glagolom *volere* ‘htjeti’ izraženim prošlim vremenom kondicionala; modalnim glagolom *volere* istaknuta je želja da se realizira radnja označena infinitivom osnovnog glagola), od osnovnog glagola *abbracciare* ‘zagrliti’. Prevodilac S je vršenje navedenih aktivnosti označio na sljedeći način: prostim perfektom je izrazio glagole *essere* ‘biti’, dio je pasivne konstrukcije zajedno sa participom prošlim glagola *cucire* ‘ušiti’; *mettere*, dio je izraza *mettere piede sulla terraferma* ‘stati na čvrsto tlo’, te *fissare* ‘uperiti pogled’; imperfektom je izrazio glagol *frugare* ‘preturati’; prošlo vrijeme kondicionala koristi da izrazi glagol *volere* ‘htjeti’, u funkciji je modalnog glagola kojim se izriče želja za ostvarenjem radnje označene infinitivom glagola *attirare* ‘privući’. U većini je primjera dodatno istakao aspekatsku vrijednost navedenih glagola, i to upotrebom priloga *nuovamente* (195) i priloškog izraza *di nuovo* (191, 192 i 193), koji su u sinonimnom odnosu – ‘ponovo’.

4.4. Nastojanje da se ostvari odvijanje radnje

U italijanskom se jeziku posebnom vrstom aspekatskih glagola može označiti aktivna težnja usmjerena na postizanje određenog cilja, odnosno realiziranje (vršenje ili izvršenje) neke radnje u određenom vremenskom

okviru, koji se odnosi na prošlost, sadašnjost ili budućnost. To su glagoli *cercare (di)*, *sforzarsi (di)*, *tentare (di)*, *provare (a)*, *tendere (a)*⁷⁰ i oni se kombiniraju s infinitivom⁷¹ osnovnog glagola, čija se aspekatska vrijednost precizira na ovaj način. Izvršenje ovako označene radnje ne mora obavezno zavisiti od subjekta, nego i od drugih okolnosti i ostvarenja neke druge radnje.

Uvidom u korpus, evidentno je da su ovakav način izražavanja aspekta opisane radnje prevodioci uglavnom koristili kada je i u izvornom tekstu posebnim glagolom (*nastojati*, *pokušati*, *truditi se*, *mučiti se*, *hteti* i sl.) ili glagolskim izrazom (*imati nameru*, *imati težnju*, *učiniti pokušaj*, *ulagati snage* i sl.) izraženo nastojanje da se postigne (iz)vršenje radnje. Budući da analizirani korpus obiluje primjerima upotrebe ove vrste aspekatskih glagola, primjere ćemo analizirati po grupama, i to u zavisnosti od toga kojim su glagolom prevodioci (oba ili samo jedan od njih) izrazili aspekatsku vrijednost radnje.

4.4.1. *cercare*

Najbrojniji su primjeri u kojima prevodioci glagolom *cercare* ‘nastojati’ definiraju aspekatske karakteristike (iz)vršenja radnje izražene infinitivom osnovnog glagola kojem prethodi ovaj aspekatski glagol.

a) U izvornom tekstu upotrijebljen je glagol *nastojati*

(196)

A: *.../ on je uvek slušao mladićeva izlaganja .../ sa nekim mučnim osećanjem sopstvene slabosti i nedoraslosti, koje je uzalud **nastojao da savlada i suzbije.*** (str. 71)

S: *.../ egli ascoltava la esposizione del giovane .../ con un doloroso senso della propria debolezza e immaturità, che invano **cercava di nascondere e di ricacciare.*** (str. 85)

B: *.../ ascoltava sempre i discorsi del giovane .../ con un certo sentimento di frustrazione rispetto alla propria debolezza e inadeguatezza culturale che invano **cercava di nascondere e superare.*** (str. 99)

⁷⁰ Navedeni glagoli mogu se posmatrati kao sinonimi i neka od značenja su: pokušati, pokušavati, nastojati, težiti, namjeravati, truditi se i sl.

⁷¹ Infinitivu prethode prosti prijedlozi *di* ili *a*.

(197)

A: *Jelka je dolazila pre ostalih devojaka ili **nastojala da zaostane** iza njih.* (str. 168)

S: *Jelka giungeva prima delle altre ragazze e **cercava di uscire** per ultima dalla radura nella quale lavorava.* (str. 201)

B: *Jelka arrivava prima delle altre ragazze e **cercava di rimanere** più di loro.* (str. 237)

(198)

A: *Uopšte, gospođa Davil **nastojala je da stvori i održi** što bolje veze /.../* (str. 48)

S: *In generale la signora Daville **cercava di creare e mantenere** i rapporti migliori /.../* (str. 58)

B: *La signora Daville **cercò di creare e di intrattenere** buoni rapporti /.../* (str. 67)

(199)

A: *Uzalud **je** već nekoliko dana ranije **nastojao** preko Davne **da** mu toga dana **dođe** ma ko od uglednijih Turaka.* (33)

S: *Aveva **cercato** alcuni giorni prima per mezzo di Davnà **di far intervenire** quel giorno almeno qualcuno dei turchi più importanti /.../* (str. 40)

B: *Invano **aveva cercato**, per giorni, tramite Davna, **di assicurarsi** la presenza di qualche notevole turco.* (str. 45)

(200)

A: *Dva konzula su se gledala, oči u oči, **nastojeći da ne budu** usiljeni u razgovoru a **da** svaki od njih /.../ **kaže** sve što je odavno spremio za ovu priliku.* (str. 83)

S: *I due consoli si guardarono in faccia **cercando di rendere** la conversazione più disinvolta /.../ e **di dire** l'uno all'altro /.../ quello che da lungo tempo avevano preparato per la circostanza.* (str. 99)

B: *I due consoli si guardavano negli occhi, cercando di non essere troppo impacciati e di dirsi /.../ tutto quello che ciascuno aveva preparato da tempo per l'occasione.* (str. 116)

Andrić glagolom *nastojati* (izražen je perfektom i glagolskim prilogom sadašnjim) označava intenzivan trud da se ostvari vršenje sljedećih aktivnosti: sakrivanje i obuzdavanje osjećanja (izraženo je glagolima *savladati* i *suzbiti*); zadržavanje na određenom mjestu duže od drugih radi postizanja posebnog cilja (izraženo je glagolom *zaostati*⁷²); uspostavljanje i njegovanje posebnih međuljudskih odnosa (izraženo je glagolima *stvoriti* i *održati*, koji su dio izrazâ *stvoriti veze* i *održati veze*); postizanje da se posredstvom drugih ugoste ugledni ljudi (izraženo je glagolom *doći*); izbjegavanje neprirodnog ponašanja prilikom saopćavanja određenih informacija (izraženo je glagolima *biti*, dio je izraza *biti usiljen*, i *kazati*). Navedeni su glagoli u funkciji dopune glagolu *nastojati* i Andrić ih je izrazio prezentom.

Prevodioci su glagolom *cercare* (koristili su imperfekt, prosti perfekt, pluskvamperfekt i sadašnje vrijeme gerundiva) označili nastojanje da se postigne ostvarenje navedenih aktivnosti, a te su aktivnosti izrazili infinitivom sljedećih glagola: *nascondere* 'sakriti'; *ricacciare* 'potisnuti' i *superare* 'savladati'; *uscire* 'izići' i *rimanere* 'ostati'; *creare* 'stvoriti'; *mantenere*, dio je strukture *mantenere i rapporti* 'održavati odnose', i *intrattenere*, dio je strukture *intrattenere rapporti* 'održavati odnose'; *fare*, u funkciji je kauzativnog glagola kojim se označava da subjekt uzrokuje izvršenje radnje označene infinitivom glagola *intervenire* 'prisustvovati'; *assicurarsi* 'osigurati'; *rendere*, dio je strukture *rendere disinvolto* 'učiniti neusiljenim'; *essere*, dio je strukture *essere impacciato* 'biti nespretnan', te *dire* 'reći' i *dirsi* 'reći jedno drugom'.

Dakle, Andrić i prevodioci su upotrebom glagolâ *nastojati* i *cercare* jasno označili ulaganje truda kako bi se, u određenom vremenskom okviru, realizirale navedene radnje, ali nije precizirano da li su one u potpunosti izvršene.

b) U izvornom tekstu upotrijebljeni su glagoli *pokušati*, *truditi se* i *gledati*

(201)

A: *Fon Miterer je toliko puta pokušao da objasni ženi njenu zabludu, da je urazumi i odbrani /.../* (str. 91)

⁷² Dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagol *ostati* deriviran je glagol *zaostati*, čije je značenje "ostati iza koga ili čega (u kretanju [...])" (RBJ: 1493).

S: *Von Mitterer aveva cercato molte volte di chiarire alla moglie la sua illusione, di ricondurla alla ragione.* (str. 108)

B: *Von Mitterer aveva cercato molte volte di spiegare alla moglie i suoi errori, di farla ragionare e di proteggerla dalle illusioni ./../* (str. 127)

(202)

A: *Vežir je trljao ruke od studeni i trudio se da mu ne ugasne osmejak.* (str. 131)

S: *Il visir si strofinava le mani per il freddo e cercava di non far scomparire il sorriso dal suo volto.* (str. 157)

B: *Il visir si sfregava le mani per riscaldarsi e cercava di mantenere il sorriso.* (str. 185)

(203)

A: *./../ i zato svak gleda kako da preturi nešto od svoga tereta na drugoga ./../* (str. 73)

S: *./../ ed ognuno cerca di scaricare una parte del suo peso sugli altri ./../* (str. 88)

B: *./../ e tutti cercavano di scaricare una parte del proprio fardello sugli altri ./../* (str. 102–103)

(204)

A: *Svak je gledao da se neprimetno spremi za seobu ./../* (str. 37)

S: *Ciascuno cercava, senza averne l'aria, di prepararsi per la partenza ./../* (str. 44)

B: *Ognuno cercava di prepararsi, senza dare nell'occhio, alla partenza ./../* (str. 50–51)

Ulaganje značajnog truda da se ostvari vršenje određenih aktivnosti Andrić je označio glagolima *pokušati*, *truditi se* i *gledati* (izraženi su perferentom i prezentom). Vršenje i izvršenje tih aktivnosti izrazio je prezentom sljedećih glagola: *objasniti* (za označavanje aktivnosti tumačenja smisla pogrešnih uvjerenja u odnosu na okolnosti), *urazumiti* (za označavanje aktivnosti usmjeravanja na razborito razmišljanje), *odbraniti* (za označavanje

aktivnosti pružanja zaštite od opasnosti usmjerene na koga); *ugasnuti* (za opisivanje stanja nestajanja osmijeha na licu); *preturiti* (za označavanje aktivnosti prebacivanja tereta i briga na drugoga); te *spremiti se* (za označavanje obavljanja aktivnosti pripremanja svega neophodnog prije polaska na put).

U svim su primjerima prevodioci aspekatskim glagolom *cercare* (u zavisnosti od vremenskog okvira u kojem se opisuje vršenje radnje, koristili su prezent, imperfekt i pluskvamperfekt) označili nastojanje da se realizira radnja izražena infinitivom sljedećih glagola: *chiarire* ‘razjasniti’ i *spiegare* ‘objasniti’; *riconurre*, dio je izraza *riconurre (qcn.) alla ragione* ‘urazumiti (koga)’, i *fare*, dio je kauzativne strukture u kojoj gramatički subjekt uzrokuje izvršenje radnje izražene infinitivom glagola *ragionare* ‘rasuđivati’; *proteggere* ‘zaštititi’; *fare*, u funkciji je kauzativnog glagola kojim se izražava predikat čiji gramatički subjekt omogućava izvršenje radnje izražene infinitivom glagolâ *scomparire* ‘nestati’ i *mantenere* ‘zadržati’; *scaricare* ‘rasteretiti’; te *prepararsi* ‘pripremiti se’.

Glagolima *pokušati*, *truditi se* i *gledati* te aspekatskim glagolom *cercare*, naglašen je samo čin poduzet u nastojanju da se postigne ostvarenje opisanih aktivnosti, a rezultati tog nastojanja nisu predstavljeni u iskazu.

- c) U izvornom tekstu nije eksplicitno istaknuta težnja usmjerena na ostvarenje određene radnje

Analizirat ćemo još nekoliko primjera u kojima prevodioci i dalje koriste glagol *cercare* kako bi označili nastojanje da se ostvari neka radnja iako to nije eksplicitno istaknuto u izvornom iskazu.

(205)

A: *Sporo i neodlučno govore, jedan po jedan, i **nagadaju** šta bi to moglo biti i koliko ima laži a koliko istine u ovim vestima /.../ (str. 6)*

S: *Parlano lenti, esitanti, uno per uno, e **cercano di indovinare** quanto ci possa esser di vero e di falso in quelle notizie /.../ (str. 7)*

B: *Piano piano, esitanti, uno dopo l'altro cominciano a parlare, **cercando di capire** cosa ci sia di vero e di falso dietro quelle voci /.../ (str. 7)*

(206)

- A: /.../ *Defose **dokazuje** da ovaj kraj /.../ nije pustinja /.../* (str. 109)
S: /.../ *Des Fosses **cerca** invece **di dimostrare** che la Bosnia /.../ non è un deserto /.../* (str. 130)
B: /.../ *des Fossés **cercava** invece **di convincere** il console che la Bosnia /.../ non era un deserto /.../* (str. 153)

(207)

- A: *A glasno **je** u isti mah **tešio** i **umirivao** uzbuđenog mladića.* (str. 324)
S: /.../ *e intanto **cercava di consolare** e **di calmare** il giovane agitato.* (str. 388)
B: *E intanto a voce alta **cercava di consolare** e **rassicurare** il giovane esasperato.* (str. 458)

(208)

- A: /.../ *iako **se** on **otimao** i **branio** od te manije koja ga je plašila /.../* (str. 102)
S: /.../ *per quanto **cercasse di scacciarla**, e ormai lo atterrava /.../* (str. 122)
B: /.../ *nonostante **cercasse di lottare** contro quella mania che ormai lo spaventava /.../* (str. 143)

(209)

- A: /.../ *nego **je** više puta i sam prelazio u Srbiju /.../ i pod najtežim okolnostima **ispitivao** turske snage /.../* (str. 89)
S: /.../ *ma molte volte era entrato lui stesso in Serbia /.../ e nelle circostanze più difficili **aveva cercato di riconoscere** le forze turche /.../* (str. 107)
B: /.../ *ma spesso era entrato clandestinamente in Serbia /.../ Nelle condizioni peggiori, **aveva cercato di valutare** le forze turche /.../* (str. 125)

Upotrebom nesvršenih glagola (izraženi su prezentom i perfektom) Andrić je označio vršenje sljedećih aktivnosti: izvođenje nesigurnih i

neprovjerenih zaključaka (izraženo je glagolom *nagađati*); potvrđivanje istinitosti čega iznošenjem činjenica (izraženo je glagolom *dokazivati*); ublažavanje i olakšavanje tuge i boli (izraženo je glagolom *tešiti*); ublažavanje uznemirenosti (izraženo je glagolom *umirivati*); oslobađanje od negativnog utjecaja (izraženo je glagolom *otimati se*); pružanje otpora, odnosno izbjegavanje utjecaja negativnih stanja (izraženo je glagolom *braniti se*); procjenjivanje čije fizičke sposobnosti (izraženo je glagolom *ispitivati*). Na ovaj je način označeno kontinuirano vršenje opisane radnje bez posebnog naglašavanja da je učinjen i određeni napor da se u tome uspije.

U ciljnom tekstu, međutim, prevodioci koriste aspekatski glagol *cercare* (izražen je prezentom, imperfektom i pluskvamperfektom) kako bi precizirali intenzivno pokušavanje da se realizira radnja izražena infinitivom sljedećih glagola: *indovinare* ‘pogoditi’ i *capire* ‘shvatiti’; *dimostrare* ‘dokazati’ i *convincere* ‘uvjeriti’; *consolare* ‘utješiti’; *calmare* ‘umiriti’ i *rassicurare* ‘umiriti’; *scacciare* ‘otjerati’⁷³ i *lottare* ‘boriti se’⁷⁴; *riconoscere* ‘uvidjeti’ i *valutare* ‘procijeniti’. Oba su prevodioca upotrebom aspekatskog glagola *cercare* naglasili činjenicu da je uložen određeni trud kako bi se ostvarila opisana radnja, što, kako smo naglasili, nije predstavljeno u izvornom tekstu.

- d) Samo jedan prevodilac upotrebom glagola *cercare* izražava težnju za vršenjem radnje iako u izvornom tekstu (u nekim slučajevima) to nije eksplicitno izraženo

(210)

A: *Davil je /.../ odlučno zastupao strog klasični pravac, **braneći** poeziju od preteranog uticaja mašte /.../ (str. 68)*

S: */.../ sosteneva decisamente la vecchia corrente classica, **cercando di preservare** la poesia degli eccessi della disordinata fantasia /.../ (str. 82)*

B: *Daville /.../ sosteneva decisamente i canoni del vecchio classicismo, **difendendo** la poesia contro l'eccesso di fantasia /.../ (str. 95)*

⁷³ Prevodilac S nije ponudio ekvivalent za označavanje aktivnosti oslobađanja od negativnog utjecaja (što je Andrić izrazio glagolom *otimati se*), nego je glagolom *scacciare* označio aktivnost pružanja otpora, odnosno činjenja da čega nestane (što je Andrić izrazio glagolom *braniti se*).

⁷⁴ Prevodilac B je glagolom *lottare* označio i aktivnost oslobađanja od negativnog utjecaja (što je Andrić izrazio glagolom *otimati se*) i aktivnost pružanja otpora (što je Andrić izrazio glagolom *braniti se*).

(211)

A: *Ona se otimala* /.../ (str. 231)

S: *Ella cercò di allontanarsi* /.../ (str. 276)

B: *Anne Marie resisteva* /.../ (str. 328)

(212)

A: /.../ *mladić se držao pravo i vedro* /.../ (str. 75)

S: /.../ *il giovane si teneva diritto e cercava di assumere un atteggiamento sereno* /.../ (str. 89)

B: /.../ *il giovane manteneva un portamento eretto e conservava un atteggiamento sereno* /.../ (str. 104)

Samo prevodilac S koristi aspekatski glagol *cercare* (izražen je imperfektom, prostim perfektom, sadašnjim vremenom gerundiva) kako bi označio zalaganje da se realizira odvijanje sljedećih aktivnosti i stanja: zaštita od štetnog djelovanja, što je izraženo infinitivom glagola *preservare* ‘štiti’; oslobađanje od fizičkog dodira, što je izraženo infinitivom glagola *allontanarsi* ‘udaljiti se’; te pokazivanje pozitivnog raspoloženja, što je izraženo infinitivom glagola *assumere*, dio je glagolske strukture *assumere un atteggiamento sereno* ‘izgledati staloženo’.

Ni Andrić ni prevodilac B nisu eksplicitno predstavili izražavanje pokušaja da se ostvare navedene aktivnosti. Andrić je njihovo vršenje jednostavno označio glagolskim prilogom sadašnjim glagola *braniti* te perfektom glagola *otimati se* i *držati se*, a prevodilac B koristi sadašnje vrijeme gerundiva glagola *difendere* ‘braniti’ te imperfekt glagola *resistere* ‘opirati se’ i *conservare*, dio je strukture *conservare un atteggiamento sereno* ‘zadržavati pribrano držanje’, odnosno ‘ostajati pribran’. Ovim su morfološkim i sintaksičkim sredstvima označili durativnost vršenja radnje u određenom vremenskom okviru.

(213)

A: *Oba konzulata nastoje da pomognu svetu i ublaže nevolje* /.../ (str. 342)

S: *I consolati facevano di tutto per dare aiuto alla popolazione e attenuare i malumori* /.../ (str. 409)

B: *I due consolati cercavano di aiutare la popolazione e di alleviare le sofferenze* /.../ (str. 483)

(214)

A: /.../ *htede da ga odgurne, da beži* /.../ (str. 231)

S: /.../ *volle respingerlo e fuggire* /.../ (str. 276)

B: /.../ *cercò di respingerlo e di fuggire* /.../ (str. 328)

(215)

A: *De sad, da ne žalimo* za živa hadžije, što no se kaže /.../ (str. 7)

S: *Eh, ragazzi, non piangiamo, come si dice, il morto prima del tempo* /.../ (str. 8)

B: *Su, gente, innanzitutto cerchiamo – come si dice – di non piangere il morto prima del tempo* /.../ (str. 8)

(216)

A: *A fratar je posmatrao stranca* /.../ *ne krijući* svoje negodovanje /.../ (str. 75)

S: *Lo considerava in silenzio* /.../ *senza nascondere* quanto fosse rimasto scontento /.../ (str. 90)

B: *Lo guardava* /.../ *in silenzio, senza cercare di nascondere* il proprio disappunto /.../ (str. 105)

(217)

A: *On se, pre svega, obaveštavao* na sve strane o tome kako ko gleda na tu novinu. (str. 79)

S: *Prima di tutto egli corse ad informarsi* da tutte le parti come la gente considerasse la notizia. (str. 95)

B: *Cercava soprattutto, indagando ovunque, di capire* le reazioni della gente alla notizia. (str. 110)

(218)

A: /.../ *i mnogi su* /.../ *podgovarali* Musu da tuži i traži svoje pravo. (str. 113)

S: /.../ *e molti* /.../ *incitavano* Mussa ad accusarlo e a difendere i suoi diritti /.../ (str. 134)

B: /.../ *molti* /.../ **cercarono di convincere** Musa a far valere i suoi diritti.
(str. 158)

(219)

A: /.../ *ali* **je** jeromonah odbijao da uzme lek i **uveravao** da je zdrav /.../
(str. 366)

S: /.../ *ma il prete-monaco rifiutò di prendere le medicine, assicurando che stava bene* /.../ (str. 438)

B: /.../ *ma il pope si era rifiutato di prendere le medicine cercando di convincerlo che stava bene* /.../ (str. 516–517)

U navedenim je primjerima samo prevodilac B upotrebom aspektskog glagola *cercare* (izraženog prezentom, imperfektom, prostim perfektom, sadašnjim vremenom infinitiva i gerundiva) istakao pokušaj da se uspije u (iz)vršenju sljedećih aktivnosti: pružanje podrške u prevazilaženju ili lakšem podnošenju problema, što je označeno glagolima *aiutare* ‘pomoći’ i *alleviare* ‘ublažiti’; odmicanje osobe od čijeg se prisustva osjeća neugodnost i udaljavanje od nje, što je označeno glagolima *respingere* ‘odgurnuti’ i *fuggire* ‘pobjeći’; obuzetost osjećajem žalosti i nezadovoljstva, što je označeno glagolom *piangere* ‘oplakivati’; pokazivanje vrste nezadovoljstva (misli se na *disappunto* ‘razočarenje’), što je označeno glagolom *nascondere* ‘sakriti’; traženje informacija, što je označeno glagolom *capire* ‘shvatiti’; navođenje (koga) na vršenje određenih postupaka, što je označeno glagolom *convincere* ‘uvjeriti’; uvjeravanje u istinitost onoga što nije sigurno, što je označeno glagolom *convincere*. Svi navedeni osnovni glagoli izraženi su infinitivom.

Andrić je upotrebom prezenta glagola *nastojati* i aorista glagola *hteti*, istakao pokušaj da se ostvari vršenje aktivnosti pružanja podrške u prevazilaženju ili lakšem podnošenju problema (što je izrazio prezentom glagolâ *pomoći* i *ublažiti*), te odmicanja osobe od čijeg se prisustva osjeća neugodnost i udaljavanje od nje (što je izrazio prezentom glagolâ *odgurnuti* i *bežati*). Vršenje preostalih nabrojanih aktivnosti označio je nesvršenim glagolima žaliti, *kriti*, *obaveštavati se*, *podgovarati* i *uveravati*. Izrazio ih je prezentom, perfektom i glagolskim prilogom sadašnjim.

Prevodilac S je nastojanje vršenja aktivnosti pružanja podrške u prevazilaženju ili lakšem podnošenju problema izrazio imperfektom glagola *fare*, dio je izraza *fare di tutto* ‘učiniti sve’, a aktivnosti je izrazio infinitivom glagolâ *dare*, dio je izraza *dare aiuto* (*a qcn.*) ‘pomoći (kome)’, i

attenuare ‘ublažiti’. Želju da se ostvari vršenje aktivnosti odmicanja osobe od čijeg se prisustva osjeća neugodnost te udaljavanja od nje izrazio je prostim perfektom modalnog glagola *volere* ‘htjeti’, a aktivnosti je označio infinitivom glagolâ *respingere* ‘odgurnuti’ i *fuggire* ‘pobjeći’. Za izražavanje odvijanja preostalih aktivnosti ovaj prevodilac koristi prezent glagola *piangere* ‘oplakivati’; prosti perfekt glagola *correre* (*a* + infinitiv) ‘*žuriti* (nešto uraditi)’, koji ima funkciju da naglasi intenzitet hitnosti vršenja aktivnosti traženja informacija, a ova je aktivnost izražena infinitivom glagola *informarsi* ‘obavijestiti se’; imperfekt glagola *incitare* ‘poticati’; infinitiv glagola *nascondere* ‘kriti’; te sadašnje vrijeme gerundiva glagola *assicurare* ‘uvjeravati’. Posebno su zanimljivi iskazi (i u izvornom tekstu i u interpretaciji prevodioca S) koji su konstruirani tako da se i na temelju konteksta može zaključiti da je (upotrebom odgovarajućih leksičkih i sintaksičkih elemenata) označeno ulaganje određenog napora kako bi se realizirale navedene aktivnosti.

4.4.2. *sforzarsi*

Znatno je manji broj primjera u kojima prevodioci (oba ili samo jedan od njih) koriste aspekatski glagol *sforzarsi* ‘truditi se’ kako bi označili nastojanje da se ostvari radnja izražena infinitivom. Ovu vrstu vršenja radnje Andrić uglavnom precizira glagolima ili glagolskim izrazima čija semantička vrijednost odgovara navedenoj vrsti označavanja glagolskog aspekta.

a) Oba prevodioca koriste glagol *sforzarsi*

(220)

A: *Davil se trudio da što prirodnije uzjaše svoga konja /.../ (str. 21)*

S: *Daville si sforzava di cavalcare con la maggiore naturalezza il suo cavallo /.../ (str. 25)*

B: *Daville si sforzò di montare con la maggior naturalezza possibile sul suo cavallo /.../ (str. 28)*

(221)

A: *Izgovorio je Davilovu poruku za fon Miterera, trudeći se da ona izgleda zaista ono što je, to jest dobronamerna sugestija /.../ (str. 242)*

S: *Disse quanto Daville gli aveva dato l'incarico di dire per von Mitterer, **sforzandosi di farlo apparire**, quale era in realtà, un suggerimento sincero /.../ (str. 290)*

B: *Des Fossés trasmise il messaggio di Daville per von Mitterer, **sforzandosi di farlo sembrare** quel che era in realtà: un suggerimento sincero /.../ (str. 345)*

(222)

A: */.../ a Davil **se mučio da oživi** u sećanju ono stotinjak španskih reči /.../ (str. 34)*

S: */.../ e Daville **si sforzò di richiamare** alla memoria quel centinaio di parole spagnole /.../ (str. 41)*

B: */.../ mentre Daville **si era sforzato di richiamare** alla memoria quel centinaio di parole /.../ (str. 46)*

(223)

A: *Nastojao je da shvati svoj položaj /.../ (str. 76)*

S: ***Si sforzava di comprendere** bene la sua posizione /.../ (str. 91)*

B: ***Si sforzava di mettere bene a fuoco** la sua situazione /.../ (str. 106)*

(224)

A: *Gvardijan je **dokazivao** da to ne može biti /.../ (str. 206)*

S: *Il guardiano **si sforzò di dimostrare** che ciò non poteva essere /.../ (str. 246)*

B: *Il padre guardiano **si sforzò di dimostrare** che l'accusa non aveva fondamento /.../ (str. 293)*

Glagolima *truditi se* (izražen je glagolskim prilogom sadašnjim i perfektom), *mučiti se* i *nastojati* (izraženi su perfektom), Andrić označava ulaganje određenog napora kako bi uspjelo odvijanje sljedećih aktivnosti: sjedanje na konja opkoračivši ga nogama s obje strane (izraženo je prezentom glagola *uzjahati*⁷⁵), izazivanje željenog utiska posebnim načinom ponašanja

⁷⁵ Glagol *uzjahati* deriviran je dodavanjem prefiksa *uz-* na osnovni glagol *jahati*, čime je označena početna svršenost izvršenja aktivnosti zauzimanja sjedećeg položaja na leđima konja.

(izraženo je prezentom glagola *izgledati*), dozivanje u pamćenje onog što je davno naučeno (izraženo je prezentom glagola *oživeti*) te poimanje smisla novonastale situacije (izraženo je prezentom glagola *shvatiti*). Nije koristio posebna leksička i sintaksička sredstva kako bi definirao nastojanje da se realizira vršenje aktivnosti ukazivanja na istinitost određenih postupaka, nego je to vršenje jednostavno izrazio perfektom glagola *dokazivati*.

Zalaganje da se realiziraju navedene aktivnosti oba su prevodioca izrazila aspekatskim glagolom *sforzarsi* (koristili su imperfekt, prosti perfekt, pluskvamperfekt, sadašnje vrijeme gerundiva), a te su aktivnosti označili infinitivom sljedećih glagola: *cavalcare* ‘zajahati’ i *montare*, dio je glagolske strukture *montare sul cavallo* ‘uzjahati’; *fare*, u funkciji je kauzativnog glagola kojim se označava da gramatički subjekt uzrokuje izvršenje radnji označenih infinitivom glagolâ *apparire* i *sembrare*, čija je semantička vrijednost sinonimna – ‘izgledati’; *richiamare*, dio je izraza *richiamare alla memoria* ‘prisjetiti se’; *comprendere* ‘shvatiti’ i *mettere*, dio je izraza *mettere a fuoco* ‘usmjeriti pažnju (na nešto)’; te *dimostrare* ‘dokazati’.

Uvidom u kontekst, zaključuje se da bi se u većini primjera mogao naslutiti rezultat ulaganja napora da se ostvare aktivnosti, ali nije eksplicitno naveden završni trenutak odvijanja tih aktivnosti.

b) Samo jedan prevodilac koristi glagol *sforzarsi*

(225)

A: *Kapidžibaša, koji je uveravao konzula da je kao i Mehmed-paša iskren obožavalac Napoleona /.../ (str. 39)*

S: *Il capigibascià, che si sforzava di convincere il console di essere lui pure, come Mehmed Pascià, un sincero ammiratore di Napoleone /.../ (str. 46–47)*

B: *Il kapidžibaša assicurò al console di essere, come Mehmed-pascià, un sincero ammiratore di Napoleone. (str. 53)*

(226)

A: *Kafedžija je objašnjavao da je on jedanaest dana proveo na putu /.../ (str. 137)*

S: *Bekri si sforzò di chiarire che aveva passato undici giorni in viaggio /.../ (str. 164)*

B: *Bekri spiegò di aver passato undici giorni in viaggio /.../ (str. 193)*

Kontinuirano odvijanje aktivnosti dokazivanja istinitosti određene vrste ponašanja prema važnoj ličnosti (konzulu) te aktivnosti tumačenja smisla onog što je već učinjeno, Andrić je izrazio perfektom nesvršenih glagola *uveravati* i *objašnjavati*. Na ovaj je način označena durativna varijanta kontinuiranog aspekta glagolske radnje.

Upotrebom prostog perfekta glagolâ *assicurare* ‘uvjeriti’ i *spiegare* ‘objasniti’, prevodilac B je označio da su navedene aktivnosti potpuno izvršene u određenom trenutku u prošlosti, čime je istakao rezultativnost opisane radnje. Prevodilac S je, upotrebom imperfekta i prostog perfekta aspekatskog glagola *sforzarsi*, istakao vršenje i izvršenje ulaganja napora da se postigne odvijanje navedenih aktivnosti izraženih infinitivom glagolâ *convincere* ‘uvjeriti’ i *chiarire* ‘objasniti’.

(227)

A: *.../ **trudio se da mu učini po želji***. (str. 262)

S: *.../ **fece il possibile per venirgli incontro** .../* (str. 313)

B: *.../ **si sforzava di aiutare il console d’Austria** .../* (str. 373)

(228)

A: *Oba konzula **ulažu sve snage da se što bolje obaveste** o vezirovim namerama .../* (str. 249)

S: *I due consoli **spiegavano tutte le loro forze per informarsi** sui piani del visir .../* (str. 297)

B: *I due consoli **si sforzavano con ogni mezzo di essere informati** sui movimenti del visir .../* (str. 353)

Perfektom glagola *truditi se* i prezentom glagola *ulagati* (dio je glagolskog izraza *ulagati sve snage*⁷⁶, čije je preneseno značenje maksimalno se potruditi da se dođe do željenog cilja), Andrić naglašava intenzivan pokušaj da se ostvari odvijanje aktivnosti činjenja ustupaka s ciljem da se ispunjavanjem želje pruži pomoć (izraženo je prezentom glagola *učiniti*, dio je glagolskog izraza *učiniti po želji*⁷⁷), te aktivnosti prikupljanja informacija o važnim poduhvatima (izraženo je prezentom glagola *obavestiti se*).

⁷⁶ Sinonimnu značenjsku vrijednost s izrazom *ulagati sve snage* ima frazeološki izraz *uložiti napore* registriran u RBJ, čije je značenje “maksimalno se potruditi” (RBJ: 1378).

⁷⁷ U RBJ je registriran frazeološki izraz *učiniti po volji (kome)*, sa značenjem “udovoljiti čijoj želji, ideji, zamisli o čemu i sl.” (RBJ: 1364), i u sinonimnom je odnosu s analiziranim izrazom (*učiniti po želji*).

Prevodilac S koristi prosti perfekt glagola *fare*, dio je izraza *fare il possibile* (*per* + infinitiv) ‘učiniti što je moguće (da se nešto uradi)’, i imperfekt glagola *spiegare*, dio je izraza *spiegare tutte le forze* (*per* + infinitiv) ‘koristiti svu snagu (da se nešto uradi)’. Ovim je izrazima istakao ulaganje određene vrste napora kako bi se postiglo ostvarenje navedenih aktivnosti, a te je aktivnosti izrazio infinitivom glagolâ *venire*, dio je izraza *venire incontro* ‘izići ususret’, te *informarsi* ‘obavijestiti se’. U oba je slučaja prevodilac B imperfektom aspekatskog glagola *sforzarsi* označio nastojanje da se uspješno ostvare navedene aktivnosti, koje je izrazio infinitivom glagolâ *aiutare* ‘pomoći’ i *essere*, dio je konstrukcije *essere informato* ‘biti obaviješten’.

4.4.3. *tentare*

Prevodioci (oba ili, najčešće, samo jedan od njih) su u samo nekoliko primjera aspekatskim glagolom *tentare* ‘pokušati/pokušavati’ označili ulaganje određene doze napora kako bi došlo do realizacije, odnosno (iz) vršenja radnje.

a) Oba prevodioca koriste glagol *tentare*

(229)

A: *Gospođa Davil je pokušala blago da ispravi to njegovo mišljenje* /.../ (str. 238)

S: *La signora Daville tentò con belle maniere di correggere questa sua opinione* /.../ (str. 286)

B: *La signora Daville tentò con dolcezza di fargli cambiare idea* /.../ (str. 340)

Andrić je perfektom glagola *pokušati* predstavio ulaganje napora da se izvrši aktivnost otklanjanja grešaka u načinu čijeg (fra Ivinog) razmišljanja, a tu je aktivnost izrazio prezentom glagola *ispraviti*.

Oba su prevodioca prostim perfektom glagola *tentare* označili izvršenje pokušaja da se ostvari navedena aktivnost izražena infinitivom glagolâ *correggere* ‘ispraviti’ i *fare*, dio je kauzativne strukture kojom se upućuje da gramatički subjekt uzrokuje odvijanje aktivnosti izražene infinitivom glagola *cambiare* ‘promijeniti’. Dakle, u prevodima je moguće prepoznati potpunu ekvivalenciju kada je riječ o načinu označavanja vrste aspekatske vrijednosti glagolske radnje.

b) Samo jedan prevodilac koristi glagol *tentare*

(230)

A: *Sutradan je nađena kudeljja i katran kojim **su hteli da potpale** zgradu Konzulata. (str. 142)*

S: *L'indomani si trovò della canapa e del catrame con i quali **si era tentato di dar fuoco** all'edificio. (str. 169)*

B: *L'indomani furono trovati del catrame e della canapa con i quali evidentemente **si era pensato di appiccare il fuoco** al consolato. (str. 199)*

(231)

A: *A kad je Davil **hteo da ga natera da se izrazi jasnije**, teftedar je izbegavao odgovor. (str. 268)*

S: */.../ e quando Daville **tentò di costringerlo ad esprimersi più chiaramente**, eluse la domanda /.../ (str. 319)*

B: */.../ ma quando Daville lo **sollecitò a esprimere** più chiaramente la sua opinione, il teftedar evitò di rispondere. (str. 379)*

Andrić i prevodilac S posebnim su sintaksičkim sredstvima izrazili želju, odnosno težnju da se izvrše aktivnosti paljenja vatre i upornog primoravanja druge osobe da učini nešto protiv svoje volje (*da se izrazi jasnije/esprimersi più chiaramente*). Perfektom glagola *hteti* u izvornom je tekstu označena želja za ostvarenjem navedenih aktivnosti, koje su izražene prezentom glagolâ *potpaliti* i *naterati*. Prevodilac S je glagolom *tentare* (izražen je pluskvamperfektom i prostim perfektom) označio težnju da se realiziraju navedene aktivnosti, a izrazio ih je infinitivom glagolâ *dare*, dio je izraza *dar fuoco* ‘potpaliti’, i *costringere* ‘primorati da se izvrši neka aktivnost’, izražena je infinitivom glagola *esprimersi* ‘izraziti se’. Prevodilac B je pluskvamperfektom pasivne forme glagola *pensare* ‘misliti’ na izvjestan način istakao namjeru za izvršenjem aktivnosti paljenja vatre, što je izrazio infinitivom glagola *appiccare*, dio je izraza *appiccare il fuoco* ‘podmetnuti vatru’. Insistiranje da se postigne izvršenje aktivnosti saopćavanja vlastitih misli, ovaj je prevodilac označio prostim perfektom glagola *sollecitare* ‘potaknuti’, a navedenu je aktivnost izrazio infinitivom glagola *esprimere*, dio je strukture *esprimere l'opinione* ‘izraziti mišljenje’.

(232)

A: /.../ *stariji brat je /.../ nastojao da ošteti i prikrati mlađega.* (str. 113)

S: /.../ *costui aveva fatto tutto il possibile per danneggiare e derubare il giovane.* (str. 134)

B: /.../ *il fratello maggiore aveva tentato di danneggiare e derubare il più piccolo.* (str. 158)

(233)

A: *Nekoliko puta mu je dolazilo da zove Davnu /.../* (str. 43)

S: *Diverse volte gli venne l'idea di chiamare Davna /.../* (str. 52)

B: *Fu più volte tentato di chiamare Davna /.../* (str. 60)

Namjeru da se postigne izvršenje aktivnosti nanošenja štete i lišavanja onoga što kome pripada po nekoj osnovi, Andrić je označio uobičajenom upotrebom glagola *nastojati* (izražen je perfektom), a aktivnosti je izrazio prezentom glagolâ *oštetiti* i *prikriti*. Primjer (233) zanimljiv je zbog upotrebe bezličnog glagola *dolaziti* (*kome*), čije je značenje “biti obuzet nekontroliranim osjećajem, željom ili potrebom za čim” (RBJ: 202). Ovaj je glagol izražen perfektom, a u analiziranom kontekstu služi da se označi potreba, koja se neodoljivo nameće, za odvijanjem aktivnosti obraćanja kome radi dobijanja potrebnih informacija, a ta je aktivnost izražena prezentom glagola *zvati*.

Samo je prevodilac B, upotrebom pluskvamperfekta aspekatskog glagola *tentare* i prostog perfekta glagola *essere*, dio je konstrukcije *essere tentato* (*di* + infinitiv) ‘imati želju (da se nešto uradi)’, eksplicitno označio nastojanje da se ostvari radnja izražena infinitivom glagolâ *danneggiare* ‘oštetiti’, *derubare* ‘pokrasti’ i *chiamare* ‘zvati’. Prevodilac S koristi pluskvamperfekt glagola *fare*, dio je izraza *fare tutto il possibile* (*per* + infinitiv) ‘učiniti sve što je moguće (da se nešto uradi)’, te prosti perfekt glagola *venire*, dio je izraza *venir l'idea* (*di* + infinitiv) ‘doći na ideju (da se nešto uradi)’, kako bi istakao namjeru za ostvarivanjem navedenih aktivnosti izraženih, također, infinitivom glagolâ *danneggiare*, *derubare* i *chiamare*.

4.4.4. *provare*

U korpusu smo uočili samo primjer u kojem je prevodilac B aspekatskim glagolom *provare* ‘pokušavati’ istakao nastojanje za ostvarivanjem radnje.

(234)

A: *Kad završi jedan tabak on **ogreje** utrnulu i ozeblu desnu ruku na plamenu razgorelih sveća /.../ (str. 122)*

S: *Quando aveva finito un quinterno **riscaldava** la mano gelata e rattappita sulla fiamma delle candele mezzo consumate /.../ (str. 146)*

B: *Alla fine di ogni pagina **provava a scaldare** la mano destra ormai anchilosata alla fiamma delle candele /.../ (str. 171)*

Andrić je narativnim prezentom (zahvaljujući čijoj upotrebi je iskaz posebno stilski obojen) glagola *ogrejati* izrazio vršenje aktivnosti izlaganja ruke (prožete hladnoćom) utjecaju toplote (plamen svijeće) kako bi se eliminirao osjećaj hladnoće.

Prevodilac S je kontinuirano vršenje navedene aktivnosti izrazio imperfektom glagola *riscaldare*⁷⁸ ‘ponovo grijati’. Prevodilac B je, međutim, imperfektom glagola *provare*, naglasio aspekatsku vrijednost opisane radnje, odnosno namjeru za vršenjem navedene aktivnosti, a tu je aktivnost izrazio infinitivom glagola *scaldare* ‘ugrijati’. Na temelju analize ali i šireg konteksta, zaključujemo da je samo prevodilac S prepoznao vrstu aspekatske vrijednosti glagolske radnje iz izvornog teksta, a to je kontinuirano odvijanje i ponavljanje uobičajene aktivnosti, što je izrazio upotrebom imperfekta, glagolskog vremena kojim se najčešće izražava navedena vrsta glagolskog aspekta. I prevodilac B koristi imperfekt, ali, budući da ovim prošlim vremenom izražava aspekatski glagol *provare*, zaključuje se prvenstveno o nastojanju za ostvarenjem, ali se nema dojam da je došlo i do realizacije opisane radnje.

4.4.5. *tendere*

a) Oba prevodioca koriste glagol *tendere*

(235)

A: *A svaka igra **ima težnju da se nastavi i produži**. (str. 167)*

S: *Ma ogni gioco **tende a continuare e a prolungarsi** /.../ (str. 200)*

B: *Ogni gioco **tende a continuare e a trovare un seguito**. (str. 236)*

⁷⁸ Glagol *riscaldare* deriviran je dodavanjem prefiksa *ri-* na osnovni glagol *scaldare* ‘(u)grijati’, čime je precizirano opetovano odvijanje aktivnosti izlaganja čega utjecaju toplote kako bi se ugrijalo.

Izrazom *imati težnju da* (glagol *imati* izražen je prezentom) Andrić je precizirao iskazivanje sklonosti i želje za postizanjem vršenja aktivnosti produžavanja trajanja igre bez njenog zaustavljanja, što je izrazio prezentom glagolâ *nastaviti* i *produžiti*.

U izvornom je tekstu na eksplicitan način izražena težnja za ostvarenjem određenog cilja, što je aspekatska vrijednost koju prevodioci prepoznaju te kao italijanski ekvivalent koriste prezent glagola *tendere*, čime naglašavaju nastojanje da se ostvari odvijanje opisane radnje, a to su izrazili infinitivom glagolâ *continuare* ‘nastaviti’, *prolungarsi* ‘produžiti se’ i *trovare*, dio je izraza *trovare un seguito* ‘osmisliti nastavak’.

b) Samo prevodilac B označava težnju da se ostvari određena aktivnost

Naredni je primjer zanimljiv zbog upotrebe (samo u prevodu B) izraza *aver la tendenza* (*a* + infinitiv) ‘imati namjeru (da se nešto uradi)’, čija je semantička vrijednost slična onoj koju ima aspekatski glagol *tendere*.

(236)

A: *Usamljeni konzuli počnu lako da se smatraju ne samo napušteni od svoje vlade i gonjeni od protivnika /.../ (str. 146)*

S: *I consoli costretti ad operare lontano ed in solitudine cominciano ben presto, non solo a considerarsi abbandonati dal proprio governo e perseguitati dagli avversari /.../ (str. 175)*

B: *Del resto, i consoli, nel loro isolamento, hanno sempre la tendenza a considerarsi trascurati dal proprio governo e perseguitati dai loro avversari /.../ (str. 206)*

Andrić je prezentom nepotpunog glagola *početi* označio početni trenutak vršenja aktivnosti izražavanja mišljenja o stanju u kojem se neko nalazi (i/ili posjeduje određene osobine), ali istovremeno i sklonost ka njenom vršenju. Ta je aktivnost izražena prezentom glagola *smatrati se* (*kakvim*).

Poštujući osnovno značenje izvornog iskaza, prevodilac S za označavanje početka odvijanja radnje koristi prezent aspekatskog glagola *cominciare*⁷⁹ ‘početi/počinjati’, a opisanu radnju izražava infinitivom glagola *considerarsi*, dio je strukture *considerarsi abbandonato* ‘smatrati se napuštenim’. Samo je prevodilac B strukturom *aver la tendenza a* + infinitiv

⁷⁹ Glagol *cominciare* je najfrekventniji aspekatski glagol kojim se u italijanskom jeziku označava apsolutni početak odvijanja radnje, što smo prethodno detaljno objasnili u posebnom poglavlju.

(glagol *avere* izrazio je prezentom) istakao nastojanje da se izvrši navedena aktivnost, a izrazio ju je infinitivom glagola *considerarsi*, dio je strukture *considerarsi trascurato* ‘smatrati se zanemarenim’.

4.4.6. Morfološki različiti glagoli s istom funkcijom označavanja aspekatske vrijednosti

U posebnu smo kategoriju uvrstili primjere u kojima se, kada se posmatraju formalne osobine, ne podudara izbor aspekatskog glagola kojim prevodioci označavaju nastojanje ili pokušaj da se realizira aktivnost izražena osnovnim glagolom. Tačnije, prevodioci koriste glagole koji su morfološki različiti, ali su u istoj kategoriji aspekatskih glagola i njihova je semantička vrijednost slična ili ista. Radi se uglavnom o glagolima čiju smo upotrebu već komentirali u primjerima iz prethodnih kategorija. Za analizu smo izdvojili primjere u kojima je i Andrić, upotrebom odgovarajućeg glagola ili glagolskog izraza, označio ulaganje napora kako bi se realizirala radnja koja se opisuje.

a) *cercare* i *tentare* ili *cercare* i *sforzarsi*

(237)

A: *Davil je nastojao da objasni stvar oficirima* /.../ (str. 143)

S: *Daville cercò di chiarire la situazione agli ufficiali* /.../ (str. 170)

B: *Daville tentò di spiegare la situazione agli ufficiali* /.../ (str. 201)

(238)

A: /.../ *njihov sused-protivnik kuje nepoznate zamke i smicalice, nastojeći da potkopa svoga kolegu sa druge strane Lašve i da mu pomrsi račune.* (str. 88)

S: /.../ *il suo vicino e nemico apprestava ignoti trabocchetti ed astuzie, cercando di farvi cadere il collega dell'altra parte della Lashva e di mandargli a monte i piani.* (str. 105)

B: /.../ *il vicino-nemico preparava nuove trappole e nuovi stratagemmi, sforzandosi di compromettere il lavoro del collega della riva opposta della Lašva e di far fallire i suoi piani.* (str. 123)

(239)

A: *U stvari, **nastojao je da iskoristi** Rotin položaj /.../ (str. 320)*

S: */.../ in realtà **cercava di sfruttare** la situazione /.../ (str. 382)*

B: *In realtà **si sforzava di utilizzare** /.../ la posizione di Rotta /.../ (str. 452)*

(240)

A: */.../ vezir **se trudi da bude** umeren i pažljiv /.../ (str. 107)*

S: */.../ il visir **cerca di essere** misurato e riguardoso /.../ (str. 128)*

B: */.../ il visir **si sforzava di essere** misurato e gentile /.../ (str. 150)*

(241)

A: ***Mučio se često da stvar krene napred** /.../ (str. 396)*

S: *Così egli **aveva cercato** varie volte **di continuare** l'epopea /.../ (str. 477)*

B: ***Si era sforzato** a più riprese **di proseguire** ugualmente il suo poema /.../ (str. 561)*

Perfektom i glagolskim prilogom sadašnjim glagola *nastojati*, prezentom glagola *truditi se* te perfektom glagola *mučiti se*, Andrić je označio pokušaj i ulaganje napora da se ostvari izvođenje sljedećih aktivnosti: tumačenje značenja neprijatnog događaja (izraženo je prezentom glagola *objasniti*); rušenje ugleda i uništavanje planova (izraženo je prezentom glagolâ *potkopati* i *pomrsiti*); korištenje pogodne situacije za postizanje vlastitih ciljeva (izraženo je prezentom glagola *iskoristiti*); iskazivanje pozitivnog odnosa prema vanjskom svijetu (izraženo je prezentom glagola *biti*, dio je glagolske strukture *biti umeren i pažljiv*); te napredovanje u stvaranju poezije (izraženo je prezentom glagola *krenuti*, dio je izraza *krenuti napred, čije se preneseno značenje odnosi na usmjeravanje aktivnosti u pozitivnom pravcu*).

Prevodilac S je aspekatskim glagolom *cercare* (koristio je prezent, imperfekt, prosti perfekt, pluskvamperfekt, sadašnje vrijeme gerundiva) istakao nastojanje da se ostvari vršenje navedenih aktivnosti, a označio ih je infinitivom sljedećih glagola: *chiarire* 'razjasniti'; *fare*, u funkciji je kauzativnog glagola kojim se precizira da gramatički subjekt uzrokuje izvršenje

radnje označene infinitivom glagolâ *cadere* ‘pasti’ i *mandare*, dio je izraza *mandare a monte* ‘upropastiti’; *sfruttare* ‘iskoristiti’; *essere*, dio je izraza *essere misurato e riguardoso* ‘biti odmjeren i pažljiv’, i *continuare* ‘nastaviti’. Prevodilac B je prostim perfektom glagola *tentare* označio težnju da se realizira vršenje aktivnosti tumačenja značenja neprijatnog događaja, a izrazio ju je infinitivom glagola *spiegare* ‘objasniti’. Nastojanje da dođe do realizacije vršenja preostalih aktivnosti ovaj je prevodilac označio glagolom *sforzarsi* (koristio je imperfekt, pluskvamperfekt, sadašnje vrijeme gerundiva), a aktivnosti je izrazio infinitivom sljedećih glagola: *compro-mettere* ‘dovesti u nepriliku’; *fare*, ima funkciju kauzativnog glagola kojim se upućuje da gramatički subjekt uvjetuje izvršenje radnje označene infinitivom glagola *fallire* ‘propasti’; *utilizzare* ‘iskoristiti’, *essere*, dio je strukture *essere misurato e gentile* ‘biti odmjeren i ljubazan’, i *proseguire* ‘nastaviti’.

b) *sforzarsi* i *cercare*

(242)

A: /.../ *koje sad **nastoji** i sam **da zaboravi*** /.../ (str. 235)

S: /.../ *che egli stesso **si sarebbe poi sforzato di dimenticare*** /.../ (str. 282)

B: /.../ *che egli stesso **cercava di dimenticare***. (str. 335)

(243)

A: /.../ *i **trudio se da bude** istinski koristan svome uglednom zemljaku*. (str. 18)

S: /.../ *e **si sforzava di essere** veramente utile al suo illustre compatriota*. (str. 21)

B: /.../ *e **cercava di rendersi** realmente utile al suo eminente compatriota*. (str. 24)

(244)

A: ***Mučio se** uzalud **da objasni** sebi postupak ove žene*. (str. 233)

S: *Invano **si sforzava di chiarirsi** la condotta della donna*. (str. 278)

B: ***Cercava** invano **di spiegarsi** il comportamento della donna*. (str. 330)

(245)

A: *Bio je presamićen /.../ u želji da se učini nižim i sitnijim nego što jeste /.../ (str. 26)*

S: *Egli stava tutto ripiegato /.../ sforzandosi di apparire più umile e minuscolo di quanto non fosse /.../ (str. 31)*

B: *Rannicchiato /.../ cercava di farsi più piccolo e più umile di quanto non fosse /.../ (str. 36)*

Andrić je upotrijebio prezent glagola *nastojati*, perfekt glagolâ *truditi se* i *mučiti se* te izraz *u želji da (se nešto uradi)*⁸⁰ kako bi istakao težnju za ostvarenjem sljedećih aktivnosti: nestajanje iz sjećanja negativnih razmišljanja, što je izraženo prezentom glagola *zaboraviti*; pokazivanje pozitivnog odnosa prema vanjskom svijetu, što je izraženo prezentom glagola *biti*, koji je dio strukture *biti koristan (kome)*; tumačenje značenja čijeg postupka, što je izraženo prezentom glagola *objasniti*; prikrivanje stvarnih fizičkih i karakternih osobina kako bi se ostavio pogrešan dojam, što je izraženo prezentom glagola *učiniti se (kakvim)*.

Izbor prevodilaca su aspekatski glagoli iz iste kategorije, a vrlo je sličan i izbor leksičkih elemenata kojima interpretiraju izvorni tekst. Nastojanje da se ostvari odvijanje navedenih aktivnosti prevodilac B je označio imperfektom glagola *cercare*, a aktivnosti je izrazio infinitivom sljedećih glagola: *dimenticare* ‘zaboraviti’; *rendersi*, dio je izraza *rendersi utile* ‘biti od koristi’; *spiegarsi* ‘objasniti sebi’ i *farsi*, dio je strukture *farsi piccolo e umile* ‘izgledati malen i ponizan’. Prevodilac S navedeno nastojanje označava glagolom *sforzarsi* (koristi imperfekt, prošlo vrijeme kondicionala, sadašnje vrijeme gerundiva), a aktivnosti izražava infinitivom sljedećih glagola: *dimenticare* ‘zaboraviti’, *essere*, dio je izraza *essere utile* ‘biti koristan (kome)’, *chiarirsi* ‘razjasniti sebi’ i *apparire*, dio je strukture *apparire umile e minuscolo* ‘izgledati ponizan i sićušan’. Na temelju analize izražavanja aspekatske vrijednosti opisane radnje, zaključujemo da su u prevodima upotrijebljeni potpuni ekvivalenti.

c) *tentare* i *cercare*

(246)

A: *Kad god bi ga Davile sreo i sa ljubaznim pozdravom pokušao da sa njim razgovara, on bi se još jače povio /.../ (str. 314)*

⁸⁰ Izraz *u želji da (se nešto uradi)* u sinonimnom je odnosu sa značenjem izraza *imati želju za čim*.

S: *Se Daville lo incontrava per la strada e con un gentile saluto **tentava di parlare** con lui, egli s'incurvava ancora di più /.../ (str. 375)*

B: *Ogni volta che Daville lo incontrava e **cercava**, salutandolo gentilmente, **di avviare una conversazione**, egli si incurvava ancora di più /.../ (str. 444)*

(247)

A: */.../ **uzalud je pokušavao da skine** sa njega odelo i **da ga pokrije**, jer vezir nije dao da ga takne /.../ (str. 185)*

S: */.../ invano **tentava di svestirlo e di ricoprirlo** con le coperte, perché egli non permetteva che nessuno lo toccasse /.../ (str. 221)*

B: */.../ **aveva cercato** invano **di aiutarlo e di ricoprirlo**. Il visir non gli aveva permesso di toccarlo /.../ (str. 262–263)*

(248)

A: *Sa Davnom samim nije hteo da se raspravlja, ma koliko da **se tumač trudio da mu se nametne**. (str. 141)*

S: *Con Davnà poi non volle neppure discutere, per quanto l'interprete **tentasse di imporglisi** /.../ (str. 169)*

B: *Con Davna invece non aveva voluto discutere, malgrado l'interprete **avesse cercato** in tutti i modi **di indurlo a farlo**. (str. 199)*

(249)

A: */.../ i **hteo je** nekoliko puta **da prekine** tumača. (str. 42)*

S: */.../ e **tentò** diverse volte **di interrompere** l'interprete. (str. 51)*

B: */.../ e più volte **aveva cercato di interrompere** l'interprete. (str. 58)*

Potencijalom prvim⁸¹ glagola *pokušati* te perfektom glagolâ *pokušavati*, *truditi se* i *hteti*, Andrić označava nastojanje, napor ili želju da se postigne odvijanje sljedećih aktivnosti: razmjenjivanje stavova (izraženo je prezentom glagola *razgovarati*); uklanjanje odjeće s koga (izraženo je prezentom glagola *skinuti*); stavljanje pokrivača preko koga (izraženo je prezentom glagola *pokriti*); prisiljavanje koga da protiv svoje volje prihvati

⁸¹ U analiziranom je primjeru upotrijebljen iterativni ili pripovjedački potencijal kojim se označava ponavljanje radnje u prošlosti.

tuđe stavove (izraženo je prezentom glagola *nametnuti se*); onemogućavanje odvijanja započete aktivnosti prenošenja poruka riječima (izraženo je prezentom glagola *prekinuti*).

Prevodilac S koristi imperfekt i prosti perfekt glagola *tentare*, a izbor prevodioca B je imperfekt i pluskvamperfekt glagola *cercare*. Na taj su način označili ulaganje napora da se ostvari odvijanje navedenih aktivnosti, a izražavaju ih infinitivom sljedećih glagola: *parlare* ‘razgovarati’ i *avviare*, dio je strukture *avviare una conversazione* ‘započeti razgovor’; *svestire*⁸² ‘skinuti (kome) odjeću’ i *aiutare* ‘pomoći’; *ricoprire*⁸³ ‘ponovo pokriti’; *imporsi* ‘*nametnuti se*’ i *indurre (a + infinitiv)* ‘navesti (da se nešto uradi)’; te *interrompere* ‘prekinuti’.

d) *tendere* i *cercare*

(250)

A: *Ali ona sila /.../ javljala se kao podzemna voda /.../ **nastojeci da uhvati** što više maha i **zavlada** što većim brojem ljudskih bića oba pola.* (str. 163)

S: *Ma quella stessa forza /.../ riappariva inaspettatamente e subdolamente come un’acqua sotterranea /.../ **tendendo ad estendersi e ad affermarsi** quanto più possibile e **a dominare** il maggior numero di esseri umani dei due sessi.* (str. 195)

B: *Ma quella forza /.../ riemergeva subitanea e inattesa, come un fiume sotterraneo /.../ **cercando di coinvolgere** il maggior numero di esseri umani di entrambi i sessi.* (str. 230)

Andrić koristi glagolski prilog sadašnji glagola *nastojati* kako bi označio zalaganje da se postigne izvršenje sljedećih aktivnosti: razvijanje negativne sile, što je izraženo prezentom glagola *uhvatiti*, dio je frazeološkog izraza *uhvatiti maha*⁸⁴, čije je značenje “dobiti veće razmjere (o kakvoj po-

⁸² Dodavanjem prefiksa *s-* na osnovni glagol *vestire* ‘odjenuti’ deriviran je glagol čije je značenje suprotno od značenja osnovnog glagola. Prema Modercovoj klasifikaciji, prefiks *s-* je u kategoriji prefiksa “sa negativnim značenjem” (Moderc 2015: 191).

⁸³ Glagol *ricoprire* deriviran je dodavanjem prefiksa *ri-* na osnovni glagol *coprire* ‘pokriti’ kako bi se označilo opetovano izvršenje aktivnosti stavljanja pokrivača preko koga.

⁸⁴ U RBJ je registrirana i varijanta *uzeti maha* (RBJ: 619).

javi); razviti se” (RBJ: 619); te postepeno uspostavljanje vlasti nad ljudima, što je izraženo prezentom glagola *zavladati*⁸⁵.

U načinu izražavanja glagolskog aspekta, kao i odabiru leksičkih elemenata, prevodioci su uglavnom usklađeni. Prevodilac B sadašnjim vremenom gerundiva glagola *cercare* označava nastojanje da se realizira izvršenje navedenih aktivnosti, koje izražava samo infinitivom glagola *coinvolgere* (*qcn.*) ‘uključiti (koga)’. Prevodilac S, međutim, nudi nešto detaljniji prevod za obje opisane aktivnosti i izražava ih infinitivom glagola *estendersi* ‘raširiti se’, *affermarsi* ‘isticati se’ i *dominare* ‘vladati’, a za označavanje težnje da dođe do njihovog izvršenja koristi sadašnje vrijeme gerundiva glagola *tendere*.

e) *affannarsi* i *cercare*

(251)

A: *Dva vola su se uzalud mučila da izvuku teret uz strminu.* (str. 269)

S: *Due buoi si affannavano invano a tirare il carico su per la salita.*
(str. 321)

B: *Due buoi cercavano invano di tirare il carico.* (str. 381)

Ulaganje posebnog napora da se izvrši aktivnost iznošenja tereta vučući kola odozdo naviše, Andrić je označio perfektom glagola *mučiti se*, a ta je aktivnost izražena prezentom glagola *izvući*.

Prevodilac B koristi imperfekt glagola *cercare*, a prevodilac S se odlučuje za manje frekventan glagol *affannarsi* (*a*) i u primjeru se prepoznaje preneseno značenje ovog glagola: “mučiti se/činiti velike napore da se postigne određeni cilj” (VIT). Na taj su način označili veliki trud koji se ulaže da bi se postiglo izvršenje aktivnosti iznošenja tereta, što oba prevodioca izražavaju infinitivom glagola *tirare* ‘vući’.

f) *tentare* i *tendere*

(252)

A: *.../ on je .../ osećao kako ga ova zemlja i život u njoj nagrizzaju i nastoje da saviju ili slome .../* (str. 73)

⁸⁵ Dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagol *vladati*, deriviran je glagol kojim se označava početna svršenost uspostavljanja vlasti nad nekim.

S: /.../ *sentiva che quella terra e la vita che vi conduceva lo mordevano, lo stancavano e **tentavano di piegarlo o di spezzarlo** /.../ (str. 87)*

B: *Sentiva che quel paese e la vita che vi si conduceva lo consumavano, lo fiaccavano e **tendevano a piegarlo e a spezzarlo** /.../ (str. 102)*

Intenzivno pokušavanje da se ostvari odvijanje aktivnosti negativnog djelovanja na koga savijanjem i slamanjem (izraženo je prezentom glagolâ *saviti* i *slomiti*; ovi glagoli imaju preneseno značenje i odnosi se na čin dovođenja koga u teško stanje te čin oduzimanja sposobnosti otpora u određenim okolnostima), Andrić je označio prezentom glagola *nastojati*.

Prevodioci se opredjeljuju za gotovo ista leksička i sintaksička sredstva: nastojanje da se ostvari odvijanje navedenih aktivnosti označeno je aspektskim glagolima *tentare* i *tendere* (oba prevodioca koriste imperfekt), a aktivnosti su izražene infinitivom glagolâ *piegare* ‘saviti’ i *spezzare* ‘slomiti’, čija se konotativna semantička vrijednost prepoznaje na temelju konteksta.

g) *tentare* i *sforzarsi*

(253)

A: *Davil je /.../ **nastojao da bude odlučan** /.../ (str. 180)*

S: *Daville /.../ **tentò di essere incisivo** /.../ (str. 215)*

B: /.../ *Daville **si sforzò di apparire risoluto** /.../ (str. 254)*

Ulaganje napora da se pokaže energičan stav prema vanjskom svijetu, Andrić je označio perfektom glagola *nastojati*, a navedenu je aktivnost izrazio prezentom glagola *biti*, dio je strukture *biti odlučan*.

Prevodioci prepoznaju aspektsku vrijednost opisane radnje i izražavaju je potpunim italijanskim ekvivalentima, i to tako što za označavanje zalaganja da se ostvari navedena aktivnost koriste prosti perfekt glagolâ *tentare* i *sforzarsi*, koji imaju sinonimnu semantičku vrijednost, a navedenu aktivnost izražavaju infinitivom glagolâ *essere*, dio je strukture *essere incisivo* ‘biti energičan’, i *apparire*, dio je strukture *apparire risoluto* ‘doimati se odlučnim’.

4.5. Nastavljanje odvijanja radnje

Pomoću aspektskih glagolâ *continuare* (*a*), *seguire* (*a*) i *proseguire* (*a*) u italijanskom se jeziku izražava nastavljanje odvijanja radnje (vršenje ili izvršenje ove radnje označava se infinitivom osnovnog glagola⁸⁶) koja je

⁸⁶ Glagolu u infinitivu prethodi prosti prijedlog *a*.

započeta ili koja je već trajala, odnosno izražava se radnja čije se odvijanje ne prekida, nego i dalje traje.

Iz korpusa smo izdvojili primjere u kojima prevodioci koriste aspektske glagole *continuare* i *seguitare*, čija je semantička vrijednost sinonimna – ‘nastaviti/nastavljati’, kako bi označili durativnu nijansu nastavljanja ili ponovnog počinjanja (poslije završetka ili prekida) odvijanja radnje u određenom vremenskom okviru (prošlost, sadašnjost ili budućnost), a ta je radnja izražena infinitivom osnovnog glagola. Budući da smo uočili veliki broj primjera upotrebe navedenih glagola, za analizu smo izabrali samo primjere u kojima je i u izvornom tekstu nastavak procesa odvijanja radnje označen na poseban način, i to upotrebom glagolâ *nastavljati* i *produžiti* te odgovarajućih priloga (*dalje*, *neprestano*, *opet* i dr.) kojima se precizira određeni vremenski okvir u kojem se bez prekida odvija prethodno započeta radnja ili se ta radnja ponovno odvija.

4.5.1. *continuare*

1. Oba prevodioca koriste glagol *continuare*

a) U izvornom tekstu upotrijebljeni su glagoli *nastavljati* i *produžiti*

(254)

A: *.../ i nastavljaju da pišu svoje izveštaje .../ (str. 88)*

S: *.../ e continuavano a scrivere i propri rapporti .../ (str. 105)*

B: *.../ e continuavano a scrivere i loro rapporti .../ (str. 123)*

(255)

A: *Tako je Davil nastavljao, s godinama sve upornije .../ da u poeziji traži ono čega u njoj nema .../ (str. 70)*

S: *Così egli continuò per anni, sempre più infatuato .../ a cercare nella poesia proprio quello che in essa non si può trovare .../ (str. 84)*

B: *Così Daville continuava sempre più ostinatamente .../ a ricercare nella poesia quel che non trovava nella vita .../ (str. 98)*

(256)

A: *.../ koja preti da će ga pregaziti i smrviti ako samo poklekne i ne produži da maršuje. (str. 234)*

S: /.../ *che minacciava di schiacciarlo se avesse esitato e non avesse continuato a marciare.* (str. 281)

B: /.../ *che minacciava di travolgerlo e stritolarlo se solo si fosse fermato un istante e non avesse continuato ad avanzare.* (str. 334)

(257)

A: /.../ *odgovorio je mirno Hamza i produžio da viče što mu je naređeno.* (str. 62)

S: /.../ *rispose Hamsa e continuò a gridare quello che gli era stato comandato.* (str. 75)

B: /.../ *aveva risposto tranquillo Hamza continuando ad annunciare quello che gli era stato ordinato.* (str. 87)

Andrić je prezentom i pefektom glagolâ *nastavljati* i *produžiti* označio da je u sadašnjosti i prošlosti nastavljeno odvijanje sljedećih aktivnosti: bilježenje na papiru izvještaja (izraženo je prezentom glagola *pisati*); nastojanje da se otkriju nepostojeće stvari (izraženo je prezentom glagola *tražiti*); stupanje vojničkim korakom (izraženo je prezentom glagola *maršovati*⁸⁷); te objavljivanje novosti povišenim glasom (izraženo je prezentom glagola *vikati*).

Oba su prevodioca glagolom *continuare* (koristili su imperfekt, prosti perfekt, pluskvamperfekt, sadašnje vrijeme gerundiva) istakli durativni aspekt nastavljanja odvijanja navedenih aktivnosti, koje su izrazili infinitivom glagolâ *scrivere* ‘pisati’; *cercare* ‘tražiti’ i *ricercare*⁸⁸ ‘pretraživati’; *marciare*⁸⁹ ‘marširati’ i *avanzare*⁹⁰ ‘napredovati’ (misli se na aktivnost

⁸⁷ Glagol *maršovati* dopuna je odričnoj formi prezenta glagola *produžiti*, koji je u funkciji predikata kondicionalne rečenice, a u ovakvom se sintaksičkom okruženju odričnom formom ističe da obavezno treba doći do realizacije nastavljanja odvijanja opisane radnje kako bi se ostvarila radnja predstavljena predikatom rečenice od koje zavisi.

⁸⁸ Dodavanjem prefiksa ponavljanja *ri-* na osnovni glagol *cercare* ‘tražiti’, deriviran je glagol *ricercare*, sa značenjem ‘ponovo tražiti’, ali i “predano i pažljivo tražiti” ono što je “teško pronaći zato što je izgubljeno, sakriveno ili zaboravljeno” (VIT), što i odgovara kontekstu u kojem je upotrijebljen.

⁸⁹ Ovom glagolu prethodi odrična forma pluskvamperfekta konjunktiva aspekatskog glagola *continuare*, koji ima funkciju predikata kondicionalne rečenice, a odričnom se formom naglašava obaveza realizacije nastavljanja odvijanja radnje označene glagolom *marciare*, što je uvjet za izvršenje radnje izražene predikatom relativne rečenice od koje zavisi.

⁹⁰ I ovom glagolu prethodi odrična forma pluskvamperfekta konjunktiva aspekatskog glagola *continuare*, koji ima funkciju predikata kondicionalne rečenice, a odričnom se formom, također, naglašava obaveza realizacije nastavljanja odvijanja radnje označene

prelaženja određenog puta krećući se naprijed); *gridare* ‘vikati’ i *annunciare* ‘objavljivati’.

b) U izvornom tekstu upotrijebljen je prilog *dalje*

(258)

A: /.../ *ali je kapidžibaša, kao u groznici, govorio dalje.* (str. 39)

S: /.../ *ma il kapigibascià, come preso dalla febbre, continuava a parlare /.../* (str. 47)

B: /.../ *ma il kapidžibaša continuò a parlare febbrilmente.* (str. 53)

(259)

A: A “*mladi konzul*” *je i dalje obilazio* okolinu /.../ (str. 64)

S: *Des Fosses intanto continuava ad andare in giro per i dintorni /.../* (str. 77)

B: *Il «giovane console», dal canto suo, continuò a esplorare i dintorni di Travnik /.../* (str. 90)

(260)

A: *Vezir se namrštio, ali je slušao dalje* suvoparni Davnin prevod /.../ (str. 134)

S: *Il visir aggrottò le ciglia ma continuò ad ascoltare la povera traduzione di Davnà /.../* (str. 160)

B: *Il visir aveva aggrottato le sopracciglia, ma continuò ad ascoltare la traduzione un po’ meccanica di Davna /.../* (str. 188)

(261)

A: *Fon Paulić je i dalje sa bezočnim mirom tvrdio da nema nikakvih obaveštenja o ratovanju i izbegavao svaki razgovor o tome.* (str. 337)

S: /.../ *von Paulić continuava a ripetere con la sua calma impassibile di non avere alcuna notizia sulla guerra, sfuggendo ogni discorso su questo argomento.* (str. 402)

---

glagolom *avanzare*, što je uvjet za izvršenje radnje izražene predikatom relativne rečenice od koje zavisi.

B: *Von Paulich, con la sua calma insolente, **continuava a pretendere** di non avere notizie della guerra e evitava di parlarne.* (str. 475)

(262)

A: *Molim vašu Ekselenciju da **jaše** mirno dalje /.../* (str. 22)

S: *Prego Vostra Eccellenza di **continuare a cavalcare** tranquillo /.../*
(str. 26)

B: *Prego Sua Eccellenza di **continuare a cavalcare** tranquillamente /.../* (str. 29)

Andrić je nesvršenim glagolima označio kontinuirano odvijanje sljedećih aktivnosti: saopćavanje informacija (izraženo je perfektom glagola *govoriti*); posjećivanje i razgledanje mnogih mjesta u određenoj sredini (izraženo je perfektom glagola *obilaziti*); pažljivo praćenje interpretacije iskaza (izraženo je perfektom glagola *slušati*); kazivanje informacija za koje se smatra da su provjerene (izraženo je perfektom glagola *tvrditi*); te kretanje jašuci konja (izraženo je prezentom glagola *jahati*). Svaki je od navedenih glagola određen prilogom *dalje*⁹¹, kojim se naglašava da se radnja odvijala i prije trenutka kada se govori o njoj, te da se njeno odvijanje nastavlja i u vremenu koje dolazi.

Prevodioci su navedene aktivnosti izrazili infinitivom sljedećih glagola: *parlare* 'govoriti'; *andare*, dio je izraza *andare in giro* 'hodati uokolo', i *esplorare* 'istraživati'; *ascoltare* 'slušati'; *ripetere* 'ponoviti' i *pretendere* 'tvrditi'; te *cavalcare* 'jahati'. Ovim glagolima prethodi aspekatski glagol *continuare* (izražen je imperfektom, prostim perfektom i infinitivom) kojim oba prevodioca označavaju nastavljanje kontinuiranog odvijanja prethodno započete radnje.

c) U izvornom tekstu upotrijebljeni su prilozi *neprestano*, *stalno* i *opet*

(263)

A: */.../ koji mu **je** iza leđa neprestano ponavljao /.../* (str. 22)

S: */.../ che intanto **continuava a dire** /.../* (str. 26)

B: */.../ che **continuava a ripetergli** dietro le spalle /.../* (str. 29)

⁹¹ Ovom prilogu ponekad prethodi veznik *i*, pomoću kojeg se dodatno obilježava njegovo značenje.

(264)

A: *Po Davninom savetu, konzul nije ništa preduzimao, ali je **stalno mislio** na smrt u Konaku.* (str. 40)

S: *Seguendo il consiglio di Davnà, il console non intraprese nulla, ma **continuò a pensare** al morto del konak.* (str. 49)

B: *Seguendo il suo consiglio il console non fece nulla, ma il pensiero del morto nel Konak **continuava a tormentarlo**.* (str. 55)

(265)

A: */.../ neće Lašva poteći naopako, nego **opet onuda kuda i teče**.* (str. 7)

S: */.../ il nostro fiume non si metterà a scorrere in senso contrario, ma **continuerà a scorrere** come ora.* (str. 8)

B: *Non per questo la Lašva invertirà il suo corso, **continuerà a scorrere** come ha sempre fatto.* (str. 8)

Upotrebom prilogâ *neprestano*, *stalno* i *opet*, Andrić je naglasio da bez prekida traje odvijanje sljedećih aktivnosti: davanje važnih savjeta i objašnjenja (izraženo je perfektom glagola *ponavljati*; u analiziranom je primjeru u sinonimnom značenjskom odnosu sa glagolom *govoriti*); razmišljanje o krajnje neprijatnoj temi (izraženo je perfektom glagola *misliti*); te kretanje rijeke od izvora prema ušću (izraženo je prezentom glagola *teći*).

Prevodioci prepoznaju ideju autora izvornog teksta, tako da za označavanje neprestanog trajanja procesa odvijanja opisane radnje u periodu koji slijedi koriste imperfekt, prosti perfekt i prosti futur aspekatskog glagola *continuare*, a radnju izražavaju infinitivom glagolâ *dire* ‘govoriti’ i *ripetere* ‘ponavljati’; *pensare* ‘misliti’ i *tormentare* ‘mučiti’; te *scorrere* ‘teći’.

d) U izvornom tekstu upotrijebljen je prilog *sada*

(266)

A: */.../ on i **sada objavljuje** svetu, kako može, ono što mora.* (str. 63)

S: */.../ **continuava a dar notizie** alla gente, come poteva e doveva.* (str. 76)

B: */.../ **continuava ad annunciare** alla gente come poteva quel che doveva.* (str. 88)

Kontinuirano odvijanje aktivnosti saopćavanja informacija Andrić je izrazio prezentom glagola *objavljivati*. Prilogom *sada* (prethodi mu veznik *i*, što čini intenzivnijima semantičku i stilsku vrijednost priloga i dijela iskaza koji određuje) naglasio je da se period u kojem se odvija navedena radnja poklapa s trenutkom u kojem se o njoj govori, odnosno da njeno odvijanje još uvijek traje.

Prevodioci koriste aspekatski glagol *continuare* (izrazili su ga imperfektom) kako bi označili da se i dalje odvija radnja koja je započeta prije trenutka koji se opisuje u iskazu, a tu radnju izražavaju infinitivom glagolâ *dare*, dio je izraza *dar notizie* ‘obavještavati’, i *annunciare* ‘objavljivati’. Evidentno je da su se prevodioci odlučili za potpune italijanske ekvivalente.

e) U izvornom tekstu upotrijebljena je čestice *još*

(267)

A: *Ta ga muzika, čini mu se, prati oduvek /.../ i još će nad svim tim ovako isto **cvileti** i **curiti**, kao tanak a neprekidan mlaz vode na ruševinama.* (str. 228)

S: *Allora sentiva che quella musica lo avrebbe accompagnato sempre /.../ e **avrebbe continuato** così a **lagnarsi** e a **scorrere**, come un sottile ininterrotto filo di acqua fra le rovine.* (str. 273)

B: *Gli sembrava che quella musica dolente lo accompagnasse da sempre e /.../ **avrebbe continuato a gemere e fluire** come un sottile ininterrotto filo d’acqua sulle rovine del mondo.* (str. 324)

Futurum I glagolâ *cvileti* i *curiti*, koji imaju konotativnu semantičku vrijednost⁹², Andrić izražava odvijanje aktivnosti izvođenja muzike laganim proizvođenjem prodornih zvukova na određenom muzičkom instrumentu te kontinuirano sporo odvijanje proizvođenja takvih zvukova. Navedenim glagolima prethodi čestica *još* (u kombinaciji s veznikom *i*), čija je funkcija da se dodatno označi da izvođenje radnje ne prestaje ni u trenutku kada se o njoj govori, odnosno da se istakne da će se i u budućnosti odvijati

⁹² Glagolom *cvileti* Andrić je predstavio specifičan i prilično neprijatan zvuk koji je moguće proizvesti na određenom muzičkom instrumentu (harfi) i koji se, zbog posebnog psihičkog stanja koje se opisuje, može dovesti u vezu s denotativnim značenjem glagola, a to je “puštati prigušen, tanak, piskav glas” (RBJ: 123), koji obično izaziva negativna osjećanja. Preneseno značenje glagola *curiti* u analiziranom je kontekstu “pristizati sporo i u malim količinama” (RBJ: 122).

ovaj poseban način vršenja aktivnosti proizvodnja tonova na muzičkom instrumentu.

Prevodioci su usklađeni u odabiru italijanskih ekvivalenata, tako da su nastavak kontinuiranog vršenja navedene aktivnosti označili perfektom kondicionala aspekatskog glagola *continuare*, a aktivnost proizvodnja muzike izražena je infinitivom glagolâ *lagnarsi* ‘neprestano i iritantno jaukati’, ali i ‘cviljeti’ (upor. DIDM), i *gemere* ‘stenjati’, ali i ‘cviljeti’ (upor. VIT), te *scorrere* i *fluire* koji imaju sinonimnu semantičku vrijednost – ‘curiti’. I u prevodu na italijanski jezik prepoznaje se preneseno značenje glagola kojima su izražene opisane aktivnosti.

2. Samo prevodilac S koristi glagol *continuare*

(268)

A: /.../ i da je iz Carigrada već poručeno: da **je** francuski konzul u Travniku i dalje “devlet-musafir” /.../ (str. 38)

S: /.../ e già da Costantinopoli era stato dato ordine che il console francese a Travnik **continuasse ad essere** ospite dello stato /.../ (str. 45)

B: /.../ e da Istanbul era già arrivato un messaggio che diceva: il console francese a Travnik **doveva rimanere** in città come devlet-musafir, ospite di Stato /.../ (str. 52)

(269)

A: Mi stalno Boga **molimo** /.../ (str. 313)

S: Noi **continuiamo a pregarLo** /.../ (str. 374)

B: Noi **preghiamo sempre** il Signore /.../ (str. 443)

(270)

A: Davile **je i opet** više **posmatrao** mladića nego što ga je pažljivo slušao. (str. 114)

S: Daville **continuava a considerare** il giovane, più che ascoltare e seguire il suo discorso /.../ (str. 136)

B: Ancora una volta, più che ascoltarlo, Daville **osservava** attentamente il giovane /.../ (str. 160)

Upotrebom prilogâ *dalje* (prethodi mu veznik *i*), *stalno* i *opet* (prethodi mu veznik *i*), Andrić je naglasio da se, i u vremenu koje dolazi, nastavlja-ju kontinuirano odvijati prethodno započete aktivnosti, a to su: pažljivo ponašanje prema važnom gostu (izraženo je prezentom glagola *biti*, dio je strukture *biti devlet-musafir*⁹³, što znači *biti važan gost*); obraćanje Bogu posebnim molitvama (izraženo je prezentom glagola *moliti*); te pažljivo upravljanje pogleda na koga (izraženo je perfektom glagola *posmatrati*).

Prevodilac S je u svojoj interpretaciji jasno istakao da se nastavlja odvijanje opisanih aktivnosti, što je označio aspekatskim glagolom *continuare* (upotrijebio je prezent i imperfekt), a aktivnosti je izrazio infinitivom glagolâ *essere*, dio je strukture *essere ospite dello stato* ‘biti gost države’, odnosno ‘biti gost od velikog značaja’, *pregare* ‘moliti’ i *considerare* ‘ispitivati (pogledom) pažljivo i temeljito’. Za izražavanje kontinuiranog odvijanja navedene radnje prevodilac B koristi sljedeća leksička i sintak-sička sredstva: infinitiv glagola *rimanere*, dio je strukture *rimanere come devlet-musafir* ‘i dalje biti važan gost’, a prethodi mu imperfekt modalnog glagola *dovere* ‘morati’, kojim se naglašava obaveznost daljeg odvijanja radnje; prezent glagola *pregare* ‘moliti’, čija je semantička i aspekatska vrijednost određena i prilogom *sempre* ‘uvijek’, odnosno ‘i dalje’; te imperfekt glagola *osservare* ‘posmatrati’, a izrazom *ancora una volta* ‘ponovo’ označeno je ponovno odvijanje navedene radnje. Dakle, iako nije upotrije-bio aspekatski glagol, ovaj je prevodilac posebnim leksičkim konstrukcija-ma označio durativni aspekt opisane radnje.

(271)

A: *.../ ali svi idu kod Lutve na kafu i njegovo se ime panti i izgovara .../ (str. 5)*

S: *Però si va sempre a prendere il caffè da Lutic, e così il suo nome continua ad essere pronunziato .../ (str. 5)*

B: *Tuttavia si va sempre a «prendere un caffè da Lutvo», e così ancora oggi il suo nome ricorre spesso nelle conversazioni .../ (str. 5)*

⁹³ Sintagma *devlet-musafir* sastoji se od orijentalizama *devlet*, čije je značenje “carevina, carstvo, država” (RBJ: 179), ali i “car, vladar” (Isto), i *musafir*, sa značenjem “putnik namjernik; gost” (Isto: 682).

(272)

A: *I dok su iz čaršije dopirali uzvici svetine, pionirski major je /.../ pisao svoj izveštaj Komandi u Splitu.* (str. 142–143)

S: *E mentre dalla piazza continuavano a giungere le urlle della folla, uno dei due ufficiali /.../ scriveva il suo rapporto al comandante di Spalato.* (str. 170)

B: *E mentre dalla čaršija gli arrivavano le grida della folla, un maggiore del genio /.../ scriveva il suo rapporto al comando di Spalato.* (str. 201)

I u navedenim je primjerima Andrić na poseban način označio nastavljanje odvijanja započete radnje. U primjeru (271) se, na temelju konteksta, zaključuje da nije prekinuto trajanje aktivnosti oživljavanja sjećanja na koga čestim izgovaranjem njegovog imena, što je izraženo prezentom glagolâ *pamtiti* i *izgovarati*. U primjeru (272) perfekt glagola *dopirati* u funkciji je predikata vremenske rečenice (koja je uvedena veznikom *dok*), što navodi na zaključak da se ranije započeta radnja i dalje odvija u vremenu koje dolazi. Iako to Andrić nije eksplicitno označio, semantičku vrijednost navedenih glagola mogao bi određivati i prilog *dalje* (u kombinaciji s veznikom *i*, a s ciljem posebnog isticanja značenja priloga).

Prevodilac B je na sličan način označio durativnu varijantu odvijanja opisanih aktivnosti. Upotrijebio je prezent glagola *ricorrere*, dio je strukture *ricorrere nelle conversazioni* ‘biti tema razgovora’, odnosno “ponavljati se s određenom učestalošću” (DIDM), kako bi izrazio kontinuirano odvijanje aktivnosti iz primjera (271), a ponavljanje aktivnosti u kratkim vremenskim razmacima istakao je prilogom *spesso* ‘često’. Aktivnost čije je trajanje opisano u primjeru (272), izrazio je imperfektom glagola *arrivare* ‘dolaziti’. Budući da je ovaj glagol u funkciji predikata vremenske rečenice (koja je uvedena veznikom *mentre* ‘dok’), jasno je da je i u ovom slučaju naglašeno neprestano odvijanje radnje i u vremenu koje slijedi. Prevodilac S se, međutim, opredjeljuje za upotrebu aspekatskog glagola *continuare* (izrazio ga je prezentom i imperfektom) kako bi istakao da se i dalje odvijaju aktivnosti započete prije trenutka kada se o njima govori. Te je aktivnosti izrazio infinitivom glagolâ *essere*, dio je pasivne konstrukcije *essere pronunziato* ‘biti izgovoren’, i *giungere* ‘dopirati’.

3. Samo prevodilac B koristi glagol *continuare*

(273)

A: */.../ i on je nastavljao da sređuje svoje lične hartije.* (str. 396)

S: *Egli si mise a riordinare anche le sue carte personali.* (str. 476)

B: */.../ e continuò a riordinare le sue carte personali.* (str. 560)

(274)

A: *A Baki je ostao ječeći kao ranjenik /.../* (str. 279)

S: *E Baki restò lí a lamentarsi come se fosse ferito /.../* (str. 333)

B: *Ma Baki continuava a gemere come se fosse ferito /.../* (str. 395)

(275)

A: *A devojka ne prestaje da igra.* (str. 161)

S: */.../ e la fanciulla non smetteva di ballare.* (str. 193)

B: *La ragazza continuava a danzare.* (str. 227)

Andrić koristi perfekt glagolâ *nastavljati* i *ostati*, te odričnu formu prezenta glagola *prestati* kako bi označio da nije zaustavljeno kontinuirano odvijanje ranije započetih sljedećih aktivnosti: dovođenje u red razbacanih stvari (izraženo je prezentom glagola *sređivati*), izražavanje nezadovoljstva ječanjem (izraženo je prilogom sadašnjim glagola *ječati*) i izvođenje plesa (izraženo je prezentom glagola *igrati*).

Prostim perfektom i imperfektom glagola *continuare*, prevodilac B je istakao da nije prestalo odvijanje aktivnosti, a izrazio ih je infinitivom glagolâ *riordinare* ‘preslagati’, *gemere* ‘jaukati’ i *danzare* ‘plesati’. Prevodilac S je prostim perfektom glagola *restare* ‘ostati’ naglasio da je nastavljeno odvijanje aktivnosti izražavanja nezadovoljstva ječanjem, a tu je aktivnost izrazio infinitivom glagola *lamentarsi* ‘jaukati’. Odričnom formom imperfekta aspekatskog glagola *smettere* ‘prestajati’ posebno je istakao da nije došlo do prekida trajanja aktivnosti izvođenja plesa, a tu je aktivnost izrazio infinitivom glagola *ballare* ‘plesati’. Prostim perfektom aspekatskog glagola *mettersi* ‘početi’ označio je početni trenutak odvijanja aktivnosti sređivanja razbacanih papira, što je izraženo infinitivom glagola *riordinare*, a budući da je upotrijebio aspekatski glagol kojim se ne označava nastavlanje (iz)vršenja radnje, evidentno je da u primjeru (273) ovaj

prevodilac nije na prikladan način označio aspekatsku vrijednost radnje predstavljene u izvornom tekstu.

(276)

A: *Njena svekrva /.../ je udarala dlanom o dlan /.../ popravljajući tepeluk, koji **je** od penušavog vina stalno išao nakrivo. (str. 34)*

S: *La suocera /.../ batteva una palma contro l'altra /.../ e s'ingegnava di rimettere a posto la cuffia ricamata che, per effetto di quel vino spumante, **andava sempre** di traverso. (str. 41)*

B: *Sua suocera /.../ l'aveva accompagnata bettendo le mani /.../ sistemandosi la cuffietta ricamata che, sotto l'effetto del vino, **continuava a scivolare** di lato. (str. 47)*

(277)

A: *Zato je tražio od Davila podatke /.../ **slao** mu neprestano nove naredbe. (str. 236)*

S: */.../ e per questo aveva chiesto a Daville notizie e informazioni /.../ e intanto **mandava in continuazione** nuovi ordini. (str. 283)*

B: *Per questo, chiedeva a Daville informazioni /.../ mentre **continuava a mandargli** nuove istruzioni. (str. 336)*

(278)

A: */.../ žaleći što neću moći biti uz vas u teškoćama koje ćete uvek imati sa neprosvećenim i varvarskim bosanskim svetom. (str. 132)*

S: *Spiacente che non potrò più essere accanto a voi nelle difficoltà che **incontrerete sempre** con questa barbara e incolta gente della Bosnia. (str. 157)*

B: */.../ spiacente di poterle essere vicino nelle difficoltà che **continuerà ad incontrare** con questi bosniaci barbari e incolti. (str. 185)*

(279)

A: *Žena **je još jecala** /.../ (str. 126)*

S: *La donna **singhiozzava ancora** /.../ (str. 150)*

B: *La donna **continuava a singhiozzare** /.../ (str. 177)*

Prilozima *stalno*, *neprestano* i *uvek* te česticom *još*, Andrić je označio neprekidno odvijanje sljedećih aktivnosti: pomjerenje male kape (*tepeluka*⁹⁴) na glavi (izraženo je perfektom glagola *ići*, dio je strukture *ići nakrivo*); upućivanje zahtjeva koji se moraju izvršiti (izraženo je perfektom glagola *slati*, dio je strukture *slati naredbe*); nailaženje na neprilike (izraženo je futurom I glagola *imati*, dio je strukture *imati teškoće*); te pokazivanje nezadovoljstva jecanjem (izraženo je perfektom glagola *jecati*).

Priloškim odrednicama *sempre* ‘uvijek’, *in continuazione* ‘neprestano’ i *ancora* ‘još’, prevodilac S naglašava da su se navedene aktivnosti i dalje nastavile odvijati, a za izražavanje njihovog odvijanja koristi imperfekt glagolâ *andare*, dio je izraza *andare di traverso* ‘ići nakrivo’; *mandare* ‘slati’; *incontrare* ‘nailaziti’ i *singhiozzare* ‘jecati’. Prevodilac B je aspektskim glagolom *continuare* (izrazio ga je imperfektom i prostim futurom) označio da je nastavljeno odvijanje opisane radnje, a tu je radnju izrazio infinitivom glagolâ *scivolare* ‘kliziti’, *mandare* ‘slati’, *incontrare* ‘nailaziti’ i *singhiozzare* ‘jecati’.

4.5.2. *seguire*

Zanimljivo je da smo u korpusu pronašli primjere u kojima samo prevodilac S glagolom *seguire* ‘nastaviti/nastavljati’ precizira aspekt odvijanja radnje.

(280)

A: *Cene podvoza su skočile i još skaču.* (str. 296)

S: *I costi dei trasporti hanno fatto un balzo in alto e seguivano a crescere /.../* (str. 353)

B: *I prezzi dei trasporti sono saliti e saliranno ancora.* (str. 419)

(281)

A: *A ti jednako: nema za mene lijeka.* (str. 208)

S: *“/.../ e tu seguiti a dire: ‘Non ci sono medicine per me!’ /.../”* (str. 249)

B: *E tu invece ripeti sempre “Per me non ci sono medicine”.* (str. 296)

⁹⁴ Značenje orijentalizma *tepeluk*, sastavnog dijela nošnje u 19. vijeku, je “mala ženska kapa koja se nosila navrh glave; okićena dukatima, niskama bisera i sl. ili vezena zlatom i srmom” (RBJ: 1325).

U primjeru (280) Andrić je prezentom glagola *skakati* označio kontinuirano odvijanje aktivnosti naglog povećavanja cijena transporta robe, a upotrebom čestice *još*, naglasio je da ta aktivnost i dalje traje. Iako je u primjeru (281) izostavljen predikat⁹⁵ rečenice kojom se uvodi upravni govor, prilogom *jednako* označeno je da aktivnost saopćavanja informacija nije prekinuta ni u trenutku kada se o njoj govori, nego se, naprotiv, nepopustljivo ponavlja.

Za označavanje durativnog aspekta navedenih aktivnosti, prevodilac S koristi prezent aspekatskog glagola *seguitare*, a opisane aktivnosti izražava infinitivom glagolâ *crescere* ‘povećavati se’ i *dire* ‘govoriti’. Prevodilac B koristi prosti futur glagola *salire* ‘rasti’ i prezent glagola *ripetere* ‘ponavljati’, a semantičku vrijednost ovih glagola dodatno ističe prilogima *ancora* ‘još’ i *sempre* ‘stalno’. Iako ne upotrebljava aspekatske glagole, ovakvom kombinacijom leksičkih elemenata i ovaj je prevodilac označio da se ne prekida kontinuirano odvijanje radnje.

4.5.3. *seguitare* i *continuare*

Osvrnut ćemo se i na primjere u kojima prevodioci za označavanje nastavljanja vršenja radnje u vremenu koje slijedi koriste glagole *seguitare* i *continuare*, koji su morfološki različiti, ali je njihova semantička i aspekatska vrijednost slična ili ista i odgovara izvornom tekstu, gdje autor glagolsku radnju definira pridjevom *dalji* i prilogom *dalje*.

(282)

A: /.../ njih trojica počinju da piju u Musinoj bašti i tek sa mrakom **slaze** u varoš na dalje piće. (str. 298)

S: /.../ il terzetto si riunisce per bere nell’orto di Mussa, che lasciano soltanto con il sopraggiungere della sera per andare in città, dove **seguitano** poi a bere. (str. 355)

B: /.../ i tre si riuniscono sempre per ubriacarsi nel giardino di Musa e solo con il primo buio scendono in città, dove **continuano** a bere. (str. 422)

---

⁹⁵ Na temelju konteksta se zaključuje da bi to mogao biti prezent glagola *govoriti* (*govoriš*).

(283)

A: Carigrad **je i dalje tražio**, Pariz **naređivao**, a Split **izvršavao naredbe**. (str. 35–36)

S: *Costantinopoli seguitava a chiedere*. Parigi *ordinava* e Spalato *eseguiva gli ordini* /.../ (str. 43)

B: /.../ *Istanbul continuava a fare le sue richieste*, Parigi *a impartire ordini* e Spalato *a eseguirli*. (str. 49)

Pridjevom *dalje*⁹⁶ (iz sintagme *na dalje piće*) Andrić je istakao da odvijanje uobičajene aktivnosti odlaženja na posebno mjesto (*u varoš*), što je izraženo prezentom glagola *slaziti*⁹⁷, ima za cilj nastavak odvijanja aktivnosti uživanja u konzumiranju alkoholnih pića, a koje je započeto na drugom mjestu (*u Musinjoj bašti*). Prilogom *dalje* (u kombinaciji s veznikom *i*) označio je aktivnosti izražavanja kategorične želje da se uputi određena naredba, da se naloži njeno izvršenje i da se ona konačno ostvari (izraženo je perfektom glagolâ *tražiti*, *naređivati* i *izvršavati*).

Prevodioci koriste prezent i imperfekt aspekatskih glagolâ *seguitare* (prevodilac S) i *continuare* (prevodilac B) kako bi precizirali da se i u vremenu koje dolazi nastavlja vršenje radnje, koje je započeto ili je već trajalo, a tu radnju označavaju infinitivom glagolâ *bere* ‘piti’; *chiedere* ‘tražiti’ i *fare*, dio je izraza *fare le richieste* ‘zahtijevati’; *ordinare* ‘naređivati’ i *impartire*, dio je strukture *impartire ordini* ‘izdavati naredbe’, te *eseguire* ‘izvršavati’.

4.6. Prekidanje ili završetak odvijanja radnje

Glagoli *cessare (di)*, *finire (di)*, *smettere (di)*, *terminare (di)* i *tralasciare (di)*, čija je semantička vrijednost slična ili ista – ‘završiti, prestati’, u kategoriji su aspekatskih glagola kojima se u italijanskom jeziku označava prestanak odvijanja radnje izražene infinitivom osnovnog glagola⁹⁸.

⁹⁶ Komparativni oblik pridjeva *dalek* dodijeljen je imenici *piće* kako bi se označilo da se, nakon prekida, nastavlja odvijanje aktivnosti konzumiranja pića.

⁹⁷ Oblik *slaziti* karakterističan je za razgovorni jezik i Andrić ga upotrebljava, umjesto oblika *silaziti* ili *spuštati se*, kako bi iskaz imao posebnu stilsku vrijednost. Navedenim se glagolima označava mijenjanje “položaja ili mjesta boravka krećući se odozgo nadolje” (RBJ: 1189), odnosno dolaženje kretanjem “na mjesto ili položaj koji je niži u odnosu na pređašnji” (Isto: 1236), i to radi postizanja određenog cilja – konzumiranje pića.

⁹⁸ U ovim konstrukcijama infinitivu prethodi prosti prijedlog *di*.

Na ovaj se način dodatno ukazuje na konkluzivnu aspekatsku vrijednost glagolske radnje.

U primjerima ekscerpiranim iz izvornog korpusa Andrić je završetak vršenja radnje označio sljedećim vrstama glagola: glagolima čija semantička vrijednost upućuje na okončavanje odvijanja radnje (*prestati, prekinuti, stati, završiti* i sl.) i kojima je obično potrebna dopuna; završnosvršenim glagolima nastalim procesom prefiksacije (*srediti, prepisati, ugasiti se, izbesneti se* i sl.); glagolskim pridjevom radnim završnosvršenog glagola *dogoreti (dogoreo)* te glagolima čije je značenje dodatno definirano konstrukcijama *do kraja* i *na kraju*.

Vodeći računa o načinu na koji su prevodioci (oba ili samo jedan od njih) označili zaustavljanje odvijanja radnje, primjere iz korpusa smo, u zavisnosti od upotrijebljenog glagola, razvrstali u grupe i tako ih analizirali.

4.6.1. *smettere*

a) Oba prevodioca koriste glagol *smettere*

(284)

A: *.../ a i oni su s vremenom prestali da ga toliko zadirkuju .../* (str. 204)

S: *Essi a lor volta col tempo avevano smesso di prenderlo in giro .../* (str. 244)

B: *.../ loro avevano smesso di stuzzicarlo .../* (str. 290)

(285)

A: *Kiša je stala .../* (str. 350)

S: *La pioggia aveva smesso di cadere .../* (str. 419)

B: *La pioggia aveva smesso di cadere .../* (str. 495)

Andrić je perfektom glagola *prestati* označio apsolutni završetak odvijanja aktivnosti zbijanja šala na čiji račun (što je izrazio prezentom glagola *zadirkivati*), a perfektom glagola *stati*, označio je potpuni završetak aktivnosti spuštanja na zemlju oborine u obliku vodenih kapi (izraženo je leksemom *kiša*).

Prevodioci su navedene aktivnosti izrazili infinitivom glagolâ *prendere*, dio je izraza *prendere in giro* ‘zadirkivati’, *stuzzicare* ‘zadirkivati’ te *cadere* ‘padati’ (odnosi se na leksemu *pioggia* ‘kiša’), a prestanak njihovog

odvijanja označili su pluskvamperfektom aspekatskog glagola *smettere*. Dakle, upotrebom potpunih prevodnih ekvivalenata uskladili su način izražavanja aspekatske vrijednosti opisane radnje, ali i vjerno prenijeli vrstu aspekta iz izvornog teksta.

(286)

A: *Starac je bolovao od jetre, ali piće nije ostavljao.* (str. 208)

S: *Il vecchio era malato di fegato, ma non smetteva di bere.* (str. 249)

B: *Il vecchio era malato di fegato, ma non smetteva di bere /.../* (str. 296)

(287)

A: *Niko nije prekidao posao ili pušenje /.../* (str. 22)

S: *Nessuno interruppe il proprio lavoro, o smise di fumare /.../* (str. 27)

B: *Nessuno interruppe il lavoro o smise di fumare /.../* (str. 30)

(288)

A: *Pa ipak, nikad nisu potpuno prestale da se viđaju.* (str. 361)

S: *Tuttavia non avevano mai smesso completamente di incontrarsi.* (str. 431)

B: *Tuttavia, non avevano mai smesso di incontrarsi.* (str. 509)

Perfektom glagolâ *ostavljati*, *prekidati* i *prestati* Andrić je označio prekid trajanja radnje u prošlosti. Međutim, budući da je ove glagole izrazio odričnom formom, naglasio je negiranje okončanja kontinuiranog odvijanja u prošlosti sljedećih aktivnosti: konzumiranje alkoholnih pića (izraženo je leksemom *piće* koja je u funkciji direktnog objekta u odnosu na predikat izražen glagolom *ostavljati*); izvršavanje uobičajenih zadataka karakterističnih za *čaršiju* (izraženo je leksemom *posao*) i uvlačenje dima duhana ili druge biljke u usta i pluća (izraženo je leksemom *pušenje*), a obje su lekseme (*posao* i *pušenje*) u funkciji direktnog objekta u odnosu na predikat izražen glagolom *prekidati*; te povremeno sastajanje s kim (izraženo je prezentom glagola *viđati se*).

Prevodioci su odričnom formom glagola *smettere* (upotrijebili su imperfekt, prosti perfekt i pluskvamperfekt), također, označili da nije prekinuto odvijanje navedenih aktivnosti (izuzetak je aktivnost izražena

leksemom *posao*), a izrazili su ih infinitivom glagolâ *bere* ‘piti’, *fumare* ‘pušiti’ i *incontrarsi* ‘sretati se’. Zanimljivo je da su prevodioci odvojeno posmatrali aktivnost obavljanja uobičajenih obaveza u čaršiji, što su izrazili prostim perfektom glagola *interrompere* ‘prekinuti’ koji za direktni objekt ima leksemu *lavoro* ‘posao’, za razliku od izvornog teksta, gdje je Andrić završetak odvijanja i ove i aktivnosti pušenja označio glagolom *prekidati*.

Analiza primjera iz ove grupe pokazuje da je u oba prevoda gotovo istim sintaksičkim, morfološkim i leksičkim sredstvima označen prestanak odvijanja opisane radnje, što je predstavljeno i u izvornom tekstu.

b) Samo prevodilac B koristi glagol *smettere*

(289)

A: *Njemu staju dah i misao.* (str. 161)

S: *.../ egli trattiene il respiro; pensa .../* (str. 192)

B: *Salko smise di respirare e anche di pensare.* (str. 227)

Privremeni prestanak trajanja aktivnosti disanja i razmišljanja Andrić je označio prezentom glagola *stati*, a navedene je aktivnosti izrazio imenicama *dah* i *misao*.

Samo je prevodilac B upotrijebio aspekatski glagol *smettere* (izrazio ga je prostim perfektom) kako bi istakao da je došlo do kraćeg prekida odvijanja navedenih aktivnosti, a izrazio ih je infinitivom glagolâ *respirare* ‘disati’ i *pensare* ‘misliti’. Prevodilac S je u svojoj interpretaciji upotrijebio prezent glagola *trattenere*, dio je izraza *trattenere il respiro* ‘zadržati dah’, kako bi istakao da je došlo do trenutnog prekida aktivnosti disanja, ali u prevod nije uključio i aktivnost razmišljanja, kako je predstavljeno u izvorniku.

(290)

A: *.../ ali je bio u stalnoj prepisci sa generalnim konzulom.* (str. 323)

S: *.../ ma s'era sempre tenuto in continuo contatto epistolare col console generale .../* (str. 387)

B: *.../ ma lui e il console generale non avevano mai smesso di scriversi.* (str. 457)

Za označavanje kontinuiranog odvijanja aktivnosti razmjene pisama između dvije osobe Andrić koristi perfekt glagola *biti*, dio je izraza *biti u prepisci (s kim)*, a pridjevom *stalan*, koji određuje karakteristike imenice *prepiska*, naglasio je da se ta aktivnost odvijala u kontinuitetu, odnosno da se nije prekidala.

Sličan je izbor italijanskih leksičkih i sintaksičkih ekvivalenata kojima prevodilac S izražava odvijanje navedene aktivnosti. Pluskvamperfektom je izrazio glagol *trattenersi*, dio je izraza *trattenersi in contatto epistolare* ‘ostati u kontaktu (s kim) putem pisama’, a upotrebom pridjeva *continuo* ‘stalan’, koji se odnosi na sintagmu *contatto epistolare* ‘razmjenjivanje pisama’, i priloga *sempre* ‘uvijek’, koji određuje karakteristike glagola *trattenersi*, ovaj je prevodilac posebno istakao semantičku vrijednost izraza kojim je obilježeno neprekidno odvijanje opisane radnje. Prevodilac B se odlučuje za upotrebu aspekatskog glagola *smettere* (izrazio ga je pluskvamperfektom). Naime, odričnom formom ovog glagola naglasio je da nije došlo do prestanka odvijanja aktivnosti komuniciranja putem razmjene pisama, što je izrazio infinitivom uzajamno-povratnog glagola *scriversi* ‘dopisivati se’. Potpuno negiranje odvijanja navedene aktivnosti ovaj je prevodilac označio i prilogom *mai* ‘nikada’.

Evidentno je da radnju opisanu u ovoj grupi primjera prevodioci ne izražavaju na isti način, ali su prepoznali i adekvatno označili njenu aspekatsku vrijednost.

4.6.2. *finire*

a) Oba prevodioca koriste glagol *finire*

(291)

A: *Njegovo lice /.../ ostalo je tako dok god tumač nije dokraja preveo Davilove izraze saučešća.* (str. 46)

S: */.../ la faccia /.../ così rimase finché l'interprete non ebbe finito di tradurre le espressioni di cordoglio di Daville.* (str. 55)

B: *Il suo volto /.../ rimase così finché l'interprete ebbe finito di tradurre le espressioni di cordoglio del console.* (str. 63)

Odrična forma perfekta glagola *prevesti* u funkciji je predikata vremenske rečenice (uvedena je veznikom *dok*), čime se izriče da se radnja, odnosno stanje iz glavne rečenice (izraženo je perfektom glagola *ostati*)

ostvaruje sve dok ne započne odvijanje radnje zavisne rečenice. Ovako izraženim glagolom *prevesti*, Andrić je označio prestanak vršenja aktivnosti prevođenja iskaza s francuskog jezika, a upotrebom priloga *dokraja*, naglasio je da je došlo do potpunog prestanka vršenja te aktivnosti.

Interpretacije prevodilaca su gotovo identične. Pluskvamperfektom aspekatskog glagola *finire* (prevodilac S koristi odričnu formu) označavaju potpuni završetak odvijanja navedene aktivnosti, koju izražavaju infinitivom glagola *tradurre* ‘prevesti’, što se podudara s idejom označavanja aspekatskih karakteristika glagolske radnje u izvornom tekstu.

b) Samo prevodilac S koristi glagol *finire*

(292)

A: *Tačno kad je pakovanje završeno, videlo se da ništa nije na svom mestu /.../ (str. 289)*

S: *Proprio quando si era finito di imballare ci si accorse che nulla era al suo posto /.../ (str. 345)*

B: *Quando alla fine, tutto fu imballato, ci si accorse che niente era al suo posto /.../ (str. 410)*

(293)

A: *Na kraju razgovora on je bio zadovoljan /.../ (str. 325)*

S: *Quando ebbe finito di parlare egli era soddisfatto /.../ (str. 389)*

B: *Alla fine della conversazione egli era soddisfatto /.../ (str. 459)*

(294)

A: *A kad je sredio i prepisao ono što je toga dana zabeležio, našao se opet lice u lice sa tišinom noći koja je sporo odmicala. (str. 121)*

S: *Ma appena ebbe finito di ordinare e trascrivere tutto ciò che aveva visto durante la giornata, si ritrovò faccia a faccia col silenzio che si era per poco allontanato. (str. 145)*

B: *Ma, dopo aver ricopiato e messo in ordine le annotazioni di quel giorno, des Fossés si ritrovò di nuovo faccia a faccia con il silenzio della notte che avanzava lentamente. (str. 170)*

Različiti su načini kojima je Andrić označio prestanak odvijanja opisane radnje. Aktivnost spremanja stvari prije polaska na put izrazio je pasivnim prezentom glagola *završiti*⁹⁹, čija semantička vrijednost upućuje na isticanje kraja odvijanja navedene aktivnosti. Sintagmom *na kraju razgovora* izrazio je okončavanje odvijanja aktivnosti razmjene mišljenja i stavova. Perfektom svršenih glagola *srediti* i *prepisati*¹⁰⁰ označio je završnu svršenost odvijanja aktivnosti dovođenja u red i prepisivanje zabilješki.

I prevodilac B koristi različita leksička i sintaksička sredstva za iskazivanje završetka odvijanja navedenih aktivnosti. Pasivnom formom (gdje je glagol *essere* izražen prostim perfektom) glagola *imballare* ‘spakovati’ izrazio je predikat zavisne vremenske rečenice (uvedena je veznikom *quando* ‘kada’). Ovim se predikatom označava završetak vršenja aktivnosti spremanja stvari prije polaska na put, što je dodatno precizirano i upotrebom priloškog izraza *alla fine* ‘na kraju’. Za označavanje završnog trenutka u kojem je izvršena usmena razmjena mišljenja i stavova prevodilac koristi strukturu *alla fine della conversazione* ‘na kraju razgovora’. Konačno, infinitivom prošlim glagolâ *ricopiare* ‘prepisati’ i *mettere*, dio je izraza *mettere in ordine* ‘srediti’, izrazio je predikate koordiniranih vremenskih rečenica u implicitnoj formi, koje su uvedene veznikom *dopo* ‘nakon što’, čime je označen završetak odvijanja aktivnosti prepisivanja i raspoređivanja zabilješki. Prevodilac S je aspekatskim glagolom *finire* (upotrijebio je pluskvamperfekt pasivne i aktivne forme) označio konkluzivnu vrijednost izvršenja opisanih aktivnosti izraženih infinitivom glagolâ *imballare* ‘pakovati’, *parlare* ‘razgovarati’, *ordinare* ‘dovesti u red’ i *trascrivere* ‘prepisati’. Kombinacijom aspekatskog glagola i infinitiva osnovnih glagola, ovaj je prevodilac izrazio predikate vremenskih rečenica, koje su uvedene veznicima *quando* ‘kada’ i *appena* ‘čim’, čime je označio da je, prije realiziranja sadržaja glavne rečenice, u potpunosti završeno odvijanje radnje zavisne rečenice.

⁹⁹ Ovaj je pasivni prezent u funkciji predikata zavisne vremenske rečenice (uvedena je veznikom *kad*), a sastoji se od prezenta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva trpnog glagola *završiti*.

¹⁰⁰ Postupkom prefiksacije izvršena je perfektivizacija nesvršenih glagola: glagol *srediti* deriviran je dodavanjem prefiksa *s-* na osnovni glagol *rediti*, što znači “dovoditi u red, činiti urednim” (RBJ: 1137), a dodavanjem prefiksa *pre-* na osnovni glagol *pisati*, što znači “pismom bilježiti kakav sadržaj” (Isto: 900), deriviran je glagol *prepisati*.

c) Samo prevodilac B koristi glagol *finire*

(295)

A: *Pa se onda opet trgnu i vraćaju na posao pri dogorelim svećama* /.../ (str. 88)

S: *Poi ritornavano al proprio lavoro, accanto alle candele che si consumavano* /.../ (str. 105)

B: *Poi si riscuotevano e tornavano al lavoro alla luce delle candele che finivano di consumarsi* /.../ (str. 123)

Pridjevom radnim glagola *dogoreti*¹⁰¹ Andrić je označio postepeno privođenje kraju osvjetljavanja prostora plamenom svijeća, odnosno polagano gašenje tog plamena.

Postepenost vršenja aktivnosti gorenja svijeća, prevodilac S je izrazio imperfektom glagola *consumarsi* 'nestajati polagano' (budući da se odnosi na leksemu *candele* 'svijeće', prikladnije je značenje dogorijevati). Na temelju semantičke vrijednosti navedenog glagola, zaključuje se da dolazi do slabljenja intenziteta te potpunog prestanka odvijanja opisane radnje. Prevodilac B je imperfektom aspekatskog glagola *finire* označio skorašnji kraj vršenja navedene aktivnosti, a izrazio ju je infinitivom glagola *consumarsi*.

Iako u primjerima iz prethodne dvije grupe prevodioci različitim sintaksičkim, morfološkim i leksičkim sredstvima izražavaju završetak (iz)vršenja opisane radnje, analiza je pokazala da su uspjeli prenijeti osnovnu ideju aspekatske vrijednosti glagolske radnje predstavljene u izvornom tekstu.

4.6.3. *cessare*

a) Oba prevodioca koriste glagol *cessare*

(296)

A: /.../ *čim je prestao taj Jevrejin da se javlja, doputovao je drugi francuski putnik* /.../ (str. 335)

S: /.../ *appena l'ebreo cessò di farsi vivo subito apparve a Travnik un nuovo ospite*. (str. 401)

¹⁰¹ Glagol *dogorjeti* deriviran je dodavanjem prefiksa *do-* na osnovni glagol *gorjeti*, koji u analiziranom kontekstu znači "davati svjetlost; osvjetljivati" (RBJ: 326). Na ovaj je način izvršena perfektivizacija osnovnog (nesvršenog) glagola, a značenje glagola *dogorjeti* je "dokraja izgorjeti" (Isto: 205) i u analiziranom kontekstu se misli na proces izgaranja svijeća, čiji plamen obasjava prostor.

B: *.../ non appena l'ebreo cessò di farsi vivo apparve a Travnik un nuovo ospite, un altro viaggiatore francese .../ (str. 473)*

Andrić je perfektom glagola *prestati* označio da je završeno vršenje aktivnosti davanja novosti o sebi pisanjem pisama, što je izrazio prezentom glagola *javljati se*.

Prostim perfektom aspekatskog glagola *cessare*, prevodioci su jasno istakli da je u prošlosti potpuno završeno odvijanje navedene aktivnosti, a izrazili su je infinitivom glagola *fare*, dio je izraza *farsi vivo* 'javljati se'.

I u izvornom tekstu i u oba prevoda na italijanski jezik, kombinacija glagola kojim je izražen završetak odvijanja radnje (*prestati, cessare*) i osnovnog glagola kojim je izraženo odvijanje radnje (*javljati se, farsi vivo*), u funkciji je predikata vremenske rečenice (uvedena je veznikom *chim*, odnosno (*non*) *appena*), kojim se izriče da je do prekida odvijanja radnje te zavisne rečenice došlo prije nego što je ostvarena radnja glavne rečenice.

b) Samo prevodilac S koristi glagol *cessare*

(297)

A: *.../ bio je visok i lep čovek, ali od onih hladnih ljudi kojima i kad se osmehuju ne prestaje da bije neki mrak iz očiju. (str. 113)*

S: *.../ era un bell'uomo alto, ma uno di quegli uomini freddi che anche quando sorridono non cessano mai di avere una luce fredda negli occhi. (str. 135)*

B: *Era .../ una di quelle persone fredde, che anche quando sorridono continuano ad avere una luce gelida nello sguardo. (str. 158)*

Odričnom formom prezenta glagola *prestajati* Andrić je označio negiranje prekidanja trajanja stanja mrzovolje, o čemu se zaključuje na temelju intenziteta sjaja koji se vidi u očima osobe čiji se izgled opisuje. Zapravo, te su oči mračne, bez sjaja, čime se naglašava "tmurno, mračno raspoloženje, bez imalo optimizma i vedrine" (RBJ: 674). Opis takvog stanja izrazio je prezentom glagola *biti*, čija semantička vrijednost odgovara onoj glagola *izbijati*, sa značenjem pokazivati se, prema značenju svršenog glagola *izbiti*: "pokazati se" RBJ: 426).

Prevodilac S koristi prezent glagola *cessare* u odričnoj formi, čime je istakao da nije prekinuto opisano stanje, koje je izrazio infinitivom glagola *avere*, dio je strukture *avere una luce fredda negli occhi* 'imati hladan sjaj

u očima'. Na temelju sintagme *una luce fredda* 'hladan sjaj', zaključuje se da je pogled (koji je upravljen na objekt posmatranja) hladan, odnosno "bez srdačnosti, topline, osjećaja" (RBJ: 364), čime je označen visok intenzitet nezadovoljstva. Upotrebom priloga *mai* 'nikada' dodatno je naglašeno kontinuirano trajanje pokazivanja negativnog raspoloženja prema vanjskom svijetu, odnosno da takvo raspoloženje ni u jednom trenutku ne prestaje. Prevodilac B je upotrebom prezenta glagola *continuare* označio da se opisano stanje nastavlja i dalje u vremenu koje slijedi, što znači da ne dolazi do njegovog okončanja. I ovaj prevodilac za opis navedenog stanja koristi infinitiv glagola *avere*, dio je strukture *avere una luce gelida nello sguardo* 'imati ledeni sjaj u pogledu', čijim se prenesenim značenjem također naglašava loše duševno stanje, odnosno hladnoća i nedostatak srdačnosti, o čemu se saznaje na temelju vrste pogleda koji upućuje osoba koja je predmet opisa.

c) Samo prevodilac B koristi glagol *cessare*

(298)

A: *Otada pa za ceo niz godina život nije prestajao da ga zapaja tim istim pićem na koje se čovek ne može naviknuti.* (str. 53)

S: *E da quel momento, per una lunga serie di anni, la vita non s'era mai stancata di abbeverarlo di quella stessa bevanda amara, a cui l'uomo non si può mai abituare.* (str. 64)

B: *Da allora e per molti anni, la vita non aveva mai cessato di abbeverarlo di quello stesso liquido, a cui l'uomo non riesce mai ad abituarsi.* (str. 74)

Odričnom formom perfekta glagola *prestajati* Andrić je označio da se nije zaustavljalo neprestano trajanje aktivnosti dovođenja u stanje ošamućenosti i doživljavanja osjećaja gorčine, izazvano neprijatnim dešavanjima, što je izrazio prezentom glagola *zapajati*¹⁰².

¹⁰² Primarno značenje nesvršenog glagola *zapajati* je natapati, odnosno činiti "da šta bude potpuno mokro ili prožeto tekućinom" (RBJ: 728), a u analiziranom se kontekstu prepoznaje preneseno značenje i misli se na prožetost, odnosno obuzetost stanjem ošamućenosti i osjećajem nelagode koje su izazvale određene okolnosti. Glagol *zapajati* je postupkom imperfektivizacije deriviran od svršenog glagola *zapotiti*. Dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagoli *potiti* označena je završna svršenost izvršenja aktivnosti dovođenja koga u stanje neugodnosti i prožetosti određenim osjećanjima.

Prevodilac B je odričnom formom pluskvamperfekta aspekatskog glagola *cessare* istakao da nije završeno trajanje navedene radnje, koju je izrazio infinitivom glagola *abbeverare* ‘napajati’. Pluskvamperfekt u odričnoj formi izbor je i prevodioca S, ali se on odlučuje za upotrebu glagola *stancarsi*, koji je konstituent strukture *stancarsi* (*di* + infinitiv) ‘umoriti se (od činjenja čega)’, kako bi označio da ni u kom slučaju nije došlo do slabljenja intenziteta stanja stalne izloženosti neprijatnostima, što je, također, izrazio infinitivom glagola *abbeverare*. Oba se prevodioca opredjeljuju za upotrebu priloga *mai* ‘nikada’ kako bi naglasili da ni u jednom trenutku nije došlo do prestanka odvijanja opisane radnje.

(299)

A: /.../ *vezir je ugasio svoj osmejak*. (str. 46)

S: /.../ *il visir spense il suo sorriso*. (str. 55)

B: /.../ *il visir cessò di sorridere*. (str. 63)

Apsolutno izvršenje aktivnosti iskazivanja zadovoljstva smijanjem Andrić je izrazio perfektom glagola *ugasiti*, koji se direktno odnosi na leksemu *osmejak*, pomoću koje se obično označava izraz na licu kojim se odaju zadovoljstvo i dobro raspoloženje¹⁰³.

Za postizanje istog efekta prevodilac S koristi potpune italijanske ekvivalente: prosti perfekt glagola *spegnere* ‘ugasiti’ koji za direktni objekt ima leksemu *sorriso* ‘osmijeh’. Završetak odvijanja navedene radnje prevodilac B je označio prostim perfektom aspekatskog glagola *cessare*, a tu je radnju izrazio infinitivom glagola *sorridere* ‘smijati se’.

U sve tri grupe analiziranih primjera (iz kategorije upotrebe aspekatskog glagola *cessare*) uočavamo da je u oba prevoda moguće prepoznati vrstu i nijansu aspekatske vrijednosti glagolske radnje u odnosu na izvorni tekst, bez obzira na činjenicu da prevodioci nisu uvijek imali usklađen odabir morfoloških, sintaksičkih i leksičkih sredstava kojima su te vrijednosti označili.

4.6.4. Morfološki različiti glagoli s istom funkcijom označavanja aspekatske vrijednosti

U ovom ćemo dijelu analizirati primjere u kojima je prekid (iz)vršenja radnje (opisane u izvornom tekstu) u prevodu na italijanski jezik izražen glagolima koji, iako morfološki različiti, pripadaju istoj vrsti aspekatskih glagola.

¹⁰³ U RBJ registrirano je sljedeće značenje lekseme *osmijeh*: “izraz pozitivnog raspoloženja na licu praćen blagim razvlačenjem usana, vedrinom pogleda i sl.” (RBJ: 844).

(300)

A: /.../ objašnjavao je Davna konzulu, koji je zastao u hodu. (str. 42)

S: *Glielo spiegò Davnà mentre egli, smesso di passeggiare, gli si era fermato davanti.* (str. 51)

B: /.../ cercò di spiegare Davna al console che aveva cessato di andare avanti e indietro per la stanza. (str. 59)

(301)

A: /.../ čim bi samo za trenutak prestao da se smeje i da govori, vezirovo lice je postajalo mračno i tvrdo /.../ (str. 354–355)

S: /.../ appena terminava di sorridere o di parlare, il suo volto s'incupiva e s'induriva /.../ (str. 424)

B: /.../ quando cessava di ridere e di parlare, il suo volto diveniva scuro e duro /.../ (str. 501)

Perfektom glagola *zastati*, dio je strukture *zastati u hodu*¹⁰⁴, Andrić je izrazio privremeni prestanak trajanja aktivnosti kretanja koracima u prostoru (što je označeno leksemom *hod*). Potencijalom I¹⁰⁵ glagola *prestati* izrazio je kraći prekid trajanja aktivnosti iskazivanja zadovoljstva smijanjem (izraženo je prezentom glagola *smejati se*) i aktivnosti saopćavanja informacija (izraženo je prezentom glagola *govoriti*).

Za označavanje prekidanja toka opisane radnje, oba prevodioca koriste aspektske glagole. Prevodilac S koristi particip prošli glagola *smettere* kako bi istakao prekid odvijanja aktivnosti kretanja, a tu je aktivnost izrazio infinitivom glagola *passeggiare* 'hodati'. Ovakva glagolska struktura ima funkciju predikata zavisne relativne rečenice u implicitnoj formi kojom se opisuje stanje u kojem se nalazi direktni objekt glavne rečenice (*konzul*), odnosno njegovo kratko zadržavanje u kretanju koracima od jednog mjesta ka drugome dok se izvršava radnja izražena predikatom zavisne vremenske rečenice (*si era fermato*). Imperfektom glagola *terminare* istakao je durativni aspekt prekidanja radnje koja se više puta odvijala u prošlosti, odnosno opetovano zaustavljanje odvijanja aktivnosti smijanja, što je izrazio infinitivom glagola *sorridere* 'smijati se', te saopćavanja

¹⁰⁴ Dodavanjem prefiksa *za-* na osnovni glagol *stati* obilježena je početna faza konačnog završetka radnje, odnosno kratko zaustavljanje u kretanju, nakon hodanja.

¹⁰⁵ Ovo je iterativni potencijal koji se koristi za označavanje radnje čije se odvijanje u prošlosti ponavljalo.

informacija, što je izrazio infinitivom glagola *parlare* ‘govoriti’. U oba je primjera prekid odvijanja navedenih aktivnosti prevodilac B označio glagolom *cessare* (upotrijebio je pluskvamperfekt i imperfekt), a aktivnosti je izrazio infinitivom glagolâ *andare*, dio je izraza *andare avanti e indietro* ‘ići naprijed i nazad’, kojim se označava više puta ponovljena aktivnost prelaženja određene putanje, odnosno kretanja u prostoriji s jednog kraja na drugi; *ridere* ‘smijati se’ i *parlare*. Pluskvamperfektom je označio trenutno izvršenje aktivnosti zaustavljanja premještanja hodom, a imperfekt je u funkciji obilježavanja nesvršenog karaktera opisane radnje i njenog ponavljanja u prošlosti.

(302)

A: /.../ *jer ljudi **nikad neće prestati da traže** i žele više i bolje od onoga što im sudbina daje.* (str. 133)

S: /.../ *perché gli uomini **non finiranno mai di cercare e desiderare qualcosa di più grande e di migliore di quello che il destino ha loro concesso.*** (str. 159)

B: /.../ *perché gli uomini **non avrebbero mai cessato di cercare e desiderare qualcosa di più, e di migliore, di ciò che il destino aveva loro riservato.*** (str. 187–188)

(303)

A: *Dok druge hrišćanske države, koliko ja znam, osuđuju rat /.../ i osuđujući ga **ne prestaju da ga vode.*** (str. 307)

S: *Le nazioni cristiane invece, per quanto mi risulta, considerano la guerra un male /.../ ma pur condannandola **non smettono mai di farla.*** (str. 367)

B: *Per quanto ne so, gli Stati cristiani, invece, a parole condannano la guerra /.../ ma pur continuando a condannarla **non cessano mai di farla.*** (str. 435)

(304)

A: /.../ *on **nije prestajao da piše** raznim ličnostima u Carigrad /.../* (str. 154)

S: /.../ ***non tralasciava di scrivere** a varie personalità a Costantinopoli /.../* (str. 184)

B: *.../ non cessava di scrivere a varie personalità di Istanbul .../ (str. 217)*

Andrić je odričnom formom svršenog glagola *prestati* (upotrijebio je futur I) i nesvršenog glagola *prestajati* (upotrijebio je prezent i perfekt) negirao označavanje kraja odvijanja sljedećih aktivnosti: iskazivanje nastojanja i želje da se posjeduje više i bolje od onog što je određeno sudbinom (izraženo je prezentom glagolâ *tražiti* i *želeti*); iskazivanje neprijateljstva izvođenjem oružanih sukoba (izraženo je prezentom glagola *voditi*; ovaj prelazni glagol za direktni objekt ima zamjenicu *ga* koja se odnosi na prethodno upotrijebljenu imenicu *rat*); te obraćanje važnim ličnostima slanjem pisama (izraženo je prezentom glagola *pisati*).

Prevodioci koriste odričnu formu aspekatskih glagola kako bi istakli da nije došlo do prekida odvijanja navedene radnje. Prevodilac S je to postigao upotrebom prostog futura glagola *finire*, prezentom glagola *smettere* i imperfektom glagola *tralasciare*¹⁰⁶, a prevodilac B je u svim primjerima upotrijebio glagol *cessare* (izrazio ga je perfektom kondicionala te prezentom i imperfektom indikativa). Navedene su aktivnosti označili infinitivom glagolâ *cercare* ‘tražiti’; *desiderare* ‘željeti’; *fare*, dio je izraza *fare la guerra* ‘ratovati’, i oba su prevodioca, umjesto imenice *guerra* ‘rat’, upotrijebila zamjenicu *la* ‘ga’ koja ima funkciju direktnog objekta; te *scrivere* ‘pisati’. U primjerima (302) i (303) su prilogom *mai* ‘nikada’ precizirali da ne postoji vremenski okvir u kojem se može desiti ostvarenje opisane radnje. Ovaj je prilog italijanski ekvivalent prilogu *nikad*, koji je u izvornom tekstu upotrijebljen samo u primjeru (302).

(305)

A: *Kad i u najdubljim rupama okopni sneg .../ kad se izbesne vetrovi .../ tada nastupi ovo kratko i lepo travničko leto. (str. 168)*

S: *Quando anche nei recessi più profondi si scioglie la neve .../ quando cessano di infuriare i venti .../ allora comincia la breve e splendida estate di Travnik. (str. 201)*

B: *Quando la neve si scioglie anche nei recessi più profondi .../ quando finiscono di infuriare i venti .../ allora comincia la bella e breve estate di Travnik. (str. 237)*

¹⁰⁶U analiziranom primjeru značenje glagola *tralasciare* podudara se sa značenjem glagola *interrompere*, a to je ‘prekidati’.

Završnu svršenost, odnosno kraj odvijanja aktivnosti kretanja vjetra u punom zamahu (što je obično karakteristično za hladnija godišnja doba) Andrić je izrazio prezentom glagola *izbesneti se*¹⁰⁷.

Za isticanje potpunog završetka odvijanja navedene aktivnosti prevodioci su upotrijebili prezent aspekatskih glagola *cessare* i *finire*, a aktivnost su izrazili infinitivom glagola *infuriare* ‘bjesnjeti’.

U izvornom tekstu i prevodima na italijanski jezik glagolima i glagolskim strukturama (*izbesneti se, cessare/finire di infuriare*) izraženi su predikati zavisne vremenske rečenice, uvedene veznikom *kad*, odnosno *quando* ‘kada’, kojom se izriče da se radnja glavne rečenice ostvaruje tek nakon prestanka odvijanja radnje te zavisne rečenice.

(306)

A: /.../ oni **ne prestaju da mole** Boga za nju i onoga ko ih šalje. (str. 165)

S: /.../ essi **non cessavano di pregare** Dio per lui, per la signora e per colui che li aveva inviati in Bosnia /.../ (str. 198)

B: /.../ i religiosi **non avevano mai smesso di pregare** Dio per lei e per chi l’aveva inviata. (str. 233)

Andrić je odričnom formom prezenta glagola *prestajati* označio da nije okončano vršenje aktivnosti obraćanja Bogu molitvama, što je izrazio prezentom glagola *moliti*.

Negiranje završetka vršenja navedene aktivnosti prevodioci označavaju aspekatskim glagolima *cessare* i *smettere*. Prevodilac S je imperfektom glagola *cessare* označio durativnu vrijednost odvijanja aktivnosti izražene infinitivom glagola *pregare* ‘moliti’, a prevodilac B je pluskvamperfektom glagola *smettere* označio svršeni karakter izvršenja radnje, koju, također, izražava infinitivom glagola *pregare*, s tim što ovaj prevodilac koristi i prilog *mai* ‘nikada’, čime negira izvršenje opisane radnje u bilo kojem trenutku u prošlosti.

Naredni smo primjer izdvojili zbog posebnog načina na koji su prevodioci označili prekidanje/završetak odvijanja radnje.

---

¹⁰⁷ Svršeni glagol *izbjesnjeti (se)* deriviran je dodavanjem prefiksa *iz-* na osnovni (ne-svršeni) glagol *bjesnjeti*, čime je označen završni trenutak stanja onog što je u punom zamahu (u analiziranom iskazu misli se na strujanje zraka određenim intenzitetom, odnosno vjetrove).

(307)

A: *Najposle Hamdi-beg /.../ **prekide** nagađanja, slutnje i bojazni /.../ (str. 7)*

S: *Alla fine Hamdibeg /.../ **interrompe** le supposizioni, i timori e i presagi. (str. 7)*

B: */.../ **mette fine** a tutte le preoccupazioni, i presentimenti, i timori. (str. 8)*

Aoristom¹⁰⁸ glagola *prekinuti*, Andrić je označio zaustavljanje odvijanja aktivnosti iznošenja mišljenja i zaključaka bez prethodne provjere činjenica (izraženo je imenicom *nagađanje*), iskazivanja predviđanja na temelju nejasnih pretpostavki ili saznanja (izraženo je imenicom *slutnja*) te trajanja stanja obuzetosti osjećajem strepnje (izraženo je imenicom *bojazan*).

Prevodioci su navedene aktivnosti označili imenicama *supposizione* ‘pretpostavka’, *preoccupazione* ‘zabrinutost’, *timore* ‘bojazan’, *presagio* ‘predosjećaj’ i *presentimento* ‘slutnja’. Za označavanje prekida odvijanja opisanih aktivnosti prevodilac S je upotrijebio prezent glagola *interrompere* ‘prekinuti’, a prevodilac B prezent glagola *mettere*, dio je izraza *mettere fine (a qualcosa)* ‘zaustaviti (šta)’. Dakle, iako navedeni glagol i glagolska struktura ne pripadaju kategoriji aspekatskih glagola kojima se označava prestanak toka radnje, prevodioci su iskoristili semantičku vrijednost ovih glagola kako bi istakli konkluzivnu aspekatsku vrijednost opisane radnje.

4.7. Posebna vrsta završetka odvijanja radnje

Glagolskom strukturom *finire con* (ili *per*) + infinitiv (osnovnog glagola) u italijanskom se jeziku označava poseban način na koji se ostvaruje završetak odvijanja radnje, odnosno izvršenje radnje koje je (obično) dugo odgađano, ali je, na izvjestan način, bilo očekivano. Ovom se perifrastičnom konstrukcijom može izraziti nijansa kako svršenog, tako i nesvršenog glagolskog aspekta, što se utvrđuje i na temelju upotrebe glagolskog vremena kojim je izražen glagol *finire*¹⁰⁹. Ekvivalent navedenoj konstrukciji u bosanskom je jeziku obično osnovni glagol kojem prethodi izraz *na kraju* ili prilog *konačno*, čime se ističe da se odvijanje radnje primiče kraju u

¹⁰⁸ Andrić aoristom izražava radnju koja se odvija u sadašnjosti kako bi istakao stilsku obilježnost iskaza.

¹⁰⁹ Obično se za izražavanje svršenog glagolskog aspekta koriste prosti i složeni perfekt, a imperfektom se izražava nesvršeni glagolski aspekt.

određenom vremenskom okviru (može se odnositi na sadašnjost, prošlost ili budućnost).

Iz korpusa smo izdvojili primjere u kojima prevodioci (oba ili samo jedan od njih) koriste konstrukciju *finire per* (mnogo su brojniji primjeri sa ovom konstrukcijom) ili *finire con* kako bi precizirali aspekt vršenja ili izvršenja završetka opisane radnje. Zanimljivo je da u iskazima iz izvornog korpusa ova vrsta radnje nije izražena ekvivalentnom strukturom, a njeni su konstituenti osnovni glagol i izraz *na kraju* ili prilog *konačno*. Bez obzira na ovakvu neusklađenost, u nastavku dajemo analizu primjera u kojima su prevodioci karakterističnim perifrastičnim konstrukcijama označili nijanse zaključenja odvijanja radnje.

4.7.1. Oba prevodioca koriste konstrukciju sa glagolom *finire*

(308)

A: Štaviše, s vremenom je konzul mogao da uvidi da je ovaj tvrdi i mračni vezir /.../ , sa kojim **je** svaki razgovor **jedna lekcija** o bezvrednosti svega što postoji, u mnogim stvarima pouzdaniji i bolji /.../ (str. 173)

S: *Anzi col tempo Daville ebbe modo di constatare che quel visir foscio e accigliato, col quale ogni colloquio **finiva per trasformarsi in una lezione** sulla vanità di tutto ciò che esiste, in molte cose era più comprensivo e migliore /.../ (str. 206)*

B: *Col tempo Daville arrivò anzi a convincersi che quel duro e triste visir, col quale ogni conversazione **finiva per essere una lezione** sulla vanità del mondo esistente, era in molti casi più comprensivo e affidabile /.../ (str. 244)*

(309)

A: *Opšti zaborav i ravnodušnost **umirivali su** i Davila. (str. 46)*

S: *Questa generale dimenticanza e indifferenza **finì per calmare** anche Daville. (str. 55)*

B: *L'oblio e l'indifferenza generali **finirono per tranquillizzare** anche Daville. (str. 63)*

(310)

A: *.../ od želje da pokaže što življe učešće .../ Davil **je** nehotice **povredio** osetljivost pobednika vezira. (str. 368)*

S: *.../ nel desiderio .../ di dimostrare quanto più poteva la sua partecipazione .../ **finì per urtare** involontariamente la suscettibilità del visir vincitore. (str. 440)*

B: *.../ nel tentativo di esprimere al meglio la sua partecipazione .../ **finì per urtare** involontariamente la suscettibilità del visir vittorioso. (str. 519)*

(311)

A: *Najposle, koliko je o tome mislio i koliko se puta predavao tome osećanju da **je** sa te zamišljene tačke **počeo** sve češće **da prosuđuje** i svet i Francusku i sudbinu svoju i svoje porodice. (str. 380)*

S: *Alla fine però, a furia di pensare a quella eventualità, **aveva finito col considerarla** sempre più come lo sfondo e la premessa su cui prospettare il suo personale destino e quello della sua famiglia. (str. 457)*

B: *Alla fine, pensando così spesso e intensamente a quell'eventualità, **aveva finito col considerarla** sempre più come la premessa e lo sfondo su cui immaginare l'avvenire del mondo e della Francia, il suo destino personale e quello della sua famiglia. (str. 538)*

(312)

A: *S vremenom, živeći i radeći sa Ibrahim-pašom, Davil **će se naviknuti** na njega, stvarno **sprijateljiti** sa njim .../ (str. 147)*

S: *In seguito però vivendo e lavorando con Ibrahim Pascià egli **si sarebbe abituato** a lui, **avrebbe finito per sentirsi** veramente suo amico .../ (str. 176)*

B: *Con il tempo, frequentando Ibrahim-pascià e lavorando con lui, Daville **avrebbe finito per abituarsi**, fino al punto di diventarne amico. (str. 207)*

U navedenim je primjerima odvijanje radnje Andrić izrazio na sljedeći način: prezentom glagola *biti* (u strukturi *biti lekcija*¹¹⁰ ima funkciju ko-

¹¹⁰ Leksemom *lekcija* označava se saznanje koje se stekne određenim iskustvom.

pulativnog glagola, čije značenje odgovara značenju glagola *predstavljati*) označio je ishod koji uslijedi nakon završetka razmjene mišljenja između dvije osobe; perfektom glagola *umirivati* označio je kontinuirano odvijanje aktivnosti ublažavanja čije uznemirenosti; perfektom glagola *povrediti* označio je potpuno izvršenje aktivnosti utjecanja na osjećanja drugog riječima i postupcima (nanošenja uvrede); perfektom glagola *početi* označio je izvršenje početnog trenutka odvijanja aktivnosti donošenja zaključaka o čemu, a ovu je aktivnost izazivao prezentom glagola *prosuđivati*; futurom I¹¹¹ glagolâ *naviknuti se (na koga)* i *sprijateljiti se (s kim)* izrazio je izvršenje aktivnosti potpunog upoznavanja i prihvatanja čijeg prisustva te uspostavljanje prijateljskih odnosa. Dakle, iako je, s ciljem stilskog obilježavanja iskaza, upotrijebio različita glagolska vremena, Andrić je u svim primjerima opisao radnju čije se vršenje ili izvršenje odnosi na prošlost.

Prevodioci su u svojim interpretacijama istakli da je došlo do izvršenja navedenih aktivnosti i da je to izvršenje bilo i očekivano. To su izrazili kombinacijom aspekatskog glagola *finire* (upotrijebili su imperfekt, prosti perfekt, pluskvamperfekt, prošlo vrijeme kondicionala), prostog prijedloga *per* ili *con*¹¹² te infinitiva sljedećih glagolâ: *trasformarsi* ‘pretvoriti se’, odnosno “poprimiti oblik ili prirodu (čega)” (DIDM), a dio je strukture *trasformarsi in una lezione* ‘pretvoriti se u lekciju’¹¹³; *essere*, dio je izraza *essere una lezione* ‘biti lekcija’; *calmare* i *tranquillizzare*, koji su u sinonimnom odnosu – ‘umiriti’; *urtare* ‘povrijediti’; *considerare* ‘smatrati’; *sentirsi* ‘osjećati se’ i *abituarsi* ‘naviknuti se’. U primjeru (312) Andrić je opisao dvije aktivnosti, ali u prevodima na italijanski jezik aspekatskim glagolom *finire* nije označena aspekatska vrijednost iste aktivnosti. Naime, prevodioci su postupili na sljedeći način: Perifrastičnom glagolskom konstrukcijom *finire per* + infinitiv prevodilac S označava nijansu aspekta radnje izražene glagolom *sentirsi*, dok radnju označenu glagolom *abituarsi* izražava prošlim vremenom kondicionala. Prevodilac B, međutim, navedenu perifrastičnu konstrukciju koristi da definira aspekt radnje izražene glagolom *abituarsi*, a aktivnost uspostavljanja prijateljskih odnosa izrazio je infinitivom glagola *diventare*, dio je strukture *diventare amico* ‘postati prijatelj’ i ima funkciju predikata zavisne posljedične rečenice uvedene vezničkom lokucijom *fino al punto di* ‘do te mjere da’. I u polaznom i u

¹¹¹ Ovo je historijski futur pomoću kojeg se opisuje radnja koja se odnosi na prošlost, i to s namjerom da se iskaz stilski obilježi.

¹¹² Prosti prijedlog *con* prevodioci su upotrijebili samo u primjeru (311).

¹¹³ Leksemom *lezione* ‘lekcija’ označava se korisno saznanje koje se stekne u okviru dijaloške situacije.

ciljnom tekstu, u primjeru (311), upotreba čestice *najposle* i priloške lokucije *alla fine* ‘na kraju’ iskazu daje posebnu semantičku i aspekatsku vrijednost. Navedenim se leksičkim elementima “najavljuje zaključak koji proistječe iz prethodno rečenoga” (RBJ: 702), čime se precizira da je kao posljedica prethodnih aktivnosti došlo do izvršenja radnje, što je bilo i očekivano.

U navedenim su primjerima Andrić i prevodioci predstavili svršeni karakter opisane radnje, s tim što su upotrebom perifrastične glagolske konstrukcije prevodioci precizirali nijansu aspekatske vrijednosti navedenih aktivnosti, odnosno naglasili da je njihovo (iz)vršenje zaključeno na određeni način.

4.7.2. Samo prevodilac S koristi konstrukciju sa glagolom *finire*

(313)

A: *Konzul se i sam čudio otkud mu takve misli /.../ i on ih je odmah i odbacivao, pripisujući ih “orijentalnom otrovu” koji pre ili posle mora da načne svakoga /.../ (str. 57)*

S: *Il console si stupiva di se stesso: chissà di dove gli venivano questi pensieri /.../ e che egli subito respingeva, attribuendoli a quel veleno orientale che prima o poi **finisce per attaccare** tutti /.../ (str. 69)*

B: *Il console si stupiva di se stesso; queste idee non corrispondevano affatto al suo modo naturale di pensare. Cercava dunque di ricacciarle indietro e le attribuiva a quel «veleno orientale» di cui si doveva prima o poi **rimanere vittima** /.../ (str. 79)*

(314)

A: *Sve je išlo bezglavo i naopako i sve se **obijalo** o konzulovu glavu. (str. 36)*

S: *E tutto andava così a tentoni e senza criterio, tutto **finiva per ricadere** sulla testa del console. (str. 43)*

B: *Andava tutto storto, tutto era insensato, e tutto **ricadeva** sulle spalle del console. (str. 49)*

(315)

A: */.../ a toliko su se zaboravljali da **su se**, u želji da jedan drugog istisnu i unize, sami ponižavali i **spuštali** u očima raje i zhuradih Turaka. (str. 237)*

S: */.../ trasportati dalla passione, venivano così presi dal desiderio di umiliarsi e di battersi l'un l'altro, che **finivano per abbassarsi** agli occhi degli stessi cristiani del luogo e dei turchi, che ne godevano malignamente. (str. 284)*

B: */.../ erano così presi dal desiderio di sminuirsi vicendevolmente che perdevano ogni ritegno umiliandosi e **degradandosi** agli occhi della popolazione e dei turchi, che malignamente ne godevano. (str. 338)*

(316)

A: *Bilo je vremena kad **bi se** kod Davila u Travniku **sustiglo** nekoliko desetina takvih oficira i vojnika /.../ (str. 35)*

S: *Vi furono dei momenti in cui nella casa di Daville a Travnik **finirono per trovarsi** alcune decine di ufficiali e di soldati /.../ (str. 43)*

B: *In alcuni momenti Daville **vedeva giungere** a Travnik, al consolato, decine e decine di quegli ufficiali e soldati /.../ (str. 48)*

(317)

A: *Borba sa miševima **postala je** s vremenom njegova nevina manija. (str. 210)*

S: *Tale lotta col tempo **finì col diventare** una sua innocente mania /.../ (str. 250)*

B: *Contro i roditori aveva intrapreso una battaglia vana che col tempo **era diventata** un'innocente mania. (str. 298)*

Svršenu i nesvršenu aspekatsku vrijednost opisane radnje Andrić je označio na sljedeći način: prezentom glagola *morati* istakao je neizbježnost realiziranja aktivnosti ostavljanja tragova na ljude djelovanjem događaja iz vanjskog svijeta, a tu je aktivnost izrazio prezentom glagola *načeti* i u analiziranom se kontekstu prepoznaje preneseno značenje ovog glagola – “radeći protiv koga učiniti ga slabim” (RBJ: 689); perfektom glagola *obijati se*, dio je izraza *obijati se (kome) o glavu*, izrazio je odvijanje

aktivnosti kažnjavanja zbog negativnih okolnosti i pogrešnih poteza; perfektom glagola *spuštati se*, dio je frazeološkog izraza *spuštati se/spustiti se u (čijim) očima*¹¹⁴, izrazio je kontinuirano odvijanje aktivnosti gubljenja dobrog mišljenja (o kome), odnosno narušavanja čijeg dostojanstva; potencijalom I¹¹⁵ glagola *sustići se* izrazio je učestalo odvijanje aktivnosti susretanja više osoba na jednom mjestu; perfektom glagola *postati*¹¹⁶ izrazio je potpuno izvršenje aktivnosti poprimanja drugih svojstava zbog djelovanja neke druge aktivnosti.

Samo je prevodilac S naglasio apsolutnu neminovnost (iz)vršenja opisane radnje, a to je ostvario strukturom koja se sastoji od glagola *finire* (upotrijebio je prezent, imperfekt, prosti perfekt), prostog prijedloga *per* ili *con*¹¹⁷ i infinitiva glagolâ *attaccare* ‘napasti’; *ricadere*¹¹⁸, dio je strukture *ricadere sulla testa* ‘ponovo postajati (kome) teret’; *abbassarsi* ‘ponižavati se’; *trovarsi* ‘sastati se (s kim)’ te *diventare* ‘postati’. Za označavanje kontinuiranog odvijanja radnje prevodilac B je upotrijebio sadašnje vrijeme gerundiva glagola *degradarsi* ‘ponižavati se’¹¹⁹ i imperfekt sljedećih glagola: *dovere* ‘morati’, a bezličnom formom ovog modalnog glagola definiira se neophodnost izvršenja radnje izražene glagolom *rimanere*, koji je dio strukture *rimanere vittima* ‘ostati/biti žrtva’; *ricadere*, dio je strukture *ricadere sulle spalle*, koja ima istu semantičku vrijednost kao struktura *ricadere sulla testa* (koristi ju prevodilac S); te *vedere* ‘vidjeti’, kojim se modificira značenje glagola *giungere* ‘dolaziti’. Pluskvamperfektom glagola *diventare* ‘postati’ ovaj je prevodilac označio potpuno izvršenje aktivnosti poprimanja drugih svojstava pod utjecajem vršenja druge radnje.

Jasno je da u prevodima na italijanski jezik (iz)vršenje opisane radnje nije izraženo na isti način, odnosno da je samo jedan prevodilac odgovarajućim sintaksičkim sredstvima označio radnju čija je realizacija neizbježna, ali je i drugi prevodilac vještom kombinacijom prvenstveno morfoloških i

¹¹⁴ U RBJ je registriran frazeološki izraz *porasti/skočiti u (čijim) očima*, čije je značenje “uspjeti poboljšati svoju reputaciju, postići bolje mišljenje o sebi, dobiti na ugledu” (RBJ: 817), što je u antonimnom odnosu sa značenjem analizirane frazeme.

¹¹⁵ Potencijalom je naglašen iterativni aspekt odvijanja radnje, odnosno označena je radnja koja se ponavljala u određenim vremenskim razmacima.

¹¹⁶ U analiziranom kontekstu značenje glagola *postati* je “početi biti ko ili šta” (RBJ: 972).

¹¹⁷ Prijedlog *con* upotrijebio je samo u primjeru (317).

¹¹⁸ Glagol *ricadere* deriviran je dodavanjem prefiksa *ri-* na osnovni glagol *cadere*, čime se označava ponovno dospijevanje u nepovoljnu situaciju, odnosno loše stanje zbog negativnih okolnosti.

¹¹⁹ Sadašnje vrijeme gerundiva glagola *degradarsi* u funkciji je predikata zavisne način-ske rečenice.

leksičkih sredstava ponudio prikladno rješenje za označavanje karakteristika opisane glagolske radnje.

4.7.3. Samo prevodilac B koristi konstrukciju sa glagolom *finire*

Zbog velike zastupljenosti primjera iz ove kategorije, analiza upotrebe konstrukcije *finire per/con* + infinitiv urađena je na temelju glagolskog vremena, oblika i načina kojim je Andrić izrazio opisanu radnju.

a) Prezent u izvornom tekstu

(318)

A: *Umesto toga vi se zalažete za feudalnu, konzervativnu politiku /.../ (str. 272)*

S: */.../ invece vi adagiate nella politica conservatrice e feudale /.../ (str. 325)*

B: */.../ invece finite per sposare la politica feudale e conservatrice /.../ (str. 385)*

(319)

A: *Stranac, koji je bačen u tu nejednaku i tešku borbu, potone sav u njoj i izgubi svoju pravu ličnost. (str. 32)*

S: *Lo straniero che è scaraventato in questa lotta ineguale e durissima vi affonda e perde la sua vera personalità. (str. 38)*

B: *Lo straniero catapultato all'interno di questa lotta aspra e ineguale vi affonda e finisce per perdere la sua vera personalità. (str. 43)*

(320)

A: *Sve se to sklopča i nagomila u konzulu /.../ (str. 175)*

S: *Egli concentrava tutto il suo pessimismo e lo scaricava sul console /.../ (str. 209)*

B: *Tutto quel concentrato di pessimismo finiva con l'intossicare Daville /.../ (str. 247)*

(321)

A: /.../ *jedan utvrđen prolaz u kom su se ljudi zadržali da žive stalno*
/.../ (str. 9)

S: *È come un passaggio fortificato in cui gli uomini si sono trattenuti*
e hanno posto stabile dimora /.../ (str. 9)

B: *Le genti che vi si fermavano hanno finito con lo stabilirsi* /.../ (str. 10)

Andrić je označio da se, kao posljedica odvijanja druge radnje, ostvaruju sljedeće aktivnosti (izrazio ih je prezentom): posebno angažiranje oko čega, odnosno ulaganje napora da se ostvari poseban način vladanja (izraženo je glagolom *zalogati se*); doživljavanje neuspjeha (izraženo je glagolom *izgubiti*, dio je izraza *izgubiti ličnost, čije je preneseno značenje* ostati bez individualnosti); izazivanje stanja uznemirenosti zbog sve većeg broja negativnih događaja (izraženo je glagolom *nagomilati se*); trajno provođenje života na istom mjestu (izraženo je glagolom *živeti*, a prilogom *stalno* označeno je da se vrijeme provedeno na određenom mjestu odvija bez prekida).

Samo je u interpretaciji prevodioca B očekivano (iz)vršenje navedene radnje označeno kombinacijom aspekatskog glagola *finire* (izražen je prezentom, imperfektom i perfektom), prostog prijedloga *per* ili *con*¹²⁰ i infinitiva sljedećih glagola: *sposare* (na temelju konteksta zaključuje se o konotativnoj semantičkoj vrijednosti ovog glagola: ‘ujediniti’); *perdere*, dio je strukture *perdere la personalità* ‘izgubiti individualnost’; *intossicare* ‘trovati’ i *stabilirsi* ‘nastaniti se’. Prevodilac S je za izražavanje odvijanja navedenih aktivnosti upotrijebio sljedeće glagolske oblike: prezent glagolâ *adagiarsi*, čije je preneseno značenje “preпустiti se (čemu) s mnogo povjerenja” (VIT), i *perdere* (i u ovom je prevodu dio strukture *perdere la personalità*); imperfekt glagola *scaricare*, čije je preneseno značenje ‘prebaciti (šta) na koga’ ili ‘opteretiti (čime) koga’, i to obično u negativnom smislu (misli se na pesimističko raspoloženje izazvano dešavanjima); te perfekt glagola *porre*, dio je izraza *porre dimora* ‘nastaniti se’ (leksemi *dimora* dodijeljen je atribut *stabile* ‘stalan’ da se označi da je riječ o trajnom boravku na određenom mjestu, kako je (upotrebom priloga *stalno*) precizirano i u izvornom tekstu).

Rezultati analize zorno pokazuju da, iako su u oba prevoda glagoli izraženi istim glagolskim vremenima (prezent, imperfekt, perfekt), koja se

¹²⁰ Prijedlog *con* je upotrijebljen u primjerima (320) i (321).

ne podudaraju uvijek s obilježavanjem vremenskog okvira u koji su smještene aktivnosti u izvornom tekstu (prezent), prevodilac S aspekatsku vrijednost opisane radnje ne označava na poseban način, odnosno upotrebom strukture s aspekatskim glagolom *finire*, kako je postupio prevodilac B, ali je ipak vjernije predstavio radnju iz izvornog teksta, gdje ni Andrić nije posebnim sredstvima istakao aspekt radnje koji bi bio ekvivalentan onom izraženom perifrastičnom glagolskom strukturom *finire per/con* + infinitiv.

b) Futur I u izvornom tekstu

(322)

A: *To su bednici /.../ koji će se sami **iskrviti** i pasti nama pred noge.* (str. 187)

S: *Sono dei miserabili /.../ che **si dissanguano** fra loro e ci cadranno ai piedi!* (str. 223)

B: *Sono dei miserabili /.../ che **finiranno** di certo **per sgozzarsi** a vicenda cadendo da soli ai nostri piedi.* (str. 264)

(323)

A: *I zaista, jednog dana će i u ove krajeve **morati doći** sloboda.* (str. 273)

S: */.../ e in verità un giorno anche in questi paesi **dovrà venire** la libertà.* (str. 325)

B: *E in effetti un giorno o l'altro, anche in queste regioni la libertà **finirà per trionfare.*** (str. 386)

(324)

A: *Činilo mu se da vidi kako će ga ta mržnja prosto **otplaviti** iz Travnika.* (str. 144)

S: */.../ e gli pareva proprio di **vederlo emanare** da Travnik.* (str. 172)

B: *Gli sembrava che quell'odio **avrebbe finito per cacciarlo** da Travnik.* (str. 203)

Upotrebom futura I Andrić je istakao da će se u budućnosti realizirati potpuno izvršenje sljedećih aktivnosti: međusobno obračunavanje do

posljednjih snaga (izraženo je glagolom *iskrviti se*¹²¹); obavezno nastupanje slobode (izraženo je glagolom *morati*; ovim je glagolom označena potreba za izvršenjem radnje izražene infinitivom glagola *doći*); prisilno napuštanje određenog mjesta (izraženo je glagolom *otplaviti*¹²²; primarno se ovim glagolom označava odnošenje čega velikom količinom vode (npr. bujicom ili poplavom), ali se na temelju konteksta zaključuje da je upotrijebljen s konotativnim značenjem kako bi se označilo grubo prisiljavanje koga da, zbog izvjesnih okolnosti, napusti određeno mjesto, i to naglo i bez mogućnosti pružanja otpora).

Za označavanje izvršenja navedenih aktivnosti u budućnosti, samo je prevodilac B upotrijebio perifrastičnu glagolsku konstrukciju, odnosno glagol *finire* (izrazio ga je prostim futurom i prošlim vremenom kondicionala¹²³), prosti prijedlog *per* i infinitiv glagolâ *sgozzarsi*¹²⁴ ‘poklati se’, *trionfare* ‘pobijediti’ i *cacciare* ‘otjerati’. Kako bi označio odvijanje navedene radnje, prevodilac S je upotrijebio sljedeće glagolske oblike: prezent glagola *dissanguarsi*¹²⁵ ‘krviti se’; prosti futur glagola *dovere* ‘morati’ i ovim je modalnim glagolom označeno obavezno izvršenje radnje izražene infinitivom glagola *venire* ‘doći’; te infinitiv glagola *vedere* ‘vidjeti’, od kojeg zavisi odvijanje radnje označene infinitivom glagola *emanare* ‘otići’.

Izbor glagolskog vremena u prevodima nije uvijek ujednačen niti ekvivalentan vremenskom okviru u koji je smještena radnja u izvornom tekstu,

¹²¹ Izvršena je perfektivizacija nesvršenog glagola, odnosno dodavanjem prefiksa *iz-* na osnovni (nesvršeni) glagol *krviti se*, čije je značenje “sukobljavati se prolijevajući krv; ratovati” (RBJ: 563), deriviran je svršeni glagol *iskrviti se*, sa značenjem “potpuno se iscrpiti ili istrijebiti u međusobnim (krvavim) obračunima” (Isto: 406). Upotrijebljenim je prefiksom precizirana završna svršenost, odnosno rezultat odvijanja aktivnosti izražene osnovnim glagolom.

¹²² Svršeni glagol *otplaviti* deriviran je dodavanjem prefiksa *od-* na osnovni (nesvršeni) glagol *plaviti*, čime je precizirana završna svršenost radnje označene osnovnim glagolom, odnosno izvršena je perfektivizacija nesvršenog glagola.

¹²³ Prošlim vremenom kondicionala označio je budućnost u prošlosti, odnosno poslijevremenost u odnosu na prošlu radnju izraženu predikatom glavne rečenice.

¹²⁴ Od imenice *gozzo* ‘grlo’ je prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom deriviran glagol *sgozzare*, i to tako što su na korijenski morfem imenice dodani prefiks *s-* i sufiks *-are*. Jedno od značenja ovako formiranog glagola je “ubiti koga prerezivanjem grla nožem, britvom, bodežom” (VIT). Uzajamno-povratnim glagolom *sgozzarsi* označeno je da aktivnost ubijanja na opisani način obavljaju jedni prema drugima svi učesnici opisane radnje.

¹²⁵ Glagol *dissanguare* je prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom deriviran od imenice *sangue* ‘krv’, i to dodavanjem prefiksa *dis-* i sufiksa *-are* na korijenski morfem imenice. Značenje tako deriviranog glagola je “(iz)gubiti krv u toj mjeri da postoji opasnost od umiranja” (VIT). Uzajamno-povratnim glagolom *dissanguarsi* precizirano je da aktivnost oduzimanja krvi izvršavaju jedni prema drugima svi sudionici opisanog događaja.

ali su upotrebom leksičkih i sintaksičkih sredstava oba prevodioca uspješno predstavila osnovnu ideju autora izvornog teksta.

c) Perfekt u izvornom tekstu

(325)

A: *.../ izbegavali su da govore o gubitku i smrti deteta, a kako se misao nije dala odagnati, **razgovarali su** mnogo o njegovom bolovanju .../ (str. 195)*

S: *.../ essi rifuggivano dal parlare della perdita e della morte del bambino, ma siccome non potevano in realtà distoglierne il pensiero, **parlavano** molto della sua malattia .../ (str. 232)*

B: *.../ evitavano di parlare della morte del bambino, ma poiché non potevano distoglierne il pensiero, **finivano per discutere** a lungo dei sintomi che aveva manifestato .../ (str. 276)*

(326)

A: *Ali to ga **je** u isto vreme **odvajalo** i **otuđivalo** od ljudi i društva .../ (str. 214)*

S: *.../ ma questo lo **separava** anche dalla gente e dalla società .../ (str. 256)*

B: *Una tale condizione **finiva** di fatto **per isolarlo** ed **estraniarlo** .../ (str. 304)*

(327)

A: *Davna, koji **je** sve **saznavao**, doznao je i to .../ (str. 338)*

S: *Davnà, che **riusciva** sempre **a sapere** tutto, seppe anche .../ (str. 404)*

B: *Davna, che **finiva** sempre **per sapere** tutto, aveva anche appreso che .../ (str. 477)*

(328)

A: *Pogibija svrgnutog sultana Selima još **je** jače **privezala** nesrećnog vezira i konzula .../ (str. 188)*

S: *La fine del deposto sultano Selim **legò** ancor piú strettamente l'infelice visir e il console .../ (str. 225)*

B: *L'assassino del sultano destituito finì per rendere ancora più stretti i legami tra l'infelice visir e il console /.../ (str. 267)*

(329)

A: *Ta ženidba, koja je trebalo da mu otvori vrata u viši i prijatniji život, zatvorila ga je i vezala zauvek /.../ (str. 90)*

S: *Questo matrimonio, che gli doveva aprire la porta per una vita più elevata e più simpatica, gliela chiuse invece e gliela sbarrò per sempre /.../ (str. 107)*

B: *Il matrimonio, che avrebbe dovuto aprirgli le porte di un'esistenza più nobile e più piacevole, finì col chiudergliela per sempre /.../ (str. 125–126)*

Andrić je perfektom nesvršenih glagola označio neprekidno odvijanje sljedećih aktivnosti: razmjenjivanje stavova (izraženo je glagolom *razgovarati*), udaljavanje od vanjskog svijeta (izraženo je glagolima *odvajati* i *otuđivati*) i prikupljanje informacija (izraženo je glagolom *saznavati*). Perfektom svršenih glagola označio je potpuno izvršenje aktivnosti uspostavljanja suodnosa između dvije osobe, što je izraženo glagolom *privezati*¹²⁶ (iz konteksta se prepoznaje preneseno značenje ovog glagola: “ne dati kome da ode od koga ili čega, da napusti koga ili šta” (RBJ: 1053), što znači da su određene okolnosti utjecale na stvaranje prisnijih odnosa između dvije osobe), te aktivnosti oduzimanja slobode, što je izraženo glagolom *zatvoriti* (*koga*).

Prevodilac S je navedene aktivnosti izrazio imperfektom glagolâ *parlare* ‘razgovarati’, *separare* ‘odvajati’¹²⁷ i *riuscire*, dio je strukture *riuscire* (a + infinitiv) ‘uspijevati (*šta uraditi*)’ i ovim se glagolom označava konačno ostvarenje radnje izražene infinitivom glagola *sapere* ‘saznati’, te prostim perfektom glagolâ *legare* ‘povezati’ i *chiudere* ‘zatvoriti’. Imperfektom je naglasio kontinuirano odvijanje radnje, a prostim perfektom označio je potpuno izvršenje aktivnosti. Samo je prevodilac B naglasio da se opisana radnja ostvaruje kao posljedica odvijanja neke druge radnje, što je izrazio

¹²⁶ Dodavanjem prefiksa *pri-* na osnovni glagol *vezati* deriviran je glagol *privezati*, čije je osnovno značenje “vežući pričvrstiti uza šta, vezati za šta” (RBJ: 1053). Upotrijebljenim je prefiksom precizirana završna svršenost opisane radnje.

¹²⁷ U primjeru (326) u izvornom je tekstu glagolima *odvajati* i *otuđivati* izraženo istovremeno odvijanje dvije značenjski prilično slične aktivnosti, a prevodilac S je upotrijebio samo glagol *separare* kao ekvivalent glagolu *odvajati*, čime je opisao samo aktivnost koja je u izvornom tekstu označena glagolom *odvajati*.

kombinacijom aspekatskog glagola *finire* (upotrijebio je imperfekt i prosti perfekt), prostog prijedloga *per* ili *con*¹²⁸ i infinitiva glagolâ *discutere* ‘razgovarati’, *isolare* ‘odvajati’, *estraniare* ‘otuđivati’, *sapere* ‘saznavati’, *rendere*, dio je izraza *rendere stretto* ‘ojačati’, i *chiudere* ‘zatvoriti’.

Primjerima iz ove grupe ilustriran je prilično ujednačen način izražavanja vremenskog okvira u koji je smještena opisana radnja, a djelimično i upotreba leksičkih elemenata, dok je i u ovom slučaju uočljiva razlika u načinu označavanja aspekatske vrijednosti, odnosno posebne vrste završetka odvijanja radnje.

d) Potencijal u izvornom tekstu

(330)

A: */.../ isto kao Turci, ne biste znali drugo do da robujete ili da druge porobljavate.* (str. 273)

S: */.../ come i turchi, non sapreste far altro che divenire schiavi o render schiavi gli altri.* (str. 325)

B: *Non diversamente dai turchi, finireste per asservire o essere asserviti.* (str. 386)

Andrić je potencijalom I (u odričnoj formi) glagola *znati* označio eventualno dovođenje u stanje pokazivanja sposobnosti za vršenjem aktivnosti podnošenja nečije vlasti i aktivnosti potčinjavanja, a te je aktivnosti izrazio prezentom glagolâ *robovati*¹²⁹, sa značenjem “biti rob” (RBJ: 1153), ali i “naporno raditi za drugoga” (Isto), i *porobljavati*¹³⁰, što je imperfektivni oblik osnovnog glagola *porobiti*, čije je značenje “(koga) savladati, pokoriti i pretvoriti u roblje” (Isto: 964), ali i “silom uzeti, oduzeti, oteti, opljačkati” (Isto).

Za označavanje mogućnosti ostvarenja navedenih aktivnosti prevodilac S je upotrijebio sadašnje vrijeme kondicionala modalnog glagola *sapere* ‘znati’¹³¹, a aktivnosti je izrazio infinitivom glagolâ *divenire*, dio je glagolske strukture *divenire schiavo* ‘postati rob’, i *rendere*, dio je gla-

¹²⁸ Prijedlog *con* upotrijebio je u primjeru (329).

¹²⁹ Glagol *robovati* deriviran je dodavanjem sufiksa *-ova(ti)* na korijenski morfem imenice *rob*.

¹³⁰ Nesvršeni glagol *porobljavati* deriviran je dodavanjem prefiksa *po-* (čime je označena inkoativnost) i sufiksa *-ava(ti)* (pomoću kojeg je istaknuta iterativna aspekatska vrijednost) na korijenski morfem osnovnog (svršenog) glagola *porobiti*.

¹³¹ Modalni glagol *sapere* kombiniran je sa perifrastičnom strukturom *non fare altro che* + infinitiv ‘ne raditi ništa drugo osim’, odnosno ‘kontinuirano raditi nešto’, i ova

golske strukture *rendere schiavo* ‘porobiti’. Moguće odvijanje navedene radnje prevodilac B je označio konstrukcijom koju čine aspekatski glagol *finire* (izražen je sadašnjim vremenom kondicionala), prosti prijedlog *per* i infinitiv glagolâ *asservire*¹³² ‘porobiti’, ali i ‘pokoriti’, i *essere*, dio je pasivne konstrukcije *essere asservito*¹³³ ‘biti porobljen’, ali i ‘biti pokoren’.

U ovom je iskazu radnja mogla biti izražena i prezentom (kako u izvornom tekstu, tako i u prevodima na italijanski jezik), ali bi se to glagolsko vrijeme previše isticalo u kontekstnom okruženju. Pretpostavljamo da su se Andrić i prevodioci ipak odlučili za kondicional kako bi ublažili ton izricanja tvrdnje.

Iako samo prevodilac B aspekatskim glagolom precizira posebnu vrstu završetka odvijanja opisane radnje, u oba je prevoda uglavnom usklađen izbor leksičkih elemenata, što odgovara ideji izvornog teksta.

Naredna smo dva primjera, međutim, izdvojili zbog neusklađenog načina na koji su prevodioci interpretirali aspekatsku vrijednost ostvarenja glagolske radnje u odnosu na izvorni tekst.

(331)

A: *A kad se čovek u svojim mislima izmiri i prijatelji sa jednom stvari, onda pre ili posle počne za nju da nalazi potvrde i u stvarnosti.* (str. 381)

S: *Quando il nostro pensiero riesce a prendere dimestichezza con una certa idea e a non trovarla piú del tutto estranea e nemica, allora, presto o tardi, cominciamo a trovarne anche conferma nei fatti /.../* (str. 458)

B: *E una volta che ci si rassegna e ci si abitua a una certa idea, si finisce, presto o tardi, per trovare conferme nella realtà /.../* (str. 538)

(332)

A: *Narod svih vera /.../ je /.../ počinjao da se miri, da radi sa njima /.../* (str. 284)

S: *Il popolo di ogni confessione religiosa /.../ aveva cominciato a rassegnarsi all'idea di avere a che fare con loro /.../* (str. 339)

---

je struktura u sinonimnom odnosu sa strukturama *continuare a* + infinitiv i *andare* + gerundiv, pomoću kojih se označava odvijanje radnje bez prekida.

¹³² Glagol *asservire* deriviran je od imenice *servo* ‘rob’, i to dodavanjem prefiksa *ad-* te sufiksa (infinitivnog nastavka) *-ti* na korijenski morfem imenice.

¹³³ Oblik *asservito* je particip prošli glagola *asservire*.

B: *La gente di tutte le confessioni /.../ aveva finito per rassegnarsi, a lavorare con loro /.../ (str. 403)*

U primjeru (331) Andrić koristi prezent nepotpunog glagola *početi* kako bi istakao da je u sadašnjosti izvršen početni trenutak vršenja aktivnosti nastojanja da se nađe ono za čim se traga, a odvijanje ove aktivnosti izrazio je prezentom glagola *nalaziti*. U primjeru (332) je perfektom glagola *počinjati* označio da se u prošlosti počela odvijati aktivnost nevoljkog prihvatanja okolnosti, što je izrazio prezentom glagola *miriti se*.

Prevodilac S je upotrebom aspekatskog glagola *cominciare* (izrazio ga je prezentom i pluskvamperfektom), također, označio izvršenje početka odvijanja navedenih aktivnosti, a te je aktivnosti izrazio infinitivom glagolâ *trovare* ‘pronazati’ i *rassegnarsi* ‘miriti se (s čim)’. Prevodilac B je, međutim, opisao završetak radnje koji je bio očekivan, odnosno radnje koja je ostvarena kao posljedica odvijanja druge radnje. To je izrazio perifrastičnom konstrukcijom koju čine aspekatski glagol *finire* (upotrijebio je prezent u pasivnoj formi i pluskvamperfekt), prosti prijedlog *per* i infinitiv glagolâ *trovare* ‘pronaći’ i *rassegnarsi* ‘miriti se (s čim)’.

U oba su prevoda upotrijebljeni veoma slični leksički elementi, ali, s obzirom na to da se opredjeljuju za aspekatske glagole koji pripadaju različitim kategorijama, prevodioci se potpuno razilaze u razumijevanju i interpretaciji aspekatske vrijednosti opisane radnje. Budući da prevodilac S koristi aspekatski glagol *cominciare*, zaključujemo da je na prikladniji način označio početni trenutak odvijanja radnje, što je predstavljeno i u izvornom tekstu.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U okviru ispitivanja karakteristika glagola fokus zanimanja bio je na načinu izražavanja glagolskog aspekta u bosanskom i italijanskom jeziku. Ovu je gramatičku kategoriju u oba jezika moguće označiti na nekoliko načina, što nas je navelo da istražimo sredstva pomoću kojih se iskazuje razlika u trajanju radnje, stanja ili zbivanja, odnosno vrste svršenog i nesvršenog aspekta odvijanja glagolske radnje (stanja ili zbivanja). Opis i analizu načina na koje je moguće izraziti aspekatsku vrijednost glagolske radnje u bosanskom i italijanskom jeziku ilustrirali smo primjerima ekscerpiranim iz romana Ive Andrića *Travnička hronika* i dva prevoda ovog romana na italijanski jezik. Poređenjem prevoda, između čijih objavljivanja postoji značajan vremenski razmak (prevod koji je uradio Luigi Salvini je iz 1961. godine, a prevod Dunje Badnjević je iz 2001. godine), i njihovim kontrastiranjem s izvornim tekstom, zaključili smo jesu li i u kojoj mjeri prevodioci prepoznali vrstu i nijansu aspekta glagolske radnje te koje su italijanske ekvivalente upotrijebili u odnosu na izvorni tekst. Osnovni zaključak ovakve komparativno-kontrastivne analize je sljedeći:

- Klasifikacijsku oznaku razlike u trajanju radnje (stanja ili zbivanja) u bosanskom je jeziku moguće odrediti na temelju semantičke vrijednosti samostalnih i nesamostalnih glagola kojima se izražava glagolska radnja. Samostalni glagoli imaju autosemantičku vrijednost i dijele se na svršene (perfektivne) i nesvršene (imperfektivne), što zavisi od vrste trajanja radnje (stanja ili zbivanja). Glagoli svršenog aspekta koriste se za izražavanje različitih faza izvršenja glagolske radnje i mogu biti trenutosvršeni, početnosvršeni, završnosvršeni i neodređenosvršeni. Vršenje radnje čije trajanje nije ograničeno izražava se glagolima nesvršenog aspekta, a, prema vrsti trajanja radnje koju obilježavaju, mogu biti trajni (durativni) i učestali (iterativni). U ovoj je osnovnoj podjeli neophodno spomenuti i dvovidne glagole koji imaju istu leksičku osnovu (i isti oblik) za izražavanje i svršenog i nesvršenog glagolskog aspekta, tako da je samo na

temelju konteksta moguće prepoznati vrstu aspekta radnje izražene ovim glagolima. Semantička vrijednost nesamostalnih glagola je nepotpuna i potrebna im je glagolska dopuna (to mogu biti infinitiv ili prezent samostalnog glagola), tako da se pomoću semantičke vrijednosti koju imaju modificira aspekatski karakter izvršenja ili vršenja radnje izražene glagolskom dopunom. U ovu se grupu glagola ubrajaju pomoćni, modalni, fazni i perifrastični glagoli, a semantičke i aplikativne vrijednosti navedenih vrsta imaju svoje specifičnosti.

- Za označavanje vrste i nijanse svršenog i nesvršenog glagolskog aspekta u italijanskom je jeziku moguće koristiti sljedeća sredstva: morfološka (upotrebom odgovarajućeg glagolskog načina i vremena, a to su najčešće prošla glagolska vremena, kao npr. imperfekt, prosti i složeni perfekt, u opozicijski odnos smještaju se svršene i nesvršene aspekatske vrijednosti glagolske radnje); sintaksička (upotrebom raznih vrsta aspekatskih glagola, perifrastičnih i frazeoloških glagolskih konstrukcija obilježava se vrsta i nijansa aspekatske vrijednosti radnje izražene osnovnim glagolom); tvorbeni (upotrebom glagola nastalih nekim tvorbenim postupkom, npr. prefiksacijom, sufiksacijom ili alteracijom leksičke osnove glagola, precizira se razlika između nijansi svršenog i nesvršenog glagolskog aspekta) te leksička (upotrebom priloga i priloških izraza moguće je dodatno označiti vrste i nijanse svršenosti i nesvršenosti glagolske radnje).

U centralnom smo dijelu ispitivali upotrebu sintaksičkih sredstava u italijanskom jeziku, odnosno karakteristike oblika i upotrebe aspekatskih glagola, perifrastičnih glagolskih konstrukcija i frazeoloških glagola koji se kombiniraju s osnovnim glagolom kako bi mu označili aspekatsku vrijednost. Na ovaj je način moguće označiti vrste i nijanse svršenog ili nesvršenog aspekta odvijanja radnje (stanja ili zbivanja), kao što su: početak, progresivnost, učestalost, nastojanje ili pokušaj ostvarenja odvijanja, nastavljanje, prestanak, primicanje kraju i apsolutni završetak odvijanja radnje uz isticanje načina na koji se to realiziralo. Na temelju rezultata analize semantičkih sredstava upotrijebljenih u prevodima na italijanski jezik romana Ive Andrića *Travnička hronika* u odnosu na izvorni tekst, zaključke izvodimo za svaku ispitivanu kategoriju pojedinačno, odnosno svaku vrstu upotrijebljene glagolske strukture.

5.1. Označavanje početka odvijanja radnje

5.1.1. Najava početka odvijanja radnje

Iminentni početak odvijanja radnje prevodioci su označili glagolom *accingersi* i glagolskim strukturama *essere sul punto di* i *stare per*, koji prethode osnovnom glagolu čiju nijansu inkoativnog aspekta izražavaju. Navedeni aspekatski glagoli imaju sinonimnu značenjsku vrijednost, ali su, zbog specifičnosti upotrebe u korpusu, analizirani po kategorijama formiranim u zavisnosti od toga kojim su glagolom prevodioci (oba ili samo jedan od njih) izrazili ovu vrstu početka odvijanja radnje. Zanimljivo je da su u tek nekoliko primjera oba prevoda ujednačena samo kod upotrebe strukture *stare per* i ovakav je način izražavanja vrste aspekatske vrijednosti uglavnom usklađen s načinom izražavanja ponuđenim u izvornom tekstu. Daleko su brojniji primjeri u kojima prevodioci koriste različite aspekatske glagole (*accingersi*, *essere sul punto di* i *stare per*), čija je aspekatska vrijednost identična, tako da je opći zaključak da u većini slučajeva prevodioci imaju isti krajnji cilj, odnosno izborom sintaksičkih sredstava izražavaju nijansu početka odvijanja radnje, što odgovara osnovnoj ideji autora izvornog teksta. Dio analize su i primjeri u kojima samo jedan prevodilac koristi jedan od navedenih aspekatskih glagola, dok se drugi opredjeljuje za sintaksička i leksička sredstva koja nisu u ovoj kategoriji, čime izražava različite vrste aspekatskih vrijednosti (npr. durativna varijanta uobičajenog odvijanja aktivnosti u bilo kojem trenutku na vremenskoj osi, progresivna aspekatska vrijednost radnje, nijansa mogućeg početka odvijanja radnje). Jedini izuzetak u ovoj kategoriji jeste primjer u kojem prevodilac B koristi pridjev *incipiente* čija se semantička vrijednost podudara sa semantičkom i aspekatskom vrijednošću izraženom strukturom *stare per*, za koju se opredjeljuje prevodilac S, što potpuno odgovara načinu na koji je i u izvornom tekstu označen skorašnji početak stanja koje se opisuje. Nekoliko je primjera u kojima nije usklađena upotreba glagolskog vremena u odnosu na izvorni tekst, ali je takav odabir opravdan ako se posmatra vremenska dimenzija (izbor glagolskog vremena) u širem kontekstu. S obzirom na sve navedeno, krajnji je zaključak da su u većini slučajeva prevodioci u izvornom tekstu prepoznali vrstu izražavanja skorašnjeg početka odvijanja radnje, što su odgovarajućim sintaksičkim i leksičkim sredstvima prenijeli u italijanski jezik.

5.1.2. Apsolutni početak odvijanja radnje

U prevodima na italijanski jezik apsolutni početak odvijanja radnje izražene osnovnim glagolom označen je aspekatskim glagolima *cominciare*, *incominciare*, *iniziare*, *mettersi*, *prendere* i *intavolare*, čija je semantička vrijednost sinonimna, a to je '(za)početi/(za)počinjati', i ovi glagoli, osim glagola *intavolare*, prethode infinitivu osnovnog glagola. Glagol *intavolare* kombinira se s imenicama *conversazione* 'razgovor', *discussione* 'rasprava', *questione* 'pitanje', *trattativa* 'pregovor' i sl. i u takvim se strukturama može posmatrati kao aspekatski glagol kojim se označava početak odvijanja aktivnosti označenih navedenim imenicama.

Najbrojnija je kategorija primjera u kojima prevodioci koriste aspekatski glagol *cominciare* u odnosu na izvorni tekst, gdje Andrić početak odvijanja neke aktivnosti označava glagolima *početi*, *počinjati* i *stati* (kod ove vrste upotrebe glagol *stati* ima istu semantičku vrijednost kao i glagol *početi*). Budući da je u italijanskom jeziku aspekatsku vrijednost glagola moguće izraziti i odgovarajućim glagolskim vremenom, primjere iz ove kategorije analizirali smo i na temelju glagolskog vremena kojim je izražen glagol *cominciare*. Rezultati analize pokazuju da su prevodioci odgovarajućim morfološkim i sintaksičkim sredstvima ispravno prenijeli u italijanski jezik označavanje apsolutnog početka odvijanja radnje u bilo kojem trenutku na vremenskoj osi.

Zanimljivo je da se samo jedan prevodilac (ili prevodilac S ili prevodilac B) odlučuje za upotrebu aspekatskog glagola *incominciare*, dok drugi prevodilac aspekt opisane radnje ili stanja izražava glagolom sa sinonimnom semantičkom vrijednošću ili pak aspekatsku vrijednost ne izražava eksplicitno. Također, dio analize su i primjeri u kojima u izvornom tekstu početak odvijanja radnje nije označen upotrebom glagolâ *početi*, *počinjati* i *stati*, nego se podrazumijeva na temelju upotrijebljenih leksičkih elemenata, odnosno konteksta, a prevodioci, tačnije samo jedan od njih, ovu fazu odvijanja radnje izražavaju aspekatskim glagolom *incominciare*, odnosno *cominciare*.

Za označavanje početnog trenutka vršenja radnje, uglavnom se samo jedan prevodilac opredjeljuje za upotrebu glagola *iniziare*, dok drugi koristi aspekatski glagol iz iste kategorije, što odgovara izvornom tekstu.

Detektirali smo jedan primjer upotrebe glagola *intavolare*, gdje je samo prevodilac B početak kontinuiranog odvijanja opisane aktivnosti (izražena je imenicom *conversazioni*) označio strukturom *intavolare conversazioni*,

a prevodilac S je glagolom *cominciare* označio aspekatsku vrijednost osnovnog glagola (*parlare* ‘govoriti’).

Prevodioci nisu uskladili način označavanja aspekta opisane radnje ni u primjerima upotrebe glagola *mettersi*, a samo je jedan primjer u kojem oba prevodioca koriste glagol *prendere*. Međutim, bez obzira na navedeno, u oba je prevoda u većini slučajeva uspješno predstavljena nijansa početne faze opisane radnje u odnosu na izvorni tekst.

Dakle, uz neznatna odstupanja, koja su naročito izražena prilikom upotrebe glagolskih vremena, oba su prevodioca prepoznala ideju iskazivanja aspekatskih, ali i semantičkih, vrijednosti radnje opisane u izvornom tekstu. Slučajeve neujednačene upotrebe glagolskih vremena, prvenstveno prošlih, objašnjavamo nastojanjem prevodilaca da, u odnosu na šire kontekstno okruženje, poštuju pravila o upotrebi glagolskih vremena i načina općenito, a naročito pravila o slaganju prošlih vremena.

5.2. Označavanje postepenog razvoja radnje

Postepeni razvoj radnje, odnosno njenu progresivnu vrijednost, u italijanskom je jeziku moguće izraziti perifrastičnim konstrukcijama, koje se sastoje od aspekatskih glagola *stare*, *andare* i *venire* i sadašnjeg vremena gerundiva osnovnog glagola. U analiziranom je korpusu najčešća upotreba strukture čiji je konstituent aspekatski glagol *stare*, dok se strukture sa glagolima *venire* i *andare* obično koriste kada se želi naglasiti manji ili veći intenzitet prisustva psiholoških i emotivnih karakteristika opisane radnje. U zavisnosti od upotrijebljenog aspekatskog glagola, primjeri su raspoređeni u tri osnovne kategorije kako bi bilo preglednije sagledavanje osobina upotrebnih vrijednosti analiziranih struktura. Prevodioci su (najčešće samo jedan od njih) perifrastičnom konstrukcijom izrazili postepenost u odvijanju opisane radnje u sadašnjem ili prošlom vremenu. Neusklađenost upotrebe glagolskih vremena u nekim primjerima objašnjavamo težnjom da upotrijebe ono glagolsko vrijeme koje je najprikladnije u odnosu na širi kontekst, istovremeno poštujući i pravila o slaganju vremena. U slučajevima kada jedan od prevodilaca ne koristi perifrastičnu konstrukciju, odlučuje se za upotrebu drugih sintaksičkih sredstava, i to uglavnom aspekatskih glagola kojima se označava druga vrsta aspekatske vrijednosti (većinom su to glagoli kojima se precizira određena vrsta početka vršenja ili izvršenja opisane radnje), što se ne podudara s izvornim tekstom. Dio ispitivanja su i primjeri u kojima jedan prevodilac radnju izražava samo osnovnim glagolom, smještajući ga u određeni trenutak na vremenskoj osi,

a koji nije uvijek ekvivalentan onom iz izvornog teksta, čime se narušava ideja označavanja nijanse svršene ili nesvršene aspekatske vrijednosti radnje koju opisuje autor izvornog teksta.

5.3. Označavanje ponovljenog odvijanja radnje

Za označavanje (iz)vršenja radnje koje je obično opetovano prevodioci (oba ili samo jedan od njih) su u većini analiziranih primjera koristili iterativne glagole, i to uglavnom glagole čija semantička vrijednost upućuje na ponovno odvijanje određene aktivnosti, one koja je označena osnovnim glagolom (od kojeg je deriviran iterativni). Osim toga, u nekoliko su slučajeva glagolom *ripetere* ‘ponoviti/ponavljati’ označili opetovano (iz)vršenje opisane radnje. Zanimljivi su i primjeri upotrebe posebnih leksičkih sredstava (prilozi i priloške odrednice) kojima je preciziran vremenski okvir u kojem se odvija ponavljanje aktivnosti. Uočili smo da upotreba navedenih leksičkih elemenata nije uvijek ekvivalentna onoj iz izvornog teksta, što u većini slučajeva nije značajno narušilo prenošenje osnovne ideje iz polaznog u ciljni jezik. Generalni je zaključak da su prevodioci prepoznali vrstu aspekta glagolske radnje opisane u izvornom tekstu i pomoću odgovarajućih sintaksičkih, morfoloških i leksičkih sredstava predstavili italijanske ekvivalente glagola, glagolskih struktura i leksičkih elemenata kojima se označava ponavljanje radnje u određenom trenutku na vremenskoj osi.

5.4. Označavanje nastojanja da se ostvari odvijanje radnje

Intenzivna težnja za realiziranjem određene radnje u prevodima na italijanski jezik označena je aspekatskim glagolima *cercare*, *sforzarsi*, *tentare*, *provare* i *tendere*. Navedena vrsta aspekatske vrijednosti opisane radnje u izvornom je tekstu označena glagolima *nastojati*, *pokušati*, *truditi se*, *mučiti se*, *hteti* i dr. te glagolskim izrazima *imati nameru*, *imati težnju*, *učiniti pokušaj* i *ulagati snage*. Pažnje su vrijedni i primjeri u kojima Andrić nije eksplicitno označio želju i nastojanje da se ostvari opisana radnja, ali su u italijanskom prevodu upotrijebljeni aspekatski glagoli kojima se ova aspekatska vrijednost posebno naglašava.

Osim slučajeva kada su oba prevodioca koristila isti aspekatski glagol, analizirali smo i one u kojima samo jedan prevodilac aspekatskim glagolom precizira aktivno nastojanje da se dođe do realizacije (iz)vršenja opisane radnje, što u verziji drugog prevodioca najčešće nije eksplicitno izloženo. Odvojeno smo analizirali primjere gdje je nastojanje za ostvarenjem

određene radnje označeno glagolima čije se morfološke karakteristike ne podudaraju, ali čija je semantička i aspekatska vrijednost slična ili ista. U konačnici, evidentirali smo i slučajeve primjera italijanskih prevoda u kojima se opisana radnja izražava različitim glagolskim načinima i vremenima, što najčešće objašnjavamo nastojanjem prevodioca da (iz)vršenje radnje uskladi s (iz)vršenjem druge radnje (koja pripada širem kontekstu).

5.5. Označavanje nastavljanja odvijanja radnje

U najvećem broju analiziranih primjera prevodioci (oba ili samo jedan od njih) su aspekatskim glagolima *continuare* i *seguitare* izrazili fazu nastavljanja odvijanja postojeće radnje (označena je infinitivom osnovnog glagola), čije je (iz)vršenje bilo prekinuto ili završeno u određenom vremenskom okviru. U slučajevima kada nisu koristili navedene aspekatske glagole, prevodioci su posebnim leksičkim konstrukcijama (prilozi i priloške odrednice) precizirali durativni aspekt opisane radnje. U izvornom tekstu navedena vrsta glagolskog aspekta izražena je na dva načina. Naime, autor izvornog teksta koristi glagole *nastavljati* i *produžiti* kako bi izrazio aspekatsku vrijednost osnovnog glagola (koji imaju kao dopunu). Međutim, mnogo je više primjera u kojima je upotrebom odgovarajućih priloga (*dalje, neprestano, stalno, opet* i dr.) u izvorniku istaknuto da je nastavljeno odvijanje opisane radnje izražene nesvršenim glagolom. Rezultati analize i poređenja polaznog teksta i oba prevoda na italijanski jezik, kao i njihovog kontrastiranja, pokazuju da su prevodioci uglavnom ispravno razumjeli vrstu i nijansu durativne aspekatske vrijednosti glagolske radnje, što su odgovarajućim morfološkim, sintaksičkim i leksičkim sredstvima izrazili u ciljnom tekstu.

5.6. Označavanje prekidanja ili završetka odvijanja radnje

Zaustavljanje (privremeno ili stalno) trajanja radnje (stanja ili zbivanja) prevodioci su izrazili najčešće upotrebom aspekatskih glagola. U nekoliko slučajeva analiziranih primjera opredijelili su se za potpuno iste glagole, i to *smettere, finire* i *cessare* (koji su u sinonimnom značenjskom odnosu: ‘prestati’), što je ekvivalentno načinu označavanja aspekatske vrijednosti glagolske radnje iz izvornog teksta, gdje autor navedenu vrstu prekida radnje izražava glagolima *prestati, stati, ostavljati, prekidati* i *prevesti* (ovaj je glagol odredio prilogom *dokraja* kako bi naglasio da je došlo do potpunog prestanka vršenja aktivnosti prevođenja iskaza s jednog jezika na drugi).

Kada je riječ o parovima primjera u kojima je samo jedan prevodilac prekid (iz)vršenja radnje izrazio jednim od navedenih aspekatskih glagola, drugi je prevodilac nastojao prilagoditi izbor morfoloških, sintaksičkih i leksičkih sredstava kako bi što bolje prenio ideju izražavanja aspekatske glagolske vrijednosti u odnosu na izvorni tekst, gdje je autor, osim nekih od prethodno navedenih glagola, upotrijebio i sljedeće elemente: glagole *završiti, srediti, prepisati, dogoreti i ugasiti* te sintagmu *na kraju razgovora* ili je pak završetak opisane radnje izrazio konstrukcijama *stati (kome) dah i misao* i *biti u stalnoj prepisci*, na temelju čijih se semantičkih vrijednosti zaključuje o izražavanju vrste završetka radnje. U posebnoj su kategoriji primjeri kojima se zorno ilustrira prikladan odabir sintaksičkih sredstava, pomoću kojih se u ciljnom tekstu izražava prekidanje i završetak radnje u odnosu na izvorni tekst, gdje autor koristi glagole *zastati, prestati, prestajati, prekinuti i izbesenti se*. Naime, prevodioci ne koriste morfološki iste glagole i glagolske strukture, ali je njihova funkcija identična, što znači da upotrebom glagolâ *smettere, cessare, terminare, finire, tralasciare, interrompere* te izraza *mettere fine* uspješno izražavaju radnju čije su aspekatske vrijednosti u odnosu jednakosti prema onima iz izvornog teksta.

5.7. Označavanje posebne vrste završetka odvijanja radnje

Osim osobine opisane u prethodnoj kategoriji, glagol *finire*, kao osnovni konstituent perifrastične konstrukcije *finire per/con* + infinitiv osnovnog glagola, u italijanskom jeziku ima funkciju da označi poseban način na koji se ostvaruje završetak (iz)vršenja glagolske radnje izražene osnovnim glagolom. Okončavanje odvijanja radnje na ovaj način najčešće je očekivano i može se odnositi na bilo koji vremenski okvir. Ekvivalent ovoj glagolskoj strukturi u bosanskom je jeziku osnovni glagol kojem prethodi priloški izraz *na kraju* ili prilog *konačno*, ali u analiziranom izvornom korpusu nisu korištena navedena sredstva za označavanje završnog dijela odvijanja radnje. Analizom upotrebe perifrastične konstrukcije u prevodima na italijanski jezik, došli smo do sljedećih zaključaka:

- Prevodioci mnogo češće koriste konstrukciju u kojoj se glagol *finire* kombinira s prostim prijedlogom *per*.
- Evidentno je da je i u izvornom tekstu i u prevodima na italijanski jezik (bez obzira na to koriste li navedenu glagolsku konstrukciju oba prevodioca ili samo jedan od njih) predstavljena svršena aspekatska

vrijednost glagola i glagolskih struktura, odnosno označeno je da je definitivno zaključeno, u većini slučajeva očekivano, (iz)vršenje glagolske radnje. U slučajevima kada je samo jedan prevodilac glagolom *finire* precizirao aspekatsku vrijednost opisane radnje, drugi je prevodilac upotrebom odgovarajućih morfoloških i leksičkih sredstava ponudio prikladno rješenje, ono koje se nerijetko može smatrati ekvivalentom izvornom tekstu.

- Posebno smo izdvojili primjere u kojima ne postoji podudarnost u upotrebi glagolskog načina i vremena između izvornog teksta i prevoda na italijanski jezik. U ovim je primjerima samo prevodilac B aspekatsku vrijednost radnje označio upotrebom perifrastične glagolske strukture čiji je konstituent aspekatski glagol *finire* (*per/con*), ali je prevodilac S, koji nije koristio navedena posebna sintaksička sredstva, ipak bio vjerniji u predstavljanju radnje iz izvornog teksta, u kojem ni autor nije posegnuo za upotrebom posebnih sredstava za preciziranje aspekatskih vrijednosti glagola.
- Naročito su zanimljivi primjeri (331) i (332) gdje se prevodioci potpuno razilaze u prenošenju u italijanski jezik aspekatske vrijednosti radnje predstavljene u izvornom tekstu. U oba je primjera upotrebom nepotpunih glagola *početi* i *počinjati* autor izvornika označio početni trenutak (iz)vršenja radnje izražene osnovnim glagolima. Upotrebom ekvivalentne italijanske glagolske strukture, odnosno aspekatskog glagola *cominciare*, samo je prevodilac S predstavio ideju označavanja početka odvijanja aktivnosti. Budući da se odlučio za upotrebu perifrastične strukture čiji je konstituent aspekatski glagol *finire* (*per*), prevodilac B je istakao očekivani završetak odvijanja opisane radnje, u čiju se realizaciju vjerovalo, što se može shvatiti i kao početak (iz)vršenja radnje koji se ostvaruje kao očekivana posljedica odvijanja druge radnje.

Kako smo naveli u uvodnom dijelu, cilj pripreme ove monografije bio je ponuditi sistematičniji pregled osnovnih karakteristika glagolskog aspekta u bosanskom i italijanskom jeziku, s posebnim osvrtom na specifičnosti nijansi iskazivanja aspekatskih vrijednosti i, naročito, vještinu prevodilaca da prepoznaju ideju autora izvornog teksta i ponude italijanske ekvivalente. S obzirom na izuzetno bogatu i raznovrsnu formalnu i upotrebnu vrijednost gramatičke kategorije čiju smo važnost istakli kroz analizu izvornog teksta i prevoda na italijanski jezik (važno je naglasiti da su, osim primjera u kojima je prikazano da je uspješno urađen transfer

iz polaznog u ciljni jezik te su pronađeni potpuni ili približni prevodni ekvivalenti, analizom obuhvaćeni i slučajevi kada je u korpusnoj građi na ciljnom jeziku ekvivalencija izvršena manje uspješno ili nikako), mišljenja smo da i dalje ostaje slobodan prostor za dodatna i detaljnija istraživanja kojima će se podrobnije rasvijetliti važne osobine oblika i upotrebe glagolskog aspekta u navedenim jezičkim sistemima.

Osim toga, budući da se rezultati kontrastivnog jezičkog istraživanja koriste prvenstveno u pedagoškim okvirima¹³⁴, vjerujemo da bi ovu monografiju, kao pomoćni didaktički materijal, mogli koristiti nastavnici maternjeg i/ili stranog jezika, studenti u okviru studija lingvistike, kao i svi oni čije je polje zanimanja tretirana tema.

---

¹³⁴ Bugarski ističe da su “kontrastivna jezička istraživanja započeta u izrazito pedagoškom kontekstu, sa motivacijom predviđanja teškoća i grešaka u procesu učenja jednog od kontrastiranih jezika od strane govornih predstavnika onog drugog” (Bugarski 2007: 86).

IZVORI

Andrić, Ivo (1991) *Travnička hronika*, Prosveta, Beograd.

Andrić, Ivo (1961) *La cronaca di Travnik*, preveo Luigi Salvini, Bompiani, Milano.

Andrić, Ivo (2001) *La cronaca di Travnik*, prevela Dunja Badnjević, Mondadori, Milano.

LITERATURA

- Agostiniani, Luciano et al. (1983) *La lingua tra norma e scelta*, Liviana Editrice, Padova.
- Altieri Biagi, Maria Luisa, Luigi, Heilmann (1984) *Dalla lingua alla grammatica: segni, funzioni, strutture*, Edizioni a.p.e. Mursia, Milano.
- Belić, Aleksandar (1958) *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, Nolit, Beograd.
- Benincà, Paola et al. (1993) *Introduzione all'italiano contemporaneo*, Le strutture a cura di A.A. Sobrero, Editori Laterza, Bari.
- Berrettoni, Pierangiolo (1982) "Aspetto verbale e viaggi temporali. Sul contenuto semantico dell'aspetto progressivo", *Studi e saggi linguistici*, 22, str. 49–117.
- Berruto, Gaetano (1991) *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*, La Nuova Italia Scientifica, Roma.
- Bertinetto, Pier Marco (1986) *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano*, Accademia della Crusca, Firenze.
- Bertinetto, Pier Marco (1997) *Il dominio tempo aspettuale*, Rosenberg & Sellier, Torino.
- Brlobaš, Željka (2007) *Glagolski vid u hrvatskim gramatikama do 20. stoljeća*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Bugarski, Ranko (2005) *Jezik i kultura*, Biblioteka XX vek, Beograd.
- Bugarski, Ranko (2007) *Lingvistika u primeni*, Čigoja štampa, Beograd.
- Cetroni, Maria Rosaria; Maria Teresa, Cocozza; Maria Rosaria, Palma (1996) *Grammaticando*, Tomo II, Loffredo Editore, Napoli.
- Dardano, Maurizio; Pietro, Trifone (1995) *Grammatica italiana con nozioni di linguistica* (terza edizione), Zanichelli, Bologna.
- Dardano, Maurizio; Pietro, Trifone (1999) *La lingua italiana*, Zanichelli, Bologna.
- Dardano, Maurizio; Pietro, Trifone (2014) *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*, Zanichelli, Bologna.
- Devoto, Giacomo (1940) "L'aspetto del verbo", *Lingua nostra II*, Firenze, str. 35–38.

- Džindo, Jasmin (2005) *O tvorbi riječi u savremenom italijanskom jeziku*, Dom štampe, Zenica.
- Džindo, Jasmin (2010) *Jedan roman – Dva prijevoda*, Mediterranea, Trst.
- Džindo, Jasmin (2013a), *Italijanske teme*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo (dostupno na: https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa, stranica posjećena 10. 3. 2024).
- Džindo, Jasmin (2013b) *Riflessioni sull'italiano*, Filozofski fakultet, Sarajevo (dostupno na: https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa, stranica posjećena 1. 2. 2024).
- Jahić, Dževad; Senahid, Halilović; Ismail, Palić (2004) *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Jernej, Josip (1985) *Konverzacijska talijanska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Katnić-Bakaršić, Marina (2001) *Stilistika*, Ljiljan, Sarajevo.
- Lepschy, Anna Laura; Giulio, Lepschy (1988) *La lingua italiana, storia – varietà dell'uso – grammatica*, Bompiani, Milano.
- Migliorini, Bruno (1990) *La lingua italiana nel novecento*, Casa editrice Le lettere, Firenze.
- Moderc, Saša (2006) *Gramatika italijanskog jezika. Morfologija sa elementima sintakse*, Foto futura, Beograd.
- Moderc, Saša (2015) *Gramatika italijanskog jezika. Morfologija sa elementima sintakse*, Luna crescens, Beograd.
- Moretti, Marino; Domenico, Consonni (1979) *Nuova grammatica italiana*, Società editrice internazionale, Torino.
- Mrazović, Pavica; Zora, Vukadinović (1990) *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci; Dobra vest, Novi Sad.
- Notarbartolo, Daniela; Daniela, Graffigna (2010) *Grammatica nuova. Per ragionare, parlare e scrivere in italiano*, Bulgarini, Firenze.
- Radovanović, Milorad (1986) *Sociolingvistika*, Književna zajednica Novog Sada i NIŠRO "Dnevnik", Novi Sad.
- Salvi, Giampaolo; Laura, Vanelli (2004) *Nuova grammatica italiana*, il Mulino, Bologna.
- Sensini, Marcello (2005) *La lingua e i testi. La riflessione sulla lingua*, Arnoldo Mondadori Scuola, Milano.
- Serafini, Maria Teresa; Luciana, Arcidiacono (1995) *Educazione linguistica. Riflessione e uso. La struttura della lingua*, Bompiani, Milano.

- Serianni, Luca con la collaborazione di Castelvechi, Alberto (1988) *Grammatica italiana (Italiano comune e lingua letteraria; suoni – forme – costrutti)*, UTET, Torino.
- Serianni, Luca con la collaborazione di Castelvechi, Alberto (1997). *Italiano (grammatica, sintassi, dubbi)*, Redazioni Garzanti, Milano.
- Silić, Josip; Ivo, Pranjković (2005) *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Simone, Raffaele (1990) *Fondamenti di linguistica*, Editori Laterza, Bari.
- Soutet, Olivier (1998) *Manuale di linguistica*, Società editrice il Mulino, Bologna.
- Stanojčić, Živojin S. (1967) *Jezik i stil Iva Andrića*, Novi Dani, Beograd.
- Stanojčić, Živojin; Ljubomir, Popović (1992) *Gramatika srpskoga jezika (udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole)*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd – Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad.
- Škiljan, Dubravko (1987) *Pogled u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb.
- Enciclopedia Italiana Treccani*, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.P.A., Roma (dostupno na: <https://www.treccani.it/enciclopedia/>, stranica posjećena 10. 1. 2025).

RJEČNICI

Halilović, Senahid; Ismail, Palić; Amela, Šehović (2010) *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo.

ONLAJN IZDANJA RJEČNIKA ITALIJANSKOG JEZIKA

De Mauro, Tulio (2016) *Dizionario italiano De Mauro Paravia* (dostupno na: <https://dizionario.internazionale.it>, stranica posjećena 23. 12. 2025).

Quartu, Monica (2012), *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Ulrico Hoepli Editore S.p.A., Milano (dostupno na: <https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire>, stranica posjećena 7. 10. 2025).

Vocabolario italiano Treccani (2017), Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.P.A., Roma (dostupno na: <https://www.treccani.it/vocabolario>, stranica posjećena 28. 12. 2025).

INDEKS POJMOVA

nastavljanje odvijanja radnje

continuare 18, 19, 152–166, 203

seguitare 18, 19, 164, 165, 203

nastojanje da se ostvari odvijanje radnje

cercare 125–136, 145–151, 202, 203

provare 19, 126, 142, 143, 202, 203

sforzarsi 19, 125, 126, 136–140, 145–148, 152, 202, 203

tendere 125, 126, 143, 144, 150–152, 202, 203

tentare 125, 126, 140–142, 145–152, 202, 203

početak odvijanja radnje

apsolutni početak

cominciare 18, 19, 22, 35–59, 61, 62, 65, 67–69, 200

incominciare 22, 35, 47–49, 50–55, 200

intavolare 22, 23, 35, 60, 200, 201

iniziare 22, 57–59, 200

mettersi 18, 19, 22, 35, 60–69, 200, 201

prendere 18, 22, 35, 67–69, 200

najava početka

accingersi 18, 19, 22–25, 199

essere sul punto (di) 18, 19, 22, 25, 26, 199

stare (per) 18, 19, 22–35, 89–91, 199

ponavljanje odvijanja radnje

glagoli s prefiksom *ri-*

riabbracciare 124, 125

riaccendere 119, 120

ributtarsi 121, 122

richiamare 121, 122

ricominciare 114–119

ricucire 124, 125

rileggere 119, 120

rimettere/rimettersi 121–122
ripartire 121, 122
ripensare 121, 122
riprendere 112–119
riscuotersi 121, 122
ritornare 121, 122
ritrovarsi 113, 114, 119, 120
rituffarsi 121, 122
rivedere 124, 125

iterativni glagoli

ammiccare 104, 105
parlottare 103–105
ridacchiare 103–105
ripetere/ripetersi 106–108, 111, 112, 202
singhiozzare 103–105
sussurarsi 103–105

posebna leksička sredstva

di nuovo/opet 112–114, 117–120, 123–125
di nuovo/ogni volta/nuovamente/ponovo 112, 113, 115–117, 124, 125
di tempo in tempo/di tanto in tanto/s vremena na vreme 109, 110
diverse volte/più volte/ripetutamente/a più riprese/nekoliko puta 110, 111
ogni giorno/svaki dan 111, 112
ogni volta/in continuazione/svakog časa 111, 112
per tre volte/quattro volte/tri puta 111, 112
spesso/često 113, 114

posebna vrsta završetka odvijanja radnje

finire per/con 19, 181–196, 204, 205

postepeni razvoj radnje

andare + gerundiv 14, 18–20, 69, 92–101, 201, 202
stare + gerundiv 14, 18–20, 69–92, 201, 202
venire + gerundiv 14, 18–20, 69, 101, 102, 201, 202

prekidanje ili završetak odvijanja radnje

cessare 18, 166, 173–180, 203, 204
finire 18, 19, 166, 170–173, 178, 179, 203, 204
smettere 18, 166–170, 177–179, 203, 204

O AUTORICI

Nermina Čengić rođena je u Sarajevu, gdje je na Filozofskom fakultetu diplomirala na studijskoj grupi Francuski jezik i književnost i Italijanski jezik i književnost (Odsjek za romanistiku), te, pod mentorstvom prof. dr. Jasmina Džinde, magistrirala (odbranivši magistarski rad na temu *Neodređeni glagolski načini u italijanskom jeziku reklama*) i doktorirala (odbranivši doktorsku disertaciju na temu *O glagolskom aspektu u prijevodima na italijanski jezik romana Ive Andrića "Travnička hronika"*).

Vanredna je profesorica na Odsjeku za romanistiku na Univerzitetu u Sarajevu – Filozofskom fakultetu na predmetima za oblast italijanski jezik. Bavi se morfologijom, sintaksom, semantikom, frazeologijom i stilistikom savremenog italijanskog jezika, kao i komparativno-kontrastivnom analizom italijanskog i bosanskog jezika. Objavila je naučnu monografiju, više naučnih i stručnih radova u referentnim domaćim i inostranim časopisima i zbornicima. Bila je jedna od voditeljica Okruglog stola "Andrić u prevodu na romanske jezike" (april 2025) te učestvovala na međunarodnim konferencijama i naučnim skupovima.